

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TUTKIMUSTIEDONANTOJA 112

National Research Institute of Legal Policy. Research Communications.
Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.

Rebecca Kadoch

OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS
YLEISSÄ TUOMIOISTUIMISSA

ENGLISH SUMMARY
THE PUBLICITY OF TRIALS IN GENERAL COURTS

Helsinki 2012

ISBN 978-951-704-405-9
ISSN 1235-9254
HAKAPAINO OY, HELSINKI 2012

ESIPUHE

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa käynnistettiin oikeusministeriön aloitteesta vuoden 2010 keväällä tutkimushanke, jonka tavoitteena on ollut kartoittaa oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumista yleisissä tuomioistuimissa. Tutkimushanke katsottiin tarpeelliseksi ja ajankohtaiseksi, koska Suomessa ei ole juurikaan tehty empiiristä tutkimusta, jonka perusteella julkisuuslainsäädännön toteutumista voitaisiin arvioida.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa tuli voimaan vuoden 2007 lokakuussa. Uudistunut laki koskee pääosin oikeudenkäyntien julkisuutta suhteessa niihin henkilöihin, jotka eivät ole asianosaisia. Myös käsillä oleva raportti painottuu tähän niin sanottuun oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuteen, jolla on tärkeä merkitys yhteiskunnassa muun muassa lainkäytön kontrolloitavuuden ja hyväksyttävyyden kannalta.

Uusi laki on merkinnyt monelta osin olennaista muutosta aikaisemmin voimassa olleisiin oikeudenkäynnin julkisuutta koskeviin normeihin. Tutkimushankkeen ajankohta on ollut lainsäädännön vaikutusten tarkastelun kannalta sikäli otollinen, että uudistunut oikeudenkäynnin julkisuuslainsäädäntö on ollut jo muutaman vuoden osa tuomioistuinten arkipäivää. Tutkimuksen tärkeimpiä tavoitteita on ollut selvittää, miten uutta lainsäädäntöä sovelletaan käytännössä, miten lainsäädännön tavoitteet ovat toteutuneet ja mitä mahdollisia kehittämistarpeita sen soveltamisessa on tullut esiin. Lisäksi hankkeella on luotu vertailukohtaa mahdollisille tulevaisuudessa toteutettaville tätä aihepiiriä koskeville tutkimuksille. Raportissa oikeudenkäynnin julkisuutta on tarkasteltu niin tuomioistuinten, tiedotusvälineiden kuin muunkin yleisön kannalta.

Oikeudenkäynnin julkisuuden empiirinen tutkiminen ei olisi ollut mahdollista ilman käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien henkilökunnan merkittävää vaivannäköä. Näiden tuomioistuinten tutkimusta varten antamat tutkimusluvut antoivat mahdollisuuden tarkastella tuomioistuimissa käsiteltyjen asioiden asiakirjoja myös niiltä osin, kuin tietoja oli määrätty salassa pidettäviksi. Siten tutkimuksessa kyettiin valottamaan, millaisissa käytännön tilanteissa salassapito katsottiin perustelluksi ja minkälaisen tietojen osalta salassapitoon päädyttiin. Käräjäoikeusaineiston keräämisessä laamannien ja tuomarien aktiivisuus ja vaivannäkö olivat tutkimuksen kannalta erityisen tärkeitä etenkin siviiliasioissa, sillä käräjäoikeuksien siviiliasioden diaari- ja asianhallintajärjestelmän perusteella ei olisi saatu riittävää tietoa tutkimusaineiston keräämiseksi.

Jo tutkimuksen alkuvaiheessa Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on saanut hankkeen tueksi käytännön näkemystä Oulun käräjäoikeuden käräjätuomari, osastonjohtaja Antti Savelalta, joka on muun muassa osallistunut

nyt tarkasteltavana olevan lain valmisteluun sekä kouluttanut ja ohjeistanut tuomioistuimia ja muita toimijoita oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvissä asioissa. Myös Helsingin, Espoon, Vantaan, Varsinais-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden henkilökunta on tuonut esiin tutkimusta ja sen suunnittelua varten antamissaan suullisissa haastatteluissa arvokkaita käytännön näkökohtia. Tutkimushankkeen loppupuolella raporttiluonnoksesta on saatu kommentteja Antti Savelalta, asianajaja Markku Fredmanilta, Turun hovioikeuden viskaali Juha Karviselta ja oikeusministeriön lainsäädäntöjohtaja Asko Välimaalta.

Tutkimushankkeen aineiston keruusta, analyysistä ja raportoinnista on vastannut oikeustieteen maisteri Rebecca Kadoch. Tutkimusta ovat ohjanneet OPTL:n tutkimusjohtaja Jyrki Tala sekä Helsingin yliopiston professori Johanna Niemi, ja tutkimusta on rahoittanut oikeusministeriö. Raportin on saattanut julkaisuvalmiiksi osastosihteeri Eira Mykkänen. Laitoksen puolesta esitetään parhaat kiitokset kaikille hankkeen toteutukseen myötävaikuttaneille.

Helsingissä 1. päivänä marraskuuta 2011

Jyrki Tala
professori

SISÄLLYS

I	JOHDANTO	1
1	Tutkimuskysymykset	1
2	Oikeudenkäynnin julkisuuden tavoitteet ja riskit	3
2.1	Oikeudenkäynnin julkisuus perusoikeutena	3
2.2	Oikeudenkäynnin julkisuus ihmisoikeutena	5
2.3	Oikeudenkäynnit ja media	7
3	Oikeudenkäynnin julkisuuslain säätäminen ja tavoitteet	9
3.1	Lainsäädännön uudistamisen tarve	9
3.2	Uuden lainsäädännön pääpiirteitä	10
3.2.1	Soveltamisala	10
3.2.2	Tavoitteet ja systematiikka	12
II	TUTKIMUKSEN METODIT JA TUTKIMUSAINEISTON KUVAUS	17
1	Tutkimuksen metodit	17
2	Tutkimukseen kerätty aineisto	17
2.1	Käräjäoikeusaineisto	17
2.1.1	Aineiston kerääminen	17
2.1.2	Aineiston kuvaus	19
2.2	Hovioikeusaineisto	24
2.2.1	Aineiston kerääminen	24
2.2.2	Aineiston kuvaus	25
3	Seksuaalirikosten erityisasema tutkimuksessa	28
III	OIKEUDENKÄYNNIN PERUSTIETOJEN JULKISUUS	31
1	Perustietojen julkisuus lainsäädännössä	31
1.1	Perustiedot julkisuuden toteuttajina	31
1.2	Salassapitoperusteet	34
2	Perustietojen julkisuus käräjäoikeuksissa	35
3	Perustietojen julkisuus hovioikeuksissa	38
4	Johtopäätöksiä	42
IV	ASIAKIRJAJULKISUUS	45
1	Asiakirjajulkisuus lainsäädännössä	45
1.1	Oikeudenkäyntiasiakirjan määritelmä	45
1.2	Julkiseksi tulemisen ajankohta	46
1.3	Salassapitoperusteet	49
1.3.1	Lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat	49

1.3.2 Salassapitomääräyksen nojalla salassa pidettävät asiakirjat	54
1.3.3 Salassapitoajat	56
1.4 Päätöksentekomenettely	57
1.5 Asiakirjan antamistavat	59
2 Asiakirjajulkisuus käräjäoikeuksissa	60
2.1 Julkitulon siirtäminen ja kuulemismenettely	60
2.2 Salassa pidettävät asiakirjat	61
2.2.1 Salassapidon arviointi tutkimuksessa	61
2.2.2 Salassapito rikosasioissa	63
2.2.3 Salassapito riita- ja hakemusasioissa	67
2.2.4 Salassapidon perusteleminen	69
2.2.5 Salassapitoajat	72
2.2.6 Asiakirjojen ryhmittely ja asiakirjapyyntöjen käsittely	73
3 Asiakirjajulkisuus hovioikeuksissa	74
3.1 Julkitulon siirtäminen	74
3.2 Salassa pidettävät asiakirjat	75
3.2.1 Salassapito rikosasioissa	75
3.2.2 Salassapito riita- ja hakemusasioissa	80
3.2.3 Salassapidon perusteleminen	83
3.2.4 Salassapitoajat	85
4 Johtopäätöksiä	85
V SUULLISEN KÄSITTELYN JULKISUUS	89
1 Suullisen käsittelyn julkisuus lainsäädännössä	89
1.1 Yleisön oikeudet	89
1.2 Suljetun käsittelyn edellytykset	90
1.3 Läsnäolo-oikeus suljetussa käsittelyssä	95
1.4 Läsnäolon rajoittaminen	96
1.5 Taltioiminen	99
2 Suullisen käsittelyn julkisuus käräjäoikeuksissa	102
2.1 Suljetut käsittelyt rikosasioissa	102
2.2 Suljetut käsittelyt riita-asioissa	106
2.3 Taltioiminen ja yleisön läsnäolon rajoittaminen	108
3 Suullisen käsittelyn julkisuus hovioikeuksissa	110
3.1 Suljetut käsittelyt rikosasioissa	110
3.2 Suljetut käsittelyt riita-asioissa	112
4 Johtopäätöksiä	113

VI	RATKAISUJULKISUUS	117
1	Ratkaisujulkisuus lainsäädännössä.....	117
2	Ratkaisujulkisuus käräjäoikeuksissa	120
2.1	Ratkaisujulkisuus rikosasioissa	120
2.1.1	Ratkaisujen salassapito	120
2.1.2	Seksuaalirikosasioiden ratkaisut	122
2.2	Ratkaisujulkisuus riita- ja hakemusasioissa	125
3	Ratkaisujulkisuus hovioikeuksien käytännössä	126
3.1	Ratkaisujulkisuus rikosasioissa	126
3.1.1	Ratkaisujen salassapito	126
3.1.2	Seksuaalirikosasioiden ratkaisut	128
3.2	Ratkaisujulkisuus riita- ja hakemusasioissa	129
4	Johtopäätöksiä	130
VII	JULKINEN SELOSTE	133
1	Selosteen laatimisvelvollisuus lainsäädännössä	133
2	Selosteen ilmenemismuodot tutkimuksessa.....	134
3	Selosteet käräjäoikeuksissa	136
3.1	Selosteen käyttö rikosasioissa	136
3.2	Selosteen käyttö riita- ja hakemusasioissa	139
4	Selosteet hovioikeuksissa.....	139
4.1	Selosteen käyttö rikosasioissa	139
4.2	Selosteen käyttö siviiliasioissa	141
5	Johtopäätöksiä	141
VIII	JULKISUUDEN OSA-ALUEIDEN KESKINÄISET SUHTEET	145
1	Oikeudenkäyntikohtainen julkisuus käräjäoikeuksissa.....	145
1.1	Rikosasiat.....	145
1.2	Riita- ja hakemusasiat.....	147
2	Oikeudenkäyntikohtainen julkisuus hovioikeuksissa	148
2.1	Rikosasiat.....	148
2.2	Siviiliasiat	149
3	Johtopäätöksiä	150
IV	KOKONAISTARKASTELUA.....	153
1	Oikeudenkäynnin julkisuuslain soveltaminen	153
2	Huomioita lainsäädännön näkökulmasta	157

LÄHTEET	161
LYHENNELUETTELO.....	164
LIITTEET	165
SUMMARY	175

I JOHDANTO

1 Tutkimuskysymykset

Vuoden 2007 lokakuussa tuli voimaan uusi laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, jäljempänä YTJulkL tai oikeudenkäynnin julkisuuslaki). Uudella lailla pyrittiin parantamaan perustuslaissa ja Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa taattuja yleisön mahdollisuuksia saada tietoa tuomiovallan käytöstä. Laki sääntelee entistä kattavammin henkilöiden oikeudesta saada tietoa oikeudenkäynneistä (*oikeudenkäynnin perustietojen julkisuus*) ja tuomioistuinten ratkaisuksista (*ratkaisujulkisuus*), oikeudesta käydä seuraamassa suullisia tuomioistuinkäsittelyjä (*suullisen käsittelyn julkisuus*), sekä oikeudesta tutustua oikeudenkäynneissä kertyneisiin asiakirjoihin (*asiakirjajulkisuus*).

Oikeudenkäynnin asianosaisille on tärkeää saada tieto kaikista oikeudenkäyntiin ja sen kohteeseen liittyvistä seikoista, sillä ilman riittävää tietoa käsiteltävänä olevasta asiasta osapuolilla ei ole edellytyksiä valvoa omia etujaan. Tällainen oikeudenkäynnin *asianosaisjulkisuus* on edellytys tasapuoliselle ja vastavuoroiselle oikeudenkäynnille, ja sitä pidetäänkin yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementtinä.

Usein oikeudenkäynnin julkisuudella tarkoitetaan kuitenkin nimenomaisesti *yleisöjulkisuutta* eli muiden kuin asianosaisten oikeutta saada tietoa oikeudenkäynnissä ja erityisesti olla istunnoissa läsnä. Kuten aikaisemmin on mainittu, käsillä olevassa tutkimuksessakin pyritään tarkastelemaan oikeudenkäynnin julkisuutta pikemminkin yleisö- kuin asianosaisjulkisuuden näkökulmasta.

Yleisöjulkisuus on keskeinen demokraattisen ja avoimen yhteiskunnan tunnusmerkki. Etenkin tiedotusvälineet ovat painottaneet oikeudenkäyntien läpinäkyvyyden tärkeyttä ja yleisön tosiasiallisia mahdollisuuksia saada tietoa oikeudenkäynneistä. Yleisöjulkisuuden voidaan sanoa muodostuvan karkeasti neljästä eri elementistä eli oikeudenkäynnin perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, suullisen käsittelyn ja ratkaisun julkisuudesta. Tutkimuksella pyrittiin kartoittamaan etenkin ali- ja hovioikeustasolla salaisten asioiden määriä ja perusteita sekä niitä juttutyyppejä, joissa julkisuuskysymykseen oli tavalla tai toisella otettu kantaa.

Tutkimuksen yhtenä tärkeänä tavoitteena oli selvittää, kuinka usein ja millaisissa tilanteissa tuomioistuinten ratkaisuksista laaditaan niin sanottuja julkisia selosteita. Velvollisuus laatia tietyissä tilanteissa julkisia selosteita oli yksi oikeudenkäynnin julkisuuslainsäädännön keskeisimmistä uudistuksista, sillä laatimisvelvollisuudesta ei ennen lakiuudistusta ollut olemassa

säännöksiä. Selosteiden tarkoitus on tarjota yleisölle tietoja sellaisistakin ratkaisuksista, joiden julkisuutta on välttämättömien syiden vuoksi rajoitettu.

Lakiuudistuksen yhteydessä muokattiin myös oikeudenkäynnin taltiointia koskevia säännöksiä. Uudistuksen yhteydessä ja jo sitä ennen oli käyty laajaa keskustelua siitä, miten oikeudenkäyntien taltioimiseen ja siirtämiseen median välityksellä tulisi suhtautua. Asiasta esitettiin varsin erilaisia näkökohtia, jotka pyrittiin ottamaan mahdollisimman pitkälle huomioon. Tässä tutkimuksessa oikeudenkäynnin taltiointia koskevien säännösten toimivuudesta pyrittiin saamaan tietoa tuomioistuinten käsittelypöytäkirjojen avulla.

Tutkimusta varten saatiin tietoa keräämällä käräjä- ja hovioikeuksilta asiakirjoja sellaisista asioista, joissa julkisuuskysymys oli tullut esille. Lähes kaikissa kerättyyn käräjä- ja hovioikeusaineistoon kuuluvissa asioissa julkisuuskannanotto johtui siitä, että oikeudenkäynnistä oli tarkoitus rajoittaa oikeudenkäynnin perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, suullisen käsittelyn tai pääasiasratkaisun julkisuutta.

Aineistoa kerättiin takautuvasti puolen vuoden ajalta siten, että lopulliseen tutkimusaineistoon saatiin koottua yhteensä 303 käräjäoikeuden ratkaisua ja 138 hovioikeuden ratkaisua. Ratkaisut koskivat varsinaisia rikosasioita sekä riita- ja hakemusasioita.

Tutkimuksesta suljettiin pois rikosoikeudellisia pakkokeinoja koskevat asiat. Pakkokeinojen, kuten vangitsemisen ja ns. salaisten telepakkokeinojen käsittelyssä salassapitointressit liittyvät pitkälti tutkinnallisiin syihin ja pakkokeinojen käytännön toteuttamiseen, minkä vuoksi ne eroavat luonteeltaan ja tarkoitukseltaan varsinaisiin rikosasioihin, riita-asioihin ja hakemusasioihin liittyvistä salassapitointresseistä. Pakkokeino-oikeudenkäyntien julkisuuden tarkastelua tämän tutkimuksen yhteydessä vaikeutti sekin, ettei tuomioistuinten diaarijärjestelmistä välittynyt pakkokeinojen osalta riittävästi sellaista tietoa, jonka perusteella tutkimuksen kannalta olennaista aineistoa olisi voinut kohtuullisilla resursseilla koota. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonannossa *Rikosprosessuaalinen vangitseminen tuomioistuinkäytännössä* on selostettu oikeudenkäynnin julkisuuskäytäntöjä vangitsemisasioissa.¹ Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisussa *Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä* on puolestaan selostettu telepakkokeinojen käsittelyä myös julkisuusnäkökulmasta.²

¹ Kainulainen 2008, 21–22.

² Niemi & de Godzinsky 2009 ks. erit. s. 51.

2 Oikeudenkäynnin julkisuuden tavoitteet ja riskit

2.1 Oikeudenkäynnin julkisuus perusoikeutena

Oikeudenkäynnin julkisuus on jokaiselle perustuslaissa kuuluva perusoikeus, joka kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (PL 21.2 §). Perustuslaissa taattu tiedonsaantioikeus koskee paitsi asianosaisia myös asian kannalta ulkopuolisia henkilöitä. Perustuslain 12.2 §:ssä on lisäksi säännös viranomaisen hallussa olevien asiakirjojen julkisuudesta. Säännöksen mukaan viranomaisen asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Viranomaisten, kuten tuomioistuinten toiminnan ja oikeudenkäyntien julkisuudella pyritään parantamaan yksilöiden mahdollisuuksia valvoa julkista valtaa (*kontrollifunktio*). Julkisuuden avulla tuomioistuimen lainkäyttötoimintaa voidaan arvioida ja saattaa tarvittaessa kritiikin kohteeksi. Samalla julkisuus turvaa sen, että kontrolli ja mahdollinen kritiikki pohjautuvat tosiasioihin.³ Oikeudenkäynneistä saatava tieto edistää myös yksilöiden yhdenvertaisuutta lain edessä (PL 6 §), sillä julkisuuden avulla tasa-arvoa ja lainkäytön yhtenäisyyttä voidaan arvioida.

Julkisuudella ja sen kontrollifunktiolla on oikeudenkäynneissä vielä korostuneempi asema kuin muussa viranomaistoiminnassa ensinnäkin siksi, että tuomioistuinten käyttämä päätöksenteko on usein vaikutuksiltaan voimakkaampaa kuin muiden viranomaisten päätöksenteko. Etenkin rikosasioissa tuomioistuimet voivat käyttää tärkeisiin perusoikeuksiin puuttuvaa pakkovaltaa, sillä niillä on oikeus määrätä henkilökohtaiseen vapauteen puuttuvia rangaistuksia (PL 7.3 §). Lisäksi tuomioistuimille on annettu muita viranomaisia korostetummin riippumatonta, itsenäistä tuomiovaltaa, joka on erillinen lainsäädäntö- ja hallitusvallasta (PL 3 §) ja jota tuomioistuinlaitoksen ulkopuoliset hallintoelimet voivat kontrolloida hyvin rajoitetusti. Yksittäinen tuomioistuin on riippumaton myös muista tuomioistuimista siten, että ylemmätkään tuomioistuimet eivät voi välittömästi vaikuttaa alempien tuomioistuinten lainkäyttöön. Myöskään tuomioistuimen sisällä päällikkötuomari ei voi vaikuttaa yksittäisten asioiden käsittelyyn. Tuomareilla on vahva virkamiesoikeudellinen asema, joka takaa päätöksenteon riippumattomuuden ja itsenäisyyden.

Oikeudenkäynnin julkisuudella on myös muita tehtäviä kuin ulkopuolisen kontrollin helpottaminen. Tuomioistuimen toiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys ylläpitävät tuomioistuimiin kohdistuvaa luottamusta ja toimin-

³ HE 13/2006 vp, 4; Ervasti 2004; Mäenpää 2007, 35; Männistö 2005, 206–207.

nan hyväksyttävyyttä yleisön keskuudessa (*legitimointifunktio*). Vaikka julkisuutta ei aktiivisesti hyödynnettäisi tuomioistuinten toiminnan valvomiseen, jo tietojensaannin mahdollisuus ylläpitää luottamusta siihen, että tuomioistuimen ratkaisut kestävät kritiikkiä. Ulkopuolisten mahdollisuus saada tietoa tuomioistuinten lainkäyttötoiminnasta on tärkeää myös asianosaisten oikeusturvan kannalta (*oikeusturvafunktio*), sillä se ehkäisee tehokkaasti mielivallan käyttöä.⁴

Oikeudenkäynnin julkisuuden kautta ihmiset saavat tietoa paitsi oikeudenkäynneistä myös oikeusjärjestyksen sisällöstä. Jossain määrin oikeudenkäynneistä saatu tieto saattaa vaikuttaa myös yleisön tulevaan käyttäytymiseen. Kun oikeudenkäynneistä uutisoidaan laajasti, yleisölle syntyy käsitys, että rikosoikeusjärjestelmä on tehokas ja että rikokset johtavat oikeudenkäynteihin ja rangaistuksiin. Jo pelko joutua syytetyksi julkisessa oikeudenkäynnissä ehkäisee rikoksia. Julkisilla oikeudenkäynneillä on siten yleisön toimintaa ohjaava yleisestävä vaikutus. Tätä tarkoittaen voidaan puhua oikeudenkäynnin julkisuuden *ohjausfunktioista*. Oikeudenkäynnin julkisuus ohjaa paitsi yleisön, myös tuomioistuinten toimintaa. Etenkin ylempien lainkäyttöelinten ratkaisut ja niistä tiedottaminen vaikuttavat tuomioistuuksia ohjaavasti ja edistävät ratkaisukäytännön yhtenäisyyden toteutumista.⁵

Tuomioistuimilla on yhteiskunnassa keskeinen rooli perusoikeuksien tulkinnassa ja täytäntöönpanossa. Tuomioistuinten on sovellettava lakia siten, että keskenään ristiriitaiset perusoikeudet toteutuvat niin pitkälle kuin se on mahdollista. Niiden on tulkittava lakia ihmis- ja perusoikeusmyönteisellä tavalla (PL 22 §).

Perustuslain 106 §:n säännös velvoittaa tuomioistuuksia asettamaan perusoikeudet tavallisten lain tasoisten säännöksen edelle silloin, kun mainitut säännökset ovat yksittäistapauksessa ilmeisessä ristiriidassa keskenään. Toisaalta myös perustuslain tasoiset säännökset voivat olla yksittäistapauksessa ristiriidassa toisiinsa nähden. Tyypillisesti oikeudenkäynnin julkisuuskysymyksissä punnitaan vastakkain oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (PL 21 §) ja yksityisyyden suojan (PL 10 §) tarvetta. Etenkin asianosaisten ja kuultavien kannalta oikeudenkäynnin julkisuus saattaa loukata yksityisyyden suojaa. Samoin oikeudenkäynnin julkisuus saattaa eräällä tavalla vaarantaa muita PL 21§:n mukaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtejä. Esimerkiksi oikeudenkäynnin taltiointi saattaa vaikuttaa asianosaisten tai todistajien kykyyn kertoa käsiteltävistä asioista, jolloin käsiteltävään asiaan vaikuttavista tosiseikoista ei välttämättä saada oikeaa ja riittävää kuvaa. Oi-

⁴ Tapanila 2009, 1, 26–29; HE 13/2006 vp, 4–5; Männistö 2005, 207–210.

⁵ Tapanila 2009, 16, 31–32; HE 13/2006 vp, 4; Männistö 2005, 207–210.

keudenkäyntien avoimuus ja julkisuuden pelko saattavat pahimmillaan jopa estää henkilöitä ryhtymästä oikeudenkäyntiin tai esittämästä seikkoja, joilla olisi käsiteltävän asian kannalta merkitystä. Julkisen oikeudenkäynnin kanssa ristiriidassa saattavat olla edellä mainittujen yksityisten etujen lisäksi yleiset edut, kuten valtion turvallisuus.

Muiden perusoikeuksien tavoin oikeudenkäynnin julkisuutta voidaan rajoittaa vain laissa määritellyillä, täsmällisillä ja tarkkarajaisilla perusteilla.⁶ Perusoikeuksien välisen tasapainon löytämiseksi YTJulkL:ssa on asetettu poikkeuksia oikeudenkäynnin julkisuudesta muita perusoikeuksia silmällä pitäen. Poikkeuksia on säädetty niin perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, suullisten käsittelyjen kuin ratkaisujenkin julkisuuteen. Tässä tutkimuksessa YTJulkL:n mukaiset poikkeukset oikeudenkäynnin julkisuuteen on selostettu lainsäädäntöä kuvaavissa luvuissa (III.1, IV.1, V.1 ja VI.1). Joka tapauksessa julkisuuskysymykset on ratkaistava siten, ettei yksilöitä ilman hyväksyttävää perustetta aseteta perusteetta erilaiseen asemaan esimerkiksi päätettäessä yleisön läsnäolo-oikeudesta suullisessa käsittelyssä (ks. PL 6 §).

2.2 Oikeudenkäynnin julkisuus ihmisoikeutena

Tuomioistuimilla on keskeinen asema paitsi perusoikeuksien myös lisääntyneiden kansainvälisten velvoitteiden toteuttajina. Suomi on sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, jotka sisältävät säännöksiä oikeudenkäynnin julkisuudesta. Tärkeimpiä tällaisista velvoitteista ovat Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SopS 19/1990) ja YK:n KP-sopimus (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, SopS 8/1976). Mainituissa sopimuksissa oikeudenkäynnin julkisuudella tarkoitetaan tosin lähinnä istunto-käsittelyä (*public hearing*) ja ratkaisun julkisuutta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa oikeudenkäynnin julkisuudesta on määrätty 6 artiklan 1 kohdassa, jonka mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja tuomioistuinikäytännössä asianosaisjulkisuus onkin nostettu keskeiseksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (*fair trial*) takeeksi.

⁶ PeVM 25/1994 vp. Erityisesti oikeudenkäynnin julkisuutta silmällä pitäen perusoikeus-uudistuksen yhteydessä tähdennettiin, etteivät mahdolliset poikkeukset oikeudenkäynnin julkisuuteen saa vaarantaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin HE 309/1993 vp, 74/II.

Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa otetaan huomioon myös yleisön, kuten tiedotusvälineiden tarpeet. Päätös on kyseisen kohdan mukaan annettava julkisesti. Lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy oikeudenkäyntiin tai sen osaan demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi, nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamiseksi tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee kussakin erityisolosuhteissa ehdottoman välttämättömäksi. Perustuslain säännösten tavoin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta koskeva artikla saattaakin olla ristiriidassa muiden ihmisoikeussopimuksessa säänneltyjen oikeuksien, kuten yksityisyyden suojan (8 artikla) ja sananvapauden (10 artikla) kanssa. Sopimuksen toteutumista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaissut lukuisia oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia asioita ja punninnut eri ihmisoikeuksien painoarvoa tapauskohtaisesti.

Esimerkiksi Suomea koskevassa jutussa *M. v. Finland* 25.8.2005 entinen ulkoministeriön virkamies väitti 6 artiklaa loukatun, kun häntä koskevassa asiassa ei ollut järjestetty julkista käsittelyä. EIT totesi, että laki oli sallinut suljetuin ovin käsittelyn. Kyseisessä asiassa päätös katsottiin perustelluksi, koska asia koski kansallista turvallisuutta. EIS 6 artiklan 1-kohta salli nimenomaisesti julkisuuden poissulkemisen tuolla perusteella. EIT jätti valituksen tutkimatta katsomalla, että se oli ilmeisesti perusteeton.

YK:n KP-sopimuksen 14 artiklan sisältö vastaa pitkälti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan sisältöä. Artiklassa on taattu jokaiselle oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Säännös lehdistön ja yleisön läsnäolon kieltämisestä on hyvin samankaltainen kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Päätös on tehtävä julkiseksi lukuun ottamatta tilanteita, joissa nuorten henkilöiden etu vaatii muuta taikka joissa oikeudenkäynti koskee avioliittoasiaa tai lasten holhousta. Artiklan 4-kohdan mukaan nuoria henkilöitä koskevassa oikeudenkäyntimenettelyssä on otettava huomioon heidän ikänsä ja pyrkimys edistää heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan.⁷ KP-sopimus sisältää Euroopan ihmisoikeussopimuksen tavoin yksityisyyden suojaa (17 artikla) ja sananvapautta (19 artikla 2-kohta) koskevat säännökset. On kuitenkin huomattava, ettei KP-sopimuksen kontrollimekanismi ole yhtä tehokas kuin EIS:n toteutumisen jälkikäteisvalvonta.

⁷ Myös YK:n lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (SopS 60/1991) on määräys lapsen iän ja hänen tilanteensa huomioon ottamisesta rikosoikeudenkäynnissä (40 art. 2b iii-kohta) sekä lapsen yksityisyyden kunnioittamisesta käsittelyn kaikissa vaiheissa (40 art. 2b vii-kohta).

2.3 Oikeudenkäynnit ja media

Oikeudenkäynnin ja viranomaisten toiminnan julkisuutta koskevien normien lisäksi yleisöjulkisuuden toteutumista edistää myös PL 12 §:ssä turvattu sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Käytännössä oikeudenkäyntien julkisuus toteutuu pitkälti median välityksellä. Mediajulkisuuden avulla oikeudenkäynneistä voidaan välittää tietoa laajalle yleisölle, jolloin julkisuus ja yleisön mahdollisuudet seurata tuomioistuinten toimintaa toteutuvat tehokkaammin kuin yksittäisten henkilöiden seurattessa oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa. Tiedotusvälineiden uutisointi vaikuttaakin ratkaisevasti siihen, millainen kuva yleisöllä on tuomioistuinten toiminnasta.

Median merkityksen korostuminen, tiedonvälityskeinojen lisääntyminen ja yleisön oikeudenkäynnteihin kohdistama kiinnostus edellyttävät tuomioistuimilta entistä tarkempaa punnintaa julkisuuteen liittyvien etujen ja haittojen välillä. Vaikka oikeudenkäynnin julkisuudella tavoitetaan useita hyötyjä, erilaisten tiedotusvälineiden uutisointi sisältää riskin siitä, että oikeudenkäynneistä saatava tieto värittyy tiedotusvälineiden edustajien näkemyksillä ja tulkinnoilla. Median välityksellä saadut tiedot saattavat olla jopa harhaanjohtavia tai vääristää oikeudenkäynnissä käsiteltäviä asioita. Laaja julkisuus saattaa heikentää oikeudenkäynnissä kuultavien henkilöiden mahdollisuuksia esittää vilpittömästi ja totuudenmukaisesti henkilökohtaisiakin asioita ilman, että heidän tarvitsee pelätä yleisön tai lehdistön kiinnostusta yksityiselämäänsä kohtaan.⁸ Lisäksi vastaajan aseman ja syytömyysolettaman kannalta saattaa olla ongelmallista, mikäli tiedotusvälineet ottavat jo ennen tuomioistuimen ratkaisua kantaa esimerkiksi vastaajan syyllisyyteen ja siihen, onko rikosta ylipäätään tapahtunut.⁹

Oikeuslaitoksen edustajat suhtautuivatkin lain valmisteluvaiheessa varsin kriittisesti siihen, että oikeudenkäynnin julkisuus määriteltiin monelta osin laajemmaksi kuin perustuslaki tai ihmisoikeussopimukset olisivat edellyttäneet. Useassa lakiehdotuksesta annetussa lausunnossa korostettiin, että julkisuuden päämääränä tulisi olla perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen eikä pelkästään yleisön uteliaisuuden tyydyttäminen. Yleisesti huolestuneisuutta esitettiin siitä, että lehdistö käyttäisi oikeudenkäynnin laajaa julkisuutta sensaatiohakuiseen, viihteelliseen tai manipulatiiviseen journalismiin. Oikeudenkäynnin mediajulkisuus ei olekaan oikeudenmukaisen ja

⁸ OMLS 2002:19, 5, 7–10.

⁹ Fredman 2005, 7–8. Jukka Männistö on todennut oikeudenkäynnin julkisuuden olevan syytetyn kannalta rangaistuksen luonteinen rikoksen seuraus. Hän on tähdentänyt, että oikeudenkäynnin julkisuuden syytetyille ja muille asianosaisille aiheuttamaa kärsimystä tulisi humanismin nimissä pyrkiä vähentämään eikä lisäämään. Männistö 2005, 208–212.

julkisen oikeudenkäynnin ydinaluetta siinä mielessä, että tiedotusvälineiden kiinnostus oikeudenkäyntejä kohtaan saattaa perustua pikemminkin kaupallisiin kuin yhteiskunnallisiin intresseihin.¹⁰

Toisaalta voidaan huomauttaa, etteivät oikeudenkäyntien uutisointiin liittyvät epätoivottavat piirteet ole riittävä peruste oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamiselle, vaan tiedotusvälineiden tulee itse saada valita näkökulmansa ja esittämistapansa.¹¹ Onkin olennaista huomata, ettei oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien säännösten tarkoitus ole määritellä sitä, millaisia tietoja oikeudenkäynneistä saa levittää. Tiedotusvälineiden sananvapautta koskevat kysymykset on ratkaistava erikseen niitä koskevien säännösten perusteella. Oikeudenkäyntiä koskevan tiedon julkisuus ei siten tarkoita sitä, että kaikki tällainen tieto olisi vapaasti levitettävissä. Esimerkiksi rikoslain 24 luvun säännökset yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä (RL 24:8 §) ja kunnianloukkauksesta (RL 24:9 § ja 24:10 §) asettavat rajoituksia tiedotusvälineiden julkaisuvapaudelle.¹² Tiedotusvälineiden julkistaman tiedon sisältöä ohjaavat myös niiden omat säännöstöt, kuten Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistyksen vahvistamat Journalistin ohjeet. Journalistin ohjeisiin on kiteytetty tiedotusvälineiden näkemys niiden toiminnassa noudatettavista eettisistä periaatteista. Ohjeilla on käytännössä koko joukkoviestintäalan hyväksyntä ja tuki, ja niiden rikkomisesta on mahdollista kannella Julkisen sanan neuvostolle.¹³ Joukkoviestintää harjoittavilla yrityksillä on myös omia sisäiseen tarkoitukseen laadittuja eettisiä ohjeistuksia.

Oikeudenkäynnin julkisuuden ja tiedotusvälineiden sananvapauden arvioiminen erillisinä kysymyksinä ilmenee esimerkiksi EIT:n *Shabanov and Tren*-tapauksesta.¹⁴ Kansallinen tuomioistuin oli tuominut toimittajat yksityiselämän loukkaamisesta, kun he olivat julkaisseet lehdessä K:n arkaluonteisia terveydentilatietoja. Tiedot olivat tulleet esille oikeudenkäynnissä, jossa toimittajat itse olivat olleet osapuolina.

EIT totesi, että K oli itse antanut lääkärintodistuksen näytöksi oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäynti oli ollut julkista eikä K ollut pyytänyt jutun käsittelyä suljetuin ovin. Siten K ei ollut perustellusti voinut odottaa, että lääkärintodistuksessa mainittuja tietoja suojattaisiin julkisessa oikeudenkäynnissä. Toisaalta lääkärintodistuksen julkaisu ja levittäminen valittajien toimittamassa sanomalehdessä oli kiinnittänyt yleisön huomiota asiaan jo ennen kuin oikeus oli pitänyt

¹⁰ Esim. KKO:n, Helsingin hovioikeuden sekä Helsingin ja Turun käräjäoikeuksien lausunnot Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7, ks. myös Männistö 2005, 207–212.

¹¹ Ervasti 2004, 705.

¹² HE 13/2006 vp, 9. Ks. myös KKO 2001:96, jossa sinällään julkisen oikeudenkäyntitiedon levittäminen on katsottu merkitsevän yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä.

¹³ <http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohjeet/>

¹⁴ Sergey Mikhaylovich Shabanov, Sergey Alimovich Tren v. Venäjä 14.12.2006.

asiassa suullisen istunnon. Artikkelilla oli perusteettomasti hyökätty K:n henkilöä vastaan. Puuttumista valittajien sananvapauteen ei EIT:n mukaan voitu pitää suhteettomana tavoitteisiinsa nähden. Tuomioistuin ei siten ollut rikkonut EIS 10 artiklaa tuomitessaan toimittajat rangaistukseen yksityiselämän loukkaamisesta.¹⁵

Suomea koskevassa tapauksessa *Eerikäinen, Paloaro ja Yhtyneet Kuvalehdet Oy v. Suomi* 10.2.2009 puolestaan katsottiin EIS 10 artiklaa rikotun, kun KKO oli katsonut toimittajan syyllistyneen artikkelinsa julkaisemisella yksityiselämän loukkaamiseen. Artikkelista oli koskenut käräjäoikeudessa vireillä ollutta petosjuttua. Artikkelista oli käynyt ilmi vastaajan etunimi ja siihen sisältyi muun muassa valokuva vastaajasta. EIT totesi muun muassa, että oikeudenkäyntiselostuksessa kerrotut tapahtumat oli otettu julkiseksi tulleesta syytekirjelmästä ja tiedot perustuivat tosiseikkoihin. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että artikkelissa oli mainittu jutun olevan vielä keskeneräinen ja vireillä. EIT:n käsityksen mukaan artikkelilla oli tarkoitettu edistää julkista keskustelua yhteiskunnallisesti merkittävästä kysymyksestä.

3 Oikeudenkäynnin julkisuuslain säätäminen ja tavoitteet

3.1 Lainsäädännön uudistamisen tarve

Vuoden 2007 lokakuussa voimaan tullut YTJulkL korvasi aikaisemman, vuoden 1985 huhtikuussa voimaan tulleen lain oikeudenkäynnin julkisuudesta (945/1984, jäljempänä OikJulkL). Kyseinen laki koski oikeudenkäynnin julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa, hallintotuomioistuimissa sekä eräissä erityistuomioistuimissa (OikJulkL 1 §). Laki säänteli lähinnä istunkäsittelyn julkisuutta. Oikeudenkäynteihin kuuluvat suulliset käsittelyt olivat OikJulkL:n mukaan pääsääntöisesti julkisia. Sen sijaan OikJulkL ei juurikaan säännellyt oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta, vaan asiakirjoihin sovellettiin pääosin samoja säännöksiä kuin muissa viranomaisissa. Siksi tuomioistuinten kirjallisissa menettelyissä käsittelemät asiat eivät pääpiirteestään olleet sen julkisempia kuin muutkaan kirjalliset viranomaismenettelyt.¹⁶

Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen, perusoikeussäännösten uudistus sekä useat oikeudenkäyntimenettelyjä koskevat uudistukset vaikuttivat siihen, että oikeudenkäynnin julkisuussäännöksiä oli uu-

¹⁵ Ks. myös esim. Yelena Mikhaylovna Obukhova v. Venäjä 8.1.2009.

¹⁶ HE 13/2006 vp, 8, 13, 25.

distettava vastaamaan oikeudenkäynteihin kohdistettuja vaatimuksia.¹⁷ OikJulkL:n tehtiin joitakin muutoksia viranomaisten toiminnan julkisuutta koskevaa lakia (621/1999, myöhemmin julkisuuslaki tai JulkL) säädettäessä. Tuolloin oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat säännökset suunniteltiin kirjoitettavaksi myöhemmin kokonaan uudelleen.¹⁸ Tarve uudelle laille kasvoi entisestään, kun OikJulkL:n ja kaikkia viranomaisia koskevan julkisuuslain keskinäinen suhde aiheutti epäselvyyksiä ja jopa väärinkäsityksiä tuomioistuimissa. Ongelmallisena koettiin myös se, että tuomioistuimissa turvauduttiin usein suhteettomiin toimenpiteisiin oikeudenkäyntiä koskevien tietojen salassa pitämiseksi.¹⁹

3.2 Uuden lainsäädännön pääpiirteitä

3.2.1 *Soveltamisala*

Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2000 toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esitys uudeksi oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaksi lainsäädännöksi (ns. oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunta). Toimikunta ehdotti oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa lainsäädäntöä uudistettavaksi kokonaisuudessaan siten, että uusi oikeudenkäynnin julkisuuslaki kattaisi kaikki neljä oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta keskeistä osaluetta eli diaari-, oikeudenkäyntiasiakirja-, käsittely-, ja ratkaisujulkisuuden. Lisäksi lakiin haluttiin lisättäväksi julkisuusratkaisuja koskevat menettelysäännökset. Toimikunnan lähtökohtana oli, että säädettävä laki sisältäisi oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat yhteiset säännökset kaikkien tuomioistuinten ja prosessilajien osalta.²⁰

Toimikunnan mietinnöstä annetussa lausuntopalautteessa kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen, ettei kaikkia tuomioistuinta koskeva yhteinen säännöstö ollut tarkoituksenmukainen. Oikeudenkäynnin julkisuuden puolesta ja sitä vastaan puhuvien seikkojen katsottiin poikkeavan toisistaan eri tuomioistuinlinjoissa, koska niissä käsiteltävät asiat ovat luonteeltaan erilaisia. Yleisissä tuomioistuimissa julkisuuden tarve korostuu etenkin rikosasioissa käytettävän voimakkaan pakkovalan vuoksi, kun taas hallinto- ja tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa korostuvat henkilöiden yksityisyyteen liittyvät intressit. Salassapidon katsottiin olevan hallintotuomiois-

¹⁷ HE 13/2006 vp, 6–8, 13, 16, 33.

¹⁸ HaVM 31/1998 vp, 7 ja 23; LaVL 14/1998 vp, 4; Oikeusministeriön lakivaliokunnalle toimittama muistio 9.10.1998.

¹⁹ HE 13/2006 vp, 14, 39.

²⁰ KM 2002:1, 38–39.

tuimissa perustellumpaa kuin yleisissä tuomioistuimissa. Oikeudenkäynnin julkisuus olikin käytännössä toteutunut rajoittuneemmin hallintotuomioistuimissa kuin yleisissä tuomioistuimissa, joissa esimerkiksi julkisilla suullisilla käsittelyillä oli jo pitkään ollut merkittävä asema.²¹

Koska yleisten tuomioistuinten ja hallintotuomioistuinten tarpeet poikkesivat monilta osin toisistaan, oikeusministeriö asetti joulukuussa 2002 erillisen työryhmän valmistelemaan hallintotuomioistuinta koskevaa oikeudenkäynnin julkisuuslakia. Eriytyminen kahden lainsäädäntöprosessin välillä selkiytyi edelleen marraskuussa 2004, jolloin kyseisten tuomioistuinlinjojen julkisuuslainsäädännön valmistelua varten perustettiin omat työryhmät. Kesäkuussa 2005 molemmat työryhmät antoivat oikeusministeriölle työryhmämietintönsä (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2005:6 ja 2005:7), joista pyydettiin edelleen lausuntoja.

Erottelu yleisten tuomioistuinten ja hallintotuomioistuinten välillä sai lainsäädäntövaiheessa osakseen myös kritiikkiä. Kriitikissä asiakirjojen salassapidon kriteerien erilaisuutta ei pidetty riittävän perusteltuna muun muassa sen vuoksi, että molemmissa tuomioistuinlinjoissa käsitellään ainakin osittain samoja asioita. Sääntelyn erilaisuuden pelättiin vaikuttavan jopa prosessilajin valintaan. Yhteistä lakia olisi puoltanut järjestelmän selkeys sekä se, ettei julkisuuskysymys lähtökohdiltaan eroa tuomioistuimen tyypistä riippuen.²²

Lopulta päädyttiin kuitenkin lainsäädännölliseen ratkaisuun, jonka mukaan yleisten tuomioistuinten ja hallintotuomioistuinten julkisuusasiat ratkaistaan eri lakien perusteella. Näitä koskevat hallituksen esitykset annettiin eduskunnalle samanaikaisesti maaliskuussa 2006. Molemmat lait tulivat voimaan lokakuussa 2007. Yleisiä tuomioistuinta koskevaa oikeudenkäynnin julkisuuslakia sovelletaan valtakunnanoikeudessa, korkeimmassa oikeudessa, hovioikeudessa, käräjäoikeudessa, työtuomioistuimessa ja so-taoikeudessa (YTJulkL 2.1 §). Lisäksi lakia sovelletaan sellaisiin markkinaoikeudessa käsiteltäviin asioihin, joihin ei sovelleta hallintolainkäyttölakia (YTJulkL 2.2 §).

Erillisten yleisiä tuomioistuinta ja hallintotuomioistuinta koskevien lakien myötä tehtiin merkittävä ero yleisissä tuomioistuimissa ja hallintotuomioistuimissa noudatettavien julkisuusnormien välillä. Etenkin oikeudenkäyntiasiakirjoja koskevat julkisuusnormit eroavat yleisiä tuomioistuinta ja hallintotuomioistuinta koskevissa laeissa olennaisilta osin toisistaan. Hallintotuomioistuimissa asiakirjojen julkisuus määräytyy edelleen pitkälti julkisuuslaissa ja muissa laeissa olevien salassapitosäännösten mu-

²¹ OMLS 2002:19, 5, 7–10; OMTR 2005:7, 42; LaVM 24/2006 vp, 3.

²² Esim. Suomen Lakimiesliiton ja KKO:n lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

kaisesti, kun taas yleisissä tuomioistuimissa noudatetaan itsenäisiä YT-JulKL:n säännöksiä.

3.2.2 *Tavoitteet ja systematiikka*

Yleisiä tuomioistuinta koskevan julkisuuslain 1 §:ssä on ilmaistu lain selkeä perusperiaate, jonka mukaan oikeudenkäynti on julkinen, jollei toisin ole säädetty. Oikeudenkäynnin käsitteen piiriin kuuluvat niin suulliset kuin kirjallisetkin käsittelyvaiheet sekä tuomioistuimen neuvottelut (3.1 § 1-kohta). Yleisiä tuomioistuinta koskevan julkisuuslainsäädännön uudistamisen tavoitteena oli lisätä etenkin oikeudenkäynneissä esillä olevien asiakirjojen ja tuomioistuimen ratkaisujen julkisuutta. Tarkoituksena oli, että oikeudenkäynti olisi mahdollisimman julkinen riippumatta siitä, käsitelläänkö asia suullisessa vai pelkästään kirjallisessa menettelyssä. Pyrkimyksenä oli myös lisätä tiedotusvälineiden mahdollisuuksia hoitaa tehtävänsä oikeudenkäynnin julkisuuden käytännön toteuttajina.²³

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lain uudistamisen yhteydessä pyrittiin irtautumaan ajatuksesta, jonka mukaan oikeudenkäynnin yhden osa-alueen salassapito johtaisi automaattisesti jonkin toisen osan salassapitoon. Esimerkiksi asiakirjojen julkisuus haluttiin harkittavaksi erikseen käsittelyn julkisuudesta. Samoin esimerkiksi suullisen käsittelyn pitämistä kokonaisuudessaan suljettuna tai koko oikeudenkäyntiaineiston salassapitoa ei nähty perusteltuna tilanteissa, joissa vähemmätkin toimenpiteet olisivat riittäviä salassapidolla tavoiteltujen päämäärien saavuttamiseksi. Käytännön toivottiin muodostuvan sellaiseksi, että oikeudenkäynneistä salattaisiin vain se osa, jonka salassapito olisi välttämätöntä. Tarkoituksena oli säätää laki, joka joustavasti ottaisi huomioon niin julkisuutta kuin salassapitoakin puoltavat näkökohdat. Sinänsä tärkeiden julkisuusnäkökohtien ei haluttu johtavan muiden tärkeiden etujen tarpeettomaan ja suhteettomaan loukkaamiseen. Uudistuksella pyrittiin siis löytämään sopiva tasapaino julkisuuteen liittyvien etujen ja haittojen välillä. Tätä tavoitetta silmällä pitäen tuomioistuimille haluttiin antaa riittävästi harkintavaltaa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien kysymysten käsittelyyn.²⁴

²³ HE 13/2006 vp, 1, 15–17, 18, 22, 25, 33. Jo lain valmisteluvaiheessa tiedotusvälineiden edustajat kuitenkin kritisoivat esitettyjä uudistuksia siitä, että ne kokonaisuudessaan jopa kaventaisivat oikeudenkäynnin julkisuutta. Esim. Oikeustoimittajat ry:n lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

²⁴ HE 13/2006 vp, 1, 5, 14–16, 15, 22, 39. Lainvalmisteluvaiheessa saadussa lausuntopalautteessa tosin epäiltiin harkintavallan lisäämisen aiheuttavan tuomioistuimissa epäyhtenäistä käytäntöä, mitä ehdotettiin useassa lausunnossa poistettavaksi koulutuksen

Tavoitteena oli muotoilla oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva laki selkeäksi ja ymmärrettäväksi sekä samalla parantaa henkilöiden mahdollisuuksia toimia oikeuksiensa edellyttämällä tavalla. Selkeyttä pyrittiin lisäämään muun muassa ottamalla lakiin julkisuusasioissa noudatettavaa menettelyä koskevat säännökset, jotka ennen uudistusta olivat olleet yleisten tuomioistuinten toiminnan kannalta puutteellisia ja epäselviä. Epäselvyyttä oli ollut esimerkiksi siitä, oliko asiakirjajulkisuudesta päättäminen tuomioistuimissa hallintotoimintaa vai tuomioistuinten lainkäyttötoimintaa.²⁵

Nykyisessä laissa omaksutun lähtökohdan mukaan oikeudenkäyntiä koskevat julkisuusratkaisut ovat lainkäyttöratkaisuja riippumatta siitä, koskevatko ne oikeudenkäyntiasiakirjoja, oikeudenkäynnin perustietoja, suullista käsittelyä vai ratkaisua. Julkisuusratkaisujen pitäminen lainkäyttötoimintana on perusteltua, sillä julkisuusratkaisut koskevat perus- ja ihmisoi-keuksia ja edellyttävät niiden välistä, usein vaativaakin punnintaa. Pääsääntöisesti tuomioistuimen on kuultava asianosaisia julkisuusratkaisua tehdessään (YTJulkL 30 §). Ratkaisu on perusteltava ja kirjattava pöytäkirjaan tai erilliseen asiakirjaan (YTJulkL 28.4 §).

YTJulkL:n toinen keskeinen menettelyllinen lähtökohta on, että julkisuutta koskeva ratkaisu tehdään vain silloin, kun sille on konkreettinen tarve.²⁶ Konkreettinen tarve ratkaisun tekemiselle ajankohtaistuu esimerkiksi silloin, kun joku pyytää ratkaisun tekemistä itseään koskevien tietojen salassa pitämiseksi. Oikeudenkäynnin osallisilla voi olla tarve esimerkiksi terveydentilatietojensa taikka liike- ja ammattisalaisuuksien salassapitoon. Oikeudenkäynnin asianosaisen lisäksi tiedon salassapitoa voi pyytää sellainen henkilö, jota kyseessä oleva tieto koskee. Esimerkiksi todistajan intressissä saattaa olla käsittelyn pitäminen suljettuna tai asiakirjan salassa pitäminen siltä osin kuin niissä käsitellään häntä koskevia arkaluonteisia tietoja. Myös asiaan nähden kokonaan sivulliset, kuten tiedotusvälineen edustajat, voivat saattaa julkisuusasian tuomioistuimen ratkaistavaksi silloin, kun he haluavat tietoa oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen sisällöstä. Lisäksi tuomioistuin voi tehdä julkisuusratkaisun myös omasta aloitteestaan, mikäli se on tarpeellista esimerkiksi oikeudenkäyntiin nähden ulkopuolisen henkilön yksityisyyden suojaamiseksi.

YTJulkL:n säätämisen yhteydessä uudistettiin ja selkeytettiin myös julkisuusasioiden muutoksenhakua koskevia säännöksiä, jotka ennen uudis-

keinoin. Esim. Turun hovioikeuden, Lahden käräjäoikeuden ja tietosuojavaltuutetun lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

²⁵ HE 13/2006 vp, 1, 15, 21–23, 69, Uudistusta edeltävästä oikeuskäytännöstä ks. KKO 2001:53, 2001:64.

²⁶ HE 13/2006 vp, 21, 69.

tusta olivat olleet hajanaisia ja epäselviä. Suullisen käsittelyn ja perustietojen julkisuutta koskevasta muutoksenhausta oli säädetty erikseen Oik-JulkL:ssa, jonka 11 §:n mukaan kyseisen lain nojalla tehtyyn päätökseen ei saanut erikseen hakea muutosta. Asiakirjoja koskevien julkisuusratkaisujen muutoksenhaku oli puolestaan säännelty varsin monimutkaisesti kaikkia viranomaisia koskevassa julkisuuslaissa. Oikeudenkäyntiasiakirjoja koskeviin julkisuusratkaisuihin haettiin julkisuuslain mukaan muutosta joko hovioikeudelta tai hallinto-oikeudelta riippuen siitä, kuka oli muutoksen hakenut ja missä vaiheessa oikeudenkäyntiä muutosta haettiin (JulkL 33 §). Muutoksenhaun kannalta ongelmallista oli, etteivät asianosaiset voineet hakea julkisuusratkaisuun muutosta kesken oikeudenkäynnin.²⁷

Uusi laki sääntelee oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa muutoksenhakua aikaisempaa selkeämmin. Nykyisen YTJulkL:n 33.1 §:n mukaan tuomioistuimen julkisuusratkaisuihin haetaan muutosta noudattamalla aina pääasian muutoksenhakutietä. Koska muutoksenhaku on täysin itsenäinen pääasian ratkaisuun nähden ja on usein ratkaistava nopeasti, siihen voidaan uuden lain mukaan turvautua, vaikka pääasian käsittely olisi vielä kesken.²⁸ Lakiin otettiin myös mahdollisuus käsitellä julkisuusasia uudelleen jo siinä tuomioistuimessa, jossa aikaisempi julkisuusratkaisu on tehty. Mahdollisuus koskee tilanteita, joissa aikaisemman julkisuusratkaisun perustana olleet olosuhteet ovat muuttuneet tai uudelleen käsittelylle on muuten painavia syitä. Mahdollisuus uudelleen käsittelylle ei kuitenkaan koske tuomioistuimen ratkaisua (YTJulkL 32 §), jonka julkisuudesta päätetäänkin yleensä vasta oikeudenkäynnin loppuvaiheessa lopullisen ratkaisun antamisen yhteydessä.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa selvensi useita julkisuusasioihin liittyviä kysymyksiä. Laki on yleisissä tuomioistuimissa pidettävien oikeudenkäyntien julkisuutta sääntelevä yleislaki, joka konkretisoi perustuslain 21.2 §:ssä säädettyä oikeutta oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Suhteessa JulkL:n YTJulkL on oikeudenkäyntejä koskeva erityislaki. JulkL kuitenkin täydentää YTJulkL:a siltä osin kuin viimeksi mainitussa laissa ei toisin säädetä (YTJulkL 2.3 §). Siten tuomioistuimissa ovat edelleen merkityksellisiä esimerkiksi julkisuuslain säännökset viranomaisen velvollisuuksista edistää tiedonsaantia ja hy-

²⁷ KKO ei katsonut ratkaisussaan 1999:123 myöskään ylimääräistä muutoksenhakua mahdolliseksi oikeudenkäynnin vireilläolon aikana, koska kantelu voidaan oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaan tehdä vain silloin, kun kantelun kohteena on lainvoimainen tuomio taikka lainvoimaiseen tuomioon rinnastettava oikeudellinen ratkaisu.

²⁸ Tuomioistuimen ratkaisua on muutoksenhausta huolimatta noudatettava, mutta tuomioistuimella voi tarvittaessa määrätä, ettei julkisuusratkaisua saa panna täytäntöön ennen sen lainvoimaiseksi tuleamista (YTJulkL 33.2 §).

vää tiedonhallintatapaa (JulkL 5 luku), asiakirjan pyytämisestä (JulkL 13 §), käsittelyajoista (JulkL 14.4 §) ja asiakirjan antamistavoista (JulkL 16 §). Mikäli muussa lainsäädännössä on nimenomaisia oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia säännöksiä, ne puolestaan syrjäyttävät YTJulkL:n säännökset.²⁹ Esimerkiksi riita-asioiden sovittelusta annetun lain (663/2005) 12 §:ssä (380/2007) on säädetty, ettei yleisö saa olla läsnä sovittelutilaisuudessa, jossa sovittelija neuvottelee vain toisen osapuolen kanssa. Osapuolen pyynnöstä muitakin sovittelun osia voidaan lainkohdan mukaan määrätä tietyissä tilanteissa toimitettavaksi yleisön läsnä olematta. Säännökset ovat riita-asioiden sovittelussa ensisijaisia YTJulkL:n nähden.

²⁹ HE 13/2006 vp, 1, 25–27.

II TUTKIMUKSEN METODIT JA TUTKIMUSAINEISTON KUVAUS

1 Tutkimuksen metodit

Tutkimuksen keskeinen ajatus on seurata uudistuneen oikeudenkäynnin julkisuuslain toteutumista käytännössä. Tutkimusta voidaan siksi luonnehtia seuranta- tai arviointitutkimukseksi, jossa yhdistyvät oikeustieteen tarkastelutapa ja sääntelykohdetta kuvaava empiirinen tieto käytännöstä.

Tutkimuksen taustaksi on ollut tarpeen selvittää ja analysoida nykyistä oikeustilaa pääasiassa säädöstekstin, lainvalmisteluaineiston, aihetta koskevan oikeuskirjallisuuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen avulla. Vallitsevan käytännön valaisemiseksi on koottu riittävän laajaksi arvioitu tapausaineisto käräjä- ja hovioikeuksista tietyltä ajanjaksolta (ks. seuraava jakso). Etenkin empiirisen aineiston keruuta ja sen suunnittelua varten on lisäksi keskusteltu useiden käytännön toimijoiden kanssa.

Tutkimuksen menetelmällisenä periaatteena on suhteuttaa ja arvioida koottua empiiristä tapausaineistoa vallitsevaa oikeustilaa ja yksittäisiä säännösratkaisuja vasten. Tätä kautta on pyritty kuvaamaan ja havainnollistamaan sitä käytäntöä ja niitä ratkaisutilanteita, joita tuomioistuinten toiminnassa on noussut tähän mennessä esille oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Tarkastelu antaa mahdollisuuksia tehdä havaintoja ja päätelmiä siitä, miten nykyinen säännöstö toteutuu käytännössä ja millaisia mahdollisia ongelmatilanteita siinä on noussut esiin.

Tässä työssä valittu lähestymistapa on tyypillinen lainsäädäntötutkimukselle, jonka yhtenä pääkohteena on juuri tarkastella tietyn säädöksen toteutumista ja arvioida sen vaikutuksia eri näkökulmista. Lainsäädäntötutkimus on yksi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen strategian painopisteitä.

2 Tutkimukseen kerätty aineisto

2.1 Käräjäoikeusaineisto

2.1.1 Aineiston kerääminen

Tutkimusta koskeva empiirinen käräjäoikeusaineisto koostuu pääosin ajalla 1.11.2009–30.4.2010 ratkaistuista asioista. Puolen vuoden ajanjakso harkittiin aineiston laajuuden ja kokonaiskuvan saamisen kannalta riittäväksi. Toisaalta edellä mainittua ajankohtaa ei pidetty ehdottomana kriteerinä

aineiston keräämisessä, sillä tuomioistuimet toimittivat aineistoa myös muutamista sellaisista asioista, jotka oli ratkaistu kyseisen ajankohdan ulkopuolella. Laadultaan tällainen aineisto ei eronnut pyydetystä aineistosta eikä havaittavissa ollut, että tuomioistuimet olisivat lähettäneet tällaista aineistoa esimerkiksi julkisuusratkaisujen poikkeavuuden vuoksi.

Aineiston alustavassa haarukoimisessa käytettiin apuna oikeushallinnon tilastointijärjestelmää, johon siirretään vuorokausittain tietoja tuomioistuinten käsittelemistä asioista. Käräjäoikeuksien käsittelemiä rikosasioita koskevat diaaritiedot siirretään tilastointijärjestelmään keskitetystä rikosasioiden diaarijärjestelmästä (*Sakari-järjestelmä*). Vastaavasti käräjäoikeuksissa käsiteltyjen riita-asioiden tiedot siirretään käräjäoikeuksien yhteisestä riita-asioiden diaarijärjestelmästä (*Tuomas-järjestelmä*).

Tutkimuksen alussa ilmeni, että edellä mainittujen tietojärjestelmien avulla ei ole ongelmattomasti eriteltävissä asioita, joissa julkisuuskysymys on ollut käräjäoikeuksissa esillä. Tilastointijärjestelmään ei voida järjestelmällisesti siirtää riita-asioiden julkisuustietoja *Tuomas-järjestelmästä*, koska oikeudenkäynnin julkisuus ei ole säännönmukaisesti *Tuomas-järjestelmään* kirjattava tieto. Myöskään *Sakari-järjestelmästä* siirretyt tiedot eivät kerro yksiselitteisesti sitä, mitkä oikeudenkäynnit tai niiden osat ovat olleet käräjäoikeuksissa julkisia tai salaisia tai mitä oikeudenkäynnin osaa salassapito koskee. Järjestelmistä ei ole myöskään saatavissa tietoa niistä asioista, joissa oikeudenkäynnit ovat jääneet täysin julkisiksi mahdollisista salassapitovaatimuksista huolimatta.³⁰

Edellä mainittujen syiden vuoksi käräjäoikeusaineistoa pyrittiin alustavan haarukoinnin jälkeen ensisijaisesti keräämään asioita käsitelleiltä käräjätuomareilta ja laamanneilta. Tiivistetysti tuomareita pyydettiin keräämään muistinvaraisesti haastehakemukset, pöytäkirjat ja tuomiot sekä mahdolliset julkiset selosteet sellaisista 1.11.2009–30.4.2010 ratkaistuista asioista, joiden käsittelyn yhteydessä oli otettu *jokin nimenomainen kanta tai useampia kantoja oikeudenkäynnin julkisuuteen*. Tällaisia asioita koskevat asiakirjat pyydettiin toimittamaan riippumatta siitä, mihin julkisuuden osa-alueeseen kannanotto oli kohdistunut, ts. koskiko se oikeudenkäynnin perustietojen, asiakirjojen, suullisen käsittelyn vai ratkaisun julkisuutta. Merkitystä ei ollut silläkään, oliko julkisuus- tai salassapitovaatimukset hyväksytty vai hylätty. Periaatteessa aineistoon siis kerättiin sellai-

³⁰ Sakari- ja Tuomas-järjestelmien ensisijainen tarkoitus on helpottaa käräjäoikeuksien ja syyttäviviranomaisten asioiden käsittelyä, asianhallintaa ja asiakirjatuotantoa. Tilastointijärjestelmään siirretään vain osa diaarijärjestelmiin sisällyvistä tiedoista.

siakin asioita, jotka olivat jääneet täysin julkisiksi salassapitovaatimuksista huolimatta.³¹

Asiakirjapyyntöistä suljettiin pois sellaiset asiat, joissa julkisuusnäkökohta liittyi ainoastaan asiakirjoihin, jotka ovat ilman erillistä päätöstäkin suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Rajauksella pyrittiin saamaan esiin sellaiset asiat, joissa julkisuusnäkökohdat ovat edellyttäneet erillistä harkintaa ja joiden voidaan katsoa kiinnostavan asianosaisten lisäksi myös suurempaa yleisöä. Ratkaisuun vaikutti myös se käytännön syy, ettei suoraan lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista ollut käytettävissä olevien tiedonhankintakeinojen avulla mahdollista kerätä kattavia tietoja. Asiakirjapyyntöjen rajaamisella vain nimenomaisiin julkisuuspäätöksiin ei kuitenkaan ollut tarkoitus sulkea lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja tutkimuksen ulkopuolelle. Kerätystä aineistosta ilmeneekin, että salassapitopäätöstä edellyttävät asiat sisältävät yleensä myös lain nojalla salassa pidettävää aineistoa.

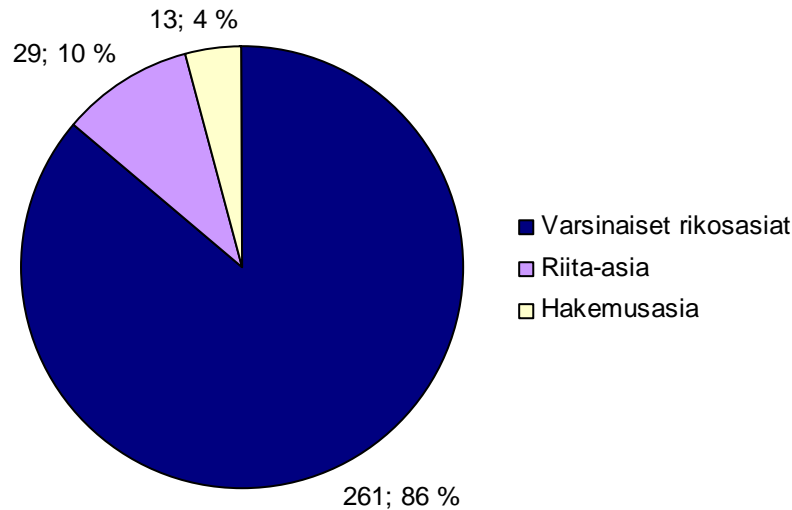
Rikosasioissa aineistoa ei kerätty pelkästään tuomareilta saatavien tietojen perusteella, vaan asiakirjat pyydettiin myös kaikista sellaisista asioista, jotka oli merkitty tuomioistuinten diaari- ja asianhallintajärjestelmiin salaisiksi. Oletettavaa on, ettei salassapito ole ollut ainakaan kovin laajaa sellaisissa asioissa, joita ei ole merkitty diaarijärjestelmään salaisiksi. Vaikka kaikkia diaarijärjestelmään salaisiksi merkittyjä asiakirjoja ei saatu määräkseen mennessä hankittua, aineisto on salaisiksi merkittyjen rikosasioiden osalta varsin kattava. Sen sijaan riita- ja hakemusasioissa koskevien asiakirjojen keräämisessä tuomarien aktiivisuus oli julkisuustietojen heikon saatavuuden vuoksi erityisen ratkaisevassa asemassa.

2.1.2 Aineiston kuvaus

Tutkimuksen lopullinen käräjäoikeusaineisto koostuu 303 käräjäoikeuksissa käsitellystä asiasta. Juttutyypeittäin tutkimukseen käytetty aineisto jakaantuu siten, että suurin osa aineistosta, peräti 86 % (261 kpl), on varsinaisia rikosjuttuja. Aineistosta vajaa 10 % (29 kpl) edustaa riita-asioita ja hieman yli 4 % (13 kpl) hakemusasioita.³²

³¹ Täysin julkisia asioita saatiin kuitenkin aineistoon vain yksi. Kysymys oli käräjäoikeudessa käsitellystä lähestymiskieltoasiasta, jossa kaikki salassapitovaatimukset oli hylätty. Vaikuttaakin siltä, että salassapitovaatimukseen yleisesti suostutaan ainakin jollain osin. Ks. tarkemmin luku VIII.

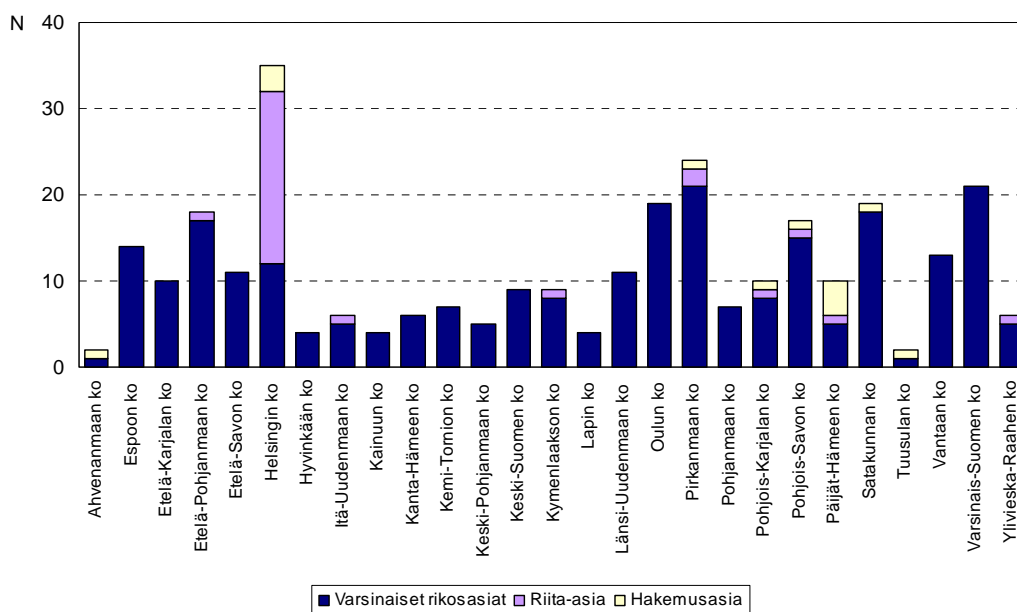
³² Hakemusasioihin on luokiteltu myös yksi ulosottovalitus.

Kuvio 1 Käräjäoikeusaineisto juttutyypeittäin

Aineistoa saatiin kaikilta käräjäoikeuksilta. Viidestätoista käräjäoikeudesta toimitettiin ainoastaan rikosjuttuja. Lukumäärällisesti aineistoon kuuluu yli 90 % niiden 1.11.2009–30.4.2010 käräjäoikeuksissa ratkaistujen varsinaisten rikosasioiden lukumäärästä, jotka on merkitty rikosasioiden diaarijärjestelmään salaiseksi (ks. tarkemmin liitetaulukko 1). Vertailu ei kuitenkaan koske täysin identtisiä aineistoja, sillä tämän tutkimuksen aineistoon on hyväksytty myös joitain edellä mainitun ajan ulkopuolella ratkaistuja juttuja.

Riita-asioita koskevaa aineistoa toimitettiin yhdeksästä käräjäoikeudesta. Tutkimusaineiston 29 riita-asiasta 20 on käsitelty Helsingin käräjäoikeudessa, joten tutkimus painottuu riita-asioiden osalta Helsingin käräjäoikeuden käsittelemiin asioihin. Hakemusasioita saapui yhteensä kahdeksasta käräjäoikeudesta. Julkisuuskysymyksen luonne ja mahdollisesti myös aineiston keräämistapa on saattanut vaikuttaa siihen, että riita-asioita on aineistossa suhteellisen vähän. Aineiston kattavuutta ei ole voitu varmentaa, koska salaisia asioita ei ole kyetty diaarijärjestelmien avulla yksilöimään. Todennäköistä kuitenkin on, ettei riita-asioiden salassapito ole käräjäoikeuksissa yleisempää.

Kuvio 2 Aineisto juttutyyteittäin käräjäoikeuskohtaisesti (ks. tarkemmin liitetaulukko 2)

Koska julkisuuskysymykset tulevat tavallisimmin esille rikosasioissa, on selvää, ettei aineiston jakautuma rikos-, riita- ja hakemusasioiden kesken vastaa käräjäoikeuksissa kaikkiaan käsiteltyjen asioiden jakaumaa (ks. tarkemmin liitetaulukko 3 ja liitekuvio 1).

Tutkimusaineiston rikosasiat muodostavat kaikista vastaavana aikana käräjäoikeuksissa ratkaistuista varsinaisista rikosasioista 0,9 %. Vaikka aineistosta puuttuneekin jonkin verran nimenomaisen julkisuuskannanoton sisältäviä asioita, ei puuttuvien asioiden määrä kuitenkaan ole niin suuri, että se nostaisi prosenttiosuutta merkittävästi. Nimenomaisen julkisuuskannanoton sisältävät rikosasiat muodostanevat todellisuudessaakin noin prosentin kaikista käsiteltävistä rikosasioista. Eri asia on, että rikosoikeudenkäynneissä esiintyy usein asiakirjoja, jotka ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä, kuten mielentilatutkimuksia tai arkaluonteisia terveydentilatietoja sisältäviä lääkärintodistuksia. Tällaisten asioiden määrää ei kyetty käytettävissä olleiden tiedonhankintakeinojen perusteella arvioimaan.

Tutkimuksessa aineisto jaettiin diaaritietojärjestelmästä ilmenevien asianimikkeiden perusteella ryhmiin. Esimerkiksi asia, jonka nimikkeenä oli lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, luettiin ryhmään ”Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat seksuaalirikokset” (ks. jäljempänä taulukko 1). Joissain useita syytekohtia sisältävissä rikosasioissa julkisuuskannanotto liittyi johonkin muuhun kuin asianimikkeenä olevaan rikostunnusmerkistön käsittelyyn. Tällaisissa tapauksissa asia luokiteltiin sen perusteella, mihin tunnusmerkistön julkisuuskannanotto liittyi. Esimerkiksi joltain osin salassa pidettävä

raiskausasiaa luokiteltiin ryhmään ”Yli 18-vuotiaisiin kohdistuvat seksuaalirikokset”, vaikka asian nimikkeenä diaarijärjestelmässä oli tappo.

Rikosasioista jopa 86 % (223 kpl) koski erilaisia seksuaalirikoksia. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat seksuaalirikokset muodostivat lähes puolet (130 kpl) kaikista aineistoon kuuluvista rikosasioista. Muutamaa asiaa lukuun ottamatta lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa oli kysymys lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai sen yrityksen tunnusmerkistöstä. Aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset muodostivat aineistoon kuuluvista asioista yli kolmanneksen (93 kpl). Tässä ryhmässä yleisimpiä rikosnimikkeitä olivat raiskaus ja seksuaalinen hyväksikäyttö.

Henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia koskevat asiat muodostivat rikosasioiden aineistosta vajaat 10 % (25 kpl). Näistä reilu puolet koski pahoinpitelyrikoksia, ja toisen puolen muodostivat henkirikokset. Talousrikokset sekä työ- ja virkarikokset (6 kpl, noin 2 % käräjäoikeusaineiston rikosasioista) valikoituivat aineistoon liike- ja ammattisalaisuuksien sekä arkaluonteisten tietojen vuoksi. Kolmessa (noin 1 % käräjäoikeusaineiston rikosasioista) aineistoon valikoituneessa rikosasiassa oli kysymys yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuneesta rikoksesta. Neljän (noin 2 % käräjäoikeusaineiston rikosasioista) huumausaine-, liikenne- ja omaisuusrikosasian valikoituminen aineistoon vaikuttaa ensi katsannossa yllättävältä. Niiden sisältämät kannanotot oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyivätkin lähinnä sattumanvaraisiin seikkoihin, joilla ei ollut tekemistä itse käsiteltävän teon kanssa. Esimerkiksi ns. turvakielto saattoi olla syynä siihen, että asianosaisen yhteystiedot olivat salassa pidettäviä.³³

Riita- ja hakemusasioita kertyi käräjäoikeuksista puolen vuoden ajalta yhteensä 42 kappaletta. Näin vähäinen riita- ja hakemusasioiden määrä tutkimusaineistossa muodosti kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä siviiliasioista vain 0,2 %. Vaikka aineisto ei todennäköisesti sisältänyt kaikkia nimenomaisen julkisuuskannanoton sisältäviä siviiliasioita, julkisuuskysymysten käsittely näyttää siviiliasioissa olevan vielä selvästi harvinaisempaa kuin rikosasioissa. Siviiliasioidenkin kohdalla on kuitenkin muistettava, ettei aineistoon kuulu asioita, jotka sisältävät ainoastaan suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja. Esimerkiksi lapsioikeudellisissa asioissa saattaa esiintyä asiakirjoja, jotka sisältävät arkaluonteisia tietoja henkilöiden yksityiselämästä. Usein tiedot ovat kuitenkin siviilioikeudellisissa asioissa sen luonteisia, että niiden salassapito edellyttää erillistä määräystä. On myös huomattava, että lain nojalla salassa pidettä-

³³ Turvakiellosta on säädetty väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (21.8.2009/661) 36 §:ssä. Turvakiehellolla estetään turvallisuussyistä henkilön osoitetietojen antaminen väestötietojärjestelmästä ulkopuolisille. Turvakielto on ilman eri päätöstä voimassa myös tuomioistuimessa.

vän tiedon esiintyminen edellyttää usein lisäksi myös nimenomaisia julkisuusratkaisuja. Siten tällaisten asioiden tulisi kuulua tutkimusaineistoon.

Käräjäoikeusaineistoon kuuluvissa *riita-asioissa* tyypillisimpiä olivat erilaiset immateriaalioikeuksia koskevat yritysten väliset riidat (11 kpl, noin 38 % käräjäoikeusaineiston riita-asioista), joissa tuli esille liikesalaisuuden piiriin kuuluvia seikkoja. Erilaiset muut siviilioikeudelliset asiat (11 kpl, noin 38 % käräjäoikeusaineiston riita-asioista) koskivat usein yritysoikeudellisiin sopimuksiin liittyviä riitoja sekä sopimuksen ulkopuolisia vahingonkorvauksia, mukaan luettuna rikoksiin perustuvat vahingonkorvaukset. Aineisto sisälsi myös seitsemän työoikeudellista asiaa (noin 24 % käräjäoikeusaineiston riita-asioista). Aineistossa ei ollut yhtään perheoikeudellista asiaa.

Hakemusasioista enemmistön (7 kpl, noin 54 % käräjäoikeusaineiston hakemusasioista), muodostivat yrityssaneerausasiat, joissa salassapidon keskeisimpänä perusteena olivat liike- ja ammattisalaisuudet. Hakemusasioihin lukeutui myös neljä (noin 31 % käräjäoikeusaineiston hakemusasioista) siviilioikeudellista turvaamistomiasiaa, joissa salassapidon kohteena olivat niin ikään liike- ja ammattisalaisuudet. Kahdessa hakemusasiassa (noin 15 % käräjäoikeusaineiston hakemusasioista) oli kysymys lähestymiskiellosta.

Hieman yllättävää oli, ettei aineistoon kuulunut yhtään yksityishenkilöiden velkajärjestelyasiaa. Yksityishenkilöiden varallisuustiedot eivät välttämättä ole samalla tavalla salassapidon tarpeessa kuin yrityssaneerausasioissa esille tulevat liike- ja ammattisalaisuudet. Sen sijaan velkajärjestelyasioissa esiintyy jonkin verran esimerkiksi henkilön terveydentilaa koskevia tietoja. Tällaisten asioiden jääminen tutkimusaineiston ulkopuolelle saattaa johtua siitä, että kyseisiä tietoja on pidetty suoraan lain nojalla salassa pidettävinä.

Taulukko 1 Käräjäoikeusaineisto asiaryhmittäin

Juttutyyppi	Asiaryhmä	N	%
Rikosasiat	Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat seksuaalirikokset ³⁴	130	49,8
	Yli 18-vuotiaisiin kohdistuvat seksuaalirikokset ³⁵	93	35,6
	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ³⁶	25	9,5
	Talousrikokset, työ- ja virkarikokset ³⁷	6	2,2
	Huumausaine-, liikenne- ja omaisuusrikokset ³⁸	4	1,5
	Yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset ³⁹	3	1,1
	Yhteensä	261	100,0
Riita-asiat	Immateriaalioikeuksia koskevat asiat	11	37,9
	Muut siviilioikeudelliset asiat ⁴⁰	11	37,9
	Työsuhderiidat ⁴¹	7	24,1
	Yhteensä	29	100,0
Hakemusasiat	Yrityssaneerausasiat	7	53,8
	Muut siviilioikeudelliset asiat	4	30,8
	Lähestymiskieltoasiat	2	15,4
	Yhteensä	13	100,0

2.2 Hovioikeusaineisto

2.2.1 Aineiston kerääminen

Tutkimukseen saatiin aineistoa kaikista hovioikeuksista. Hovioikeusaineisto kohdistuu samaan ajankohtaan (1.11.2009–30.4.2010 ratkaistut asiat)

³⁴ Luokkaan on luettu lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito sekä edellä mainittujen tekojen rangaistavat yritykset.

³⁵ Luokkaan on luettu raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen sukupuoliyhteyteen, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä näiden rangaistavat yritykset.

³⁶ Luokkaan on luettu murha, tappo, törkeä pahoinpitely, pahoinpitely sekä näiden yritykset, vammantuottamus, pelastustoimen laiminlyönti ja joukkotuhonta.

³⁷ Luokkaan on luettu kirjanpitorikos, petos, avustuspotos, virkarikos, työturvallisuuden vaarantaminen sekä näiden mahdolliset lievät ja törkeät tekemuodot.

³⁸ Luokkaan on luettu rattijuopumus, törkeä rattijuopumus, liikenneturvallisuuden vaarantaminen, huumausainerikos, törkeä huumausainerikos ja ryöstö.

³⁹ Luokkaan on luettu lähestymiskiellon rikkominen, kunnianloukkaus ja salakatselu.

⁴⁰ Luokkaan on luettu sopimusoikeudelliset asiat, sopimuksen ulkopuoliset vahingonkorvaukset sekä siviilioikeudelliset turvaamistoimet.

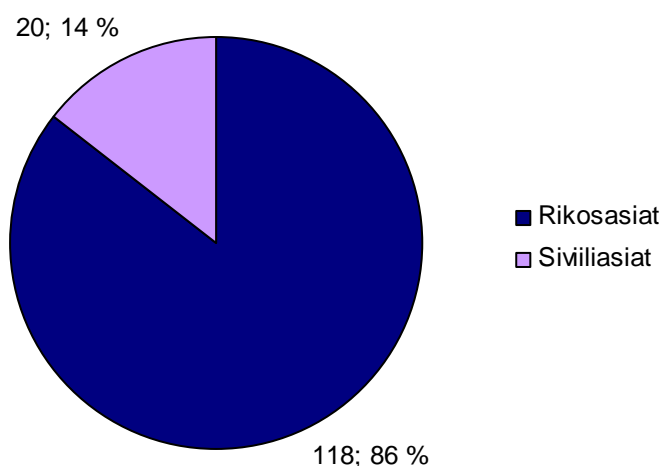
⁴¹ Sisältää riidat palkkasaatavista.

kuin käräjäoikeusaineisto. Hovioikeusaineistoon ei sisällynyt kyseisen ajankohdan ulkopuolella ratkaistuja asioita.

Hovioikeuksien asianhallintajärjestelmän avulla salaiset asiat on tämän tutkimuksen yhteydessä kyetty etukäteen yksilöimään diaarinumeroittain ja pyytämään niitä koskevat asiakirjat hovioikeuksilta. Hovioikeuksilta saatiin asiakirja-aineisto kaikista niistä asioista, jotka oli diaari- ja asianhallintajärjestelmässä merkitty joltain osin salaisiksi. Osa aineistosta jätettiin kuitenkin johdonmukaisuuden vuoksi tutkimuksesta pois. Poisjättämisen syynä oli useimmiten se, että hovioikeuden julkisuutta koskevassa lausumassa ainoastaan viitattiin jo käräjäoikeudessa tehtyyn julkisuuspäätökseen eikä kysymys ollut hovioikeuden omasta julkisuusratkaisusta. Pois jätettiin myös sellaiset asiat, jotka sisälsivät ainoastaan lain nojalla salassa pidettävää tietoa eikä kysymys siten ollut varsinaisesta päätöksestä.

2.2.2 Aineiston kuvaus

Hovioikeusaineistoon valikoitui kaikkiaan 138 asiaa, joista 118 (86 %) oli rikosasioita ja 20 (14 %) siviiliasioita.⁴² Jakautuma rikos- ja siviiliasioden välillä oli hyvin samansuuntainen käräjäoikeusaineiston kanssa. Siviiliasiat olivat tosin luonteeltaan hieman erilaisia kuin käräjäoikeuksissa.

Kuvio 3 Hovioikeusaineisto juttutyypeittäin

Hovioikeuksissa ratkaistujen salaisten asioiden määrä kyettiin suhteuttamaan kohtuullisen luotettavasti kaikkien hovioikeuksissa ratkaistujen asioiden

⁴² Rikosasioiksi on luettu myös kaksi hakemusasiana käsiteltyä asiakirjapyyntöä, joissa pyyntö koski rikosasioita koskevia oikeudenkäyntiasiakirjoja. Asiat ovat selkeämmin verrattavissa rikos- kuin siviiliasioihin, koska ne eroavat rikosasioissa vain julkisuusratkaisun ajankohdan suhteen.

määrään. Tämä oli mahdollista, koska hovioikeuksia koskevasta asianhallintajärjestelmästä oli saatavissa sekä rikos- että siviiliasioiden julkisuudesta kattavampaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa kuin kärjäoikeuksien vastaavista järjestelmistä.

Hovioikeuksien asianhallintajärjestelmän mukaan joltain osin salaisia varsinaisia rikosasioita käsiteltiin hovioikeuksissa tarkasteluajankohtana 153 kappaletta. Aineistoon valikoituneet 118 rikosasiaa edustavat hovioikeuksissa käsitellyistä salaisista rikosasioista noin 77 %.⁴³ Kun aineiston rikosasioiden lukumäärän suhteuttaa kaikkiin hovioikeuksissa tarkasteluajankohtana ratkaistuihin rikosasioihin, aineiston rikosasiat muodostavat kaikista rikosasioista hieman yli 3 %.

Mikäli lukuun otetaan myös ne hovioikeuksien salaisiksi merkityt rikosasiat, joita ei otettu mukaan tutkimusaineistoon, rikosasioiden suhteellinen osuus on hovioikeuksissa hieman yli 4 %. Järjestelmästä saatavien tietojen perusteella siis noin 96 % hovioikeuksien käsittelemistä rikosasioista eivät sisällä salassa pidettäväksi määrättyä tietoa. Hovioikeuksissa määrätään kuitenkin enemmän rikosasioiden tietoja salassa pidettäväksi tai käsitteilyä suljetuksi kuin kärjäoikeuksissa, joissa vain noin 1 % rikosasioista määrätään salassa pidettäväksi. Yksi tärkeä syy lienee se, että muutosta haetaan usein salassapitoa edellyttäviin asioihin, kuten seksuaalirikosasioihin.

Hovioikeusaineistoon kuuluvista 20 siviiliasiaista kuusi asiaa oli käsitelty kärjäoikeudessa hakemusasiana ja kymmenen asiaa riita-asiana. Tässä tutkimuksessa hovioikeuksien siviiliasioihin luokiteltiin myös asianajajien toiminnan valvontaan ja palkkioriitoihin liittyvät asiat, joissa ensimmäisenä ratkaisusteena on Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunta. Tällaiset asiat on luokiteltu siviiliasioiksi myös hovioikeuksien asianhallintajärjestelmässä.

Aineiston siviiliasiat muodostivat puolet niistä siviiliasioista, jotka oli merkitty hovioikeuksien tietojärjestelmiin kokonaan tai joltain osin salaisiksi. Asianhallinta- ja tilastointijärjestelmien tietojen perusteella salaisia siviiliasioita ratkaistiin hovioikeuksissa yhteensä 44 eli hieman yli 2 % kaikista hovioikeuksissa käsitellyistä siviiliasioista.

⁴³ Osuuteen ei ole laskettu kahta aineistoon kuuluvaa asiakirjapyyntöasiaa, jotka on käsitelty hakemusasioina. Asiakirjapyyntöt on jätetty laskennasta pois, koska niitä ei ole asianhallintajärjestelmässä luettu rikosasioiksi eivätkä ne siten sisälly asianhallintajärjestelmän mukaan salaisten rikosasioiden lukumäärään.

Taulukko 2 Salaisten asioiden* osuus hovioikeuksissa 1.11.2009–30.4.2010 ja hovioikeusaineiston kattavuus

	Rikosasiat	Siviiliasiat	Yhteensä
Kaikki ratkaistut asiat	3 453	1 922	5 375
Kaikki salaiset asiat	153	44	197
Salaisten osuus kaikista ratkaistuista asioista %	4,4	2,3	3,35
Aineistoon kuuluvat asiat	118	20	138
Aineiston osuus kaikista salaisista asioista %	77,1	45,5	61,3
Aineiston osuus kaikista ratkaistuista asioista %	3,4	1,0	2,22

* Salaisilla asioilla tarkoitetaan asioita, jotka on merkitty hovioikeuksien asianhallintajärjestelmään kokonaan tai joltain osin salaisiksi.

Hovioikeusaineiston *rikosasiat* muistuttivat käräjäoikeusaineiston rikosasioita paitsi juttutyypeittäin myös asiaryhmittäin tarkasteltuna. Seksuaalirikokset (yhteensä 107 asiaa) muodostivat yli 90 % aineistoon kuuluvista rikosasioista. Lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyvää aineistoa oli hieman enemmän kuin aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyvää aineistoa.

Kuudessa aineistoon kuuluvassa rikosasiassa (noin 5 % hovioikeusaineiston rikosasioista) oli kysymys henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta, joista kolme koski pahoinpitelyä tai sen törkeää tekemuotoa ja kolme murhaa tai sen yritystä. Aineistoon kuului lisäksi kolme tuhotyötä tai sen kvalifioitua tekemuotoa koskevaa asiaa sekä yksi kavallusta ja yksi törkeää virkavelvollisuuden rikkomista koskeva asia (yhteensä noin 5 % hovioikeusaineiston rikosasioista).

Riita- ja hakemusasioihin (siviiliasiat) valikoitui neljä työoikeudellista asiaa (20 % hovioikeusaineiston siviiliasioista). Käräjäoikeuksiin verrattuna huomionarvoista oli se, että hovioikeusaineistoon kuului myös neljä perheoikeudellista asiaa (20 % hovioikeusaineiston siviiliasioista). Toisaalta niidenkin lukumäärä oli pieni. Kaikki perheoikeudelliset asiat koskivat lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Siviiliasioista kolme koski rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta (15 % hovioikeusaineiston siviiliasioista) ja kolme yritysoikeudellista sopimusriitaa (15 % hovioikeusaineiston siviiliasioista). Yksi siviiliasia koski yksityisoikeudellista turvaamistointia ja yksi yrityssaneerausta (yhteensä 10 % hovioikeusaineiston siviiliasioista).

Aineistoon sisältyi lisäksi neljä asiaa (20 % hovioikeusaineiston siviiliasioista), jossa valituksen kohteena oli Suomen Asianajajaliiton antama ratkaisu asianajajan menettelyä koskevaan kanteluun. Kahdessa hakemusasiasia oli kyse hovioikeudelle suunnatusta asiakirjapyyntöstä. Asiakirjapyyntöjä oli hankala luokitella tilastoinnissa muiden juttujen tilastoinnissa käytettyjen muuttujien mukaan. Tutkimuksen kannalta asiat ovat kuitenkin ainutlaatuisia, ja siksi kahta asiakirjapyyntöä on tässä tutkimuksessa käsitelty joltain osin erikseen.

Taulukko 3 Hovioikeusaineisto asiaryhmittäin

Juttutyyppi	Asiaryhmä	N	%
Rikosasiat	Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset	57	48,3
	Aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset	50	42,4
	Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	6	5,1
	Yleisvaaralliset rikokset	3	2,5
	Talousrikokset, työ- ja virkarikokset	2	1,7
	Yhteensä	118	100,0
Siviiliasiat	Työoikeudelliset asiat	4	20,0
	Perheoikeudelliset asiat	4	20,0
	Asianajajan kurinpito	4	20,0
	Rikokseen perustuvat vahingonkorvausasiat	3	15,0
	Sopimusoikeudelliset asiat	3	15,0
	Yrityssaneerausasiat	1	5,0
	Turvaamistoimet	1	5,0
	Yhteensä	20	100,0

3 Seksuaalirikosten erityisasema tutkimuksessa

Koska tutkimusaineisto sisältää ainoastaan salaisia asioita, se muodostuu pääosin seksuaalirikosasioista, joissa oikeudenkäynnin julkisuutta rajoitetaan melko herkästi asianomistajan suojaamiseksi. Yhden näkökulman tutkimukseen tuokin se, *kuinka yleistä seksuaalirikosasioiden salassapito on suhteutettuna kaikkiin tuomioistuimissa käsiteltäviin seksuaalirikosasioihin*. Jotta seksuaalirikosasioiden julkisuuden rajoittamisesta saadaan tutkimusaineistoa kokonaisvaltaisempi kuva, tutkimuksessa käytetään paikoittain vertailukohtana kaikkia tuomioistuimissa käsiteltyjä seksuaalirikosasioita riippumatta siitä, kuuluvatko ne aineistoon vai eivät. Tällaisessa vertailussa tulee kuitenkin huomata, että kyse on ainoastaan seksuaalirikosasioista, joissa oikeudenkäynti keskittyy pitkälti arkaluonteisten tietojen ympärille. Siten pelkästään seksuaalirikosasioita tutkimalla ei saada tietoa siitä, miten yleistä salassapito ylipäättään on tuomioistuimissa. Tällainen arviointi tehdään tutkimuksessa erikseen.

Vertailtaessa käräjäoikeusaineistoa asianhallinta- ja tilastointijärjestelmistä ilmeneviin diaaritietoihin voidaan havaita, että seksuaalirikoksia koskeva käräjäoikeusaineisto edustaa keskimäärin 87 %:a käräjäoikeuksien asianhallintajärjestelmään salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista.⁴⁴ Tutkimusaineisto on siten tältä osin varsin kattava. Aineiston osuus kaikista käräjäoikeuksissa ratkaistuista seksuaalirikosasioista on noin 65 %. Koska

⁴⁴ Käräjäoikeusaineistoon tosin sisältyy muutamia tarkasteluajanjakson ulkopuolelle kohdistuvia juttuja.

tutkimusaineistoon ei sisälly kaikkia tilastointijärjestelmään salaisiksi merkittyjä seksuaalirikosasioita, salaiset seksuaalirikokset muodostavat todellisuudessa käräjäoikeuksien käsittelemistä seksuaalirikosasioista jonkin verran suuremman osuuden, noin kolme neljänestä (ks. liitetaulukko 4).

Hovioikeusaineiston seksuaalirikosasiat muodostavat peräti yli 90 % asianhallintajärjestelmään salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista. Kaikista tarkasteluajankohtana ratkaistuista seksuaalirikosasioista aineisto edustaa vajaata 80 %:n osuutta. Salaisten seksuaalirikosasioiden suhteellinen osuus kaikista seksuaalirikoksista (86 %) on korkeampi kuin käräjäoikeuksissa (ks. liitetaulukko 5). Suhdelukujen eroihin vaikuttanee se, etteivät käräjäoikeuksien asianhallintajärjestelmän tiedot oikeudenkäynnin julkisuudesta ole yhtä tarkkoja ja kattavia kuin hovioikeuksien asianhallintajärjestelmässä.

III OIKEUDENKÄYNNIN PERUSTIETOJEN JULKISUUS

1 Perustietojen julkisuus lainsäädännössä

1.1 Perustiedot julkisuuden toteuttajina

YTJulkL:n 4 §:ssä on säädetty, että tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta ovat julkisia. Julkisia ovat myös käsittelyn vaiheet, kuten asianosaisten tekemät prosessitoimet sekä tuomioistuimen vastaus- ja lausumapyynnöt. Laki edellyttää myös asian laadun yksilöimistä siten, että tosiasiaa tiedetään, millaisesta asiasta on kysymys. Riittävää ei siten enää ole, että ilmoitetaan pelkästään prosessilaji (esim. riita- tai rikosasia). Sen sijaan tuomioistuimissa käytettävät asanimikkeet, kuten rikosnimikkeet, täyttävät lain vaatimuksen asian yksilöinnistä.⁴⁵

Asianosaisten henkilöllisyyteen liittyvien väärinkäsitysten ja ihmisten tarpeettoman leimaamisen estämiseksi myös asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia tietoja. Perustiedot on annettava heti pyydetäessä kenelle tahansa niitä pyytävälle. Tapauskohtaisesti on ratkaistava, kuinka laajat tiedot asianosaisten yksilöimiseksi ovat tarpeen. Usein asianosaisen nimi riittää yksilöimään tämän henkilöllisyyden, mutta tarvittaessa on julkaistava myös asianosaisen kotipaikka ja syntymäaika.⁴⁶ Henkilötunnus ei tavallisesti ole asianosaisen yksilöimiseksi tarpeen oikeudenkäynnin perustietoina, mutta tiedot sinänsä ovat pääsääntöisesti julkisia ja ilmenevätkin yleensä julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista. Tuomioistuinten diaarijärjestelmiin sovelletaan henkilötietolakea (523/1999), jossa rajoitetaan oikeutta käsitellä henkilötietoja. Sen sijaan tuomioistuimesta annettaviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin henkilötietolaki ei ulotu.

KKO on ratkaisussaan 2004:15 todennut, etteivät henkilötietolain säännökset rajoita tuomioon tai päätökseen sisältyvän henkilötunnuksen antamista ulkopuoliselle, koska näitä asiakirjoja ei voida pitää henkilötietolaissa tarkoitettuina henkilörekisteritietoina. Sen sijaan silloin, kun tuomio julkaistaan yleisön saataville yleisessä ver-

⁴⁵ Myös pakkokeinoasiassa on käsiteltävän pakkokeinon lisäksi yksilöitävä pakkokeino vaatimuksen perusteena oleva rikos tai rikosnimike. HE 13/2006 vp, 31.

⁴⁶ HE 13/2006 vp, 30–31. Säännös asianosaisen yksilöimiseksi tarpeellisista tiedoista merkitsi muutosta aikaisempaan oikeustilaan, jolloin asianosaisen yksilöimiseksi riitti lain sanamuodon mukaan pelkkä nimi (OikJulkL 2 §, 526/2005). OikJulkL:n alkuperäinen sanamuoto puolestaan edellytti myös asianosaisen ammattia ja asuinpaikkaa koskevien tietojen julkisuutta (OikJulkL 2 §, 945/1984).

kossa esimerkiksi tuomioistuimen palvelusivuilla, kysymys on apulaisoikeuskanslerin päätöksen (18.11.2009 OKV/1318/1/2007) mukaan sellaisesta henkilötietojen automaattisesta käsittelystä, johon henkilötietolakia tulee soveltaa.

Oikeudenkäynnin perustiedot muodostavat oikeudenkäynnin julkisuuden perustan siinä mielessä, että niiden avulla oikeudenkäyntien ulkopuoliset henkilöt voivat yksilöidä tuomioistuimissa käsiteltävät asiat ja asianosaiset sekä hankkia tarvittaessa lisää tietoja käsiteltävistä asioista. Oikeudenkäynnin perustiedot ovat etenkin tiedotusvälineiden keskeinen työväline, sillä ilman niitä olisi hankalaa tietää, millaisia juttuja tuomioistuimissa on vireillä ja missä vaiheessa niiden käsittely on. Perustietojen julkisuus on keskeistä myös asianosaisten oikeusturvan kannalta, sillä se estää tuomioistuinten salaiset oikeudenkäynnit ja sen, ettei jutun vireilläolosta saataisi lainkaan tietoa.

Oikeudenkäyntien seuraamiseksi ja asianosaisten yksilöimiseksi on tärkeää, että oikeudenkäyntien yksilöintitiedot tulevat julkisiksi mahdollisimman pian asian tullessa vireille. Ennen YTJulkL:n säätämistä perustiedot tulivat eräitä pakkokeinoasioita lukuun ottamatta julkisiksi silloin, kun niitä koskevat merkinnät oli kirjattu tuomioistuimen diaariin (OikJulkL 2.1 §). Lakiuudistuksessa perustietojen julkisuutta lisättiin aikaisemmasta niin, että tiedot ovat ns. salaisia pakkokeinoasioita lukuun ottamatta julkisia jo siitä hetkestä lähtien, kun ne ovat olemassa (YTJulkL 5.1 §). Merkitystä ei siten enää ole sillä, milloin tiedot on merkitty asiakirjarekisteriin. Tosin perustietojen julkisuus toteutuu tosiasiallisesti vasta rekisterimerkintöjen yhteydessä.⁴⁷

Käytännössä yleisöllä on ollut mahdollisuus selailla oikeudenkäyntien perustietoja (diaaritietoja) tuomioistuinten sähköisestä kyselykäyttöjärjestelmästä (*Kyösti*-järjestelmä). Tiedotusvälineiden edustajat ja muu yleisö on voinut selailla järjestelmään kirjattuja tietoja asiakaspäätteiltä korkeimmassa oikeudessa, korkeimmassa hallinto-oikeudessa, hovioikeuksissa, hallinto-oikeuksissa ja vakuutus-oikeudessa. Yleisön mahdollisuus asiakaspäätteiden käyttämiseen on tulossa myös käräjäoikeuksiin. Järjestelmään merkittyjä julkisia tietoja voidaan hakea ratkaisupäivän tai diaarinumeron perusteella. Järjestelmä sisältää muun muassa julkiset tiedot asianosaisista, asian julkisuudesta, asian laadusta sekä ratkaisun lainvoimaisuudesta. Selailu voidaan kohdistaa vain yhteen tuomioistuimeen kerrallaan, mutta järjestelmästä voidaan hakea myös muiden kuin sen tuomioistuimen tietoja, jossa asiakaspäätte sijaitsee.⁴⁸

⁴⁷ HE 13/2006 vp, 1, 17, 30, 31–32.

⁴⁸ HE 102/2009, 9–10.

Henkilötietosuojaa, viranomaisten välistä tiedonvälitystä ja tiedotusvälineiden tiedonsaantioikeuksia silmällä pitäen on hiljattain säädetty laki oikeushallinnon valtakunnallisesta tietojärjestelmästä (372/2010), joka tuli voimaan joulukuussa 2010. Laki koskee ainoastaan valtakunnallista tietojärjestelmää, jonka rekisterinpidosta ja siihen talletettujen tietojen luovuttamisesta vastaa Oikeusrekisterikeskus (7.1 §, 14.1 §). Siten se ei vaikuta oikeudenkäynnin perustietojen julkisuuteen tai salassapitoon esimerkiksi silloin, kun tietoja pyydetään suoraan tuomioistuimilta (2.3 §). Kyseessä on lainsäädännöllisesti kaksi eri tietolähdettä, eikä lailla ole ollut tarkoitus rajoittaa tuomioistuinten valtaa päättää käsittelemiensä asioiden perustietojen julkisuudesta. Tuomioistuimilla, syyttäväviranomaisilla ja oikeusaputoimistoilla on kuitenkin velvollisuus liittyä valtakunnalliseen tietojärjestelmään ja toimittaa siihen tietoja (5 §, 6 §, 3.1 § 3-kohta).

Teknisesti valtakunnallisen diaarijärjestelmän tiedot muodostuvat edellä mainitun tuomioistuinten kyselyjärjestelmän (*Kyösti*), rikosasioiden diaari- ja asianhallintajärjestelmän (*Sakari*) sekä siviiliasioiden diaari- ja asianhallintajärjestelmän (*Tuomas*) tiedoista. Kukin tuomioistuin toimii Kyösti- Sakari- ja Tuomas-järjestelmien rekisterinpitäjänä omissa asioissaan ja on vastuussa siitä, että niihin talletetut tiedot tallentuvat oikeina myös valtakunnalliseen järjestelmään (7.3 §).⁴⁹

Valtakunnallinen järjestelmä muodostuu kolmesta osajärjestelmästä, joista oikeudenkäyntien yleisöjulkisuuden kannalta olennaisin on diaari- ja asianhallintatietojen valtakunnallinen käsittelyjärjestelmä.⁵⁰ Tarkoituksena on, että rekisterinpitäjänä toimiva Oikeusrekisterikeskus voisi luovuttaa tietojärjestelmästä julkisia diaaritietoja tiedotusvälineille keskitetysti ja myös sähköisesti teknisen käyttöyhteyden avulla.⁵¹ Tiedotusvälineille on tarkoitus luoda mahdollisuus merkitä järjestelmään kiinnostuksensa käsiteltäviä juttuja kohtaan, jolloin tiedonsaanti on joustavampaa (17 §). Toteutuessaan valtakunnallinen järjestelmä helpottaa tiedotusvälineiden työtä siten, ettei diaaritietoja tarvitse tiedustella jokaiselta tuomioistuimelta erikseen. Käyttöyhteys vähentänee samalla myös tuomioistuihin kohdistuvien tietokyselyiden määrää. Lain mukaan tietojärjestelmä on saatettava lain edellyttämään kuntoon viiden vuoden kuluessa lain voimaantulosta (21.1 §).

⁴⁹ Valtakunnalliseen järjestelmään eivät tosin käytännössä kuulu kaikki tiedot, jotka kirjataan Kyösti- Sakari- ja Tuomas-rekistereihin.

⁵⁰ Kaksi muuta osaa ovat ratkaisu- ja päätösilmoitusjärjestelmä sekä raportointi-, tilasto- ja arkistojärjestelmä (4 §).

⁵¹ Etsittäessä tietoja valtakunnallisesta tietojärjestelmästä hakuperusteena ei saa käyttää henkilön nimeä tai muuta henkilön tunnistetietoa. Silloin, kun oikeudenkäynnin asianosaisen henkilöllisyyden julkisuutta rajoitetaan YTJulkL:n mainituilla perusteilla, kyseisen henkilöllisyydestiedon antaminen valtakunnallisesta järjestelmästä estetään kokonaan (16.1 3-kohta §).

1.2 Salassapitoperusteet

Oikeudenkäynnin vireilläolo, käsittelyn vaiheet ja asian laatu eivät koskaan voi jäädä salaisiksi tiedoiksi. Myöskään rikosasian vastaajan tai siviiliasian osapuolten henkilöllisyyttä ei voida salata. Kuten jo aikaisempi oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva laki, YTJulkL antaa kuitenkin mahdollisuuden rikosasian asianomistajan henkilöllisyyden salaamiseen silloin, kun asia koskee erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa (YTJulkL 6.1 §:n 1-kohta). Säännöksellä on tarkoitus suojata etenkin seksuaalirikosten uhreja, joille henkilöllisyyden julkistaminen saattaisi tuottaa lisähaittaa rikoksen aiheuttaman kärsimyksen ja nöyryytyksen lisäksi. Asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen ei kuitenkaan ole seksuaalirikosasioissakaan automaattista, vaan julkisuudesta poikkeaminen edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Muissa kuin seksuaalirikoksissa asianomistajan henkilöllisyys voidaan vain harvoin määrätä salassa pidettäväksi, koska vaatimus ”erityisestä arkaluonteisuudesta” nostaa salassapitokäytännön varsin korkealle.⁵² Tuomioistuimien voi salata henkilöllisyyden paitsi pyynnöstä myös viran puolesta. Asianomaisen pyynnöstä hänen henkilöllisyyttään koskevan tiedon on kuitenkin oltava julkinen (YTJulkL 6.2 §).

YTJulkL:n lisättiin lakiuudistuksen yhteydessä säännös, jonka mukaan myös turvapaikanhakijan henkilöllisyys voidaan salata säilöön ottamista koskevassa asiassa. Muista YTJulkL:n säännöksistä poiketen kyseisissä tapauksissa noudatetaan salassapito-olettamaa. Mikäli turvapaikan hakijan henkilöllisyys halutaan julkistaa, on oltava ilmeistä, ettei tiedon antamisesta aiheudu vaaraa turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuudelle. (YTJulkL 6.1 §:n 2-kohta). Säännös katsottiin tarpeelliseksi perustuslain 7 §:n henkeä ja terveyttä koskevien perusoikeuksien turvaamiseksi.⁵³

Lakiin on erikseen kirjattu mahdollisuus salata asianomaisen henkilöllisyys tuomioistuimen ratkaisusta (YTJulkL 24.2 §). Lainkohdassa henkilöllisyyden salaamisen perusteet ovat identtiset edellä mainittujen oikeudenkäynnin perustietojen salassapitoperusteiden kanssa. Ilman nimenomaista päätöstä henkilöllisyystieto on ratkaisussa julkinen. Vaikka henkilöllisyyden salaamisen perustietona ei automaattisesti tulisi johtaa sen salaamiseen myös ratkaisusta, käytännössä tarvetta henkilöllisyyden salaamiseen ratkaisusta lienee juuri silloin, kun se on oikeudenkäynnin perustietonakin salat-

⁵² HE 13/2006 vp, 32–33.

⁵³ Lainkohdassa läheisillä tarkoitetaan paitsi perheenjäseniä, myös esimerkiksi sukulaisia lähtö- tai muussa maassa. Läheisen käsite on tarkoitettu väljäksi ja tapauskohtaisesti harkittavaksi. HE 13/2006 vp, 33.

tu. Mikäli kyseisiä tietoja ei voisi salata ratkaisusta, niiden salaaminen muillakin tavoin olisi turhaa.⁵⁴

2 Perustietojen julkisuus käräjäoikeuksissa

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, millaisissa tilanteissa ja kuinka usein rikosoikeudenkäyntejä koskevia henkilöllisyystietoja salataan yleisöltä. Koska suurin osa tutkimusaineistosta koskee seksuaalirikoksia, henkilöllisyystietojen julkisuutta koskevia salassapitoratkaisuja ilmenee aineistossa runsaasti. Kaikki henkilöllisyyttä koskevat salassapitoratkaisut kohdistuvat aineistoon kuuluvissa asioissa asianomistajan henkilöllisyyteen rikosasiasa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa (YTJulkL 6.1 § 1-kohta ja 24.2 § 1-kohta).

Tutkimuksessa tarkastelluissa, käräjäoikeuksilta hankituista salaisista rikosasioista yli 70 %:ssa (187 rikosasiaa) oli salattu asianomistajan henkilöllisyys. Oikeudenkäyntien perustietojen salaaminen oli siis suhteellisen yleistä sellaisissa asioissa, jotka sisälsivät jotain salassa pidettäväksi määrättyä tietoa. *Kaikkiin tuomioistuinten käsittelemiin rikosasioihin suhteutettuna asianomistajan henkilöllisyys oli aineiston perusteella salattu hieman yli puolessa prosentissa käsiteltyjä rikosasioita. Koska tutkimusaineistoon ei sisälly kaikkia rikosasioita, joissa henkilöllisyys on salattu, osuus lienee hieman suurempi, korkeimmillaan noin yhden prosentin luokkaa.*⁵⁵

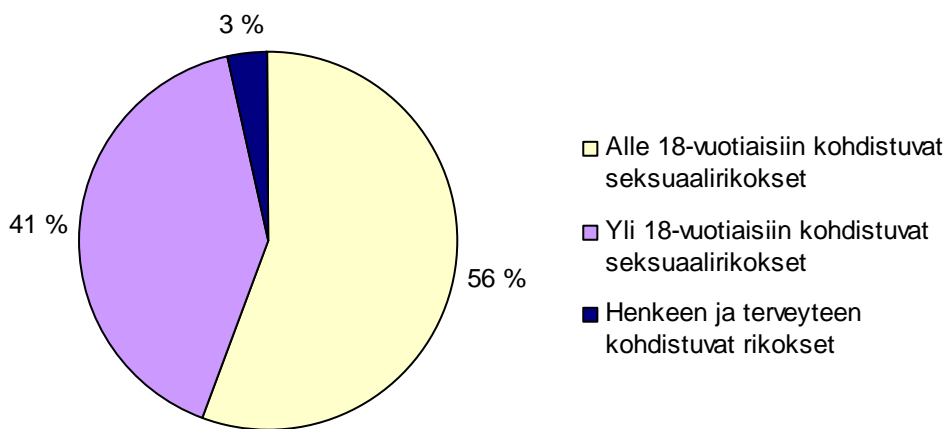
Aineistosta ilmenee selkeästi lain tarkoituksen toteutuminen siinä mielessä, että asianomistajan henkilöllisyyden salaamismahdollisuutta käytetään nimenomaan asianomistajaa koskevissa arkaluonteisissa rikosasioissa. Asiat koskevat lähes yksinomaan seksuaalirikoksia. Kaikista aineistoon kuuluvista 187 rikosasiasta, joissa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu, 104 asiassa eli 56 %:ssa oli kyse seksuaalirikostunnusmerkistöistä, joissa rikoksen kohteena on lapsi tai nuori. Muista seksuaalirikostunnusmerkistöistä oli kyse 77 tapauksessa (41 % aineistoon kuuluvista asioista, joista henkilöllisyys oli salattu). Lisäksi asianomistajan henkilöllisyys oli salattu kuuden henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen käsittelyssä (3 % aineistoon kuuluvista rikosasioista, joissa henkilöllisyys oli salattu). Kaikki tällaiset asiat koskivat pahoinpitelyä. Kolmessa pahoinpitelyasiassa oli ky-

⁵⁴ HE 13/2006 vp, 20.

⁵⁵ Kuten edellä on mainittu, tästä tutkimuksesta on rajattu pois pakkokeinoasiat. Luotettavaa tietoa ei ole saatavissa siitä, kuinka paljon turvapaikanhakijoiden henkilöllisyyttä koskevia salassapitopäätöksiä säilöönottoasioissa on tehty. Sakari-järjestelmästä ilmenevien tietojen mukaan käräjäoikeuksissa on ajalla 1.11.2009–30.4.2010 ratkaistu kaikkiaan yhteensä 804 turvapaikanhakijan säilöön ottamista koskevaa asiaa.

symys eri tavoin seksuaalisväritteisistä pahoinpitelyistä, joista yksi kohdistui alaikäiseen. Kolmessa muussa pahoinpitelytapauksessa asianomistajan nimen salassapito oli perustettu asian muuhun arkaluonteisuuteen ja uhrin alaikäisyyteen tilanteissa, joissa perheenjäsen tai muu lähipiiriin kuulunut henkilö oli eri tavoin pahoinpidellyt alaikäistä lasta.

Asianomistajan henkilöllisyys oli salattu myös yhdessä siviiliasiassa, jossa käsiteltiin seksuaalirikokseen perustuvaa vahingonkorvausta. Laissa ei kuitenkaan ole perustetta henkilöllisyyden salassapidolle perustietona siviiliasiassa. Asiakirjoista henkilöllisyys voitaneen siviiliasioissakin salata asiakirjasalaisuutta koskevien säännösten perusteella.

Kuvio 4 Asiaryhmät käräjäoikeusaineiston asioissa, joissa asianomistajan henkilöllisyys on salassa pidettävä

Jakautuman perusteella vaikuttaisi päältä katsoen siltä, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikosasioissa asianomistajan nimi salataan hieman herkemmin kuin aikuisiin kohdistuvissa seksuaalirikosasioissa. Koska lapsiin kohdistuvia seksuaalirikosasioita on myös kokonaisaineistossa enemmän, luvuista ei kuitenkaan voi tehdä tätä johtopäätöstä.

Käräjäoikeuskohtaisesti perustietojen salaamista lienee kuvaavinta tarkastella suhteuttamalla perustietojen salaamisen yleisyys kussakin käräjäoikeudessa käsiteltyjen seksuaalirikosasioiden määrään. Asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen seksuaalirikoksissa vaikuttaisi vaihtelevan käräjäoikeuksittain siten, että joissain käräjäoikeuksissa seksuaalirikoksen uhrin henkilöllisyys salataan herkemmin kuin toisissa. Useissa käräjäoikeuksissa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu kaikissa aineistoon kuuluvissa seksuaalirikosasioissa. Toisissa käräjäoikeuksissa henkilöllisyys on salattu alle puolessa seksuaalirikostapauksia. Pienemmissä käräjäoikeuksissa seksuaalirikosasioita on kuitenkin ratkaistu niin vähän, ettei lukujen perusteella voine tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä (ks. tarkemmin liitetaulukko 6).

Suhteessa kaikkien käräjäoikeuksissa käsiteltyjen seksuaalirikosasioiden määrään asianomistajan henkilöllisyystiedot salattiin aineiston perusteella keskimäärin 52 %:ssa seksuaalirikosasioita. Aineisto ei kuitenkaan ollut seksuaalirikosten osalta täydellinen, joten osuus lienee todellisuudessa jonkin verran suurempi.

Vaikka asianomistajan henkilöllisyys perustietona ja ratkaisuun sisältyvänä tietona vaativat periaatteessa eri päätökset, aineiston perusteella vaikuttanut olevan hyvin tavallista, että henkilöllisyyden salassapitoa perusteltiin käytännössä ainoastaan joko oikeudenkäynnin perustietoja (YTJulkL 6 §) tai ratkaisua (YTJulkL 24 §) koskevalla pykälällä tarkoittaen ilmeisesti kuitenkin henkilöllisyyden salaamista sekä perustietona että ratkaisutietona. Usein esimerkiksi tuomiossa lausuttiin, että asianomistajan henkilöllisyys on YTJulkL 6 §:n nojalla salassa pidettävä. Samoin perustietona pidettävän henkilöllisyyden salassapitoa perusteltiin usein YTJulkL 24.2 §:n 1- kohdan nojalla. Erilaisista pykäläviittauksista huolimatta on käytännössä tuskin epäselvyyttä henkilöllisyyttä koskevan salassapitopäätöksen sisällöstä.

Aineistoon kuuluvista asiakirjoista ilmenee, että asianomistajan henkilöllisyyden lisäksi salataan toisinaan myös asianomistajan edunvalvojan henkilöllisyys oikeudenkäyntiä koskevana perustietona. Vaikka edunvalvojan henkilöllisyyden salassapidon tavoitteena on tosiasiallisesti estää asianomistajan henkilöllisyyden julkitulo, edunvalvojan henkilöllisyyden salassapidolle oikeudenkäynnin perustietona ei löydy laista perustetta. Asiakirjojen salassapitoa koskevat lainkohdat sallivat kuitenkin edunvalvojan henkilöllisyyden salassapidon asiakirjoista. Myös ratkaisu voidaan muotoilla siten, ettei edunvalvojan henkilöllisyys tarpeettomasti paljastu.

Koska oikeudenkäynnin perustiedot tulevat julkisiksi heti ja asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen vaatii käräjäoikeudelta erillistä päätöstä, on olemassa mahdollisuus, ettei henkilöllisyystietoja ehditä tai huomata määrätä salassa pidettäväksi heti asian tullessa vireille tuomioistuimissa. Käytännössä syyttäjät merkitsevät asiaa ja asianomistajan henkilöllisyyttä koskevat tiedot salaisiksi jo ennen asiakirjojen sähköistä ”vapauttamista” käräjäoikeuden asianhallintajärjestelmään. Syyttäjät tekevät asianomistajan henkilöllisyyttä koskevan päätöksen JulkL:n perusteella. Vaikka tällaisella päätöksellä ei voida perustella henkilöllisyyden salassapitoa enää tuomioistuimissa, merkintä toimii tehokkaana varoituksena henkilöllisyyden salassapidon tarpeesta myös tuomioistuimien henkilökunnalle. Ilmeisesti myös tuomioistuinten sihteerit ovat valveutuneita henkilöllisyystietojen salassapitotarpeista ja -mahdollisuuksista. Lienee niin, ettei tietopyyntöjä käsittelevä henkilökunta yleensä välittömästi anna asianomistajan henkilöllisyystietoja niitä pyytävälle ulkopuolisille sellaisissa tapauksissa, joissa niiden

salassapidosta ei ole määrätty, mutta salassapito näyttäisi olevan mahdollista. Tällöin henkilöllisyyden salassapito varmistetaan pääasian käsittelyltä ja perustietojen salassapidosta tehdään tarvittaessa YTJulkL:n mukainen päätös ennen tietojen luovuttamista. Riski siitä, että esimerkiksi asianosaisen nimi tarkoituksetta paljastuu ulkopuolisille, ei siten ole kovin suuri.

Toisaalta on mahdollista, että kansliahenkilökunta ei huomaa tai tiedä mahdollista henkilöllisyyden salassapidon tarvetta silloin, kun syyttäjä ei ole merkinnyt asiaa salaiseksi. Tällöin päätöksenteko henkilöllisyystiedon julkisuudesta ei päädy tuomareille ratkaistavaksi ja tieto saattaa paljastua. Asianomistajan yksityisyyden suojan toteutuminen saattaa siksi tosiasiasa edellyttää, että henkilöllisyyden salaamista koskeva tuomarin lainkäyttö-ratkaisu tehdään jo ennen kuin perustiedot kirjataan diaarijärjestelmään. Asianosaiset saattavatkin pyytää salassapitoa jo asian tullessa vireille. Tavallisesti henkilöllisyystiedon julkisuutta koskeva päätös ajankohtaistuu kuitenkin vasta ensimmäisessä suullisessa käsittelyssä, jonka alussa asianosaiset esittävät mahdolliset salassapitovaatimuksensa.⁵⁶

Salassa pidettäväksi määrättyjen perustietojen salassapitoajasta ei ole olemassa erityistä säännöstä, eikä perustiedoille yleensä asetetakaan erikseen salassapitoaikaa. Henkilöllisyyden osalta salaisissa asioissa on yleensä myös salassapidettäviä asiakirjoja, joiden salassapitoajoista on puolestaan olemassa erillinen säännös. Koska perustiedot sisältyvät myös asiakirjoihin, niiden salassapitoaika on käytännössä sama kuin asiakirjoilla. Joissain tutkimusaineistoon kuuluvissa asioissa asianomistajan henkilöllisyyden salassapitoajasta oli mainittu erikseen, mutta salassapitoaika oli tällöin miltei poikkeuksetta sama kuin asiakirjojen salassapitoaika.

3 Perustietojen julkisuus hovioikeuksissa

Hovioikeuksien asianhallinta- ja tilastointijärjestelmistä oli saatavissa yksilöityä tietoa asianomistajan henkilöllisyyden salassapidosta rikosasioissa. Järjestelmä olikin tutkimukseen käytettävissä olevaa asiakirja-aineistoa luotettavampi lähde perustietojen julkisuuden lukumäärällisessä arvioinnissa. Järjestelmistä saadun tiedon mukaan asianomistajan henkilöllisyys oli tarkasteluajankohtana salattu yhteensä 108 varsinaisessa rikosasiassa eli noin 3 %:ssa hovioikeuksissa käsitellyistä varsinaisista rikosasioista.⁵⁷

⁵⁶ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007,11–12.

⁵⁷ Tutkimusaineistossa asianomistajan henkilöllisyys salattiin noin 87 %:ssa kaikista hovioikeusaineiston rikosasioista.

Asianomistajan henkilöllisyyden salassapito oli siten vielä yleisempää kuin kärjäoikeuksissa.

Käytettävissä olevaan asiakirja-aineistoon kuuluivat lähes kaikki tarkasteluajankohtana käsitellyt asiat, joissa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu (yhteensä 103 asiaa). Hovioikeusaineiston rikosasioiden perustietojen julkisuuden tutkiminen tutkimusaineistoon kuuluvien asiakirjojen perusteella oli hieman moniselitteistä, koska asianomistajan henkilöllisyyttä koskeva päätös oli usein tehty jo kärjäoikeudessa. Mainintaa asianomistajan henkilöllisyyden salaamisesta hovioikeudessa ei välttämättä sisältynyt hovioikeuden omiin käsittelypöytäkirjoihin tai tuomioon.

YTJulkL:ssa ei ole selvästi säännelty sitä, tuleeko hovioikeuden päättää perustietojen julkisuudesta siten, että sen olisi tehtävä kärjäoikeuden ratkaisusta erillinen päätös. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä on kuitenkin todettu tuomioistuinten julkisuusratkaisujen olevan muiden ratkaisujen tavoin pysyviä ja oikeusvoimaisia. Tällainen tulkinta näyttäisi johtavan siihen, ettei erillinen määräys perustietojen salassapidosta hovioikeudessa ole tarpeen, mikäli salassapidosta on päätetty jo kärjäoikeudessa.⁵⁸ Toisaalta voidaan myös ajatella, että kärjäoikeuden perustietoja koskeva salassapitopäätös koskee ainoastaan tietojen antamista *kärjäoikeudesta*, jolloin hovioikeuden olisi tehtävä perustietojen julkisuudesta oma päätöksensä. Oikeustila on tältä osin epäselvä.

Seuraavassa perustietojen julkisuuden sisällöllisessä arvioinnissa on otettu huomioon kaikki hovioikeusaineiston rikosasiat, joissa joko hovioikeus, kärjäoikeus tai molemmat ovat lausuneet asianomistajan henkilöllisyyden olevan salassa pidettävä.

Aineistoon sisältyvien asiakirjojen perusteella *hovioikeus itse* määräsi asianomistajan henkilöllisyyden salaiseksi yhteensä 95 rikosasiassa. Yleensä asianomistajan henkilöllisyyden salaamisesta oli päätetty jo kärjäoikeudessa, ja hovioikeus ikään kuin vahvisti mainitun päätöksen. Toisinaan perustietojen julkisuudesta vain todettiin, että kärjäoikeuden päätös on voimassa myös hovioikeudessa. Useimmiten perustietojen julkisuutta koskeva lausuma oli kuitenkin kirjoitettu päätöksen tai määräyksen muotoon siten, että kyseessä vaikutti olevan uusi oikeusvoimainen päätös.

Hovioikeus määräsi perustietojen julkisuudesta usein myös silloin, kun asiakirjoista ei ilmennyt kärjäoikeuden tehneen vastaavaa päätöstä. Rikosasioita, joiden asiakirjat sisälsivät ainoastaan hovioikeuden päätöksen asianomistajan henkilöllisyyden salassapidosta, oli hovioikeusaineistossa yhteensä 50. Luultavasti useimmissa tällaisissa tapauksissa asianomistajan henki-

⁵⁸ HE 13/2006, 76. Ks. myös Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 12.

löllisyys oli salattu jo käräjäoikeudessa, mutta käräjäoikeuden salassapitoratkaisusta ei vain mainittu uudestaan hovioikeuden asiakirjoissa.

Kahdeksassa aineistoon kuuluvassa tapauksessa henkilöllisyyden oli määrännyt salassa pidettäväksi *ainoastaan käräjäoikeus*, eikä hovioikeus itse lausunut asianomistajan henkilöllisyydestä omaa kannanottoa. Mainintaa salassapidosta ei ilmeisesti ollut katsottu tarpeelliseksi käräjäoikeuden päätöksen oikeusvoimaisuuden vuoksi. Kyseiset asiat on hovioikeuksien asianhallintajärjestelmässä merkitty salaisiksi asianomistajan henkilöllisyyden osalta.

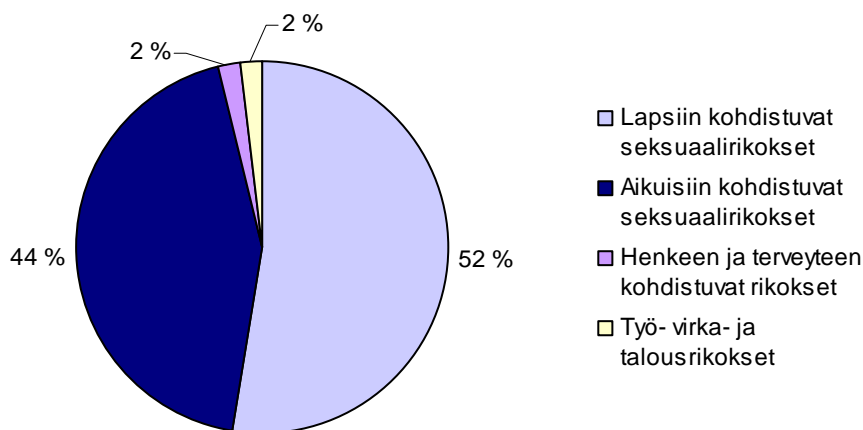
Taulukko 4 Rikosoikeudenkäyntien perustietojen julkisuus hovioikeusaineistossa (harmaalla alueelle sijoittuvat asiat on laskettu diaarisalaisiksi asioiksi).

	Ei KO:n kannanottoa	KO salannut asianomistajan henkilöllisyyden	Yhteensä
Ei HO:n kannanottoa	15	8	23
HO salannut asianomistajan henkilöllisyyden	50	45	95
Yhteensä	65	53	118

Kuten käräjäoikeuksissa, myös hovioikeuksissa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu lähes yksinomaan seksuaalirikosasioissa. Näistä 54 koski lapsiin ja nuoriin kohdistuneita seksuaalirikoksia ja 45 täysi-ikäisiin kohdistuneita seksuaalirikoksia.

Henkilöllisyys oli lisäksi salattu kahden henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen käsittelyn yhteydessä. Toisessa asanimikkeenä oli murhan yritys ja toisessa törkeä pahoinpitely, mutta molemmat asiat sisälsivät myös seksuaalirikosten käsittelyä.

Lisäksi asianomistajan nimi salattiin yhden virkarikoksen sekä jopa yhden talousrikoksen käsittelyn yhteydessä. Ensiksi mainitussa oli kysymys tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta, joka oli johtanut arkaluonteisten tietojen paljastumiseen. Jälkimmäisessä oli kysymys törkeästä kavalluksesta, jonka asianomistajina olivat kuolinpesän osakkaat. Käräjäoikeusaineistoon verrattuna jakautuma asiaryhmien välillä oli lähes samanlainen.

Kuvio 5 Asiaryhmät hovioikeusaineiston rikosasioissa, joissa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu

Hovioikeusaineistoon sisältyi myös kaksi seksuaalirikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevaa asiaa, joissa asianomistajaan henkilöllisyys oli määrätty salaiseksi. Molemmat asiat oli käsitelty käräjäoikeudessa rikosasiaa, ja hovioikeudessa oli kysymys ainoastaan korvauksen määräytymisestä. Asiat ilmeisesti tulkittiin niin kiinteästi käräjäoikeudessa käsiteltyyn rikosasiaan liittyväksi, että asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen hovioikeudessakin katsottiin mahdolliseksi. Toisaalta yhdessä aineistoon kuuluvassa asiassa lausuttiin erikseen, ettei henkilöllisyyden salaaminen ole mahdollista, koska kysymyksessä ei ole rikosasia.

Hovioikeuksittain tarkasteltuna asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen suhteessa käsiteltyihin seksuaalirikosasioihin vaihteli jonkin verran, mutta ei yhtä paljon kuin käräjäoikeuksissa. Asianomistajan henkilöllisyyden salaamisen yleisyyttä oli luotettavinta arvioida tilastointijärjestelmästä saatavien tietojen perusteella. Arvioinnissa verrattiin asianomistajan henkilöllisyyden salaamista suhteessa käsiteltyjen seksuaalirikosasioiden määrään, jotta hovioikeuksien vaihteleva juttukanta ei vaikuttaisi arviointiin.

Tilastointijärjestelmän mukaan asianomistajan henkilöllisyys oli salattu tarkasteluajankohtana 101 seksuaalirikosasiassa. Kaikkien seksuaalirikosasioiden määrään suhteutettuna asianomistajan henkilöllisyys pidettiin yleisimmin salassa Rovaniemen hovioikeudessa ja harvimminkin Helsingin hovioikeudessa. Keskimäärin asianomistajan henkilöllisyystiedot salattiin *lähes 80 %:ssa kaikista hovioikeuksissa käsitellyistä seksuaalirikosasioista.*

Taulukko 5 Perustietojen julkisuus hovioikeuksissa ratkaistuissa seksuaalirikosasioissa

	Seksuaalirikosasiat, joissa asianomistajan henkilöllisyys salattu (N)	Osuus kaikista hovioikeuksissa käsitellyistä seksuaalirikosasioista (%)
Helsingin HO	26	70
Itä-Suomen HO	13	81
Kouvolan HO	11	79
Rovaniemen HO	17	89
Turun HO	21	72
Vaasan HO	13	72
Yhteensä	101	77

4 Johtopäätöksiä

Sekä käräjäoikeus- että hovioikeusaineistosta käy ilmi, että asianomistajan henkilöllisyyden salaamistarve esiintyy käytännössä lähes yksinomaan seksuaalirikosasioissa. Muissa kuin seksuaalirikosasioissa asianomistajan henkilöllisyys salataan äärimmäisen harvoin. Tällöinkin henkilöllisyyden salassapitoon päädytään lähinnä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten käsitelyssä silloin, kun rikos sisältää seksuaalisia tekoja tai muita erityisen nöyryyttäviä piirteitä. Toinen syy henkilöllisyyden salassapidolle muissa kuin seksuaalirikosasioissa vaikuttaisi olevan lapsen edun huomioon ottaminen asioissa, joissa käsitellään lapsen yksityiselämää koskevia asioita, kuten lapsen perheensisäistä kohtelua ja sen vaikutusta lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Hovioikeusaineistossa henkilöllisyys oli tosin salattu myös virkasalaisuuden rikkomista ja törkeää kavallusta koskevassa asiassa.

Tutkimukseen kuuluvan käräjäoikeusaineiston perusteella voidaan arvioida, että asianomistajan henkilöllisyys salataan korkeintaan vajaassa yhdessä prosentissa kaikista käräjäoikeuksissa käsiteltävistä rikosasioista. Hovioikeuksissa vastaavan osuuden voidaan arvioida olevan jonkin verran suurempi, noin kolme prosenttia. Yksi syy käräjä- ja hovioikeuksien väliseen eroon lienee se, että seksuaalirikosasioihin haetaan usein muutosta, jolloin niiden osuus rikosasioista on hovioikeuksissa suurempi kuin käräjäoikeuksissa. Toisaalta ero käräjä- ja hovioikeuksien välillä on tältä osin niin suuri, ettei se selity pelkästään käsiteltävien asiaryhmien erilaisuudella. Hovioikeuksissa henkilöllisyyden salassapito on nimittäin huomattavasti yleisempää myös pelkästään seksuaalirikosasioihin suhteutettuna. Ero on merkittävä huolimatta siitä, että käräjäoikeusaineisto on todennäköisesti joltain osin puutteellinen.

Laadullisesti arvioituna vaikuttaisi siltä, että perustietojen salaamiseen turvaudutaan yleensä silloin, kun rikoksen uhrin yksityisyyden suojaamiselle on todellinen tarve. Saatavilla olleista tiedoista jäi vaikutelma, että *henkilöl-*

lisyyden salassapidon perusteena pidettiin lain hengen mukaisesti asiaan sisältyvien tietojen luonnetta eikä esimerkiksi rikosnimikettä. Asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen saattaa arkaluonteisia tietoja sisältävissä asioissa olla jopa lievin keino puuttua oikeudenkäynnin julkisuuteen, sillä oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen ensisijaisena tarkoituksena on saattaa käsiteltävät asiat yleisön arvioinnin kohteeksi ja turvata oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta. Tämä tarkoitus ei juurikaan vaarannu pelkästään henkilöllisyystietojen salaamisella, sillä asiaratkaisujen perusteet ja suurin osa oikeudenkäynnin perustiedoistakin ovat julkisia asianomistajan henkilöllisyystiedon salaamisesta huolimatta. Erityisesti Espoon käräjäoikeudessa vaikuttikin olevan tyypillistä, että salassapitomääräys annettiin ainoastaan asianomistajan henkilöllisyydestä ja esimerkiksi ratkaisu annettiin muilta osin julkisena.

Tutkimusaineiston perusteella jonkin verran epäloogisuutta vaikutti olevan asianomistajan henkilöllisyyttä koskevan salassapidon perusteluissa. Aineistoon kuuluvissa asioista ei aina nimenomaisesti ilmennyt, oliko henkilöllisyys tarkoitus salata perustietona, ratkaisutietona vai molempina. Yleinen menettely vaikutti olevan, että perusteluissa mainittiin vain toisesta edellä mainituista salassapidon kohteesta. Käytännössä pykäläviittauksilla tuskin kuitenkaan lienee merkitystä silloin, kun tuomioistuimessa käsitellään tietopyyntöjä.

Hovioikeuksissa tavallista oli, että asianomistajan henkilöllisyys määrättiin hovioikeudessa salassa pidettäväksi huolimatta siitä, että käräjäoikeus oli jo omassa käsittelyssään tehnyt vastaavan ratkaisun. Joissain salassapitopäätöksissään hovioikeus ainoastaan totesi käräjäoikeuden ratkaisun olevan tältä osin voimassa myös hovioikeudessa, mutta usein hovioikeus päätöstensä sanamuodon mukaan selvästi vaikutti tekevän asiasta erillisen ratkaisun. Aineiston valossa oikeustila vaikuttaisikin olevan hieman epäselvä sen suhteen, tarvitaanko hovioikeuskäsittelyä varten erillinen salassapitomääräys vai onko käräjäoikeuden määräys voimassa sellaisenaan myös hovioikeudessa.

Rikosasioiden lisäksi tutkimusaineistoon sisältyi muutama seksuaalirikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskeva siviiliasia, jossa asianomistajan henkilöllisyys oli salattu. Vaikka tällaisia asioita ilmeni vain satunnaisesti, ne toivat esiin seikan, joka saattaa käytännön kannalta olla ongelmallinen. Silloin, kun kysymys on arkaluonteisia piirteitä sisältävästä rikoksesta, asianomistajan nimen salaamismahdollisuus riippuu siitä, käsitelläänkö vahingonkorvausasia rikoksen kanssa yhdessä vai erillisenä siviiliasiana. Mikäli vahingonkorvausta käsitellään erillisenä siviiliasiana, on olemassa vaara, että asianomistajan henkilöllisyys on yhdistettävissä arka-

luonteiseen tietoon. Tosin tällaisissa asioissa voidaan tarvittaessa turvautua asiakirjojen ja ratkaisun salassapitoon.⁵⁹

⁵⁹ Lain esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, riittääkö esimerkiksi ”rikokseen perustuva vahingonkorvaus” kuvaamaan asian laatua siten kuin perustietojen julkisuus edellyttää. Mikäli perustietona on ilmoitettava myös, millaiseen rikokseen käsiteltävä vahingonkorvausvaatimus perustuu, seksuaalirikoksen uhrin asema käy väistämättä ilmi jo vahingonkorvausasian perustiedoista.

IV ASIAKIRJAJULKISUUS

1 Asiakirjajulkisuus lainsäädännössä

1.1 Oikeudenkäyntiasiakirjan määritelmä

Asiakirjajulkisuudessa on kysymys perustuslaissa turvatusta oikeudesta saada tietoja viranomaisen hallussa olevista asiakirjoista ja muista tallenteista (PL 12.2 §). YTJulkL:n 7.2 §:ssä on selventävästi säädetty, että jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta. Oikeudenkäyntiasiakirja määritellään YTJulkL:n 3.1 §:n 5-kohdassa asiakirjaksi, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten. Asiakirjalla puolestaan tarkoitetaan samaa kuin julkisuuslain 5.1 §:ssä, jossa asiakirjan käsite kattaa kirjallisen tai kuvallisen esityksen sekä sellaisen kohteen tai viestin, joka on saatavissa selville erilaisten apuvälineiden, kuten tietojenkäsittelylaitteiden avulla. Julkisuuslain ja YTJulkL:n säännöksistä seuraa, että kirjallisten todisteiden lisäksi esimerkiksi todistelua varten nauhoitetut kuulusteluvideotallenteet kuuluvat oikeudenkäyntiasiakirjan käsitteen piiriin.⁶⁰ YTJulkL:ssa on lisäksi erikseen säädetty, että oikeudenkäyntiasiakirjan julkisuutta koskevia säännöksiä sovelletaan myös esineisiin (YTJulkL 3.2 §).

Oikeudenkäyntiasiakirjoja ovat myös sellaiset asiakirjat, jotka eivät ole vaikuttaneet ratkaisuun ja joihin ei ole vedottu.⁶¹ Myös esimerkiksi tuomioistuimen ratkaisut ja oikeudenkäyntien perustietoja sisältävät otteet tuomioistuimen asianhallintajärjestelmästä kuuluvat periaatteessa asiakirjan määritelmän piiriin. Laissa on kuitenkin systemaattisesti eroteltu asiakirjajulkisuus oikeudenkäynnin perustietojen ja ratkaisun julkisuudesta, mikä lieoneekin tarpeen lain ymmärrettävyyden ja loogisuuden kannalta.

Vaikka oikeudenkäyntiasiakirjan käsite on laaja, sen piiriin eivät kuulu tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot, luonnokset tai muut sellaiset asiakirjat, joita laatija ei ole vielä antanut asian käsittelyä varten (YTJulkL 3.1 §:n 5-kohta). Esimerkiksi esittelijän laatimat, lähinnä käsittelyn apuvälineiksi tarkoitetut alustavat yhteenvedot tai muistiinpanot eivät ole lain tarkoittamia oikeudenkäyntiasiakirjoja. Lain soveltamisalan ulkopuolella ovat myös tuomioistuinten hallussa olevat asiakirjat, jotka eivät liity mi-

⁶⁰ HE 13/2006 vp, 28–29.

⁶¹ YTJulkL:n säätämisen yhteydessä luovuttiin käyttämästä sanaa ”oikeudenkäyntiaineisto”, koska sen merkityssisältö julkisuuskysymyksissä oli harhaanjohtava. Oikeudenkäyntiasiakirjan käsite täsmennettiin ulottuvuudeltaan laajemmaksi kuin mitä tarkoitetaan OK:n 24 luvun 2 §:ssä ja ROL:n 11 luvun 2 §:ssä (ns. ”laillinen oikeudenkäyntiaineisto”). HE 13/2006 vp, 28.

hinkään oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät ole myöskään muiden viranomaisten kuin tuomioistuimen hallussa olevat asiakirjat, vaikka ne olisivat sisällöltään samoja kuin tuomioistuimessa olevat oikeudenkäyntiasiakirjat. Tällaisten asiakirjojen julkisuus määräytyy kyseisessä viranomaisessa yleensä julkisuuslain nojalla.⁶²

1.2 Julkiseksi tulemisen ajankohta

Lain 8 §:ssä on säädetty ajankohdasta, jolloin oikeudenkäyntiasiakirja tulee tuomioistuimessa julkiseksi. Asiakirjan julkiseksi tulemisen ajankohta riippuu prosessilajista, oikeudenkäyntimenettelystä ja asiakirjan laadusta. Säännös ei luonnollisesti koske oikeudenkäyntiasiakirjoja niiltä osin kuin ne ovat lain tai salassapitomääräyksen nojalla salassa pidettäviä.

Tuomioistuimelle toimitettujen oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tuleminen riippuu siitä, onko kysymyksessä siviili- vai rikosasia. *Siviiliasioissa* tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi silloin, kun se on saapunut asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle (8.1 §:n 3-kohta). Myös hovioikeudelle osoitetut muutoksenhakuasiakirjat tulevat julkiseksi vasta sitten, kun ne saapuvat hovioikeudelle, vaikka muutoksenhakemusasiakirjat toimitetaan tätä ennen käräjäoikeudelle.

Tuomioistuin voi tietyissä tilanteissa määrätä, että sille siviiliasiaassa toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi vasta laissa säädettyä myöhemmin (YTJulkL 8.3 §). Säännös on laadittu pitäen silmällä esimerkiksi sellaisia tilanteita, joissa asiakirja tulisi yleisön saataville ennen kuin asianosainen on saanut siitä tiedon. Liian varhainen julkituleminen saattaisi myös viedä tuomioistuimelta mahdollisuuden määrätä tarvittaessa oikeudenkäynnin julkisuudesta myöhemmin.

Myöhentämisen tarvetta arvioitaessa on huomioitava, että asiakirjan on joka tapauksessa tultava julkiseksi myöhemmin, ellei sille ole olemassa salassapitoperustetta. Siksi arvioinnin kannalta ei merkityksellistä ole asiakirjan julkiseksi tulosta aiheutuva haitta sinänsä, vaan se haitta, joka aiheutuu asiakirjan liian varhaisesta julkitulosta. Julkisuusperiaatteen mukaisesti asiakirjan julkiseksi tulemistä tulisi siirtää vain siinä määrin kuin se on tarpeellista.⁶³ Joka tapauksessa asiakirjan on aina tultava julkiseksi viimeistään asian suullisessa käsittelyssä tai, jos asiassa ei toimiteta suullista käsittelyä, viimeistään pääasian ratkaisun antamisen yhteydessä (YTJulkL 8.3 §).

⁶² Tuomioistuimen arkistoitavaksi siirtämät asiakirjat säilyttävät kuitenkin luonteensa oikeudenkäyntiasiakirjoina, vaikka ne eivät enää olisikaan tuomioistuimen hallussa. HE 13/2006 vp, 28–29.

⁶³ HE 13/2006 vp, 38.

Rikosasioissa tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee ensimmäisessä oikeusasteessa julkiseksi, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä, tai jos suullista käsittelyä ei järjestetä, kun pääasiassa annetaan ratkaisu (8.1 §:n 1-kohta).⁶⁴ Mikäli oikeudenkäynti järjestetään ROL:n (689/1997) 5 a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä pääkäsittelyä toimittamatta, tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi siinä vaiheessa, kun vastaajan suostumus kirjalliseen menettelyyn on saapunut käräjäoikeudelle (8.1 §:n 2-kohta). Ylemmissä tuomioistuimissa oikeudenkäyntiasiakirja on julkinen, kun kyseinen tuomioistuin on sen saanut (8.1 §:n 3-kohta). Tuomioistuimella on kuitenkin mahdollisuus esimerkiksi tiedotusvälineen pyynnöstä määrätä, että sille toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee rikosasiassa julkiseksi jo edellä mainittua aikaisempaan ajankohtana. Tällöin on oltava ilmeistä, ettei julkiseksi tuleminen aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Muussa tapauksessa julkiseksi tulemiselle on oltava painava syy (YTJulkL 8.2 §).

Viime vuosikymmeninä oikeudenkäynneistä uutisoiminen on aikaistunut siten, että tiedotusvälineet pyrkivät tiedottamaan käsiteltävistä asioista jo ennen pääkäsittelyä. Lainvalmistelun alkuvaiheissa ehdotettiin, että tuomioistuimelle rikosasiassa toimitetut oikeudenkäyntiasiakirjat tulisivat käräjäoikeuksissakin pääsääntöisesti julkisiksi jo siinä vaiheessa, kun tuomioistuin on ne saanut.⁶⁵ Mietinnöstä annetussa palautteessa pidettiin kuitenkin arveluttavana, että haastehakemukset tulisivat rikosasioissa julkisiksi jo niiden saavuttua käräjäoikeudelle. Haastehakemuksen julkisuuden näin aikaisessa vaiheessa katsottiin heikentävän rikosasian vastaajan oikeusturvaa ja johtavan siihen, että asiaa käsiteltäisiin tiedotusvälineissä jopa ennen kuin asianosaiset ovat saaneet tietoa asiasta.⁶⁶ Olisi myös ongelmallista, jos esitutkintapöytäkirjat tulisivat julkisiksi aikaisempaan ajankohtana kuin vastaaja on ehtinyt vastata syytteeseen pääkäsittelyssä. Tällöin uutisointi ennen pääkäsittelyä perustuisi ainoastaan esitutkintamateriaaliin eikä olisi osapuolten kannalta tasapuolinen.

Ennen oikeudenkäyntiä annettavien tietojen kannalta huomioon otettava on apulaisoikeuskanslerin päätös 15.11.2010 OKV/1531/1/2008, jossa apulaisoikeuskansleri kiinnitti huomiota käräjäoikeuden ennen oikeudenkäyntiä antaman ennakkotiedotteen tasapuolisuuteen asianosaisten kannalta. Käräjäoikeus oli ennakkotiedotteessaan lähinnä kuvannut syytteen sisältöä. Apulaisoikeuskansleri totesi, että tuomioistuimen rikosoikeudenkäynnistä ennakkoon antaman tiedotteen tuli ol-

⁶⁴ Säännös ei käytännössä merkinnyt muutosta aikaisempaan oikeustilaan, jolloin asiasta säädettiin JulKL 24.1 § 3-kohdassa.

⁶⁵ KM 2002:1, 67–68.

⁶⁶ OMLS 2002:19, 24.

la korostetun neutraali. Huomioon tuli ottaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan säännökset oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, erityisesti vastaajan syyttömyysolettama ja osapuolten tasapuolisen kohtelun vaatimus. Tiedotteesta olisi siten tullut käydä ilmi myös vastaajan kanta syytteeseen eli mahdollinen kiistäminen ja sen pääperusteet. Näin ollen tiedote oli vastaajan vahingoksi puutteellinen ja epätasapuolinen. Toisaalta on otettava huomioon, että jo poliisi voi antaa esitutkinnasta tietoja ennen kuin asia on edes saapunut tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällöin julkisuuteen tulee korostetusti esituskintaviranomaisten näkemys asiasta.⁶⁷

Tuomioistuimen ratkaisu tulee sekä *siviili- että rikosasioissa* julkiseksi, kun se on annettu tai kun se on asianosaisen saatavissa (YTJulkL 8.1 § 4-kohta). Esittelymuistio ja siihen verrattava muu asian valmisteleminen laadittu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi, kun asian käsittely kyseisessä tuomioistuimessa on päättynyt (YTJulkL 8.1 § 5-kohta). Asiakirjan tuleminen julkiseksi viimeistään asian käsittelyn päätyttyä onkin tärkeää osapuolten muutoksenhakuoikeuden kannalta. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi hovioikeuksien esittelymuistiot sisältävät usein kokonaisuudessaan neuvottelusalaisuuden piiriin sisältyviä tietoja, jotka eivät tule julkisiksi käsittelyn päätyttyäkään (ks. jakso 1.3, Asiakirjojen salassapitoperusteet).

Muut kuin edellä mainitut tuomioistuimessa laaditut oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi, kun ne on allekirjoitettu tai vastaavalla tavalla varmennettu (YTJulkL 8.1 § 6-kohta). Lainkohdassa tarkoitettuja asiakirjoja ovat esimerkiksi hakemusten täydennyskehotukset, vastaus- ja lausumapyynnot sekä ylioikeuksien esittelytilaisuuksien pöytäkirjat.⁶⁸ Tuomioistuimessa syntyneiden oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulemistä voidaan kuitenkin siirtää myöhemmäksi ajankohdaksi samoin perustein kuin tuomioistuimelle toimitetun asiakirjan julkiseksi tulemistä voidaan siirtää siviiliasioissa (YTJulkL 8.3 §).

⁶⁷ Esitutkintalain (449/1987) 49 §:n mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei kehtää aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi eikä kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa. Saattaa siis olla, että esitutkintapöytäkirjat ovat poliisilla julkisia samalla, kun ne ovat käräjäoikeudessa salaista tietoa siihen asti kuin syyte luetaan. Asianaja ja Markku Fredman on todennut, etteivät toimittajat yleensäkään tule käräjäoikeuteen kuuntelemaan vastaajan näkemystä, vaan kertovat jutuista usein ainoastaan esitutkintapöytäkirjojen perusteella. Fredman 2005, 3.

⁶⁸ HE 13/2006 vp, 36.

1.3 Salassapitoperusteet

1.3.1 Lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat

Ennen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain voimaantuloa oikeudenkäyntiasiakirjat olivat käytännössä salassa pidettäviä ainoastaan tuomioistuimen erillisellä salassapitomääräyksellä (OikJulkL 9.2 §, 945/1984). Julkisuuslain säätämisen yhteydessä OikJulkL:n lisättiin kohta, jonka perusteella osa julkisuuslaissa salaisiksi säädetyistä asiakirjoista tuli myös oikeudenkäynneissä suoraan lain nojalla salassa pidettäviksi (OikJulkL 9.2 §, 624/1999). Tällaiset julkisuuslaissa mainitut asiakirjat säädettiin siis salaisiksi siten, ettei niiden salassapidosta tarvinnut oikeudenkäynnissä enää erikseen päättää. OikJulkL:n tehty lisäys kavensi tältä osin oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta.

Oikeudenkäyntiasiakirjoja koskeva sääntely jäi keskeisiltä osiltaan julkisuuslakiin, kun taas OikJulkL koski pääasiassa vain suullisen käsittelyn julkisuutta. Koska salassa pidettävien asiakirjojen joukko oli julkisuuslaissa määritelty suhteellisen laajaksi ja oikeudenkäynnin julkisuus määräytyi etenkin kirjallisissa menettelyissä julkisuuslain perusteella, ei oikeudenkäynneissä kyetty riittävästi ottamaan huomioon julkisuusnäkökohtia. Tuloksena oli, että oikeudenkäynnit eivät olleet paljon muuta viranomaistointa julkisempia, eivätkä tuomioistuimet kyenneet edes määräyksillään lisäämään julkisuuslaissa salassa pidettäviksi määriteltyjen asiakirjojen julkisuutta. Joidenkin asiakirjojen osalta julkisuuslain säätäminen ja sen myötä omaksutut muutokset OikJulkL:n aiheuttivat lisäksi sekaannusta sen suhteen, olivatko asiakirjat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä vai tuliko tuomioistuimen edelleen määrätä salassapidosta erikseen. Epäselvää oli myös se, mikä merkitys suullisella julkisella käsittelyllä oli oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen julkisuuteen.⁶⁹

Edellä mainituista ongelmista johtuen vuoden 2007 lakimuutoksen tärkeinä tavoitteina olikin irtautua julkisuuslain salassapitosäännöksistä ja määritellä oikeudenkäynnin julkisuus omassa laissaan. Nykyisin julkisuuslain merkitys tuomioistuimissa onkin huomattavasti aikaisempaa vähäisempi, sillä YTJulkL sääntelee entistä kattavammin oikeudenkäyntiasiakirjojen ja sen myötä kirjallisten käsittelyjen julkisuuden.⁷⁰

YTJulkL:ssa on erotettu toisistaan suoraan lain nojalla salassa pidettävät ja tuomioistuimen määräyksellä salassa pidettävät asiakirjat. Tarkkaan ottaen YTJulkL:n mukainen salassapito ei varsinaisesti kohdistu asiakirjoi-

⁶⁹ Ks. JulkL 24.1 §, HE 13/2006 vp, 13–14, 33.

⁷⁰ HE 13/2006 vp, 16, 17, 25–27.

hin vaan niiden sisältämään tietoon, minkä vuoksi asiakirjat voivat sisältää sekä salaista että julkista tietoa.

Lain 9.1 §:ssä on tyhjentävä luettelo tiedoista, jotka ovat asiakirjoissa suoraan kyseisen lain nojalla salassa pidettäviä.

1) 9.1 §:n 1-kohdassa on säädetty suoraan lain nojalla salassa pidettäväksi tiedot, joiden julkiseksi tuleminen todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta. Sama koskee tietoja, joiden julkiseksi tuleminen aiheuttaisi merkittävää vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä. Oikeudenkäyntiasiakirjan salaaminen oli mahdollista jo ennen lakimuutosta samankaltaisin perustein, mutta salassapidon kynnystä nostettiin aikaisempaan verrattuna siten, että oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulemisesta aiheutuvan haitan tai vahingon on oltava todennäköistä. Enää asiakirjan salassapitoon ei siten aikaisempaan tapaan riitä se, että julkisuus *saattaisi* vaarantaa mainitunlaisia valtion etuja (OikJulkL, 4 § ja 9.2 §).⁷¹

2) YTJulkL 9.1 §:n 2-kohdassa on turvattu henkilöiden yksityisyyden ydinsisältöön liittyvien tietojen salassapito. Kohdan mukaan oikeudenkäyntiasiakirja on suoraan lain nojalla salassa pidettävä siltä osin kuin se sisältää arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista. Asiakirjan salassapitoa harkittaessa on siten olennaista arvioida, onko sen sisältämä tieto arkaluonteista. Esimerkiksi asianomistajan lääkärintodistusta tavanomaisessa pahoinpitelyasiassa ei lain esitöissä pidetty sellaisena arkaluonteisena tietona, joka olisi suoraan lain nojalla salassa pidettävä ilman erityistä perustetta. Myöskään kaikkia sosiaalihuoltoon liittyviä tietoja esimerkiksi päivähoito- tai kotipalveluiden käyttämisestä ei pidetty lakia valmisteltaessa yleensä arkaluonteisina, vaan sosiaalihuoltoon liittyvien tietojen arkaluonteisuutta katsottiin olevan syytä harkita tapauksittain. Sen sijaan esimerkiksi pahoinpitelyn aiheuttamat vammat sukuelinten alueella tai pahoinpitelystä johtuvat mielenterveyshäiriöt ja niihin liittyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäminen katsottiin sellaisiksi arkaluonteisiksi terveydentilatiedoiksi, jotka ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Mielenterveysongelmiltakin edellytettäneen tiedon salassa pitämiseksi jonkin-

⁷¹ Todennäköisyys tarkoittaa lain esitöiden mukaan sitä, että seurauksen syntyminen on todennäköisempää kuin sen syntymättä jääminen. HE 13/2006 vp, 40.

laista arkaluonteisuutta eikä esimerkiksi tilapäistä rikoksesta aiheutunutta pelkoa.⁷²

Koska arkaluonteisuus on arvosidonnainen käsite, sen merkitys saattaa ajan myötä muuttua. Esimerkiksi suhtautuminen seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin vähemmistöihin on viime vuosikymmeninä liberalisoitunut, mikä saattaa vaikuttaa salassapidon tarpeeseen. Lain esitöiden mukaan arkaluonteisuutta on arvioitava sen perusteella, millaisia haitallisia seuraamuksia sen julkistamisesta on esimerkiksi henkilön yksityisyydelle tai sosiaaliseen elämään. Toisaalta pykälän tarkoitettiin koskevan myös kuolleita henkilöitä koskevia arkaluonteisia tietoja.⁷³

Koska tuomioistuimet käyttävät rikosasioissa voimakasta yksilöihin kohdistuvaa pakkovaltaa, oikeudenkäynnin julkisuuden ja ulkopuolisen kontrollin tarve on rikosasioissa korostunut. Tämän vuoksi pykälän 3 momentissa on säädetty, etteivät edellä mainitut tiedot ole rikosasiassa suoraan lain nojalla salassa pidettäviä siltä osin kuin ne liittyvät olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon tai sen rikosoikeudelliseen arviointiin. Ilman eri määräystä arkaluonteisetkin tiedot ovat siten julkisia, mikäli ne liittyvät kiinteästi esimerkiksi syytteen teonkuvaukseen, rikoksen törkeysarvosteluun tai seuraamusharkintaan. Tuomioistuin voi kuitenkin erikseen määrätä nämäkin asiakirjat lain 10 §:n nojalla salassa pidettäviksi, mikäli jäljempänä selostettavan salassapitomääräyksen edellytykset täyttyvät.⁷⁴

- 3) YTJulkL:n 9.1 §:n 3-kohdan mukaan asiakirjat ovat salassa pidettäviä siltä osin kuin ne sisältävät tietoja rikoksen uhrista, mikäli tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään. Esimerkiksi henkirikoksen uhrista otetut raa'at valokuvat saattavat olla lainkohdan mukaan salassa pidettäviä, mikäli mainittu vahinkoedellytys täyttyy. Säännös laadittiinkin lähinnä henkirikosten

⁷² Komiteanmietinnössä 2002:1 ehdotettiin, että lainkohdassa tarkoitettujen tietojen tulisi olla *erityisen* arkaluonteisia, jotta ne olisivat lain nojalla salassa pidettäviä. Tällä haluttiin korostaa sitä uuden lain lähtökohtaa, että salassapidon kynnys oikeudenkäynnissä sijoittuu korkeammalle kuin hallinnossa yleensä. KM 2002:1, 77–79. Lain lopullisesta sanamuodosta jätettiin pois vaatimus tiedon ”erityisestä” arkaluonteisuudesta ja säädettiin kaikki lainkohdassa mainitut arkaluonteiset tiedot suoraan lain nojalla salassa pidettäviksi. OMTR 2005:7, 63–65. Arkaluonteisuus salassapidon kriteerinä kuitenkin edellyttää, että kysymys on jostain yksityisluonteisemmasta asiasta kuin esimerkiksi tavanomaisista fyysisistä vammoja kuvaavista tiedoista. HE 13/2006 vp, 40–41.

⁷³ HE 13/2006 vp, 40.

⁷⁴ HE 13/2006 vp, 43.

tuomioistuinkäsittelyä silmälläpitäen, ja se täydentää arkaluonteisia tietoja koskevaa 2-kohtaa.⁷⁵

- 4) Säännöksen 4-kohdassa on säädetty salassa pidettäväksi tiedot rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmasta ja vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä, pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä varten annetusta lausunnosta ja rikosrekisteristä. Mainitut asiakirjat, etenkin selvitys mielentilatutkimuksesta, sisältävät rikosrekisteriä lukuun ottamatta tyypillisesti arkaluonteisia tietoja esimerkiksi syytetyn psyykkisestä tilanteesta ja ne olisivat usein jo pykälän 2-kohdan mukaan salassa pidettäviä. Rikosrekisterin tiedot ovat rikosrekisterilain 3 §:n mukaan salassa pidettäviä, eikä poikkeusta salassapidosta koettu tarpeelliseksi myöskään oikeudenkäynneissä.⁷⁶
- 5) Henkilötietolaki sallii henkilötietojen, kuten osoitetietojen käsittelyn tavanomaisiin henkilökohtaisiin tarkoituksiin (HenkTietoL 2.3 §) ja esimerkiksi tiedotusvälineiden toimituksellisia tarkoituksia varten (HenkTietoL 2.5 §).⁷⁷ Henkilötietolakia sovelletaan myös tuomioistuimissa. YTJulkL:n 9.1 §:n 5-kohdassa on kuitenkin asetettu rajoituksia sille, milloin yhteystietoja voidaan antaa muille kuin henkilölle itselleen.

Toisinaan on tarpeen suojata esimerkiksi asianomistajan tai todistajan asemaa oikeudenkäynnissä salaamalla tämän yhteystiedot. Oikeudenkäynnin julkisuuden tavoitteiden kannalta asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin osallistuvien henkilöiden yhteystiedot eivät ole olennaisia tietoja. YTJulkL 9.1 §:n 5-kohdassa onkin säädetty todistajan, asianomistajan, asianosaisten tai esimerkiksi rikosilmoituksen tekijän yhteystietojen salassapidosta. Mainitut yhteystiedot ovat oikeudenkäynnissä salassa pidettäviä, mikäli niiden paljastaminen vaarantaisi asianomaisen henkilön turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Myös muiden henkilöiden salaiset yhteystiedot ovat pyydetäessä oikeudenkäynnissä salassa pidettäviä, jos asianomaisella henkilöllä on perusteltu syy epäillä oman tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi. Lisäksi maistraatin määräämä ns. turvakielto, jolla estetään turvallisuussyistä henkilön osoitetietojen antaminen väestö-

⁷⁵ HE 13/2006 vp, 41.

⁷⁶ HE 13/2006 vp, 41–42.

⁷⁷ HE 13/2006 vp, 30–31.

tietojärjestelmästä ulkopuolisille, on ilman eri päätöstä voimassa myös tuomioistuimessa.

- 6) YTJulkL:n 9.1 §:n 6-kohdan mukaan asiakirja on salassa pidettävä siltä osin kuin se koskee neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja. Tällaisia tietoja sisältyy yleensä esimerkiksi tuomioistuimen jäsenten muistioihin, muistiinpanoihin ja alustaviin ratkaisuluonnoksiin. Neuvottelusalaisuus on katsottu tärkeäksi, koska neuvottelujen julkisuus saattaisi rajoittaa vapaata mielipiteiden vaihtoa ja avointa punnintaa ratkaisua harkitessa ja saattaisi tällä tavoin vaikuttaa tuomion sisältöön. Neuvottelusalaisuus onkin olennaista tuomioistuimen riippumattomuuden ja ratkaisujen perusteellisen harkinnan kannalta.

Ennen YTJulkL:n säätämistä neuvottelusalaisuuksia sisältävien asiakirjojen salassapidosta ei ollut erillistä säännöstä, mutta neuvottelusalaisuutta pidettiin selvänä jo OK 1:7 §:n tuomarinvalan perusteella. Tuomarinvalaan sisältyy kohta, jonka mukaan tuomari lupaa olla ilmaisematta kenellekään neuvotteluja, joita oikeus pitää suljettujen ovien takana. Neuvottelusalaisuudesta haluttiin kuitenkin selvennyksen vuoksi säätää nimenomaisesti YTJulkL:ssa.⁷⁸ Mainittu säännös on läheisesti yhteydessä YTJulkL:n 23 §:n yleissäännökseen, jonka mukaan tuomioistuimen neuvottelu ja äänestys toimitetaan asianosaisten ja yleisön läsnä olematta, ja neuvottelun sisältö on pidettävä salassa. Tuomioistuimen neuvottelulla tarkoitetaan lain mukaan tuomioistuimen jäsenten ja esittelijän ennen ratkaisun tekemistä käymiä neuvotteluja (YTJulkL:n 3.1 §:n 4-kohta). Neuvottelun käsite kattaa sekä pääasiasratkaisuun että menettelyllisiin ratkaisuihin liittyvät suulliset ja kirjalliset neuvottelut.⁷⁹

Tietyissä tilanteissa tuomioistuimella on mahdollisuus päättää, että edellä selostetussa pykälässä salassa pidettäväksi säädetty oikeudenkäyntiasiakirjat ovat kokonaan tai osaksi julkisia. Poikkeus ei kuitenkaan voi koskaan koskea neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvia tai valtion etuihin liittyviä salassa pidettäviä tietoja. Muidenkin lain nojalla salassa pidettävien tietojen julkistamiseksi edellytyksenä on tiedon kohteena oleva henkilön nimenomainen pyyntö tai julkisuutta puoltava painava yleinen tai yksityinen etu (YTJulkL:n 9.2 §).

Lakiin tosin lisättiin vuonna 2010 uusi 34 a §, jonka mukaan tuomioistuin voi kuitenkin luovuttaa toiselle tuomioistuimelle salassa pidettävän

⁷⁸ HE 13/2006 vp, 14, 20, 42–43, 64–65. Ks. KKO 1987:83.

⁷⁹ HE 13/2006 vp, 27–28.

oikeudenkäyntiasiakirjan, jota toinen tuomioistuin tarvitsee lainkäytön yhtenäisyyden varmistamiseksi käsiteltävänään olevan asian ratkaisua harkitessaan. Tuomioistuimen on myös oikeusministeriön armahdusasian esittelijän pyynnöstä annettava salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja armahdusasian käsittelyä ja ratkaisemisesta varten. Myös useille muille viranomaisille on annettu oikeus saada tehtäviensä hoitamiseksi pyydettyä tietoa salassa pidettävistä asiakirjoista.

1.3.2 Salassapitomääräyksen nojalla salassa pidettävät asiakirjat

Muulla kuin YTJulkL:ssa salassa pidettäväksi säädetty tiedot eivät ole yleisissä tuomioistuimissa suoraan lain nojalla salassa pidettäviä, elleivät ne täytä edellä mainittuja edellytyksiä. YTJulkL:n ulkopuoliset salassapitosäännökset eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä, sillä ne antavat tuomioistuimille mahdollisuuden määrätä erikseen oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidosta (ns. salassapitomääräys, YTJulkL 10 §).

Salassapitomääräys edellyttää aina, että oikeudenkäyntiasiakirja sisältää jossakin muualla laissa, kuten yleisessä julkisuuslaissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja. Esimerkiksi liike- ja ammatissalaisuudet, jotka eivät ole oikeudenkäynnissä suoraan YTJulkL:n nojalla salassa pidettäviä, on säädetty salassa pidettäväksi julkisuuslain 24.1 §:n 20-kohdassa. Koska kysymys on julkisuuslain eikä YTJulkL:n salassapitosäännöksestä, tällaisten tietojen salassapito oikeudenkäynnissä edellyttää YTJulkL:n 10 §:n mukaista määräystä. YTJulkL:n ulkopuolisia salassapitosäännöksiä on julkisuuslain lisäksi esimerkiksi laissa verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sekä laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992).⁸⁰

YTJulkL 10 §:n mukaisen salassapitomääräyksen antamiseen ei kuitenkaan riitä pelkästään salassapitosäännös jossain muualla kuin YTJulkL:ssa, vaan salassapidolle on asetettu lisäedellytyksiä. Salassapitomääräyksen antaminen 10 §:n perusteella on nimittäin mahdollista vain, jos salattavan tiedon julkiseksi tuleminen *todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty* (ns. vahinkoedellytyslauseke). Vähäinen haitta tai sen mahdollisuus ei siten ole riittävää, mikäli tieto halutaan tuomioistuimessa määrätä salassa

⁸⁰ HE 13/2006 vp, 8, 18, 43–45.

pidettäväksi.⁸¹ Myös vaatimus mahdollisen haitan todennäköisyydestä nostaa salassapitomääräyksen antamisen kynnyksen melko korkealle. Salassapitomääräyksen antaminen harkitaan oikeudenkäyntiasiakirjaan sisältyvän tiedon laadun perusteella. Aikaisemmasta lainsäädännöstä poiketen tuomioistuin ei enää voi eikä sillä toisaalta ole velvollisuutta määrätä asiakirjaa salassa pidettäväksi ainoastaan sillä perusteella, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta (vrt. aikaisempi OikJulkL 9.2 §).

Kuten 9 §:n säännös suoraan lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista, myös 10 §:n säännös salassapitomääräyksestä herätti lain valmistelun aikana keskustelua ja kritiikkiäkin. Huomiota kiinnitettiin ensinnäkin siihen, etteivät asiakirjoja koskevat salassapitosäännökset ainakaan edistäisi tavoitetta lain selkeydestä. Jo rajanveto 9 §:n ja 10 §:n perusteella salassa pidettävien asiakirjojen välillä katsottiin joltain osin tulkinnanvaraiseksi. Koska salassapitomääräyksen antaminen edellyttää tuekseen aina YTJulkL:n lisäksi jotain toista lakia, ei myöskään tavoitetta salassapitosäännösten keskittämisestä koettu täysin saavutetun.⁸² Toisaalta esimerkiksi ylimmät tuomioistuimet pitivät epätydyttävänä ratkaisua, jonka mukaan muualla laissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja voisi pitää salassa vain YTJulkL:ssa mainituin erityisin lisäedellytyksin.⁸³

Salassapitomääräys annetaan lähtökohtaisesti sen asianosaisen pyynnöstä, jota tieto koskee. Salassapitomääräystä pyytävän asianosaisen on esitettävä uskottava selvitys siitä, että merkittävää haittaa todennäköisesti aiheutuisi. Toisaalta esimerkiksi liikesalaisuuksien osalta asianosaisen näkemys salassapidon tarpeesta on jo usein itsessään jonkinlainen osoitus siitä, että tiedon paljastuminen voi aiheuttaa vahinkoa. Liike- ja ammatissalaisuuksien suoja saattaa olla yrityksille merkittävä asia siksi, että niillä olisi käytännössä varteenotettava mahdollisuus ratkaista riitoja yleisissä tuomioistuimissa välimiesoikeuksien sijaan.

Tuomioistuimen on prosessinjohtollaan kiinnitettävä tarvittaessa asianosaisten huomiota salassapitoon etenkin silloin, kun heillä ei ole käytettävissään avustajaa. Erityisestä syystä tuomioistuin voi myös viran puolesta määrätä asiakirjan tai sen osan salassa pidettäväksi. Tämä voi olla tarpeellista esimerkiksi silloin, kun salassapidolla yritetään suojata jonkun muun kuin oikeudenkäynnin asianosaisen, kuten todistajan etua. Myös asiaa käsitelleen tai tuomioistuimessa kuultavan viranomaisen pyyntö määrätä asia-

⁸¹ Jos muualla laissa säädetty salassapitovelvollisuus edellyttää, että tiedon julkiseksi tuleminen aiheuttaisi jonkinlaista vahinkoa, on myös tämän vahinkoedellytyksen täyttyvä tuomioistuimen antaessa salassapitomääräystä. HE 13/2006 vp, 44.

⁸² Esim. OMLS 2002:19, 26–27, 30–31, Vaasan ja Rovaniemen hovioikeuksien lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

⁸³ OMLS 2002:19, 7.

kirja salassa pidettäväksi voi olla sellainen erityinen syy, joka oikeuttaa tuomioistuimen tekemään päätöksen ilman asianosaisen pyyntöä.⁸⁴

1.3.3 Salassapitoajat

Ennen oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa lakiuudistusta lain nojalla salassa pidettävien oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoajoista säädettiin yleisessä julkisuuslaissa. Julkisuuslain mukaan yksityiselämään liittyviä tietoja sisältävien asiakirjojen salassapitoaika oli pääsääntöisesti 50 vuotta henkilön kuolemasta. Muiden suoraan lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen salassapitoaika oli pääsääntöisesti 25 vuotta asiakirjan päivämäärästä tai valmistumisesta taikka tuomioistuimelle toimitetun asiakirjan saapumispäivästä (JulkL 31.2 § ja 31.4 §). Tuomioistuimen määräyksen perusteella salassa pidettävien asiakirjojen salassapitoajoista oli puolestaan säännökset OikJulkL:ssa. Tuomioistuimen salassa pidettäväksi määräämät asiakirjat olivat salassa pidettäviä enintään 40 vuotta määräyksen antamisesta (OikJulkL 9.2 §, 624/1999).

Nykyisin YTJulkL:ssa on säännökset sekä suoraan lain nojalla salassa pidettävistä että tuomioistuimen määräyksen perusteella salassa pidettävistä asiakirjoista ja niiden salassapitoajoista. YTJulkL:n säännökset poikkeavat monilta osin sisällöltään aikaisemmista säännöksistä. Lakia säädettäessä pyrittiin ottamaan huomioon, ettei asiakirjojen salassapidolle ole oikeudenkäynnissä yhtä suurta tarvetta kuin hallinnossa.⁸⁵

Salassapitoaikoja määritettäessä ratkaisevaa merkitystä on sillä, minkälaisia tietoja asiakirja koskee. Lain nojalla salassa pidettävät arkaluonteiset tiedot henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista ovat salassa pidettäviä 60 vuotta asian vireille tulosta. Sama koskee YTJulkL 9.1 §:n 4-kohdan mukaisia tietoja esimerkiksi oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta ja yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä (ks. ed.). Tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvat tiedot ovat salassa pidettäviä 80 vuotta. Muut lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat tulevat julkisiksi 25 vuoden kuluttua asian vireille tulosta. (YTJulkL 11.1 § ja 11.3 §.)

YTJulkL:n 10 §:n perusteella salassa pidettäväksi määrätyn oikeudenkäyntiasiakirjan tai tuomioistuimen ratkaisun salassapitoaika on enintään 60 vuotta asian vireille tulosta, kun määräys annetaan yksityiselämän suojaamiseksi. Muulla perusteella kuin yksityiselämän suojaamiseksi salassa

⁸⁴ HE 13/2006 vp, 44.

⁸⁵ HE 13/2006 vp, 45.

pidettäväksi määrätty asiakirja voidaan nykyisen lain mukaan pitää salassa enintään 25 vuotta asian vireille tulosta. (YTJulkL 11.1 § ja 11.3 §.)

Edellä mainitut salassapitoajat saattavat joissain tapauksissa osoittautua liian lyhyiksi suojattavien etujen, kuten yksityisyyden kannalta. Tämän varalta lain 11.4 §:ssä on säännös, joka sallii tarvittaessa salassapitoajan pidentämisen enintään 60 vuodella. Edellytyksenä on todennäköinen ja merkittävä haitta oikeudenkäyntiasiakirjan julkitulemisesta.

Nykyisen ja aikaisemman oikeustilan vertailemiseksi on huomattava, että muutoksia tuli salassapitoaikojen pituuden lisäksi myös salassapitoaikojen alkuajankohtiin. Merkittävää muutosta merkitsi erityisesti se, ettei lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen salassapitoaikoja lasketa enää miltään osin henkilön kuolemasta, vaan jo asian vireille tulosta ensimmäisessä oikeusasteessa. Vaikka yksityiselämää koskevien tietojen salassapitoaika (60 vuotta) on pidentynyt kymmenellä vuodella aikaisemmasta pääsäännöstä (50 vuotta), merkitsee alkuajankohdan aikaistuminen usein sitä, että salassapitoaika on tosiasiallisesti aikaisempaa lyhyempi.

1.4 Päätöksentekomenettely

Lain lähtökohtana on, että mahdollista oikeudenkäyntiasiakirjan salassapitoa pyydetään oikeudenkäynnin ollessa vireillä. Asianosainen tai se, jota asia koskee, ei voi vireilläolon päätyttyä enää pyytää oikeudenkäyntiasiakirjan tai sen osan salassa pitämistä koskevaa salassapitoratkaisua, jos pyyntö olisi voitu esittää jo asian vireillä ollessa eikä pyynnön esittämättä jättämiselle ole painavaa syytä (YTJulkL 28.2 §).

Painava syy salassapitoa koskevan pyynnön esittämättä jättämiselle voi olla esimerkiksi silloin, kun asianosainen on erehdyksessä luullut oikeudenkäyntiasiakirjan olevan suoraan lain nojalla salassa pidettävä. Tosin myös tuomioistuimen oma informatiivinen prosessinjohtovelvollisuus korostuu silloin, kun asia vaikuttaa epäselvältä tai asianosainen ei selvästikään ymmärrä pyytää salassapitoa.⁸⁶ Poikkeuksellisisissa tilanteissa tuomioistuimen saattaa jopa olla tarpeen tehdä julkisuusratkaisu omasta aloitteestaan (YTJulkL10 §).

Tuomioistuimen on ennen julkisuusratkaisun tekemistä pääsääntöisesti kuultava henkilöä, jonka oikeutta tai etua asia koskee. Mikäli julkisuusksymys ajankohtaistuu oikeudenkäynnin jälkeen esimerkiksi oikeudenkäyn-

⁸⁶ HE 13/2006 vp, 71.

nin ulkopuolisen henkilön pyytäessä oikeudenkäyntiä koskevaa asiakirjaa, asianosaisten kuuleminen on usein tarpeetonta. Asianosaisilla on nimittäin tavallisesti ollut mahdollisuus lausua asiasta jo oikeudenkäynnin aikana.

Mikäli tuomioistuimelta pyydetty asiakirja koskee oikeudenkäyntiin nähden sivullista koskevia tietoja, kuuleminen on usein tarpeen sen vuoksi, ettei sivullisella usein ole ollut tilaisuutta lausua julkisuusasiasta aikaisemmin (YTJulkL 30 §). Ulkopuolisia koskevia salassa pidettäviä asiakirjoja tosin esiintyy yleisissä tuomioistuimissa vähän, ja yleensä ne ovat jo suoraan 9 §:n nojalla salassa pidettäviä eivätkä siten välttämättä edellytä kuulemista.⁸⁷

Vaikka kuuleminen voidaan tarvittaessa toteuttaa esimerkiksi puhelimitse tai sähköpostitse, kuulemisvelvollisuus saattaa joissain tapauksissa viivyttaa tarpeellista salassapitoratkaisua esimerkiksi silloin, kun kuultavaa henkilöä ei tavoiteta. Tällöin on mahdollista, että mahdollisesti salassapitoa edellyttävät tiedot paljastuvat ennen päätöstä eikä myöhemmästä salassapitomääräyksestä enää olisi hyötyä. Nykyisessä YTJulkL:ssa 31.1 §:ssä onkin nimienomaisesti säädetty mahdollisuudesta antaa tällaisissa tilanteissa väliaikaismääräys, joka ei edellytä kuulemista.⁸⁸ Lopullinen ratkaisu on kuitenkin tällöinkin tehtävä viimeistään suullisessa käsittelyssä tai, jos sitä ei toimiteta, pääasiaa ratkaistaessa (YTJulkL 31.2 §).⁸⁹

Riita-asioissa asiakirjojen julkisuudesta päättäminen tavallista kevyemmällä menettelyllä on mahdollista myös julkiseksi tulemisen lykkäämisellä (YTJulkL 8.3 §). Tällainenkaan päätös ei edellytä kuulemista, sillä päätös kohdistuu vain lyhyehköön ajanjaksoon.⁹⁰

Laissa on säädetty lisäksi mahdollisuudesta luopua jopa kokonaan kuulemisesta, mikäli se aiheuttaa asian laatuun nähden tarpeetonta viivästystä (YTJulkL 30 §). Edellytyksenä on tällöin, ettei kuulematta jättämisestä todennäköisesti aiheutuisi merkittävää haittaa tai vahinkoa. Nojaututtaessa 30 §:n säännökseen ratkaisu pysyy lopullisena eikä erillistä päätöstä tarvitse enää myöhemmin tehdä. Kuulemisesta luopuminen on mahdollista sekä

⁸⁷ HE 13/2006 vp, 72, 74–75.

⁸⁸ Ennen YTJulkL:n säätämistä oli epäselvää, voitiinko oikeudenkäyntiasiakirja tällaisissa tilanteissa salata väliaikaisesti siihen asti, kunnes vastapuolta oli kuultu. HE 13/2006 vp, 75–76.

⁸⁹ Koska rikosasioissa asiakirjat tulevat muutenkin julkisiksi vasta edellä mainittuina ajankohtina, asiakirjajulkisuutta koskeva väliaikaismääräys tulee kysymykseen lähinnä riita-asioissa. Poikkeuksena ovat kirjallisissa menettelyissä ratkaistavat rikosasiat, joita koskevat asiakirjat tulevat julkisiksi silloin, kun vastaaja on antanut menettelyyn suostumuksensa. Periaatteessa on siten mahdollista, että asiakirja määrätään väliaikaisesti salassa pidettäväksi vastaajan suostumuksen ja pääasian ratkaisun väliseksi ajaksi.

⁹⁰ HE 13/2006 vp, 72, 74–75.

rikos- että riita-asioissa. Edellytykset kuulemisesta luopumiselle ovat kuitenkin hieman tiukemmat kuin väliaikaismääräyksen edellytykset.

1.5 Asiakirjan antamistavat

Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus merkitsee, että kenellä tahansa on oikeus saada pyydettyä tietoa julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta. Yleisön kiinnostusta herättäneissä jutuissa onkin tavallista, että oikeudenkäyntiin nähden sivulliset pyytävät oikeudenkäyntiasiakirjojen sisällöstä tietoja tuomioistuimen kansliasta oikeudenkäynnin jälkeen. Tuomioistuimen kansliahenkilökunta ei tällöin käytä varsinaista itsenäistä harkintavaltaa sen suhteen, annetaanko pyydettyä tietoa vai ei. Julkiset tiedot on annettava, kun taas salassa pidettäviä tietoja ei saa antaa. Asiasta ei tässä vaiheessa tehdä varsinaista lainkäyttöratkaisua, vaan kysymys on tosiasiallisesta hallintotoiminnasta. Jos tiedon pyytäjä saa pyytämänsä asiakirjan tai tyytyy ilmoitukseen asiakirjan salassa pidettävyydestä, erillistä tuomioistuimen ratkaisua ei ole tarpeen tehdä. Mikäli tietojen pyytäjä puolestaan ei tyydy virkamiehen ilmoitukseen siitä, ettei asiakirjaa voida salassa pidettävyyden vuoksi antaa, hänellä on oikeus vaatia tuomioistuimelta kirjallista lainkäyttöratkaisua (YTJulkL 28.3 §). Tuomioistuimen on kiinnitettävä tietoja pyytävän huomiota siihen, että hänellä on oikeus hakea kirjallista ratkaisua.⁹¹

Koska asiaan nähden ulkopuolisilla ei välttämättä ole tilaisuutta pyytää julkisuusratkaisua oikeudenkäynnin vireillä ollessa, heille on annettu laissa mahdollisuus pyytää asiakirjoja koskevaa julkisuusratkaisua vielä vireilläolon jälkeen. Ratkaisun osalta tällaista pyyntöä ei voi ulkopuolinenkaan enää vireilläolon jälkeen tehdä (YTJulkL 28.1 §).

Oikeudenkäyntiasiakirjoista voidaan antaa yleisölle tieto useilla eri tavoilla. Pyydetty tieto on annettava mahdollisimman nopeasti, viimeistään 2 viikon kuluessa pyynnöstä. Esimerkiksi suurta työmäärää edellyttävien pyyntöjen osalta vastaava määräaika on poikkeuksellisesti kuukauden (JulkL 14.3 §). Asiakirjan pyytäjän on yksilöitävä pyyntönsä riittävästi ja häntä on tarvittaessa avustettava yksilöimään asiakirja, josta hän haluaa tiedon (JulkL 13.1 §). Tieto voidaan antaa esimerkiksi kopiona, tulosteena tai sähköisessä muodossa. Kuten aikaisemmin on mainittu, viime aikoina onkin kiinnitetty huomiota tuomioistuinten asiakirjahallinnan kehittämiseen siten, että asiakirjoja voitaisiin siirtää esimerkiksi tiedotusvälineille ja muille viranomaisille aikaisempaa enemmän sähköisesti.

⁹¹ HE 13/2006 vp, 72–73.

Tiedon antaminen on mahdollista myös suullisesti tai siten, että se on viranomaisen luona nähtävänä, jäljennettävänä tai kuunneltavana. Lähtökohtana on tietojen toimittaminen pyytäjän toivomalla tavalla. (JulKL 16 §). Asiakirjojen salassapidon poikkeuksellisuutta korostaen YTJulKL:iin otettiin viittaussäännös (2.3 §) julkisuuslain 10 §:ään, jonka mukaan asiakirjan julkisesta osasta on mahdollisuuksien mukaan annettava tieto silloin, kun asiakirja on vain osittain salainen.

YTJulKL:n 13.2 §:ssä on tuomioistuimen videotallenteita ja niihin rinnastettavia muita tallenteita koskeva erityissäännös. Säännös rajoittaa videotallenteen jäljentämistä ja antamista tuomioistuimen ulkopuolelle silloin, kun tällaisen tiedonantotavan voidaan tallenteen sisällön vuoksi olettaa johtavan tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Tällaisessa tilanteessa tulee kysymykseen mahdollisuus katsoa tallenne tuomioistuimessa taikka lähettää se esimerkiksi tiedon pyytäjää lähinnä olevaan tuomioistuimeen katseltavaksi. Säännös koskee sekä tuomioistuimen istunkäsittelyssä tekemiä että tuomioistuimelle todisteina toimitettuja videotallenteita. Säännöksen soveltamisalaan eivät sen sijaan kuulu tavalliset äänitallenteet ja valokuvat.

Säännös katsottiin tarpeelliseksi, koska tällaiset tallenteet ovat yksityisyyden suojan kannalta merkittäviä asiakirjoja, ja niiden luovuttaminen tuomioistuimen ulkopuolelle olisi saattanut sisältää vaaran sen väärinkäytöstä. Perusteluna tallenteiden antamiskiellolle myös esitettiin, että esimerkiksi tuomioistuimen tallentamien videoneuvottelujen antaminen rajoittamattomasti ulkopuolisten käyttöön tekisi tyhjäksi tuomioistuinten mahdollisuuden kieltää oikeudenkäynnin taltiointi.⁹²

2 Asiakirjajulkisuus käräjäoikeuksissa

2.1 Julkitulon siirtäminen ja kuulemismenettely

Tutkimukseen käytetyssä käräjäoikeusaineistossa oli kaksi rikosasiaa, jossa asiakirjan julkituloa oli aikaistettu normaalista julkitulon ajankohdasta YT-JulKL 8.2 §:n nojalla siten, että ne tulivat julkiseksi jo ennen asian suullista käsittelyä. Toinen asia koski Vantaan käräjäoikeudessa käsiteltyä huumausainerikosvyyhtiä, jossa yhtenä syytettynä oli julkisuuden henkilö. Toisessa oli kysymys Kauhajoen kouluampumisiin liittyvästä virkarikossyytteestä. Aineiston perusteella tarve asiakirjojen julkituloon säädettyä aikaisemmassa vaiheessa vaikuttaa siten olevan harvinaista.

⁹² HE 13/2006 vp, 49–50.

Aineistoon kuuluvista asiakirjoista ei ilmennyt lainkaan riita-asioita, joissa asiakirjojen julkituloa olisi myöhennetty YTJulkL 8.3 §:n nojalla. Riita-asioissa yleisempää lieneekin asiakirjojen salassapito YTJulkL 31 §:n mukaisella väliaikaispääöksellä siten, että asianosaisia kuullaan vasta myöhemmin lopullista päätöstä varten. Kolmesta aineistoon kuuluvasta riita- ja hakemusasioista ilmeni, että tällainen väliaikaispääös oli tehty. Kaikissa näissä tapauksissa oli kysymys liike- ja ammattisalaisuuksista. Aineistoon kuuluvien asiakirjojen perusteella ei kuitenkaan ollut yleensä saatavilla tietoa siitä, missä vaiheessa asianosaisia oli kuultu julkisuusratkaisun tekemiseksi. Näin ollen aineistossa saattaa olla paljonkin asioita, joissa ensin on tehty luonteeltaan väliaikaispääös ja myöhemmin on päätetty asiasta lopullisesti.

2.2 Salassa pidettävät asiakirjat

2.2.1 *Salassapidon arviointi tutkimuksessa*

Sellaiset oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyvät tiedot, jotka ovat suoraan YTJulkL:n nojalla salassa pidettäviä, eivät edellytä tuomioistuimelta erillistä salassapitopäätöstä. Oikeudenkäyntiasiakirjoissa ei tällöin välttämättä edes mainita asiakirjojen salassapidosta eikä niitä välttämättä merkitä myöskään tuomioistuinten asianhallintajärjestelmiin salaisiksi. Rikosasioissa suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja esiintyy suhteellisen usein jo sen vuoksi, että tuomioistuimissa käytetään rikosten seuraamusten arvioinnissa lain nojalla salassa pidettäviä rikosrekisteritietoja, mielentilatutkimuksia ja yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksiä. Koska lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen esiintyvyydestä ei saatu asianhallintajärjestelmien perusteella kattavaa tietoa, tutkimuksesta suljettiin jo aineiston keräämisvaiheessa pois sellaiset asiat, joissa oli ainoastaan suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja. Tuomioistuimilta pyydettiin asiakirjoja vain sellaisista asioista, jotka sisältävät tuomioistuimen nimenomaisen kannanoton julkisuuteen. Edellä mainituista syistä asiakirjasalaisten asioiden *määrällinen arviointi* tutkimusaineiston perusteella on haastavaa.

Lain nojalla salassa pidettävillä asiakirjoilla ei kuitenkaan yleensä liene kovin merkittävää roolia sellaisissa asioissa, joissa ei ole ollut tarvetta minkäänlaiselle nimenomaiselle julkisuusratkaisulle asiakirjojen, käsitteilyn, ratkaisun tai asianomistajan henkilöllisyyden salassa pitämiseksi. Lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen esiintyminen nimittäin edellyttäneen yleensä myös nimenomaisia julkisuusratkaisuja ja salassapitomerkinantaa tuomioistuinten asianhallintajärjestelmiin, mikäli salassa pidettävää aineis-

toa on paljon. Muissa asioissa salassapito lain nojalla kohdistunee yleensä vain suppeaan asiakirjajoukkoon. Tutkimusaineiston ulkopuolelle jääneitä asioita saattavat olla esimerkiksi sellaiset asiat, jotka sisältävät lain nojalla salassa pidettäviä lääkärintodistuksia tai mielentilatutkimuksia, mutta joissa salassa pidettävät asiat on voitu käsitellä riittävällä laajuudella ilman nimenomaisia julkisuusratkaisujakin.

Sen lisäksi, ettei lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista tarvitse tehdä erillistä salassapitoratkaisua, asiakirjajulkisuutta koskeva kannanotto on saatettu jättää oikeudenkäynnin vireilläolon aikana tekemättä myös siksi, ettei kukaan ole pyytänyt asiakirjajulkisuudesta lainkäyttöratkaisua. Asiakirjoja koskeva salassapitopäätös voidaankin tehdä vielä oikeudenkäynnin jälkeen esimerkiksi asiakirjapyynnön yhteydessä. Siksi asiakirjajulkisina pidettävien asioiden julkisuusstatus saattaa ”muuttua” siinä tapauksessa, että joku pyytää julkisuusasiasta ratkaisua. Oikeudenkäynnin vireillä ollessa ei siten välttämättä oteta lopullisesti kantaa asiakirjojen julkisuuteen.

Edellä mainituista syistä tutkimukseen käytetystä aineistosta saattaa puuttua asioita, joissa asiakirjat on salattu vasta oikeudenkäynnin ja aineiston keräämisen jälkeen. Tällainen mahdollisuus koskee kuitenkin todennäköisesti vain yksittäisiä asioita, sillä asianosaisten on lähtökohtaisesti pyydettävä salassapitoa oikeudenkäynnin vireillä ollessa. Oikeudenkäynnin ulkopuoliset henkilöt puolestaan pyytävät asiakirjoja vain harvoista mielenkiintoa herättävistä asioista, ja näissäkin asioissa ratkaisu tehdään yleensä jo asian ollessa vireillä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käytettyyn asiakirja-aineistoon ei kuulunut yhtään asiaa, jossa asiakirjojen salassapitoon olisi päädytty vasta oikeudenkäynnin vireilläolon jälkeen, vaikka tutkimusaineiston keräämisvaiheessa oikeudenkäynneistä oli yleensä kulunut jo useampia kuukausia.

Asiakirjojen määrälliseen arviointiin liittyen on vielä syytä huomauttaa, että tässä tutkimuksessa asiakirjasalaisiin asioihin *ei ole luettu asioita, joissa asiakirjoista on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys perustietojen julkisuutta koskevien säännösten perusteella*. Henkilöllisyystietojen salassa pitämiseksi on välttämätöntä, että tiedot salataan paitsi tuomioistuimen diaarijärjestelmästä myös oikeudenkäyntiasiakirjoista. Asioita, joissa on salattu asianomistajan henkilöllisyys, on käsitelty erikseen perustietojen julkisuutta koskevassa jaksossa.

Koska tutkimusaineisto on laaja, sen avulla voidaan saada monipuolinen *laadullinen* kuva siitä, millaisilla perusteilla ja millä tavoin asiakirjoja pidetään salassa. Aineiston avulla kyettiin esimerkiksi selvittämään, millaisissa tilanteissa ja millä perusteilla asiakirjojen salassapitoon päädytään. Samoin pystyttiin tutkimaan salassapidon perustelujen laatua ja sitä, miten laajasti asiakirjoja salataan oikeudenkäyntikohtaisesti.

2.2.2 Salassapito rikosasioissa

Käräjäoikeusaineiston kuuluvista rikosasioista 223 tapausta oli kokonaan tai osittain asiakirjasalaisia joko suoraan lain nojalla, erillisellä määräyksellä tai molemmilla perusteilla. Mainitut asiat muodostivat *kaikista tarkasteluajankohtana käsitellyistä rikosasioista vajaan prosentin*.⁹³

Tutkimusaineistoon kuuluvissa asioissa asiakirjojen salassapito perustui rikosasioissa lähes aina *tietojen arkaluonteisuuteen*. Yleensä tällaiset tiedot olivat YTJulkL 9.1 § 2-kohdan mukaisia yksityiselämään tai terveydentilaan liittyviä arkaluonteisia tietoja, mutta toisinaan kysymys oli myös lain 9.1 § 3-kohdan mukaisista rikoksen uhria koskevista tiedoista tai 9.1 § 4-kohdan mukaisesta mielentilatutkimuksesta. Yleisimmin kyse oli siis suoraan lain nojalla salassa pidettävistä tiedoista. Toisinaan arkaluonteisia tietoja koskevan salassapidon yhteydessä oli viitattu myös YTJulkL 10 §:n ja JulkL 24.1 § 25- ja 26-kohtiin. Aineistoissa oli vain yksittäisiä rikosasioita, joissa salassapidon perusteena oli jokin muu seikka kuin mainitunlaiset tiedot.

Taulukko 6 Asiakirjojen salassapidon peruste käräjäoikeusaineiston asiakirjasalaisissa rikosasioissa

Salassapidon peruste	N	%
Arkaluonteiset tiedot	217	97,3
Liike-/ammattisalaisuus, varallisuustiedot	2	0,9
Yhteystiedot	3	1,3
Rikosten selvittäminen ja ehkäisy, yleinen järjestys ja turvallisuus	1	0,4
Yhteensä	223	100

Seksuaalirikosasioissa arkaluonteisten tietojen salaaminen oli selvä pääsääntö. Aineistoon kuuluvista seksuaalirikosasioista (223 kpl) asiakirjojen salassapidosta mainittiin erikseen reilussa 86 %:ssa (192 kpl) tapauksia. Luultavaa kuitenkin on, että lähes kaikki seksuaalirikosasiat sisälsivät ainakin joitain lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja, kuten lääkärintodistuksia vammoista, joita uhrille oli seksuaalirikoksesta aiheutunut.

Todennäköistä on, että ainakin lähes kaikki rikosasioiden asianhallintajärjestelmään salaisiksi tai osittain salaisiksi merkityt seksuaalirikosasiat

⁹³ Tutkimuksen käräjäoikeusaineiston rikosasioista kyseiset asiat muodostavat noin 85 %. Myös muista käräjäoikeusaineistoon kuuluvista asioista sai yleensä kuvan, että asiakirjat oli tarkoitettu salassa pidettäväksi suoraan lain nojalla. Asiakirjasalaisten asioiden osuus onkin paljon suurempi kuin tutkimukseen käytetty aineisto antaa ymmärtää, koska rikosasiat sisältävät usein suoraan lain nojalla salassa pidettäviä yksittäisiä asiakirjoja, kuten rikosrekisteriotteita.

(255 kpl) ovat olleet kokonaan tai osittain asiakirjasalaisia. Tämä määrä muodostaa 74 % kaikista käräjäoikeuksista käsitellyistä seksuaalirikosasioista. Asiakirjasalaisten seksuaalirikosasioiden todellista määrää nostaa todennäköisesti vielä se, ettei salassapitomerkintöjä säännönmukaisesti tehdä rikosasioiden diaarijärjestelmään ainakaan silloin, kun on kysymys lain nojalla salassa pidettävistä yksittäisistä tiedoista. Todellisuudessa lähes kaikki seksuaalirikosasiat sisältänevät jo suoraan lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja.

Joko erillisen määräyksen tai suoraan lain nojalla salassa pidettäviä arkaluonteisia tietoja esiintyi jonkin verran myös henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten käsittelyn yhteydessä (20 kpl). Henkirikosasioissa salassapito perustui psyykkistä terveydentilaa koskeviin terveydentilatietoihin, yksittäisiin lääkarintodistuksiin tai mielentilatutkimuksiin. Asiakirjasalaissa pahoinpitelyasioissa oli usein kysymys seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen tai seksuaaliterveyteen kohdistuvasta pahoinpitelystä, kuten sukupuolitaudin levittämisestä. Muutamassa pahoinpitelyasiassa asiakirjojen salassapito koettiin tarpeelliseksi käsiteltäessä lapsen perhe- ja yksityiselämää tai psyykkistä tilaa. Näistä asioista jäi käsitys, ettei salassapitoon olisi välttämättä turvauduttu, mikäli rikos olisi kohdistunut aikuiseen.

Arkaluonteiset, erityisesti yksityiselämään liittyvät tiedot olivat asiakirjojen salassapidon perusteena myös kolmen yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvan rikoksen käsittelyn yhteydessä. Lisäksi asiakirjojen salassapitoa perusteltiin tietojen arkaluonteisuudella yhdessä työturvallisuusrikosta koskevassa asiassa ja yhdessä virkavelvollisuuden rikkomista koskevassa asiassa. Edellisessä oli kysymys työpaikkakiusaamiseen liittyvistä ongelmista ja jälkimmäisessä ala-asteikäisiin oppilaisiin liittyvistä arkaluonteisista asioista.

Yhteystiedot salattiin yhteensä kahdessa rikosjutussa. Molemmissa tapauksissa yhteystietojen salaaminen perustui voimassa olevaan, väestötietolain mukaiseen ns. turvakieltoon. Lisäksi yhden asian asiakirjoista salattiin pakolaisen ja turvapaikan hakijoiden asemassa olevien todistajien nimet. Ratkaisu tehtiin laajassa joukkotuhontaa koskevassa ns. Ruanda-oikeudenkäynnissä. Julkisuusasian käsittelyn ensivaiheessa käräjäoikeus tarkasteli salassapitopyyntöä aluksi lähinnä oikeudenkäynnin perustietoja koskevan julkisuuden näkökulmasta ja totesi turvapaikan hakijan henkilöllisyyden salassapidon olevan lain mukaan mahdollista ainoastaan säilöönottoa koskevissa asioissa (YTJulkL 6. 1 § 2-kohta). Tämän vuoksi käräjäoikeus katsoi, ettei YTJulkL antanut mahdollisuutta salata todistajien henkilöllisyyttä kyseisessä asiassa. Asiaan haettiin muutosta hovioikeudelta. Hovioikeus katsoi, että salassapitovaatimus, sen perusteena oleva säännös ja asian käsittely muutenkin oli jäänyt täsmentymättömäksi ja palautti

asian uudelleen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Tarkasteltuaan asiaa uudelleen käräjäoikeus totesi seikkaperäisesti perustellussa ratkaisussaan kysymyksen olevan *asiakirjajulkisuudesta* ja katsoi, että asiakirjoista voitiin YTJulkL 10 §:n ja julkisuuslain perusteella salata todistajien henkilöllisyydet. Hyväksyessään todistajien henkilöllisyyden salassapidon käräjäoikeus siis vahvisti sen, ettei kysymys ollut oikeudenkäynnin perustiedoista eivätkä perustietojen julkisuutta koskevat säännökset rajoittaneet henkilöllisyystietojen salaamista asiakirjoista.⁹⁴

Edellä mainittujen perusteiden lisäksi kahdessa rikosasiassa salattiin asiakirjoja *liike- ja ammattisalaisuuksien* vuoksi (YTJulkL 10 § ja JulkL 24.1 § 20-kohta). Molemmissa oli kysymys talousrikoksista. Yhdessä asiassa asiakirjojen salassapitoperusteena oli rikosten selvittäminen ja ehkäisy, yleinen järjestys ja turvallisuus (JulkL 24.1 § 5-kohta).

Aineistoon ei sisällynyt yhtään asiaa, joissa asiakirjojen salassapito olisi johtunut 9.1 §:n 1-kohdan mukaisista valtion ulkoiseen turvallisuuteen tai kansainvälisiin suhteisiin liittyvistä seikoista tai joissa tällainen peruste olisi edes voinut tulla kysymykseen. Siten tietoa ei ole siitä, onko lainvalmistelussa esiin tullut pyrkimys nostaa salassapidon kynnystä tällaisissa asioissa toteutunut. YTJulkL:n 9.1 §:n 6-kohdan mukainen neuvottelusalaisuus on puolestaan niin itsestään selvää, ettei neuvottelusalaisuuteen kuuluvia tietoja kirjoiteta tuomioihin tai pöytäkirjoihin. Siten aineistossa ei tullut esille erillisiä mainintoja neuvottelusalaisuudesta.

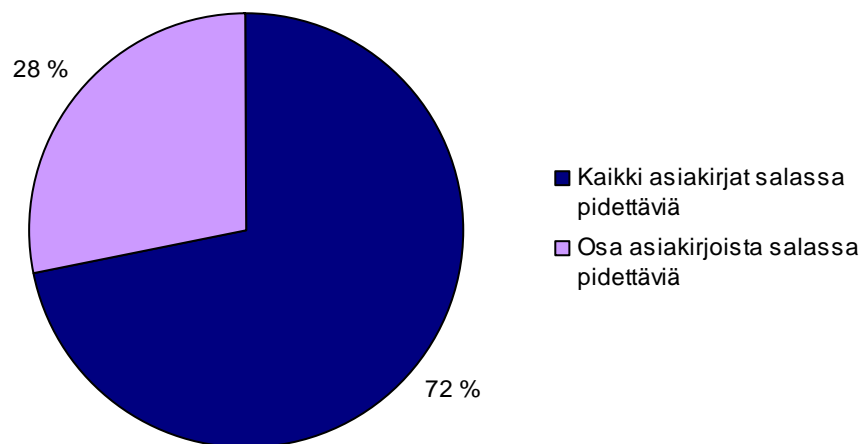
Asiakirjojen kokonaisvaltainen salassapito vaikutti rikosasioissa olevan yllättävän laajaa. Asiakirja-aineistoa ryhdyttiin hyvin harvoin erittelemään julkisiin ja salaisiin osiin sen mukaan, millaisia tietoja asiakirjat tai niiden osat sisälsivät. *Asiakirjat salattiin kokonaan yli 70 %:ssa (160 asiaa) aineistoon kuuluvia, asiakirjasalaisiksi laskettuja rikosasioita (223 asiaa)*. Asiakirjojen salassapito kokonaisuudessaan oli tyypillistä etenkin seksuaalirikosasioissa, joissa kokonaisvaltainen salassapito vaikutti olevan miltei itsestään selvää. *Salassapito koski kaikkia asiakirjoja kokonaisuudessaan yhteensä 80 %:ssa (154 asiaa) aineistoon kuuluvia, asiakirjasalaisiksi laskettuja seksuaalirikosasioita (192 asiaa)*.

Silloinkin, kun arkaluontoisten asioiden salassapidon todettiin seuraavan suoraan laista, oletettiin YTJulkL 9.1 § 2-kohdan kattavan koko asiakirja-aineiston lukuun ottamatta ratkaisun lopputulosta ja sovellettuja lainkohtia. Hyvin harvoissa tapauksissa oli erikseen perusteltu sitä, miksi asiakirjat olivat kokonaisuudessaan salassa pidettäviä. Perusteet salassapidon laajuuteen olivat tosin yleensä melko ilmeisiä, kun oli kysymys seksuaali-

⁹⁴ Porvoon käräjäoikeus, asia R 09/404 päätökset 16.6.2009 Nro 09/525 ja 7.9.2009 Nro 09/812 sekä Helsingin hovioikeus, asia R 09/2006, päätös 21.8.2009 Nro 2122.

rikoksista. Aineistosta saikin kuvan, että seksuaalirikosasioissa arkaluonteisten tietojen erottaminen muusta aineistosta olisi ollut usein jokseenkin mahdotonta tai ainakin hyvin epäkäytännöllistä, koska arkaluonteisuutta sisältyi yleensä jo käsiteltävään tekoon.

Asiakirjojen salassapito oli osittaista vajaassa 30 %:ssa (63 kpl) kaikista aineistoon kuuluvista asiakirjasalaista rikosasioista. Näistä kolmessatoista tapauksessa salassapito koski vain yksittäisiä asiakirjoja tai niiden osia, kun muissa osittain salassa pidettävissä asioissa salassapito koski laajempaa asiakirjaryhmää, esimerkiksi kaikkia tiettyyn syytekohtaan liittyviä asiakirjoja. Osittainen salassapito oli tarkasteltavissa asioissa tavallista silloin, kun käsiteltävänä oli monta syyteasiaa ja vain osa syytteistä koski arkaluonteisia asioita. Tällöin salassapidosta päätettiin yleensä syytekohdittain siten, että esimerkiksi seksuaalirikoksia koskevat syytekohdat määrättiin salaisiksi muiden osien ollessa julkisia.

Kuvio 6 Asiakirjojen salassapidon laajuus asiakirjasalaisissa rikosasioissa

Yllättävää ei liene, että rikosasioissa asiakirjojen salassapitoa pyytää yleisimmin asianomistaja, jonka yksityiselämään liittyvien arkaluonteisten tietojen vuoksi asiakirjat yleensä salataankin. Myös syyttäjät pyytävät toisinaan salassapitoa asianomistajan puolesta. Tässä mielessä aineistosta erottuivat henkirikosasiat, joissa asiakirjoja pyysi usein salassa pidettäväksi vastaaja ja salassapitoa perusteltiin nimenomaan vastaajan yksityiselämän suojan tarpeella. Asiakirjojen salassapitoratkaisu tehtiin rikosasian vastaajan suojaksi yhteensä yhdeksässä aineistoon kuuluvassa asiassa. Nimenomaisen asiakirjajulkisuutta koskevan julkisuusratkaisun tekeminen viran puolesta oli vielä harvinaisempaa, sillä tällaisia asioita oli vain muutama.

2.2.3 Salassapito riita- ja hakemusasioissa

Kaikista tutkimuksen *käräjäoikeusaineistoon sisältyvistä riita- ja hakemusasioista* asiakirjat oli salattu yhteensä 38 asiassa (90 % käräjäoikeusaineistoon kuuluvista riita- ja hakemusasioista). Salassa pidettävät siviiliasiat ovatkin yleensä juuri asiakirjasalaisia tai ratkaisusalaisia asioita, koska diaaritietojen salaaminen ei siviiliasioissa periaatteessa ole mahdollista. Käsitteilyt puolestaan ovat etenkin hakemusasioissa usein kirjallisia.

Aineistoon kuuluvissa riita-asioissa salassapito perustui selvästi suurimmassa osassa tapauksia *liike- tai ammattisalaisuuksiin* sekä erilaisiin *varallisuutta koskeviin tietoihin*. Liike- tai ammattisalaisuus tai varallisuustiedot olivat asiakirjojen salassapidon perusteena kaikissa immateriaalioikeuksia koskevissa riidoissa (11 asiaa), yrityssaneeraus- ja ulosottovalitusasioissa (7 asiaa) ja siviilioikeudellisissa turvaamistoimiasioissa (4 asiaa). Lisäksi niitä käytettiin salassapidon perusteena erilaisissa yritysoikeudellisia sopimuksia ja saatavia koskevissa riidoissa (9 asiaa) sekä työsuhderiidoissa (4 asiaa). *Arkaluonteisuuden* vuoksi asiakirjoja salattiin kahdessa rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevassa asiassa ja yhdessä työsuhderiita-asiassa.

Aineistossa oli kaksi lähestymiskieltoasiaa ja kaksi työsuhderiita-asiaa, joissa asiakirjoja ei ollut määrätty salaisiksi. Yhdessä lähestymiskieltoasiassa kaikki asiakirjat pidettiin julkisina siitä huolimatta, että asianosainen oli pyytänyt asiakirjojen salaamista asian arkaluonteisuuteen ja liikesalaisuuksiin vedoten. Mainittujen salassapidon kriteerien ei katsottu täyttyvän. Toisessa lähestymiskieltoasiassa jäi käytettävissä olleiden asiakirjojen perusteella epäselväksi, oliko asianosaisen salassapitopyyntöön suostuttu vai ei.

Taulukko 7 Asiakirjojen salassapidon peruste käräjäoikeusaineiston asiakirjasalaisissa riita- ja hakemusasioissa

Salassapidon peruste	N	%
Liike-/ammattisalaisuus, varallisuustiedot	35	92
Arkaluonteiset tiedot	2	5
Yhteystiedot	1	3
Yhteensä	38	100

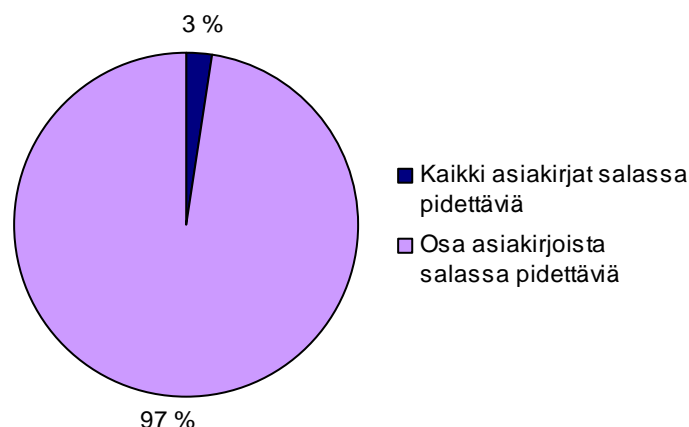
Aineistoon sisältyvien riita- hakemusasioden vähäisestä määrästä voidaan päätellä, että asiakirjojen salassapidon pyytäminen kyseisenlaisissa asioissa on hyvin harvinaista. Myöskään oikeudenkäynnin ulkopuoliset eivät juurikaan pyytäne tietoja oikeudenkäyntiasiakirjoista.

Kaikkiin käräjäoikeuksien käsittelemiin riita- ja hakemusasioihin suhteutettuna aineistoon kuuluvat asiakirjasalaiset riita- ja hakemusasiat muodostavat häviävän pienen osan, noin 0,02 %. Koska salassapito liike-

ja ammattisalaisuuksien perusteella vaatii aina nimenomaisen määräyksen ja tällaiset asiat on pyritty kokoamaan tutkimusaineistoon, asiakirjoja ei ilmeisesti tällä perusteella määrätä salaisiksi kovin merkittävästi enempää kuin tutkimusaineistosta käy ilmi.

Lain nojalla asiakirjasalaisia riita- ja hakemusasioita saattaa olla todellisuudessa jonkin verran enemmän kuin aineistosta ilmenee. Esimerkiksi lapsioikeudellisia asioita ratkaistiin käräjäoikeuksissa tarkasteluajankohtana yhteensä 1 777 kappaletta, mutta niitä ei sisältynyt tutkimusaineistoon lainkaan. Tosiasiassa mainitunlaiset asiat sisältänevät toisinaan lain nojalla salassa pidettäviä arkaluonteisia tietoja. Aineistosta puuttuivat kokonaan myös esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyasiat, joita käsiteltiin tarkasteluajankohtana kaikkiaan 3 648 kappaletta. Ulosottoasioitakin oli vain yksi, vaikka niitä käsiteltiin käräjäoikeuksissa 781 kappaletta.

Riita- ja hakemusasioissa vaikutti olevan rikosasioita tavallisempaa salata tietoja vain osittain. Asiakirjat salattiin kokonaisuudessaan vain yhdessä siviiliasiassa.⁹⁵ Muissa asiakirjasalaisissa riita- ja hakemusasioissa (37 asiaa) salassapitopäätös koski ainoastaan osaa asiakirjoista. Näistä 11 tapausta oli sellaisia, joista oli salattu vain yksittäisiä, tyypillisesti liikesalaisuuksia sisältäviä asiakirjoja tai niiden osia. Näissä tapauksissa tuli rikosasioita selkeämmin ilmi tuomioistuimen tarkoitus salata tiettyjä tietoja eikä asiakirjoja sinänsä. Muutamassa riita- ja hakemusasiassa kantaa asiakirjojen julkisuuteen ei ilmennyt. Näissä asioissa asiakirjat olivat joko suoraan lain nojalla salassa pidettäviä tai ne eivät sisältäneet salassa pidettäviä tietoja.

Kuvio 7 Asiakirjojen salassapidon laajuus asiakirjasalaisissa riita- ja hakemusasioissa

⁹⁵ Tosin yhdessä jutussa oli epäselvää, miltä osin asiakirjat oli tarkoitettu salassa pidettäviksi.

Salassapitoratkaisua pyysi luonnollisesti yleensä se osapuoli, jonka liiket- tai ammattisalaisuuksia oikeudenkäynnissä tuli esille. Aineistoon sisälty- vissä asioissa asiakirjojen salassapitopyyntöihin suostuttiin lähes poikkeuk- setta viimeistään sen jälkeen, kun pyynnön esittäjä oli perustellut ja täs- mentänyt riittävällä tarkkuudella salassapidon tarvetta ja sen laajuutta.

2.2.4 Salassapidon perusteleminen

Aineistoon kuuluvissa asioissa asiakirjojen salassapitoa perusteltiin hyvin vaihtelevasti. Rajanveto lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen (YT- JulkL 9 §) ja määräyksen perusteella salassa pidettävien asiakirjojen (YT- julkL 10 §) välillä vaikutti aineiston perusteella olevan epäselvä etenkin silloin, kun oli kysymys arkaluonteisista asioista. Rajanvedon hankaluus näytti aiheuttavan epäselvyyttä siitä, mihin lainkohtaan tai lainkohtiin kul- loinkin tulisi nojautua. Lain systematiikka onkin arkaluonteisten tietojen osalta hieman monimutkainen sen vuoksi, että asiakirjojen salassapitoon voidaan päätyä usealla eri tavalla. Aineistosta ilmeni karkeasti viidentyypp- pisiä *arkaluonteisten tietojen salassapitoa koskevia lausumia*.

- 1) Usein arkaluonteisten tietojen todettiin yksinkertaisesti olevan lain nojalla salassa pidettäviä. Yleensä tällainen lausuma koski kaikkia asiakirjoja.
- 2) Kaikissa aineistoon kuuluvissa asioissa ei mainittu asiakirjojen salas- sapidosta mitään, vaikka asiat sisälsivätkin hyvin arkaluonteisia tieto- ja. Tämä johtui yleensä ilmeisesti siitä, että tietojen katsottiin olevan joka tapauksessa lain nojalla salassa pidettäviä ilman erillistä lausu- maakin. Kymmenessä käräjäoikeusaineistoon kuuluvassa rikosasiassa tällaisesta ajattelusta viestitti se, että asian ratkaisu oli kokonaan tai osittain salainen, vaikka asiakirjojen salassapidosta ei ollut mainittu. Ei ole luultavaa, että ratkaisu olisi määrätty salassa pidettäväksi, mut- ta kaikki asiakirjat olisi tarkoitettu julkisiksi. Lisäksi useissa seksuaa- lirikosasioissa tuli todistelussa esille lääkärintodistuksia, jotka vaikut- tivat sisältävän lain nojalla salassa pidettävää tietoa.⁹⁶

⁹⁶ Rovaniemen hovioikeuspiirien laatuhankeksen työryhmäraportissa on mainittu, ettei määräystä anneta siltä osin kuin tiedot ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Ro- vaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2010, 180. Ilmeisesti tällaista ohjetta sovelletaan ainakin joissain käräjäoikeuksissa siten, ettei lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista ole olemassa erillistä mainintaa.

Maininta asiakirjojen salassapidosta saattoi puuttua myös siksi, ettei oikeudenkäynnissä tai asiakirjoja pyydettyessä ollut konkretisoitunut sellaista tilannetta, jossa päätös tai lausuma olisi tullut tarpeelliseksi. Mikäli kukaan ei pyydä asiakirjojen julkisuudesta ratkaisua, erillistä päätöstä ei tarvitse tehdä, vaikka asia sisältäisi tuomioistuimen näkemyksen mukaan salassa pidettävää tietoa.

Mikäli asiakirjojen salassapidosta ei mainita, on olemassa vaara, että salassa pidettävä tieto tulee tarkoituksettomasti julki ulkopuoliselle. Käytännössä asiakirjojen antamisessa tuomioistuimen ulkopuolelle noudatettaneen varovaisuutta ja varmistetaan salassapito tarvittaessa tuomarilta. Määräyksen puuttuminen saattaa kuitenkin hidastaa asiakirjapyynnön käsittelyä silloin, kun kansliahenkilökunta ei voi yksiselitteisesti todeta, onko asiakirja salassa pidettävä vai ei.

- 3) Toisinaan arkaluonteiset tiedot salattiin tukeutumalla YTJulkL 10 §:n mukaiseen tuomioistuimen määräykseen. Määräyksen antaminen saattoi johtua siitä, ettei tietoja katsottu ainakaan kokonaisuudessaan suoraan lain nojalla salassa pidettäväksi tiedoiksi. Jotkut määräykset olikin muotoiltu siten, että ne koskivat asiakirjoja ”siltä osin kuin ne eivät 9 §:n nojalla ole salassa pidettäviä”.

Silloin, kun asiakirjoja määrättiin erikseen salaisiksi, julkisuusratkaisuissa ei aina ollut mainintaa siitä, minkä muun lainkohdan tukeen salassapitomääräys perustui. YTJulkL ei nimittäin yksinään riitä salassapitomääräyksen antamiseen, vaan määräys edellyttää aina tuekseen myös jonkin ”materiaalisen” salassapitoperusteen muualta laista. Määräysten yhteydessä ei myöskään juuri koskaan arvioitu, minkälaista YTJulkL 10 §:n edellyttämää merkittävää haittaa tai vahinkoa salassa pidettävän tiedon julkitulo aiheuttaisi. Kyse lienee ollut siitä, että salassapidon haitan tai vahingon katsottiin olevan itsestään selvää esimerkiksi jo asian otsikoinnin (esim. raiskaus, seksuaalinen hyväksikäyttö) tai tietojen laadun (esim. liike- ja ammattisalaisuudet) perusteella. Mainintojen puuttumisesta huolimatta olikin hyvin harvoin käytännön epäselvyyttä siitä, minkä luonteisten tietojen vuoksi asiakirjoja oli salattu.

- 4) Usein arkaluonteiset tiedot salattiin nojautumalla sekä lakiin että erilliseen tuomioistuimen määräykseen. Tällaista yhdistelmää käytettiin usein ilmeisesti siksi, että suoraan lain nojalla salassa pidettävät tiedot liittyivät olennaisesti syytteessä mainittuun tekoon ja olisivat ilman erillistä salassapitomääräystä olleet julkisia. Esimerkiksi seksuaalirikosasioissa erillinen määräys arkaluonteisten asioiden salassapidosta on usein välttämätöntä, koska arkaluonteiset asiat liittyvät olennaisesti

käsiteltävään tekoon.⁹⁷ Hyvin harvoissa tapauksissa oli kuitenkin perusteltu, miksi samanaikainen nojautuminen lakiin ja erilliseen määräykseen oli ollut tarpeellista. Varmaa ei siten ole, käytettiinkö molempia pykäläiä edellä mainitun syyn vuoksi vai esimerkiksi siksi, että määräys haluttiin tehdä varmuuden vuoksi siltä varalta, etteivät tiedot olisi lain nojalla salassa pidettäviä.

Silloin, kun salassapidossa tukeuduttiin sekä suoraan lakiin että tuomioistuimen erilliseen määräykseen, perustelut vaikuttivat muutenkin yllättävän usein hieman epäselviltä tai jopa puutteellisilta. Tällaisissa tapauksissa oli nimittäin suorastaan yleisenä käytäntönä, ettei erillistä määräystä perusteltu millään muulla lainkohdalla kuin YTJulkL 10 §:llä, vaikka määräys edellyttää aina salassapitoperustetta muualta laista. *Määräyksen ei siis katsottu edellyttävän mitään muualla laissa mainittua salassapitoperustetta silloin, kun sitä käytettiin täydentämään 9 §:n mukaista automaattista salassapitoa.* Tällaiselle tulkinnalle ei kuitenkaan vaikuttaisi löytyvän tukea laista eikä lain esitöistä, joiden mukaan salassapitomääräys edellyttää *aina* tuekseen jonkin muun lain-tasoisen salassapitoperusteen.

- 5) Toisinaan arkaluonteisia asioita sisältävien asiakirjojen salassapitoa perusteltiin ratkaisujulkisuutta koskevan YTJulkL 24 §:n nojalla.

Edellä mainitut perustelutavat vaihtelivat paitsi käräjäoikeuskohtaisesti myös asiakohtaisesti. Mikään perustelutapa ei ollut niin vallitseva, että voitaisiin puhua jonkinlaisesta selvästi vakiintuneesta käytännöstä. Koko asiakirja-aineiston salassapidon perusteleminen ratkaisua koskevan YTJulkL 24 §:n nojalla oli tosin harvinaista ja johtui ilmeisesti erehdyksestä tai huomaamattomuudesta.

Arkaluonteisten tietojen lisäksi myös verotustietojen salassapito vaikuttaa käytännössä ongelmalliselta. Verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annettu laki (1346/1999) sisältää asiakirjojen julkisuutta koskevia säännöksiä, jotka oikeusministeriön työryhmämietinnön 2005:7 mukaan olisivat erityissäännösten asemassa YTJulkL:n säännöksiin nähden.⁹⁸ Kyseisessä laissa ei kuitenkaan nimenomaisesti mainita verotustietojen julki-

⁹⁷ Kysymyksessä oli tällaisissa tilanteissa itse asiassa kolmen poikkeussäännöksen soveltaminen. Lain lähtökohtana oleva asiakirjojen julkisuus nimittäin kumoutuu, mikäli asiakirja sisältää 9.1 §:ssä mainittuja tietoja. Vastaavasti 9.1 §:n säännökset kumoutuvat, mikäli tiedot liittyvät olennaisesti syytteessä mainittuun tekoon tai sen arviointiin. Tällä tavoin määräytynyt asiakirjojen julkisuus puolestaan voidaan kumota 10 §:n mukaisella määräyksellä.

⁹⁸ OMTR 2005:7, 45.

suudesta yleisissä tuomioistuimissa, minkä vuoksi jonkin verran epäselväksi on jäänyt edelleen, edellyttääkö verotustietojen salaaminen tuomioistuimissa erillistä määräystä vai ovatko ne suoraan lain nojalla salassa pidettäviä.⁹⁹ Epäselvyyttä ei vähennä se, että YTJulkL:n 9 §:n lista suoraan lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista on ilmeisesti pyritty laatimaan tyhjentäväksi, eikä verotus- tai muita varallisuustietoja ole listassa mainittu.¹⁰⁰ Hallituksen esityksessä 13/2006 ei ole otettu kantaa siihen, kuinka verotustietoja tulisi julkisuusnäkökulmasta kohdella yleisissä tuomioistuimissa.

2.2.5 Salassapitoajat

Kirjaimellisesti luettuna asiakirjojen salassapitoaika on YTJulkL:n mukaan aina 60 vuotta silloin, kun kysymys on suoraan lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista. Kun asiakirjat määrätään erikseen salassa pidettäviksi, niiden salassapitoaika on lain mukaan *enintään* 60 vuotta ja vain sen ajan kuin suojattavien etujen vuoksi on tarpeen. Käytännössä salassapitoajoissa ei täysin noudatettu tällaista linjaa, vaan suoraan lain nojalla salassa pidettävät arkaluonteiset tiedot saattoivat olla käräjäoikeuden päätöksen mukaan salassa pidettäviä lyhyemmän ajan kuin lain määräämän 60 vuotta, mikä tosin oli julkisuusmyönteinen tulkinta. Toisaalta 60 vuotta oli tavallisin salassapitoaika myös silloin, kun arkaluonteiset tiedot oli erikseen määrätty salaisiksi. Tältä osin *käytäntö ei täysin vastaa lainsäädäntövaiheessa tehtyä arviota, jonka mukaan enimmäisaika tulisi käytettäväksi vain poikkeus-tilanteissa.*¹⁰¹

Aineiston perusteella salassapitoaikoja määritettäessä näyttää pidetyn olennaisempana tekijänä tiedon laatua kuin sitä, mihin pykälään salassapito perustuu. Mikäli asiakirjojen salaamista arkaluonteisten tietojen perusteella tarkastellaan kokonaisuutena kiinnittämättä huomiota päätöksessä nojauttuun lainkohtaan, salassapitoaika oli määritetty 60 vuodeksi 76 %:ssa (167 asiaa) sellaisia tapauksia, joissa asiakirjojen salassapidon perusteena olivat arkaluonteiset tiedot (220 asiaa). Toiseksi yleisin salassapitoaika arkaluonteisissa asioissa oli 26–40 vuotta (34 asiaa). Lopuissa arkaluonteisissa asioissa (15 asiaa) salassapitoaika oli satunnaisen vaihteleva tai siitä ei ollut tietoa.

⁹⁹ Esim. Verohallituksen ja Vaasan hovioikeuden lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöistä 2005:7.

¹⁰⁰ Ks. OMTR 2005:7, 62 ja YTJulkL 9.1 §:n sanamuoto.

¹⁰¹ HE 13/2006 vp, 34, 45. Ennen lakimuutosta tuomioistuimen salaisiksi määräämät yksityiselämäänsä liittyvät tiedot olivat salassa pidettäviä enintään 40 vuotta, joten salassapitoaika tältä osin piteni.

Liike- tai ammatissalaisuuksien sekä varallisuustietojen tyypillinen salassapitoaika oli kymmenen vuotta. Vain kuudessa asiassa liikesalaisuudet oli määrätty salassa pidettäväksi enimmäisajaksi eli 25 vuodeksi. Vaikuttaakin siltä, että *liike- ja ammatissalaisuuksien salassapitoaikaa määritettäessä pohdittiin aktiivisesti sitä, kuinka pitkään salassapidolle on tarvetta*. Kolmessa asiassa salassapitoajasta ei ollut tietoa. (Ks. liitetaulukko 7.)

2.2.6 Asiakirjojen ryhmittely ja asiakirjapyyntöjen käsittely

Koska suurin osa tuomioistuimissa käsiteltävistä jutuista ei herätä yleisön mielenkiintoa, oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan ratkaisun tarve asiaan nähden ulkopuolisten aloitteesta ajankohtaistuu vain murto-osassa tapauksia. Tämän arveltiin lainsäädäntövaiheessa vähentävän tuomioistuinten työtaakkaa siihen nähden, että asiakirjojen julkisuudesta tulisi aina tehdä erillinen päätös. Lakia laadittaessa suositeltiin kuitenkin oikeudenkäyntiasiakirjojen alustavaa ryhmittelyä julkisiin ja salaisiin asiakirjoihin jo siinä vaiheessa, kun asia on vireillä.¹⁰²

Käräjäoikeuksissa onkin tapana erottaa salassa pidettävät asiakirjat julkisista asiakirjoista jo silloin, kun ne saapuvat tuomioistuimeen. Salassa pidettävien asiakirjojen säilyttäminen erillään muista asiakirjoista auttaa tuomioistuimen henkilökuntaa käsittelemään asiakirjapyyntöjä siten, ettei salassa pidettävää tietoa anneta tuomioistuimen ulkopuolelle. Salaisten asiakirjojen joukkoon seulotaan suoraan lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat sekä asiakirjat, jotka on määrätty salassa pidettäväksi. Lisäksi salaisiin asiakirjoihin saatetaan tuomioistuimesta riippuen luokitella joitain sellaisia asiakirjoja, jotka eivät ole suoraan lain nojalla salassa pidettäviä eikä niitä ole myöskään määrätty salaisiksi, mutta jotka potentiaalisesti sisältävät salassa pidettävää tietoa. Salaisiksi luokiteltavat asiakirjat erotetaan julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista esimerkiksi laittamalla ne ns. punaisten kansien väliin tai erottamalla välilehdillä. Tällaisiin asiakirjoihin laitetaan tavallisesti salassapitomerkitä sekä usein myös lainkohta, johon salassapito perustuu. Tuomioistuinten ulkopuolelle luovutettaviin asiakirjoihin tavataan merkitä muistutus tiedonsaajan salassapitovelvollisuudesta. Tavallista on myös tehdä salaisista asiakirjoista erillinen luettelo.¹⁰³

Seulonta ei ole lopullinen kannanotto asiakirjojen julkisuuteen, sillä vain tuomari voi määrätä asiakirjoja salassa pidettäväksi. Asiakirjapyyntöt,

¹⁰² HE 13/2006 vp, 22, 69–70, 72.

¹⁰³ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 23, Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2010, 183, 185.

ohjattaneen ensisijaisesti pääasiaa käsitelleelle ja siihen parhaiten perehtyneelle tuomarille silloin, kun pyydettyjen asiakirjojen julkisuudesta ei ole varmuutta. Lainvalmisteluvaiheessa annetuissa lausunnoissa tuotiinkin esille kysymys, saavutetaanko lain esitöissä tavoiteltu työnsäästö tekemällä ensin alustavia ja tarvittaessa lopullisia julkisuusratkaisuja. Lausuntopääläuteissa pelättiin julkisuusratkaisun viivästyvän tarpeettomasti sen vuoksi, että tuomioistuimien ottaisi asian varsinaisesti käsiteltäväkseen vasta pyydettyä. ¹⁰⁴ Koska asiakirjoja kuitenkin pyydetään melko vähän ja julkisuusratkaisun voi tehdä muukin kuin pääasian ratkaissut tuomari, lienee nykyisen lain mukainen menettely käytännöllisempi. Vaikuttaa myös siltä, että paljon salassa pidettävää materiaalia sisältävissä asioissa julkisuuskysymys ratkaistaan jo oikeudenkäynnin vireillä ollessa, eikä asiakirjojen saanti näissä asioissa viivästy.

Joissain hovioikeuspiireissä on laadittu asiakirjapyyntöjä käsittelevien sihteerien työn helpottamiseksi suuntaa-antavia ohjeistuksia siitä, millaisia asiakirjojen sisältämiä tietoja yleisölle voi antaa ja millaista menettelyä asiakirjajulkisuutta koskevissa asioissa noudatetaan. Esimerkiksi Helsingin ja Rovaniemen hovioikeuspiireissä on laadittu konkreettiset luettelot tyyppillisistä oikeudenkäyntiasiakirjoista ja niiden julkisuusstatuksesta. Näiden tarkoitus on toimia helppokäyttöisenä työkaluna asiakirjojen seulonnassa ja asiakirjojen antamisessa yleisölle. ¹⁰⁵

3 Asiakirjajulkisuus hovioikeuksissa

3.1 Julkitulon siirtäminen

Hovioikeuksissa tuomioistuimelle toimitetut asiakirjat tulevat sekä siviili- että rikosasioissa julkisiksi jo silloin, kun tuomioistuin on ne saanut. Tarvetta asiakirjan julkitulon aikaistamiselle ei siten ole. Hovioikeudetkin voivat kuitenkin määrätä asiakirjan julkitulon myöhentämisestä samoilla perusteilla kuin käräjäoikeudet. Tämä näyttää kuitenkin olevan äärimmäisen harvinaista, sillä asiakirjat ovat pääsääntöisesti tulleet jo käräjäoikeudessa julkisiksi, elleivät ne ole salassa pidettäviä. Tutkimusaineistoon ei sisällynyt asioita, joissa hovioikeudelle toimitetun tai sen laatiman asiakirjan julkituloa olisi siirretty myöhempään ajankohtaan. Sinänsä hovioikeudelle toimitettu uusi aineisto, joka ei ole ollut käräjäoikeudessa esillä, voisi periaatteessa sisältää

¹⁰⁴ OMLS 2002:19, 48–51, Oikeustoimittajat ry:n lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

¹⁰⁵ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 17, 22–23. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2010, 176, 183 ja 185.

sellaisia tietoja, joiden vuoksi julkituloa voisi siirtää. Samoin asiat, jotka hovioikeus käsittelee ensiasteena tai jotka on ennen hovioikeutta käsitelty muualla kuin yleisessä tuomioistuimessa, voisivat sisältää tällaista aineistoa. Myös hovioikeuden laatimien asiakirjojen julkitulon myöhentäminen olisi periaatteessa mahdollista.

3.2 Salassa pidettävät asiakirjat

3.2.1 *Salassapito rikosasioissa*

Hovioikeusaineiston asiakirjasalaisissa asioissa asiakirjojen salassapito saat-
toi perustua hovioikeuden omaan päätökseen, käräjäoikeuden päätökseen tai
molempiin. Yleensä hovioikeuden asiakirjoista ilmeni hovioikeuden oma
kanta asiakirjojen julkisuuteen. Toisinaan hovioikeus ainoastaan totesi kärä-
jäoikeuden päättäneen asiakirjojen salassapidosta eikä antanut asiasta omaa
päättöstä. Joissain asioissa hovioikeuden asiakirjajulkisuutta koskeva lausu-
ma tai kannanotto puuttui kokonaan. Hovioikeusaineistossa julkisuuskann-
anottojen muoto voidaanakin karkeasti jakaa kolmenlaiseen luokkaan:

- 1) Yleensä hovioikeuden asiakirjoista ilmeni *hovioikeuden oma kannanot-
to* asiakirjojen salassapidosta. Julkisuuskannanotto ilmeni tavallisesti
siten, että hovioikeus yksinkertaisesti lausui asiaan liittyvien asiakirjo-
jen olevan lain tai määräyksen nojalla salassa pidettäviä. Suurimmassa
osassa näistä asioista ilmeni jo käräjäoikeuden tehneen oman päätök-
sensä käräjäoikeudessa esiintyneiden asiakirjojen salassapidosta. Täl-
laisissa tapauksissa hovioikeuksien ratkaisujen sanamuodoista ilmeni
usein se lähtökohta, että käräjäoikeuksien tekemät salassapitopäätökset
olivat sellaisenaan voimassa myös hovioikeuksissa. Salassapito perus-
tui siis käräjäoikeuden oikeusvoimaiseen lausumaan siltä osin kuin
asiakirjat olivat kuuluneet käräjäoikeuskäsittelyyn, ja hovioikeuden
lausumaan siltä osin kuin hovioikeuteen oli toimitettu tai siellä oli syn-
tynyt uutta asiakirja-aineistoa. Toisaalta joistain hovioikeuksien salas-
sapitopäätöksistä sai kuvan, että hovioikeuden päätös koski koko asia-
kirja-aineistoa myös siltä osin kuin sen salassapidosta oli päätetty jo kä-

räjäoikeudessa.¹⁰⁶ Lähes kaikissa asioissa käräjäoikeuden ja hovioikeuden kannat asiakirjojen salassapidosta olivat yhteneväiset.¹⁰⁷

2) Muutamassa asiassa hovioikeus *totesi käräjäoikeuden määränneen käsittelemänsä asiakirjat salassa pidettäväksi, mutta ei itse antanut lausumaa hovioikeudessa esille tulevien asiakirjojen salassapidosta*. Hovioikeuden kannanotto saattoi puuttua esimerkiksi sen vuoksi, että asiakirjat olivat täysin samat kuin käräjäoikeuskäsittelyssä esillä olleet asiakirjat. Vaihtoehtoisesti kysymys saattoi olla myös siitä, etteivät hovioikeudessa esille tulleet asiakirjat sisältäneet mitään salassa pidettävää tietoa. Muutamassa asiassa määrättiin ainoastaan hovioikeuden *ratkaisu* salassa pidettäväksi ja tukeuduttiin muilta osin käräjäoikeuden salassapitopäätökseen.

3) Lisäksi aineisto sisälsi 14 asiaa, joita koskevista hovioikeusasikirjoista ei ilmennyt käräjäoikeuden eikä hovioikeuden päätöstä asiakirjojen salassapidosta. Asiayhteydestä ja asioihin liittyvistä muista julkisuusratkaisuista päätellen on kuitenkin todennäköistä, että asiakirjoja pidettiin näissäkin tapauksissa hovioikeudessa salassa pidettävänä niiden arkaluonteisuuden vuoksi. Asiakirjojen salassapitotarkoitukseen viittasi myös, se, että asiat oli merkitty hovioikeuksien diaarijärjestelmään salaisiksi.¹⁰⁸

Suurimmassa osassa asioita, joista ei selvästi ilmennyt kantaa asiakirjojen salassapitoon, oli tehty päätös ratkaisun salassapidosta kokonaan tai osittain. Tämän perusteella on oletettavaa, että ainakin osa (muista) oikeudenkäyntiasikirjoista oli tarkoitettu salassa pidettäväksi.

¹⁰⁶ Apulaisoikeusasiamies onkin todennut olevan epäselvää, missä määrin hovioikeuden tulisi erikseen päättää oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta. Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöistä 2005:7. Ks. myös päätös 28.2.2005 dnro 489/4/04.

¹⁰⁷ Yhdessä tähän ryhmään lasketussa asiassa asiakirjat olivat olleet käräjäoikeudessa salassa pidettäviä, mutta hovioikeus päätti asiakirjojen olevan julkisia suhteessa Vankeinhoitolaitoksen viranomaiseen. Varsinaisesti eri kannasta ei kuitenkaan ole kysymys, sillä myös hovioikeuden kannan mukaan asiat olivat salassa pidettäviä. Hovioikeus vain päätti asiakirjojen julkisuudesta ainoastaan tiettyyn viranomaistahoon nähden soveltaen salassapitoa koskevaa poikkeussäännöstä siten, että asiakirjat olivat tähän tahoon nähden julkisia. Kysymyksessä oli asianosaisjulkisuuteen verrattava, varsinaisesta yleisöjulkisuudesta poikkeava tiedonsaantioikeus.

¹⁰⁸ Selvää on, että diaarijärjestelmän salassapitomerkitä viittaa lain nojalla salassa pidettäviin asiakirjoihin silloin, kun asiassa ei ole tehty mitään nimenomaista salassapitoratkaisua. Asiakirjojen salassapito on kuitenkin todennäköistä myös muissa diaarijärjestelmään salaisiksi merkityissä asioissa, sillä asiakirjojen salassapitoon turvaudutaan oikeudenkäynneissä yleensä herkemmin kuin esimerkiksi asianomistajan henkilöllisyyden tai ratkaisun salassapitoon.

Asiakirjojen salassapitoa koskevan lausuman puuttuminen saattoi johtua siitä, että käräjäoikeus oli jo päättänyt asiakirjojen salassapidosta, eikä hovioikeus enää katsonut uutta salassapitoratkaisua tarpeelliseksi. Kysymys saattoi olla myös siitä, että asiakirjojen ajateltiin olevan suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Mahdollista on sekin, että lausuman puuttuminen johtui huomaamattomuudesta. Edellä mainittujen 14 asian lisäksi hovioikeusaineisto sisälsi kuusi rikosasiaa, joista hovioikeus oli salannut ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden pitäen asiakirjat muilta osin julkisina.

Taulukko 8 Asiakirjajulkisuus hovioikeusaineiston rikosasioissa

Asiakirjojen salassapito hovioikeuksissa	N	%
Asiakirjat salassa pidettäviä HO:n lausuman perusteella	93	79
Asiakirjat salassa pidettäviä KO:n lausuman perusteella	5	4
Asiakirjojen salassapitoon ei otettu kantaa/Asiakirjat julkisia	20	17
Yhteensä	118	100

Onkin oletettavaa, että lähes kaikki aineistoon kuuluvat asiat ovat olleet hovioikeuksissa ainakin joltain osin asiakirjasalaisia siitä huolimatta, että kaikista ei löytynyt salassapitoon liittyvää lausumaa. Voidaan myös otaksua, että muutkin hovioikeuksien diaarijärjestelmään salaisiksi merkityt asiat ovat yleensä asiakirjasalaisia.¹⁰⁹ Tällaiset asiat muodostavat *reilut 4 % kaikista hovioikeuksissa tarkasteluajankohtana käsitellyistä rikosasioista*. Käräjäoikeusaineiston tavoin myös hovioikeusaineistosta puuttunee paljon asioita, jotka sisältävät yksittäisiä lain nojalla salassa pidettäviä tietoja ja asiakirjoja.

Hovioikeusaineiston julkisuuskannanottoja tarkasteltaessa on pyritty keskittymään tutkimusaineistoon sisältyviin julkisuusratkaisuihin, joista ilmenee hovioikeuden oma kanta julkisuuteen. Seuraavaan asiakirjajulkisuuden arviointiin onkin luettu vain ne 93 asiaa, joiden salassapidosta hovioikeus on itse lausunut (1-kohdassa mainitut asiat).

Hovioikeusaineistosta ilmenevät julkisuuskannanotot muistuttivat sisällöllisesti pitkälti käräjäoikeuksien julkisuuskannanottoja. Asiakirjojen salassapidon perusteeksi ilmenivät kaikissa tapauksissa erilaiset *arkaluonteiset ja yksityiselämään liittyvät tiedot*. Aineisto oli käräjäoikeusaineistoon verrattuna samantyyppinen myös siinä mielessä, että asiakirjat salattiin lähes yksinomaan seksuaalirikosasioiden käsittelyssä. Arvioinnissa mukana

¹⁰⁹ Asiakirjojen salassapitokynnys on oikeudenkäynneissä suhteellisen matalalla verrattuna muunlaiseen oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamiseen, koska asiakirjat eivät muodosta oikeudenkäynnin julkisuuden ydintä ja ne ovat usein myös suoraan lain nojalla salassa pidettäviä.

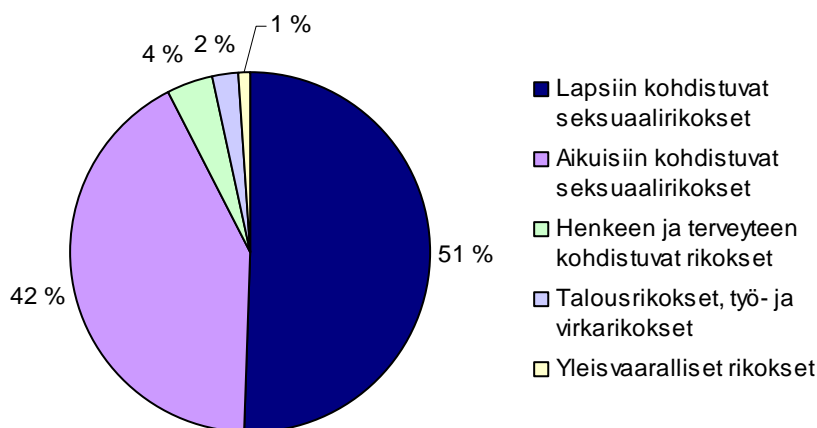
olleista 93 asiakirjasalaisesta asiasta 86 tapauksessa (93 %) oli kysymys seksuaalirikoksesta.

Voidaan olettaa, että miltei kaikki hovioikeuksien diaarijärjestelmään salaisiksi tai osittain salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista ovat olleet asiakirjasalaisia. Tällä tavoin arvioituna *asiakirjasalaisten seksuaalirikosasioiden osuus kaikista hovioikeuksien käsittelemistä seksuaalirikosasioista olisi noin 83 %*. Asiakirjasalaisten asioiden määrää ei kuitenkaan voida arvioida kovin tarkkaan pelkästään diaarijärjestelmän tietojen avulla. Kuten käräjäoikeuksien diaarijärjestelmästä, myös hovioikeuksien diaarijärjestelmästä saattaa puuttua salassapitomerkinnot niistä asioista, joissa vain yksittäiset asiakirjat ovat lain nojalla salassa pidettäviä.¹¹⁰

Ainoastaan seitsemässä aineistoon kuuluvassa asiakirjasalaisessa asiassa oli kysymys jostain muusta kuin seksuaalirikoksesta. Neljä asiaa koski henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia. Näistä kahdessa oli kysymys murhan yrityksessä, yhdessä murhasta ja yhdessä törkeästä pahoinpitelystä. Henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikosasioissa asiakirjojen salassapitoon oli päädytty ilmeisesti sen vuoksi, että teot sisälsivät seksuaalista väkivaltaa tai suoranaista kidutusta. Murhaa koskevassa asiassa salattiin ainoastaan uhria koskevat kuvamateriaali ja kuolinsyylausunnot.

Lisäksi asiakirjat oli salattu yhdessä tuottamuksellista virkasalaisuuden rikkomista, yhdessä tuhotyötä ja yhdessä törkeää kavallusta koskevassa asiassa. Tuottamuksellisessa virkasalaisuuden rikkomista koskevassa asiassa oli salattu asiakirjoja, jotka sisälsivät tietoja muun muassa asianomistajien yksityiselämästä ja terveydentilasta. Tuhotyötä koskevassa jutussa asiakirjoja oli salattu siltä osin kuin niissä käsiteltiin vastaajan vakavia mielenterveysongelmia. Törkeää kavallusta koskevassa asiassa asiakirjat oli salattu kokonaan YTJulkL 9.1 §:n 2-kohdan nojalla, mutta käytettävistä olevista asiakirjoista ei ilmennyt, millaisia arkaluonteisia tietoja asia sisälsi.

¹¹⁰ Asianhallintajärjestelmään syötetyt asianomistajan henkilöllisyyden salaamista koskevat tiedot ovat luotettavampia kuin asiakirjasalaisuutta koskevat tiedot, koska diaarijärjestelmään voidaan erikseen merkitä, jos asianomistajan henkilöllisyys on tarkoitettu salaiseksi (merkintä ”Salainen asianosainen”). Asiakirja-, ratkaisu- ja käsittelyjulkisuutta koskevat salassapitomerkinnot tehdään merkinnällä ”salainen” tai ”osittain salainen”. Koska ”salainen” ja ”osittain salainen” -merkinnät saattavat koskea mitä tahansa julkisuuden osa-aluetta, yksilöityä tietoa salassapidon laajuudesta asianhallinta- ja tilastointidiaarijärjestelmän avulla on tältä osin mahdotonta saada.

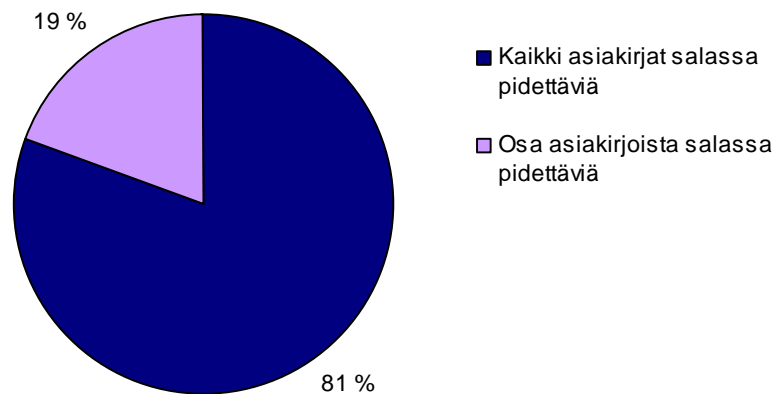
Kuvio 8 Asiaryhmä hovioikeusaineiston asiakirjasalaisissa rikosasioissa

Tarkasteluun mukaan otetuista asiakirjasalaisista asioista noin 80 % oli sellaisia, joissa salassapito kohdistui kaikkiin asiakirjoihin. Näissä asioissa pöytäkirjaan tai tuomioon oli usein kirjattu yksiselitteisesti, että hovioikeuskäsittelyn asiakirjat ovat kokonaan salassa pidettäviä. Toisaalta hovioikeus totesi usein kaikkien *hovioikeudelle toimitettujen* tai *hovioikeudessa esitettyjen* asiakirjojen olevan salassa pidettäviä. Tällöin salassapitopäätökseen ei kirjaimellisesti kuulunut esimerkiksi hovioikeudessa pidetyn pääkäsittelyn pöytäkirja tai muut hovioikeudessa laaditut asiakirjat, mutta usein tarkoitus oli ilmeisesti pitää tällaisetkin asiakirjat salassa. Siksi tällaiset asiat laskettiin kokonaisuudessaan asiakirjasalaisiksi.

Kahta asiaa lukuun ottamatta kokonaan asiakirjasalaisissa asioissa oli kysymys seksuaalirikoksista. Hovioikeusaineistosta olikin käräjäoikeusaineiston tavoin havaittavissa, että seksuaalirikosasioita koskevien asiakirjojen pilkkominen julkisiin ja salaisiin osiin olisi yleensä ollut hyvin epäkäytännöllistä.

Noin viidenneksessä arvioitiin mukaan otetusta asiakirjasalaisesta asiasta (18 asiaa) turvaututtiin asiakirjojen osittaiseen salassapitoon. Mainituista asioista 13 koski seksuaalirikoksia.¹¹¹ Kolmessa osittain salaisessa asiassa oli kysymys henkirikoksesta, yhdessä virkarikoksesta ja yhdessä tuhotyöstä.

¹¹¹ Hovioikeusaineistoon kuuluvista asiakirjasalaisista seksuaalirikosasioista (yhteensä 86 seksuaalirikosasiaa) oli siten osittain salassa pidettäviä noin 15 % eli saman verran kuin käräjäoikeuksissa.

Kuvio 9 Asiakirjojen salassapidon laajuus hovioikeusaineiston asiakirjasalaisissa rikosasioissa

Hovioikeusaineistoon ei kuulunut asioita, jossa tuomioistuin olisi päättänyt lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen olevan YTJulkL:n 9.2 §:n nojalla julkisia. Sen sijaan aineistoon kuului yksi asia, jossa salassa pidettäviä oikeudenkäyntiasiakirjoja oli luovutettu niitä pyytäneelle vankeinhoitolaitoksen viranomaiselle henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain (422/2002) perusteella. Lain 19 a §:n 1 momentin mukaan (1099/2006) Vankeinhoitolaitoksella on oikeus saada tuomioistuimelta tietoja vakavaan väkivaltarikokseen tai seksuaalirikokseen syyllistyneen vangin oikeudenkäyntiasiakirjoista esimerkiksi silloin, kun tiedot ovat tarpeen valittaessa vankeja vankilassa järjestettäviin toimintaohjelmiin.

3.2.2 Salassapito riita- ja hakemusasioissa

Aineistoon kuului yhteensä 17 siviiliasiaa, joissa hovioikeus lausui itse asiakirjojen salassapidosta. Yhdessä asiassa lausuttiin asiakirjojen olevan käräjäoikeuden päätöksen nojalla salassa pidettäviä. Kaksi aineistoon kuuluvaa siviiliasiaa eivät sisältäneet nimenomaista lausumaa asiakirjojen salassapidosta. Aineistosta ja hovioikeuksien asianhallintajärjestelmistä saatujen tietojen perusteella asiakirjat salattiin noin yhdessä prosentissa kaikista tarkasteluajankohtana käsitellyistä siviiliasioista.

Taulukko 9 Asiakirjajulkisuus hovioikeusaineiston siviiliasioissa

Asiakirjojen salassapito hovioikeuksissa	N	%
Asiakirjat salassa pidettäviä HO:n lausuman perusteella	17	85
Asiakirjat salassa pidettäviä KO:n lausuman perusteella	1	5
Asiakirjojen salassapitoon ei otettu kantaa/Asiakirjat julkisia	2	10
Yhteensä	20	100

Seuraavassa arvioinnissa otetaan huomioon ainoastaan ne 17 tutkimusaineistoon kuulunutta asiaa, joissa hovioikeus oli nimenomaisesti lausunut asiakirjojen salassapidosta. Yli puolessa näistä asioista asiakirjat salattiin *liike- ja ammattisalaisuuksien* tai *varallisuustietojen* vuoksi. Tällaiset seikat olivat salassapidon kohteena neljässä työsuhteriidassa, kolmessa yritysoikeudellisessa asiassa, yhdessä siviilioikeudellisessa turvaamistomiasiasa ja yhdessä yrityssaneerausta koskevassa asiassa. Aina salassapidon perusteena olleet liike- ja ammattisalaisuudet ja varallisuustiedot eivät aivan suoraan ilmenneet hovioikeuden asiakirjoista, vaikka kysymys olikin erillistä määräystä edellyttävästä salassapidosta. Salassapidon peruste jätettiin muutamassa asiassa mainitsematta ilmeisesti siksi, että kärjäoikeus oli jo antanut vastaavan määräyksen.

Yhteensä neljässä siviiliasiasa asiakirjoja salattiin *arkaluonteisten tietojen* perusteella. Näistä yksi koski rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta. Lisäksi asiakirjoja pidettiin arkaluonteisten tietojen perusteella salassa kolmessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa, joita ei tullut lainkaan esille kärjäoikeusaineistossa. Hovioikeusaineiston perusteella voidaankin epäillä, että myös kärjäoikeuksissa on tarvetta salata asiakirjoja lapsioikeudellisissa siviiliasioissa, mutta ne eivät ole valikoituneet kärjäoikeusaineistoon. Yksi syy lapsioikeudellisten asioiden puuttumiseen kärjäoikeusaineistosta saattaa olla se, että tiedot ovat usein jo lain nojalla salassa pidettäviä eikä tutkimukseen valittu kärjäoikeusaineisto sisällä asioita, joissa on ainoastaan lain nojalla salassa pidettävää tietoa. Toisaalta on oletettavaa, että lapsioikeudellisissakin asioissa annetaan jonkin verran myös nimenomaisia julkisuusratkaisuja asiakirjojen, suullisen käsittelyn tai ratkaisun osalta, jolloin niiden olisi tullut valikoitua aineistoon. Hovioikeusaineistoonkin kuuluvissa lapsiasioissa oli annettu nimenomaisia oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia määräyksiä muun muassa käsittelyn osalta.

Hovioikeus määräsi asiakirjoja salassa pidettäviksi myös neljässä asianajajiin kohdistuvassa valvonta-asiasa, jotka oli ensiasteena ratkaissut Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunta. Tällaiset asiat on tässä tutkimuksessa luettu siviiliasioiksi. Hovioikeus määräsi näissä asioissa valvontalautakunnan päätöksen ja eräät muut asiakirjat salassa pidettäväksi sillä perusteella, että ne sisälsivät asianajajien ja Asianajajaliiton toimielinten vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvia tietoja. Salassapitoa pyysi näissä asioissa Asianajajaliiton hallitus, joka toimi hovioikeudessa käsiteltävissä asioissa lausunnonantajan roolissa. Nämä asiat olivatkin siinä mielessä poikkeuksellisia, että salassapitoa ei pyytänyt asian varsinainen asianosainen. Tuomioistuimen salassapitoratkaisu ilman asianosaisen pyyntöä oli kuitenkin mahdollinen sen perusteella, että salassapitoon oli YTJulkL 10 §:ssä

mainittu ”erityinen syy”. Tällaisen syyn voidaan ajatella olevan mainituissa asioissa olemassa jo sen perusteella, ettei salassapidolla suojeltava henkilö ole oikeudenkäynnin asianosainen eikä hän siten voi itse esittää vaatimustaan oikeudenkäynnissä.¹¹²

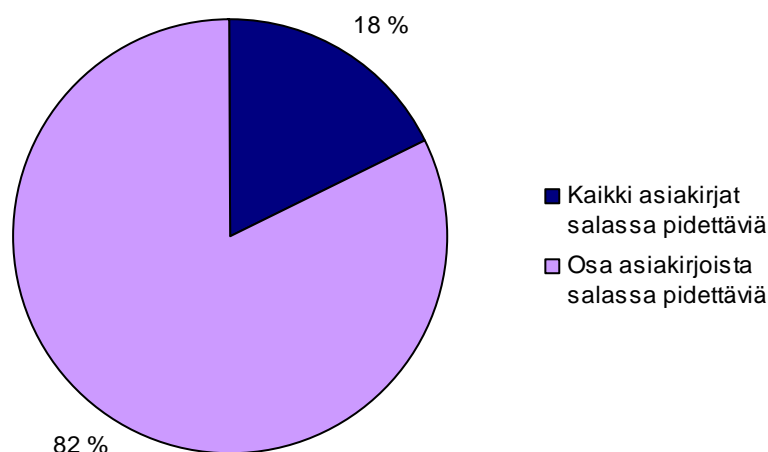
Taulukko 10 Asiakirjojen salassapidon peruste hovioikeuksien asiakirjasalaisissa siviiliasioissa

Salassapidon peruste	N	%
Liike-/ammattisalaisuus, varallisuustiedot	9	53
Arkaluonteiset tiedot	4	24
Asianajajan/Asianajajaliiton salassapitovelvollisuus	4	24
Yhteensä	17	100

Käräjäoikeusaineiston tavoin hovioikeusaineistosta puuttuivat yksityishenkilön velkajärjestelyasiat. Myöskään ulosottoasioita ei aineistossa ollut. Asiakirjojen salassapitoperusteet erosivat käräjäoikeuksien salassapitoperusteista jonkin verran (vrt. taulukko 7). Esimerkiksi liike- ammatti- ja varallisuustietoja salattiin suhteellisesti huomattavasti vähemmän kuin käräjäoikeuksissa. Ainakin osittain ero johtuu siitä, että hovi- ja käräjäoikeusaineistoissa esiintyvät asiaryhmät erosivat huomattavasti toisistaan. Vertailukelpoisuutta heikentää sekin, että salassapitopäätökset ovat siviiliasioissa harvinaisia ja tutkimukseen sisältyneiden siviiliasioiden määrä on varsin pieni.

Kuten käräjäoikeudet, myös hovioikeudet turvautuivat siviiliasioissa yleensä vain osittaiseen asiakirjojen salassapitoon (14 asiaa, 82 % arviointiin mukaan otetuista asiakirjoista). Kahdeksassa tällaisessa asiassa haluttiin pitää salassa liike- ja ammattisalaisuudet taikka varallisuustiedot, neljässä asiassa asianajajien kurinpitomenettelyyn liittyvät vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot ja kahdessa asiassa lapsen huolto- ja tapamisoikeusriitaan liittyvät arkaluonteiset tiedot. Asiakirjat salattiin kokonaan kolmessa (18 %) arviointiin mukaan otetussa asiassa. Näistä kahdessa asiassa salassapito perustui tietojen arkaluonteisuuteen ja yhdessä liike- ja ammattisalaisuuksiin.

¹¹² Asianajaja Markku Fredman on tosin painottanut, ettei salassapitovaatimus asianajajien valvonta-asioissa ole Asianajajaliiton velvollisuus, vaan kantelun kohteena ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevan asianajajan tulisi tehdä asiakkaansa suojaamiseksi salassapitovaatimus. Fredman 2009, 232–233.

Kuvio 10 Asiakirjojen salassapidon laajuus hovioikeusaineiston asiakirjasalaisissa siviiliasioissa

3.2.3 Salassapidon perusteleminen

Käräjäoikeusaineiston tavoin hovioikeusaineistosta oli havaittavissa asiakirjasalaisuutta koskevien perustelujen vaihtelevuus niissä asioissa, joissa salassapidosta oli mainittu. Niin rikos- kuin siviiliasioissakin arkaluonteiset tiedot salattiin niin, että pykäläviittauksissa ja perusteluissa noudatettiin vaihtelevia käytäntöjä.

Yleensä arkaluonteisten tietojen salassapito perustettiin YTJulkL 9 §:n eli asiakirjoja pidettiin suoraan lain nojalla salassa pidettävinä.¹¹³ Mikäli arkaluonteisuudesta ei erikseen ollut mainittu, se kävi yleensä välillisesti ilmi asiaan liittyvistä asiakirjoista.

Usein arkaluonteisten tietojen salaamiseksi tukeuduttiin erilliseen määräykseen, vaikka ainakin osaa tiedoista pidettiin myös suoraan lain nojalla salassa pidettävinä. Muutamassa asiassa salassapito perustui puolestaan pelkästään tuomioistuimen antamaan salassapitomääräykseen. Rikosasioissa salassapitomääräys saatettiin katsoa tarpeelliseksi siksi, että tiedot liittyivät olennaisesti käsiteltävään tekoon ja sen arviointiin. Sekä rikos- että siviiliasoiden osalta on myös mahdollista, että erilliseen määräykseen turvauduttiin varmuuden vuoksi siltä varalta, että asiakirjat eivät olisi ainakaan kokonaisuudessaan lain nojalla salassa pidettäviä. Kuten käräjäoikeuksien salassapitomääräyksistä, myös hovioikeuksien määräyksistä puuttui kuitenkin usein maininta siitä, mihin lainkohtaan määräys perustui YTJulkL 10 §:n lisäksi. Harvemmin oli pohdittu myöskään sitä, minkälaista 10 §:ssä tarkoitettua haittaa tiedon paljastumisesta voisi tosiasiallisesti aiheutua.

¹¹³ Tosin näissäkin asioissa puhuttiin usein ”määräyksestä” tai ”päättämisestä”.

Liike- ja ammatteisalaisyksien salassapito, jota siis esiintyi ainoastaan siviiliasioissa, perustettiin joko YTJulkL 10 §:n tai kärjäoikeuden aikaisemmin tekemään vastaavaan ratkaisuun. Silloin, kun salassapito perustettiin asianajajien salassapitovelvollisuuteen ja Asianajajaliitossa käsiteltävien valvonta-asioiden salassapitoon, tukeuduttiin YTJulkL 10 §:n lisäksi asianajajista annettuun lakiin ja julkisuuslakiin. Muutamissa asioissa asiakirjojen salaamisen perusteena käytettiin tuomioistuimen ratkaisua koskevaa YTJulkL:n 24 §:ää siitä huolimatta, että salassapitomääräys kattoi kaikki asiaan liittyvät asiakirjat. Lisäksi aineistoon sisältyi muutama asia, jossa salassapidon perusteena olevaa lainkohtaa ei ilmennyt hovioikeuden asiakirjoista.

Tyypillistä hovioikeusaineistossa oli, että asiakirjojen salassa pitämistä perusteltiin hyvin suppeasti. Kuten edellä on mainittu, kaikissa hovioikeusaineiston jutuissa ei ollut erillistä mainintaa asiakirjojen salassapidosta. Maininnan puuttuminen saattoi johtua siitä, että asiakirjat olivat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä. Hovioikeuksissa tehtyjä julkisuusratkaisuja ja perusteluja arvioitaessa on lisäksi huomioitava, että asiakirjojen salassapito hovioikeuksissa on lähtökohdiltaan erilaista kuin kärjäoikeuksissa. Asian vireilletulo kärjäoikeudessa johtaa siihen, että asiakirjat tulevat ensimmäistä kertaa YTJulkL:n soveltamisalan piiriin. Kärjäoikeus päättää siten ensimmäisenä sen, kuinka julkisia asiakirjat ovat tuomioistuinprosessissa. Kärjäoikeuden asiakirjoja koskeva julkisuusratkaisu lienee oikeusvoimainen myös hovioikeudessa siltä osin kuin siellä ei esiinny uusia asiakirjoja. Hovioikeudella ei siten välttämättä ole kärjäoikeuden ratkaisuun mitään lisättävää, jos se pitää kärjäoikeuden päätöstä oikeana eikä mitään salassapitoa edellyttäviä uusia asiakirjoja ilmene. Jos hovioikeudessa ilmenee tai siellä laaditaan uusia asiakirjoja, hovioikeuden oma salassapitokannanotto tältä osin saattaa olla tarpeellinen. Arvioitaessa sitä, kuinka laajasti asiakirjoja salataan hovioikeuksissa, on siten otettava huomioon sekä kärjäoikeuden että hovioikeuden julkisuuskannanotot.

Mielenkiintoisen esimerkin julkisuusratkaisujen yhdistelystä tarjoavat tilanteet, joissa kärjäoikeus on määrännyt asiakirjojen olevan kokonaan salassa pidettäviä ja hovioikeus on määrännyt asiakirjojen olevan ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden osalta salassa pidettäviä. Tällaisissa asioissa kirjaimellinen tulkinta voisi olla se, että asiakirjat ovat kokonaan salassa pidettäviä siltä osin kuin kärjäoikeus on päättänyt niiden salassapidosta, ja asianomistajan henkilöllisyyden osalta salassa pidettäviä siltä osin kuin hovioikeudessa on esiintynyt uutta asiakirja-aineistoa. Toisaalta voitaisiin tulkita, että hovioikeus on määrännyt ainoastaan henkilöllisyyden salassapidosta sen vuoksi, että se on pitänyt sille toimitettuja asiakirjoja jo lain nojalla salassa pidettävinä.

3.2.4 Salassapitoajat

Asiakirjojen salassapitoajat määriteltiin hovioikeuksissa hyvin samankaltaisesti kuin kärjäoikeuksissa. Lähes 80 %:ssa (75 asiaa) niitä hovioikeusaineiston rikos- ja siviiliasioita, joissa salassapito perustui tietojen arkaluonteisuuteen, salassapitoaika oli 60 vuotta. Lopuissa arkaluonteisissa asioissa salassapitoaika oli tilanteesta riippuen 20–40 vuotta, tyypillisesti 40 vuotta.

Silloin kun asiakirjojen salassapidon perusteena olivat liike- tai ammatillisaisuudet taikka varallisuustiedot, tavallisin salassapitoaika oli kymmenen vuotta. Parissa asiassa salassapitoaika määrättiin 25 vuoden pituiseksi (ks. tarkemmin liitetaulukko 8).

4 Johtopäätöksiä

Asiakirjajulkisuuden tutkiminen aineiston perusteella oli haasteellista, sillä osa asiakirjoista on suoraan lain nojalla salassa pidettäviä, eivätkä asiakirjasalaiset asiat siten välttämättä ilmenneet käytettävissä olevien tiedonhankintakeinojen avulla lainkaan. Asiakirjasalaisten asioiden lukumäärällinen arviointi oli haasteellista etenkin rikosasioissa, joissa salassapito kohdistui suoraan lain nojalla salassa pidettäviin arkaluonteisiin tietoihin. Koska aineistoon kuitenkin valikoituivat suhteellisen kattavasti tuomioistuinten asianhallintajärjestelmiin salaisiksi merkityt asiat, aineistosta puuttuvien, lain nojalla asiakirjasalaisten asioiden merkitys ei todennäköisesti ole tutkimushavaintojen kannalta kovin olennainen. On nimittäin oletettavaa, että laajasta asiakirjojen salassapidosta tehdään kärjäoikeuksien siviiliasioita lukuun ottamatta yleensä merkintä tuomioistuinten asianhallinta- ja tilastointijärjestelmiin. Laaja salassa pidettävä aineisto edellyttää usein myös nimenomaista julkisuusratkaisua. Tuomioistuimilta on pyritty keräämään tällaisen ratkaisun sisältävät asiat mahdollisimman kattavasti tutkimusta varten. Aineiston puutteellisuus on luonnollisesti kuitenkin otettava huomioon tutkimustuloksia arvioitaessa.

Rikosasioissa aineiston ja tuomioistuinten diaarijärjestelmistä saatujen tietojen perusteella asiakirjat salataan tai ne ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä noin yhdessä prosentissa kärjäoikeuksissa ratkaisusta rikosasioista ja reilussa neljässä prosentissa hovioikeuksissa käsitellyistä rikosasioista. Lisäksi yksittäisiä asiakirjoja pidetään rutiininomaisesti salassa esimerkiksi silloin, kun käsitellään lain nojalla salassa pidettävää rikosrekisteriotetta tai lääkärintodistusta.

Sekä kärjä- että hovioikeusaineistoon kuuluvissa rikosasioissa salassapidon perusteena olivat lähes aina jonkinlaiset arkaluonteiset, yleensä sek-

suaalirikoksen käsittelyssä esille tulevat tiedot. Myös henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ja joidenkin muiden yksittäisten rikostunnusmerkistöjen käsittelyssä esiintyi jonkin verran asiakirjojen salassapitoa samantyyppisillä perusteilla kuin seksuaalirikosasioissa. Näissä asioissa salassapito oli kuitenkin hyvin satunnaista etenkin suhteutettuna kaikkiin tuomioistuimissa käsiteltäviin rikosasioihin.

Asiakirja-aineiston salassapito kokonaisuudessaan vaikutti olevan rikosasioissa varsin yleistä. Käräjäoikeuksissa asiakirjat salattiin kokonaan 72 %:ssa niistä rikosasioista, joissa asiakirjojen salassapitoon ylipäättään oli tarvetta. Hovioikeuksissa asiakirjojen salassapito koski kaikkia asiakirjoja hieman yli 80 %:ssa asiakirjasalaisia rikosasioita.

Seksuaalirikosasioissa asiakirjojen kokonaisvaltainen salassapito oli keskimäärin vielä yleisempää kuin muissa rikosasioissa ilmeisesti siksi, että seksuaalirikostunnusmerkistöt rakentuvat pitkälti arkaluonteisten asioiden ympärille. Aineistosta ja asiakirjojen sisällöstä saikin kuvan, että seksuaalirikosasioissa arkaluonteisten tietojen erottaminen muusta aineistosta on hyvin epäkäytännöllistä tai miltei mahdotonta, koska arkaluonteisuutta sisältyy yleensä jo käsiteltävään tekoon. Vielä hankalampaa vaikutti olevan yksittäisten asiakirjojen jakaminen julkisiin ja salaisiin osiin. Esimerkiksi seksuaalirikosasioihin liittyvät lääkärintodistukset eivät useinkaan edes sisältäne juuri muuta kuin arkaluonteisia terveydentilatietoja. Asiakirjojen jaottelu julkisiin ja salaisiin osiin koettiin ilmeisesti myös aikaa vievänä ja työläänä.¹¹⁴

Käräjäoikeuksissa asiakirjojen osittainen salassapito johtui usein siitä, että useita syytekohtia sisältävästä asiasta salattiin seksuaalirikosta koskevat asiakirjat kokonaisuudessaan, mutta jätettiin muita syytekohtia koskevat asiakirjat julkisiksi. Hovioikeuksissa osittainen salassapito syytekohtitain oli harvinaisempaa, koska käsiteltävänä oli usein vain yksi syytekohta tai sen osa.

Kokonaisuutena arvioiden vaikutti siltä, että asiakirjoja salattiin rikosasioissa harkiten. Salassapito ajankohtaistui lähinnä silloin, kun haluttiin suojata seksuaalirikoksen uhrin yksityisimpiä elämänalueita. Aineistossa ei esiintynyt asioita, joissa asiakirjoja olisi katsottu salassa pidettäväksi esimerkiksi yksistään tavanomaisten pahoinpitelyn vammojen tai rikoksen uhrin kokeman pelon vuoksi. Joissain aineistoon kuuluvissa rikosasioissa vaikutti kuitenkin siltä, että osa asiakirjoista olisi voinut olla julkisiakin. Esimerkiksi istuntokäsittelyjen pöytäkirjoista ei aina ilmennyt tietoja, jotka olisivat YTJulkL:n tarkoittamalla tavalla olleet arkaluonteisia. Samoin useita syytekohtia sisältävät asiat olivat usein sellaisia, että niihin sisältyi

¹¹⁴ Eduskunnan oikeusasiamies on pitänyt päätöksessään (28.2.2005 489/4/04) epätydyttävänä tilannetta, jossa tuomioistuimet määräävät herkästi koko aineiston salassa pidettäväksi.

arkaluonteisten seikkojen myös muunlaisia tietoja. Arkaluonteisten tietojen julkistamisessa ilmeni varovaisuutta siltäkin osin, että olennaisesti syytteessä mainittuun tekoon ja sen arviointiin liittyviä tietoja ei juurikaan haluttu pitää julkisina.

Asiakirjojen salassapito *siviiliasioissa* oli aineiston perusteella äärimmäisen harvinaista. Käräjäoikeusaineiston perusteella asiakirjoja salattiin vain 0,02 %:ssa käräjäoikeuksissa käsiteltäviä siviiliasioita. Hovioikeusaineistossa vastaava osuus oli hieman suurempi, noin prosentin luokkaa. Siviiliasioissa asiakirjoja ei ilmeisesti salata kaikkiin käsiteltäviin asioihin suhteutettuna merkittävästi enempää kuin tutkimusaineistosta ilmenee, sillä lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja esiintyy huomattavasti harvemmin kuin rikosasioissa. Siviiliasioissa ei juurikaan käsitellä esimerkiksi rikosrekisteriotteita tai mielentilatutkimuksia.

Salassapito kohdistui siviiliasioissa yleensä liike- ja ammattisalaisuuksiin, joiden salassapito edellyttää aina erillistä salassapitomääräystä. Salassa pidettävät liike- ja ammattisalaisuudet liittyivät tyypillisesti esimerkiksi yrityssaneeraukseen, immateriaalioikeuksiin ja yritysten välisiin riitoihin, toisinaan myös työsuhteisiin liittyviin asioihin. Insolvenssioikeudellisissa asioissa esimerkiksi liike- ja ammattisalaisuuksien salassapito vaikutti kuitenkin olevan yllättävän harvinaista.

Aineistossa ilmeni myös jonkin verran siviiliasioita, joissa salassapito kohdistui arkaluonteisiin tietoihin. Tällaisia olivat esimerkiksi seksuaalirikokseen perustuvat vahingonkorvausasiat. Hovioikeusaineistossa arkaluonteisia tietoja esiintyi suhteellisesti hieman enemmän kuin käräjäoikeusaineistossa, koska hovioikeusaineistossa esiintyi myös lapsilainsäädäntöön liittyviä asioita. Salassapito liike- ja ammattisalaisuuksien perusteella oli hovioikeuksissa puolestaan suhteellisesti hieman harvinaisempaa kuin käräjäoikeuksissa. Käräjäoikeusaineistoon verrattuna hovioikeudessa esiintyi myös asianajajien kurinpitoon liittyviä asioita, joissa asiakirjoja salattiin asianajajien ja Asianajajaliiton salassapitovelvollisuuden perusteella. Salassapitoperusteiden esiintyvyyden vertailu mainittujen oikeusasteiden välillä ei juttujen erilaisuuden vuoksi olekaan kovin mielekäästä. Myös asiakirjasalaisten asioiden vähäinen määrä heikentää aineistosta tehtävien johtopäätösten luotettavuutta.

Toisin kuin rikosasioissa, salassa pidettävillä tiedoilla ei siviiliasioissa ollut kokonaisuuden kannalta samanlaista merkitystä kuin rikosasioissa. Liike- ja ammattisalaisuuksia sisältävissä siviiliasioissa salassa pidettävät asiakirjat olivat usein yksittäisiä todisteita eivätkä ne olleet niin suorassa yhteydessä asianosaisten vaatimuksiin ja käsiteltäviin tapahtumiin kuin seksuaalirikosasioissa. Siviiliasioissa erottelu julkiseen ja salaiseen asiakir-

ja-aineistoon vaikuttikin olevan huomattavasti helpompaa kuin arkaluonteisia tietoja sisältävissä rikosasioissa.

Aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että asiakirjojen salassapitopyyntöihin suostutaan lähes poikkeuksetta. Salassapitovaatimus hyväksytään yleensä viimeistään sen jälkeen, kun pyynnön esittäjä on perustellut ja täsmentänyt riittävällä tarkkuudella salassapidon tarvetta ja sen laajuutta. Salassapitomääräys edellyttäneekin käytännössä aina asianosaisten omaa aktiivisuutta, sillä salassapitomääräyksen antamista viran puolesta ei käytännössä juurikaan esiinny.

Keskeiset tutkimuksen yhteydessä tehdyt havainnot liittyivät asiakirjajulkisuutta koskevien ratkaisujen perusteluihin ja -käytäntöihin. Niin käräjä- kuin hovioikeusaineistoonkin kuuluvissa asioissa asiakirjojen salassapitoa perusteltiin hyvin vaihtelevasti etenkin silloin, kun kysymys oli arkaluonteisista tiedoista. Toisinaan arkaluonteisten tietojen salassapidon suoraan lain nojalla katsottiin olevan niin itsestään selvää, ettei siitä edes mainittu, kun taas toisinaan salassapidosta annettiin erillinen määräys. Usein salassapito perustui sekä lakiin että määräykseen.

Sovellettava lainkohta riippuu luonnollisesti salassa pidettävän tiedon luonteesta. Mikäli kysymys ei ole suoraan 9 §:n nojalla salassa pidettävästä tiedosta, on salassapidosta määrättävä 10 §:n mukaisin edellytyksin. Tutkimusaineistoon kuuluvien salassapitolausumien perusteella oli kuitenkin hankala päätellä, millä perusteella valinta automaattisen salassapidon ja erillisen määräyksen välillä oli tehty. Silloin, kun arkaluonteisten tietojen salassapidosta määrättiin erikseen, määräyksestä ei useinkaan käynyt ilmi, miksi asiakirja ei pidetty jo suoraan lain nojalla salassa pidettävänä. Rikosasioissa kyse oli ilmeisesti useimmiten siitä, että tiedot liittyivät kiinteästi syytteessä mainittuun tekoon eivätkä siten olisi automaattisesti olleet salassa pidettäviä.

Asianosaisten ja yleisön kannalta olisikin ilmeisesti selventävää, että erillisessä salassapitomääräyksessä aina mainittaisiin, miksi lain nojalla salassa pidettäviä asiakirjoja koskeva 9 § ei riitä ainakaan kaikilta osin salassapitoperusteeksi. Salassapitopäätöksen arviointia helpottaisi myös, mikäli salassapitomääräysten yhteydessä arvioitaisiin lyhyesti määräystä koskevien vahinkoedellytysten täyttymistä sekä sitä, mihin muualla laissa säädettyyn salassapitoperusteeseen määräys perustuu. Selventävää olisi myös, jos lain nojallakin salassa pidettävistä asiakirjoista mainittaisiin, vaikka salassapito ei edellytäkään varsinaista päätöstä. Erillinen maininta salassapidosta olisi tarpeellinen ainakin silloin, kun asiakirjojen salassapitotoduksesta on epäselvyyttä.

V SUULLISEN KÄSITTELYN JULKISUUS

1 Suullisen käsittelyn julkisuus lainsäädännössä

1.1 Yleisön oikeudet

Tuomioistuimen suullisen käsittelyn julkisuus on yksi oikeudenkäynnin julkisuuden kulmakivistä. Lähtökohtaisesti jokaisella on oikeus olla läsnä julkisessa suullisessa käsittelyssä (YTJulkL 14.1 §). Suullisella käsittelyllä tarkoitetaan YTJulkL:n 3.1 §:n 2-kohdan mukaan paitsi asian pääkäsittelyä, myös valmisteluistuntoa, katselmusta tai muuta oikeudenkäyntitilaisuutta, jossa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Myös todisteiden vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella on siten osa suullista käsittelyä.

Yleisöön kuuluvilta henkilöiltä ei edellytetä perusteluja tai esimerkiksi henkilöllisyyden selvittämistä oikeudenkäynnin seuraamiseksi istuntosalisissa.¹¹⁵ Istunnon ajankohdan, istuntopaikan ja muiden olosuhteiden on oltava sellaisia, että myös tosiasiallinen pääsy käsittelyihin on mahdollista.¹¹⁶ YTJulkL 14.3 § velvoittaa tuomioistuimen julkaisemaan istuntopaikalla juttuluettelon, josta ilmenevät keskeiset tiedot käsiteltävistä jutuista sekä niiden käsittelyjärjestys. Juttuluettelossa on mainittava myös kokonaan tai osaksi suljetut käsittelyt. Juttuluetteloa koskevaa säännöstä ei aikaisemmin ollut laissa, mutta käytännössä tuomioistuimet yleensä julkistivat juttuluettelot istuntosalien ulkopuolella.

Julkinen käsittely YTJulkL:n tarkoittamassa merkityksessä edellyttää, että asiassa järjestetään suullinen istunto. YTJulkL:lla ei ole otettu kantaa siihen, milloin asiassa on järjestettävä suullinen käsittely. EIT on sallinut asian käsittelyn ilman suullista käsittelyä silloin, kun on kysymys yksinomaan oikeudellisista tai erittäin teknisistä kysymyksistä. Mahdollista on myös, että asianosainen itse luopuu oikeudestaan suulliseen julkiseen käsittelyyn joko nimenomaisesti tai hiljaisesti. Suomessa onkin vuodesta 2006 lähtien ollut mahdollista käsitellä tiettyjä tunnustettuja rikoksia kirjallisesti, mikäli asianosaiset siihen suostuvat. Kirjallisesta rikosmenettelystä säädetään ROL:n 5 a luvussa (243/2006).

Muutoksenhakutuomioistuimessa suullisen käsittelyn puuttuminen saattaa olla oikeutettua silloin, kun alemmassa asteessa on jo pidetty suullinen

¹¹⁵ HE 13/2006 vp, 50–51, Ks. EOA:n ratkaisu eoah 27.6.2001, dnro 2028/4/99, jonka mukaan oikeudenkäyntiin seuraamaan tulleita ei voida yleisesti kehottaa kertomaan nimittäin esimerkiksi mahdollisten todistajien selville saamiseksi.

¹¹⁶ Ks. EIT:n ratkaisu Arsham Galstyan v. Armenia, jossa valittaja väitti oikeuskäsittelyn tapahtuneen tuomarin työhuoneessa klo 23 aikaan.

istunto ja oikeudenkäynti muutoksenhakutuomioistuimessa koskee yksinomaan oikeuskysymyksiä. Oikeudenkäynnin julkisuuden lisäksi huomioon onkin otettava myös muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, kuten oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa.¹¹⁷

Käsittelyn suullisuudesta ja julkisuudesta huolimatta yleisöllä sen enempää kuin asianosaisillakaan ei ole oikeutta olla läsnä esimerkiksi ylempien tuomioistuinten toiminnalle tyypillisissä sisäisissä suullisissa esittelyissä. Sama koskee mahdollisuutta seurata muunkinlaisia päätösneuvotteluja, jotka kuuluvat neuvottelusalaisuuden piiriin (YTJulkL 23 §).

1.2 Suljetun käsittelyn edellytykset

Aikaisemmassa laissa käsittelyt oli jo lain nojalla pidettävä yleisöltä suljetuina, jos julkinen käsittely olisi saattanut vaarantaa valtion ulkoista turvallisuutta taikka huonontaa kansainvälisiä suhteita (OikJulkL 4 §). Tämän lisäksi tuomioistuimella oli harkinnanvarainen mahdollisuus eräissä tilanteissa määrätä käsittely suljetuksi. Harkinnanvaraisen suljetun käsittelyn perusteena olivat tietyt asiatyypit, kuten siveellisyysrikokset ja muut erityisen arkaluonteiset yksityiselämään liittyvät rikosasiat, perheasiat sekä alaikäisiin kohdistuvat rikossyytteet. Suljettu käsittely oli mahdollinen myös esimerkiksi silloin, kun käsittelyssä esitettiin salassa pidettävä asiakirja tai vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluva tieto (OikJulkL 5 §).

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevassa lakiuudistuksessa luovuttiin pakollisista suljetuista käsittelyistä sekä ylipäätään juttutyypikohtaisesta ajattelusta suljetun käsittelyn kriteerinä. Suljetun käsittelyn perusteeksi asetettiin se, millaista asiassa esitettävä tieto on luonteeltaan ja millaisia seurauksia tiedon julkiseksi tulemisesta aiheutuisi. Tuomioistuin voi poiketa käsittelyn julkisuudesta ja pitää käsittelyn suljettuna vain YTJulkL 15 §:ssä säädettyissä tilanteissa. Näitäkin laissa säädettyjä poikkeuksia on tulkittava suppeasti. Suljettu suullinen käsittely on mahdollinen vain painavista ja yleisesti hyväksyttävistä syistä ja vain siltä osin kuin se on välttämätöntä. Lainsäädäntövaiheessa korostettiin, että käsittely olisi pidettävä suljettuna vain tarpeellisin osin ja että jutun käsittely jaettava tarvittaessa julkiseen ja salaiseen osaan sen mukaan, millaisia tietoja käsittelyssä tulee esille.¹¹⁸

¹¹⁷ Ks. mm. Franz Osinger v. Itävalta 24.3.2005, Luciano Dondarini v. San Marino 6.7.2004, Robert Faugel v. Itävalta 20.11.2003, Ernst and others v. Belgia 15.7.2003, Peter Hoppe v. Saksa 5.12.2002.

¹¹⁸ HE 13/2006 vp, 19, 50–57. EIT:n käytännöstä ks. esim. Krunislav Olujic v. Kroatia 5.2.2009.

- 1) YTJulkL:n 15.1 §:n 1-kohdan mukaan käsittely voidaan pitää suljetuna siltä osin kuin julkinen käsittely todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta. Suljettu käsittely on mahdollinen myös silloin, kun se aiheuttaisi merkittävää vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä. Säännös vastaa lain 9 §:n 1 momentin 1-kohdassa olevaa mahdollisuutta salata oikeudenkäyntiasiakirja tai sen osa.

Kuten aikaisemmin on mainittu, valtion turvallisuuteen tai kansainvälisiin suhteisiin liittyvien etujen ilmitulo suullisessa käsittelyssä ei enää johda pakolliseen suljettuun käsittelyyn, vaan tältäkin osin vaaditaan yksittäistapauksellista harkintaa. Lain esitöissä mainittiinkin, että suljettu käsittely saattaisi joissain tapauksissa olla jopa omiaan huonontamaan kansainvälisiä suhteita. Lakimuutoksella pyrittiin siihen, että lainkohdassa mainittuja asioita voitaisiin käsitellä julkisesti ainakin osittain. Julkisuusperiaate otettiin aikaisempaa korostetummin huomioon myös siten, että käsittelyn mahdollisia seurauksia koskevaa näyttökynnystä korotettiin; julkisesta käsittelystä aiheutuvan vaaran, vahingon tai haitan on oltava todennäköistä (vrt. OikJulkL 4 §).¹¹⁹

- 2) Suljettu käsittely on mahdollinen myös silloin, kun asiassa esitetään arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihoitoon liittyvistä seikoista.¹²⁰ Toisin kuin aikaisemmin, suljettua käsittelyä harkittaessa on ratkaisevaa käsittelyssä esille tulevien tietojen luonne eikä esimerkiksi rikosnimike sinänsä. Siten esimerkiksi seksuaalirikoksen tai perheoikeudellisten asioiden käsittely ei vielä ole sellaisenaan peruste suljetun käsittelyn pitämiseksi.¹²¹

Tietojen luonnetta arvioidaan samoin perustein kuin oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta arvioitaessa (YTJulkL 9.1 § 2-kohta). Suljettu käsittely edellyttää siten, että käsittelyssä esille tuleva tieto on lain tarkoittamalla tavalla arkaluonteista. Esimerkiksi pahoinpiteilyn uhrin saamien vammojen käsittely ei yleensä riitä suljetun käsittelyn edellytykseksi. Kuten oikeudenkäyntiasiakirjojenkin kohdalla,

¹¹⁹ HE 13/2006 vp, 52.

¹²⁰ Komiteamietinnössä ehdotettiin suljetun käsittelyn rajaamista tältä osin vain asioihin, joissa esitetään ”erityisen arkaluonteisia” tietoja. KM 2002:1, 97. Sana ”erityisen” kuitenkin poistettiin lainvalmistelun myöhemmässä vaiheessa. Ks. OMTR 2005:7, 93.

¹²¹ Tosin juttutyyppi käytännössä vaikuttaa siihen, kuinka arkaluonteisia asioita jutussa käsitellään. HE 13/2006 vp, 52–53.

rikosasioiden korostetut julkisuusvaatimukset on otettava huomioon suljetun käsittelyn edellytyksiä arvioitaessa. Käsittelyä ei voida yleensä pitää suljettuna siinä tapauksessa, että tiedot liittyvät olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon eikä asianomistaja vastusta julkista käsittelyä.¹²²

Julkisuus saattaa olla hyvinkin kiusallista etenkin sellaisille asianosaisille, jotka on haastettu tulemaan paikalle henkilökohtaisesti. Paitsi asianomistajat, myös syytetyt saattavat kokea julkisen käsittelyn yksityisyyden suojaa loukkaavana. Syytetty, joka ei halua tulla salissa ulkopuolisten näkemäksi, voi ainoastaan peittää itsensä esimerkiksi hupulla tai odottaa, kunnes päätös suljetusta käsittelystä on tehty. Viimeksi mainittu vaihtoehto on luonnollisesti varsin kyseenalainen asianosaisten oikeusturvan kannalta.

- 3) Käsittely voidaan pitää suljettuna myös siltä osin kuin asiassa esitetään 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädetty tai 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätty oikeudenkäyntiasiakirja. Lisäksi suljettu käsittely on mahdollinen, jos asiassa ilmaistaan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetty tieto, jonka julkinen käsittely todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty.

Suljetun käsittelyn edellytysten täyttymiseksi ei siten aikaisempaan tapaan enää kaikissa tilanteissa riitä pelkästään se, että suullisessa käsittelyssä esitetään laissa salassa pidettäväksi säädetty asiakirja tai tieto. Lainkohta erottaa YTJulkL:n ja tuomioistuimen määräyksen nojalla salassa pidettävät asiakirjat muun lainsäädännön nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista. Mikäli oikeudenkäynnissä esitetään suoraan YTJulkL:n 9 §:n nojalla salassa pidettävä tai 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätty asiakirja, lisäedellytyksiä suljetulle käsittelylle ei ole. Jos asiakirja on sen sijaan muun lainsäädännön kuin YTJulkL:n nojalla salassa pidettävä, tuomioistuimen on lisäksi harkittava, millaista haittaa tällaisen tiedon julkinen käsittely aiheuttaisi salassapitointressien kannalta. Tarkoituksena säännöstä laatiessa oli, ettei yleisesti hallinnossa noudatettavista asiakirjojen salassapitosäännöksistä automaattisesti seuraisi suljetun käsittelyn mahdollisuutta. Käsittelyn pitäminen suljettuna muun kuin oikeudenkäyntiä koskevan lainsäädännön perusteella olisikin johtanut varsin laajaan mahdollisuuteen pitää suljettuja käsittelyjä.¹²³

¹²² HE 13/2006 vp, 53.

¹²³ HE 13/2006 vp, 54.

- 4) Lakiin otettiin myös uusi nimenomainen peruste suljetun käsittelyn pitämiseksi. YTJulkL:n 15.1 §:n 4-kohdan mukaan suljettu käsittely on mahdollinen silloin, kun julkinen käsittely voisi vaarantaa turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta. Säännös on tarpeellinen turvapaikanhakijoiden säilöön ottamista koskevissa asioissa, joita käsitellään yleisissä tuomioistuimissa. Säännös vastaa diaaritietoja koskevan YTJulkL:n 6 §:n 1 momentin 2-kohtaa, jonka mukaan tuomioistuin voi määrätä salassa pidettäväksi turvapaikanhakijan henkilöllisyyden säilöön ottamista koskevassa asiassa.
- 5) Käsittely on mahdollista pitää suljettuna myös siltä osin kuin alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta. Säännöksen tarkoituksena on suojata nuoria (suullisen käsittelyn hetkellä 15–17-vuotiaita) syytetyjä haitalliselta julkisuudelta ja tukea heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan. Aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna nuoruusperusteen käyttämiselle on kuitenkin asetettu lisäedellytys, jonka mukaan suljettu käsittely ei saa olla vastoin erittäin tärkeää yleistä etua. Lisärajoituksen tarkoituksena on ollut turvata oikeudenkäynnin julkisuus niissä tapauksissa, joissa asian yhteiskunnallisen merkittävyyden takia ei ole perusteltua pitää asian suullista käsittelyä salassa edes nuorten kohdalla. Harkinnassa voidaan lain esitöiden mukaan huomioda esimerkiksi se, kuinka lähellä täysi-ikäisyyttä alaikäinen syytetty on. Harkintaan voi vaikuttaa myös se, että julkisuus saattaa joskus korjata yleisön väärinkäsityksiä nuoren toiminnasta ja siten olla jopa eduksi nuoren yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta Joissain tilanteissa riittävää saattaa olla esimerkiksi oikeudenkäynnin taltioimisen kieltäminen tai rajoittaminen käsittelyn pysyessä silti julkisena.¹²⁴
- 6) Säännöksen 6-kohdassa on lapsen ja nuoren suojelemiseksi säädetty mahdollisuudesta pitää käsittely suljettuna silloin, kun asiassa kuulaa alle 15-vuotiasta tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Tältä osin säännös vastaa aikaisempaa lainsäädäntöä. Alle 15-vuotiaiden ja henkisesti häiriintyneiden henkilöiden kuulemista todistajana tai todistelutarkoituksessa on muutenkin rajoitettu oikeudenkäymiskaaressa. Tarkoitus on ollut estää tilanteet, joista kuulemisesta aiheutuisi vahinkoa kuultavalle henkilölle ja tämän kehitykselle (ks. OK 17:21.1 §).

¹²⁴ HE 13/2006 vp, 55.

- 7) Suljettu käsittely on sallittu myös silloin, kun asiassa velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä. Tuomioistuimen ei kuitenkaan ole pakko määrätä käsittelyä suljetuksi, vaikka siinä käsiteltäisiinkin suoraan YTJulkL:n nojalla tai tuomioistuimen määräyksen perusteella salassa pidettävää tietoa. YTJulkL:n 19.1 §:ssä onkin selvyyden vuoksi säädetty, että tällaisia salassa pidettäviä tietoja voidaan esittää myös julkisessa käsittelyssä siinä laajuudessa kuin se on asian käsittelemiseksi tarpeellista.¹²⁵ Mikäli salassa pidettäviä tietoja on tarpeen käsitellä perusteellisesti eikä käsittelyä voida muuten pitää suullisuusperiaatetta loukkaamatta, käsittely on tarpeen pitää tältä osin suljettuna.¹²⁶

Suljettu käsittely on säännöksen 7-kohdan mukaan mahdollinen myös tietyissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa mainituissa tilanteissa. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa kysymykseen vastaamisesta tai tiedon antamisesta saisi kieltäytyä tai joissa oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen läheisessä suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon. Säännös ei merkinnyt muutosta aikaisempaan oikeustilaan (OikJulkL 5.2 § 2-kohta).

Tuomioistuin harkitsee suljetun käsittelyn tarvetta yleensä asiaan osallisen pyynnöstä. Asianosaisten lisäksi asiaan osallinen voi olla esimerkiksi todistaja tai muu kuultava henkilö, jolla on jokin salassapitointressi. Tuomioistuin voi myös tiedustella prosessinjohtovelvollisuutensa rajoissa asiaan osallisten halukkuutta suljettuun käsittelyyn. Erityisestä syystä tuomioistuimella on myös viran puolesta tietyissä tilanteissa mahdollisuus päättää suljetun käsittelyn pitämisestä. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa tieto on tarpeen salata sivullisen suojaamiseksi.¹²⁷

Vaikka asianosaiset usein toivovat mahdollisimman vähäistä julkisuutta, heilläkin on toisinaan intressi julkiselle suulliselle käsittelylle. EIT:n niin sanotussa Hurter-tapauksessa (*Hans Hurter v. Sveitsi* 15.12.2005) valittajana ollut asianajaja väitti EIS 6 artiklaa rikotun, kun tuomioistuin ei ollut järjestänyt häntä koskevassa kurinpitoasiassa suullista julkista käsittelyä.

EIT:n totesi, että yleisöllä, kuten valittajan potentiaalisilla päämiehillä, oli mahdollisuus saada käsitys häntä vastaan esitettyjen syytösten totuudenmukaisuudesta. EIT ei hyväksynyt hallituksen käsitys-

¹²⁵ Esimerkiksi todistajan ja asianosaisten salassa pidettävien yhteystietojen julkiseen esittämiseen on kuitenkin asetettu rajoituksia (YTJulkL 19.2 §). Yhteystiedoilla ei yleensä olekaan jutun kannalta ratkaisevaa merkitystä.

¹²⁶ HE 13/2006 vp, 59, 70.

¹²⁷ HE 13/2006 vp, 51–52.

tä, jolla istunnon pitämättä jättämistä oli perusteltu asianajajan omalla edulla, sillä asianajaja oli nimenomaisesti pyytänyt suullista käsittelyä tuomioistuimessa. Tuomioistuin katsoi EIS 6 artiklaa rikkotun.

Päätös suullisen käsittelyn toimittamisesta suljetuin ovin voidaan tehdä missä tahansa suullisen käsittelyn vaiheessa, mikäli suljetun käsittelyn edellytykset ovat olemassa. Päätös tehdään siinä kokoonpanossa, jossa suullinen käsittely toimitetaan (29 §). Toinen ajateltavissa oleva lainsäädäntövaihtoehto olisi ollut edellyttää esimerkiksi vain yhden tuomarin kokoonpanoa. Tällöin käsittelyn julkisuudesta olisi ollut mahdollista päättää jo hyvissä ajoin ennen käsittelyn alkua ilman erillistä täyden kokoonpanon kokoontumista. Tämä olisi voinut käytännössä helpottaa tiedotusvälineiden työtä ja asianosaisten valmistautumista oikeudenkäynteihin.¹²⁸ Koska julkisuusratkaisussa on kuitenkin kysymys lainkäyttötoiminnasta, jonka on pääsääntöisesti oltava kaikkien seurattavissa, sen ratkaiseminen etukäteen olisi kuitenkin ongelmallista. Oikeuskansleri ja apulaisoikeuskansleri ovatkin pitäneet virheellisenä menettelyä, jossa päätös suljetusta käsittelystä tehdään ilman, että istuntoa edes aloitetaan julkisena.¹²⁹ Vaatimus käsittelyjulkisuutta koskevan päätöksen tekemisestä julkisessa suullisessa istunnossa merkitsee, että istunto tulee aina aloittaa julkisena.

1.3 Läsnäolo-oikeus suljetussa käsittelyssä

Huolimatta siitä, että käsittely pidetään suljettuna, käsittelyssä voi olla asianosaisten ja asian käsittelijöiden lisäksi läsnä myös muita henkilöitä. YT-JulkL:n 17.1 §:ssä on säädetty, että suljetussa käsittelyssä saavat asianosaisten sekä heidän edustajiensa ja avustajiensa lisäksi olla paikalla ne henkilöt, joiden läsnäoloa tuomioistuin pitää tarpeellisenä. Siten tuomioistuin voi sallia esimerkiksi tulkkien, tukihenkilöiden ja vartijoiden läsnäolon käsittelyssä.

Julkisuusnäkökohtien korostamiseksi lakiin lisättiin uudistuksen yhteydessä myös säännös, jonka mukaan suljetuiksikin määrätyissä käsittelyissä yleisön läsnäoloa voidaan rajoittaa vain siltä osin kuin se on tarpeen suojat-

¹²⁸ Helsingin ja Kouvolan hovioikeuksien lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

¹²⁹ Ks. OKA 2.9.2009 OKV/11/1/2007, jossa oikeuskansleri totesi, että päätös rikosasian suljetusta käsittelystä oli tosiasiallisesti tehty jo ennen suullista käsittelyä. Vaikka säännöstä käsittelyn julkisuutta koskevan päätöksen ajankohdasta ei ole, oikeuskansleri katsoi menettelyn olevan perusteetonta oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista. Asianmukaisempaa olisi oikeuskanslerin lausuman mukaan ollut tiedustella asianosaisten mielipiteet käsittelyn julkisuuskysymyksiin istunnossa, jolloin myös yleisöllä olisi ollut mahdollisuus kuulla nämä kannanotot. Ks. myös apulaisoikeuskanslerin päätökset AOK 08.03.2006 1004/1/04, AOK 16.9.2003 386/1/02.

tavien etujen turvaamiseksi (YTJulkL 17.2 §). Säännöksen on tarkoitus ilmaista, ettei läsnäoloa välttämättä tarvitse kieltää kaikkien niiden osalta, joiden läsnäolo ei suljetussa käsittelyssä nimenomaisesti ole tarpeen. Joidenkin henkilöiden läsnäolo ei nimittäin välttämättä loukkaa niitä etuja, joiden vuoksi suljettu käsittely on alun perin määrätty. Säännöksen voidaan ajatella ilmaisevan osittaisen suljetun käsittelyn henkilöllistä ulottuvuutta. Esimerkiksi perheenjäsenten läsnäolo ei välttämättä loukkaa yksityisyyden suojaa, vaikka käsittely pidetäänkin periaatteessa suljettuna.¹³⁰

Aikaisemmin laissa ei ollut erillistä säännöstä suljetussa käsittelyssä esille tulevia tietoja koskevasta salassapitovelvollisuudesta. Säännöksen puute aiheutti epäselvyyksiä sen suhteen, koskeeko salassapitovelvollisuus myös julkisessa käsittelyssä esille tulleita salassa pidettäviä tietoja. Nykyisin asiasta on säädetty YTJulkL:n 18 §:ssä, jonka mukaan salassapitovelvollisuus ja salassa pidettävien tietojen hyväksikäyttökielto koskevat yksiselitteisesti ainoastaan suljetussa käsittelyssä esiin tulleita tietoja. Käsittely on siten pidettävä suljettuna siltä osin kuin läsnäolijoille halutaan asettaa vaitiolovelvollisuus salassa pidettävistä tiedoista. Salassapitovelvollisia ovat kaikki suljetussa käsittelyssä läsnä olevat, kuten esimerkiksi asianosaiset sekä heidän avustajansa ja edustajansa, ellei tieto koske asianosaista itseään. Myös tuomioistuimen palveluksessa olevat henkilöt sekä sellaiset henkilöt, joille on annettu lupa olla suljetussa käsittelyssä läsnä, ovat velvollisia pitämään suljetussa käsittelyssä saamansa tiedot salassa.¹³¹

1.4 Läsnäolon rajoittaminen

Suljetusta käsittelystä on erotettava yleisön läsnäolon rajoittaminen julkisessa suullisessa käsittelyssä. Aikaisempaan tapaan (ks. OikJulkL 10.2 §) puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä silloin, kun se on tarpeen tungoksen välttämiseksi (YTJulkL 20.1 §). Suljettuun käsittelyyn verrattuna kyseessä on lievempi keino rajoittaa tarvittaessa oikeudenkäynnin julkisuutta. Säännöksellä pyrittiinkin ehkäisemään tilanteita, joissa käsittely olisi määrättävä suljetuksi vain tiettyjen henkilöiden poistamiseksi käsittelystä.¹³²

¹³⁰ Sen sijaan esimerkiksi oikeustieteen opiskelijoilla ei ole läsnäolo-oikeuden suhteen erityisasemaa eikä heidän läsnäolonsa suljetussa käsittelyssä perustu lakiin. HE 13/2006 vp, 57–58.

¹³¹ HE 13/2006 vp, 58, 70.

¹³² HE 13/2006 vp, 60. Oikeudenkäymiskaaressa on lisäksi säännös, jonka mukaan puheenjohtaja voi määrätä istuntosalista poistettavaksi henkilön, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy muutoin sopimattomasti (OK 14:6 §).

Sittemmin EIT on tapauksessaan *Igor Igorevich Shagin v. Ukraina* 10.12.2009 ottanut kantaa suullisen käsittelyn julkisuuden rajoittamisen oikeasuhtaisuuteen verrattuna suojattaviin etuihin. Ukrainalaisessa tuomioistuimessa oli ollut kysymys laajaa mielenkiintoa herättäneestä rikosasiasta, jossa oli käsitelty muun muassa useita murhia. Ensiasteena toiminut ylioikeus oli yleisen mielenkiinnon vuoksi ensin käsitellyt asiaa julkisesti yleisön tarpeet huomioiden, mutta myöhemmässä vaiheessa päättänyt käsitellä juttua suljetuin ovin. Päätöstä oli perusteltu sillä, että oikeudessa oli jatkuvasti ollut henkilö, joka ilmoituksensa mukaan nauhoitti istunnot ja jolla oli mukanaan pistooli. Kansallisessa muutoksenhakutuomioistuimessa käsittely oli kuitenkin pidetty julkisena.

EIT viittasi ratkaisussaan julkisuusperiaatteen tärkeään merkitykseen rikosasioissa ja totesi, että turvallisuuden varmistaminen saattoi vain hyvin harvoin oikeuttaa suljetun käsittelyn. Tällöinkin perustelujen tuli olla painavia ja selkeitä. Käsillä olevassa tapauksessa ei ollut ilmeistä, miksi sanotun yhden henkilön läsnäolo oli vaatinut suljetuin ovin käsittelyä. EIT huomautti, että turvallisuus olisi voitu varmistaa esimerkiksi poistamalla vaaralliseksi epäilty henkilö istuntosalista. EIT totesi vielä, että julkisuudella oli erityinen merkitys ensiasteen tuomioistuimessa silloin, kun valitusasteen tutkintavaltaa oli rajoitettu. Niin ollen julkisuuden puutetta ensiasteessa ei välttämättä korjattu käsittelyn julkisuudella valitusasteessa. EIS 6 artiklaa oli siten rikottu.

Tapauksessa *Zagorodnikov v. Venäjä* 7.6.2007 valittaja väitti EIS 6 artiklan 1 kohtaa rikotun, kun tuomioistuin oli rajoittanut käsittelyn julkisuutta oikeudenkäynnissä, joka koski konkurssiin joutuneen pankin ja sen kymmenien tuhansien velkojien välistä sovintoa. Pääsy oikeustaloon oli ollut rajoitettua koko oikeudenkäynnin ajan. Poliisi oli istuntopäivinä käännänyt pois kaksi–kolmekymmentä henkilöä, jotka olisivat halunneet tulla istuntosaliin, mutta joilla ei ollut kutsua tai henkilötodistusta. Kaikilla kerroilla joukko istuimia oli ollut vapaina. Yleisön pääsyä istuntosaliin oli rajoitettu myös valitusasteissa. EIT:een tehdyn valituksen johdosta Venäjän hallitus totesi, että julkisuutta oli rajoitettu yleisen järjestyksen vuoksi sekä siksi, että asia käsiteltäisiin kohtuullisessa ajassa. Juttu koski kaikkiaan 188.900 henkilöä eikä ollut teknisesti mahdollista kutsua heitä kaikkia istuntoihin. Niin ollen tuomioistuin oli kutsunut vain 221 sovintoa vastustanutta velkojaa sekä muiden velkojien perustaman liiton kuten myös pankin edustajat. Oikeuden kirjaamo olisi tarvittaessa antanut vierailijalle luvan tulla istuntoon.

EIT pani merkille, että pääsyä istuntosaleihin oli rajoitettu sekä ensi- että valitusasteissa. Hallitus ei ollut näyttänyt, että kirjaamo olisi tosiasiaa antanut vierailijoille luvan tulla oikeuteen kyseisinä istuntopäivinä. EIT:n mukaan mikään ei osoittanut, että oikeustalo olisi ollut täynnä ihmisiä istuntopäivinä. EIT ei myöskään pitänyt vakuuttavana hallituksen väitettä siitä, että yleisön päästämi-

nen istuntosaliin olisi vaarantanut julkisen järjestyksen tai pitkittänyt asian käsittelyä. EIS 6 artiklaa oli siten rikottu.¹³³

Silloinkin, kun tuomioistuin rajoittaa yleisön oikeutta tietojen saantiin, sen on kohdeltava yleisöön kuuluvia henkilöitä tasavertaisesti. Tähän velvoittaa jo PL 6 §:ssä ilmaistu vaatimus yhdenvertaisesta kohtelusta. Tuomioistuimen on turvattava tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy istuntosaliin. Etenkin yleisön suurta kiinnostusta herättävät oikeusjutut tulisi mahdollisuuksien mukaan järjestää soveltuvan kokoisessa istuntohuoneessa ja sallia tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy istuntosaliin silloinkin, kun tungosta esiintyy.¹³⁴

Tungoksen välttämisen lisäksi tuomioistuin voi YTJulkL:n mukaan kieltää alle 15-vuotiaan läsnäolon julkisessa käsittelyssä, jos läsnäolosta voi olla hänelle haittaa (YTJulkL 20.2 §). Tällaiseen rajoittamiseen tarvitaan koko suullisen käsittelyn ratkaisukokoonpano. Tarve alle 15-vuotiaan läsnäolon kieltämiseen saattaa syntyä esimerkiksi silloin, kun istunnossa käsitellään vanhempien keskinäisiä riitoja tai väkivaltarikoksia. Tällöinkin alle 15-vuotiaan läsnäolo voidaan sallia oikeudenkäynnin niissä osissa, joissa läsnäolo ei ole haitallista.¹³⁵ Tältä osin YTJulkL:n säätäminen ei tuonut muutosta aikaisempaan oikeustilaan (OikJulkL 10.1 §).

Muutosta aikaisempaan merkitsi sen sijaan uusi yleisön läsnäolon rajoitusperuste, joka sallii yleisön läsnäolon rajoittamisen ns. todistajansuojeluperusteella. YTJulkL:n 20.1 §:n mukaan yleisön rajoittaminen on mahdollista todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaisen henkilön läheisen suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.¹³⁶ Säännöksen taustalla oli lainsäädännön kehityssuuntaus, jossa todistajansuojeluun on yhä enemmän kiinnitetty huomiota. Tarkoitus on ollut vähentää tilanteita, joissa yleisön joukossa olevien henkilöiden läsnäolo saattaisi vaikuttaa esimerkiksi kuultavan kertomukseen tai aiheuttaa hänessä pelkoa. Lainvalmisteluvaiheessa kuitenkin korostettiin, ettei yleisön läsnäolon rajoittamiseen tulisi suostua pelkästään todistajan hankalaan asemaan liittyvillä mukavuussyillä, vaan kysymys olisi objektiivisesti arvioiden oltava henkeen ja terveyteen kohdistuvasta uhasta. Pääsääntöisesti istutokäsittelyjen turvallisuus tulisi lainvalmisteluasiakirjojen mukaan hoitaa muilla

¹³³ Ks. myös EOAK 305/2009 17.11.2010.

¹³⁴ HE 13/2006 vp, 60.

¹³⁵ HE 13/2006 vp, 61.

¹³⁶ Läheisellä tarkoitetaan laissa samaa kuin rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa. Läheisiä ovat siten kuultavan puoliso, sisarukset, sukulaiset suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa sekä henkilöt, joka asuvat hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen perusteella läheinen.

keinoin, esimerkiksi tuomioistuimissa toteutettavilla turvatarkastuksilla.¹³⁷ Silloin, kun yleisön läsnäoloa on tarve rajoittaa todistajan, asianosaisen, kuultavan tai näiden läheisen suojelemiseksi, rajoittamiseen tarvitaan tuomioistuimen koko ratkaisukokoonpano.

1.5 Taltioiminen

Vaikka suulliset käsittelyt ovat pääsääntöisesti julkisia, niissä ei useinkaan ole paikalla ulkopuolista yleisöä. Merkittävissä ja kiinnostusta herättävissä jutuissa käsittelyä ovat usein seuraamassa tiedotusvälineet, joiden kautta muu yleisö voi saada tietoa käsittelyistä. Suullisen käsittelyn julkisuus voidaan jakaa välittömään ja välilliseen julkisuuteen sen mukaan, toteutuko käsittelyn julkisuus seuraamalla oikeudenkäyntiä istuntopaikalla vai tiedotusvälineiden välityksellä.¹³⁸

Oikeudenkäyntien taltioimisesta on YTJulkL:ssa omat säännökset. Nykyisen lain 21.1 §:n mukaan muu kuin tuomioistuin saa julkisessa suullisessa käsittelyssä valokuvata, nauhoittaa ja muulla tavoin tallentaa sekä siirtää teknisin menetelmin kuvaa ja ääntä vain puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Kysymys taltioimisluvasta voi tulla esille ainoastaan julkisissa käsittelyissä, sillä suljetussa käsittelyissä tallentaminen ei ole mahdollista.

Taltioimislupaa koskeva säännös sisältyi jo aikaisempaan OikJulkL:n (10.3 §), mutta mitään tarkempia kriteereitä luvan antamiselle ei ollut säädetty.¹³⁹ Uuteen lakiin otettiin aiempaa täsmällisemmät oikeusohjeet taltioimis- ja siirtämislupaa koskevaan harkintaan. Taltioimista ja siirtämistä koskevan luvan edellytykset riippuvat suullisen käsittelyn vaiheesta siten, että luvan edellytykset ennen käsittelyn alkua ja tuomiota julkistettaessa ovat väljemmät kuin oikeudenkäynnin muissa vaiheissa.¹⁴⁰ YTJulkL 21.2 §:n mukaan lupa tallentamiseen ennen asian käsittelyn alkua tai tuomioistuimen ratkaisua julistettaessa voidaan antaa, jos tallentamisesta ei aiheudu merkittävää

¹³⁷ HE 13/2006 vp, 20, 60–61. Toisaalta apulaisoikeusasiamies esitti lain esitöitä koskevassa palautteessaan kannan, jonka mukaan yleisön läsnäolon rajoittamismahdollisuus olisi ollut aiheellista laajentaa myös tilanteisiin, joissa todistaja pelkää tai jännittää niin paljon, ettei hän pysty lainkaan kertomaan käsiteltävistä tapahtumista ja totuuden selvittäminen häiriintyy. OMLS 2002.19, 38. Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen lausunto Oikeusministeriön työryhmämietinnöistä 2005:7.

¹³⁸ Tapanila 2009, 16; Virolainen & Pölönen 2003, 293.

¹³⁹ Tosin lupa taltiointiin annettiin oikeuskäytännössä yleensä siten, että taltiointi oli mahdollista suullisen käsittelyn alussa. HE 13/2006 vp, 19, 61–62.

¹⁴⁰ HE 13/2006 vp, 19, 62; OMTR 2005:7, 34, 102. Komiteamietinnössä 2002:1 mainittua erottelua ei tehty, vaan taltioimisluvan kriteerit olivat samanlaiset riippumatta käsittelyn vaiheesta. KM 2002:1, 105–106.

haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle, taltiointi ei vaaranna tällaisen henkilön turvallisuutta eikä taltioinnin kieltämiseen ole muutenkaan painavaa syytä.¹⁴¹ Painava syy voi olla esimerkiksi se, että rikosasiassa on syytettynä alaikäinen henkilö. Taltioimiskielto voikin suljettua käsittelyä lievempänä julkisuuden rajoittamisena olla riittävä keino asianosaisten yksityisyyden suojaamiseksi.

Taltioimislupa suullisen käsittelyn muissa oikeudenkäynnin vaiheissa on mahdollinen vain, jos edellä mainitut kriteerit täyttyvät ja oikeudenkäyntiin osalliset myös antavat taltioimiseen suostumuksensa. Edellytyksenä on lisäksi, ettei tallentamisesta ole haittaa käsittelyn häiriöttömälle kulle (YTJulkL 21.3 §). Varsinaisen metelin ja häiriön lisäksi esimerkiksi toiminta, joka voi vaikuttaa häiritsevästi oikeudenkäynnissä esiintyvien käyttäytymiseen, voi olla esteenä taltioimislualle.¹⁴²

Oikeudenkäyntien taltiointimahdollisuuteen ja sen edellytyksiin kiinnitettiin lainvalmisteluvaiheessa runsaasti huomiota. Useissa lausunnoissa tiedotusvälineiden läsnäolon pelättiin häiritsevän oikeudenkäynnin kulkua ja heikentävän oikeudenkäynnissä kuultavien edellytyksiä esittää asiansa. Huolestuneisuutta esitettiin etenkin siitä, että taltiointi haittaisi suullisen todistelun luotettavuutta, tosiasioiden selvittämistä ja siten myös oikeusturvan toteutumista, koska taltiointi saattaisi häiritä liikaa oikeudenkäynnissä kuultavia usein jo muutenkin jännittävässä tilanteessa. Lisäksi esimerkiksi tuomion julistamiseen katsottiin liittyvän usein voimakkaita tunnetiloja, eikä sitä katsottu soveliaaksi tallentaa etenkään ilman oikeudenkäyntiin osallisten suostumusta. Katsottiin, että taltiointi loukkaisi liikaa yksityisyyttä ja voisi jopa estää asianosaisia hakemasta oikeuksilleen suojaa tuomioistuinteitse. Etenkin oikeuslaitoksen edustajat suhtautuivat taltioimiseen kriittisesti ja olisivat sallineet taltioimisen vain yhteiskunnallisesti merkittävissä tai poikkeuksellisissa tilanteissa. Toisaalta tiedotusvälineet olivat pyrkineet minimoimaan taltioinnista aiheutuvia haittoja siten, ettei kaikkea julkisessakaan oikeudenkäynnissä esille tullutta todistelua ja tietoa välitetty yleisölle.

Taltiointia ja kuvamateriaalin siirtämistä koskeva kysymys oli ollut ennen lakiuudistusta esillä muun muassa ns. Irak-oikeudenkäynnissä, kansanedustaja Tony Halmetta vastaan käydyssä oikeudenkäynnissä, Hyvinkään paloittelusurmaa koskevassa jutussa sekä ns. Bodomjärvi-oikeudenkäynnissä. Kokemukset näistä oikeudenkäynneistä olivat

¹⁴¹ Lain valmisteluvaiheessa (KM 2002:1 ja OM 2005:7) ehdotettu laki oli kirjoitettu siten, että lupa olisi pakko myöntää, mikäli mainitut edellytykset täyttyvät. Viimeksi mainitun työryhmämietinnön perustelut viittasivat kuitenkin jo siihen, että puheenjohtajalla voisi tältä osin olla harkintavaltaa. OM 2005:7, 102–103.

¹⁴² HE 13/2006 vp, 62.

useiden lakiuudistuksen yhteydessä annettujen lausuntojen taustalla. Oikeudenkäyntien televisioinnin katsottiin palvelleen pitkälti muita tavoitteita kuin asianosaisten oikeusturvaa tai tiedonsaantiin liittyviä perusoikeuksia. Oikeudenkäynneissä oli korostunut esimerkiksi asianosaisten tavoite esiintyä julkisuudessa ja vedota äänestäjiin oikeudenkäynnin välityksellä. Vaarana nähtiinkin se, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta irrelevantit tavoitteet toisivat käsittelyissä esille liikaa käsiteltävään asiaan kuulumattomia seikkoja. Epäilyjä esitettiin siitä, ovatko oikeudenkäynnin tallentaminen, siirtäminen ja toisintaminen oikeudenkäynnin julkisuuden tavoitteiden toteutumisen kannalta välttämättömiä.¹⁴³

Julkisuusperiaate vietäisiinkin varsin pitkälle, jos sillä tarkoitettaisiin rajoittamatonta oikeutta saada tietoa mahdollisimman helposti ja vapaasti levitettäväksi tiedotusvälineissä yksityisyysnäkökohdista huolimatta. Suullisten käsittelyjen tallentamisessa ei suoraan ole kysymys oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä tai oikeudenkäynnin julkisuudesta perusoikeutena. Kuten korkein oikeus YTJulkL:n valmistelun yhteydessä antamassaan lausuntopalautteessa ilmaisi, julkisuuden painoarvoa tulisi punnita tuomioistuinten ensisijaisen tehtävän, lainkäytön tarkoituksen toteutumisen rinnalla.¹⁴⁴

EIT:n tapauksessa P4 Radio Hele Norge ASA vs. Norja 6.5.2003 valittajayhtiö oli pyytänyt norjalaisilta tuomioistuimilta lupaa lähettää rikosasian pääkäsittely radioitse. Asiassa oli ollut kysymys kahdesta raa’asta perhepiirissä tapahtuneesta murhasta, jotka olivat saaneet runsaasti median ja yleisön huomiota. Kansalliset tuomioistuimet eivät olleet antaneet yhtiölle lupaa lähettää oikeudenkäyntejä. Oikeudenkäynti oli kuitenkin ollut julkinen ja media oli saanut seurata sitä. Median suuren kiinnostuksen ja istuntosalin pienen koon vuoksi oli ryhdytty erityisjärjestelyihin, jotta lehdistö saisi seurata oikeudenkäyntiä sitä varten perustetusta lehdistökeskuksesta, johon ääni ja kuva oli välitetty suorana lähetyksenä. Valittajayhtiö väitti EIS 10 artiklaa rikotun siltä osin kuin yhtiö ei ollut saanut lähettää asianajajien alku- ja loppupuheenvuoroja ja tuomion julistamista.

Harkitessaan asiaa EIT otti oikeudenkäynnin julkisuuden lisäksi huomioon myös sen, että lähetyyslupa olisi saattanut muuttaa oikeudenkäynnin luonnetta, aiheuttaa lisäpaineita oikeudenkäyntiin osallistuville ja jopa vaikuttaa epäasiallisesti heidän käyttäytymiseensä. Punnitessaan lähetyksluvan epäämisen etuja ja haittoja EIT katsoi, että julkisuuden rajoittaminen oli ollut oikeassa suhteessa hyväksyttäviiin tavoitteisiinsa. Oikeudenkäynti oli ollut julkista ja julkisuuden

¹⁴³ Esim. KKO:n, Helsingin ja Rovaniemen hovioikeuksien sekä Helsingin, Espoon, Turun, Vantaan ja Helsingin käräjäoikeuksien lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7. Ks. myös Frände 2009, 300–301 ja Männistö 2005, 207–212.

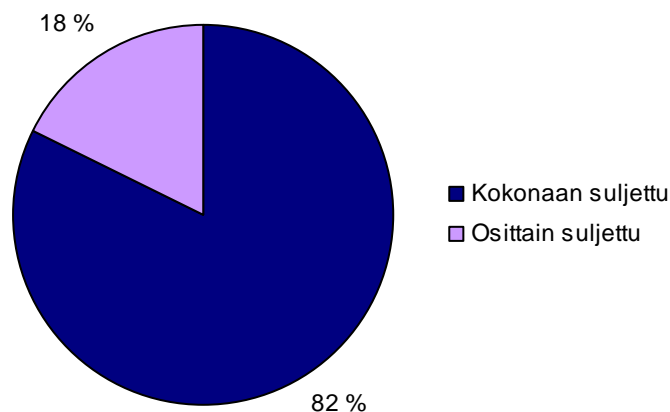
¹⁴⁴ KKO:n lausunto oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

toteuttamiseksi oikeudenkäynnissä oli turvauduttu erityisjärjestelyihin. Yleisö oli voinut olla paikalla ja kertoa muille havainnoistaan, ja lähetyksärajoitusta oli sovellettu koko mediaan syrjimättä ketään. EIT katsoi, että valitus oli ilmeisesti perusteeton.

2 Suullisen käsittelyn julkisuus käräjäoikeuksissa

2.1 Suljetut käsittelyt rikosasioissa

Käsittely oli joko kokonaan tai osittain suljettu 224:ssä (86 %) aineistoon kuuluvassa 261 rikosasiassa. Kaikkiin vastaavana aikana käsiteltyihin varsinaisiin rikosasioihin nähden suljetusti käsiteltyjen asioiden määrä muodostaa vajaat 0,8 %. Aineistoon ei kuitenkaan ilmeisesti kuulu kaikkia asioita, joiden käsittely on pidetty suljettuna. Joissain aineistoonkin sisältyvissä suullisesti käsitellyissä asioissa jäi epäselväksi, oliko käsittely pidetty suljettuna vai ei. *Suljettujen käsittelyjen osuus lienee joka tapauksessa korkeintaan prosentti kaikista käsitellyistä rikosasioista.* Kaikkia asioita ei kuitenkaan edes käsitellä suullisessa käsittelyssä eikä tällaisia käsittelyjä otettu lukuun suljettujen käsittelyjen määrää laskettaessa. Kirjallisesti käsitellyt asiat eivät ole verrattavissa suljetusti käsiteltyihin asioihin, koska ratkaisukin perustuu ainoastaan asiakirja-aineistoon eikä yleisön tiedonsaanti tältä osin ole rajoituneempaa kuin asian ratkaisijoilla.

Kuvio 11 Käsittelyn suljettuna pitämisen laajuus käräjäoikeusaineiston suljetuiksi määrättyissä rikosasioissa

Käsittely määrättiin kokonaan suljetuksi 184:ssä aineistoon kuuluvassa rikosasiassa. Osittain suljettuna pidettiin 40 rikosasiaa. *Kokonaan suljettuina*

pidettiin siis yli 80 % kaikista niistä aineistoon kuuluvista rikosasioista, joissa suljettuun käsittelyyn oli päädytty.

Käräjäoikeuksittain kokonaan suljettujen, osittain suljettujen ja julkisten käsittelyjen määrien suhteet vaihtelivat aineistossa huomattavasti. Seitsemässä käräjäoikeudessa ei aineiston perusteella käsitelty yhtään rikosasiaa osittain suljettuna. Yhdeksässä käräjäoikeudessa käsiteltiin osittain suljettuna vähintään kolmannes aineistoon kuuluvista rikosasioista. Useimmat näistä käräjäoikeuksista olivat tosin juttukannoiltaan pieniä. Juttukannoiltaan suurimmissa käräjäoikeuksissa suullisten käsittelyjen osittaiseen julkisuuteen päädyttiin suhteellisesti eniten Pirkanmaan ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuksissa.

Lähes kaikissa kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyissä rikosasioissa suljetun käsittelyn perusteena olivat tavalla tai toisella arkaluonteiset tiedot. Poikkeuksia oli ainoastaan kaksi, joista toisessa käytettiin perusteena liike- ja ammattisalaisuuksia ja toisessa pakolaisena ja turvapaikanhakijoina olleiden todistajien suojelemista.¹⁴⁵

Niissä asioissa, joissa käsittely pidettiin suljettuna arkaluonteisten tietojen perusteella, oli varsin tavallista viitata yleisesti 15 §:ään mainitsematta tarkempaa säännöksen alakohtaa. Salattavien tietojen arkaluonteinen laatu kuitenkin kävi epäsuorasti ilmi asiayhteydestä. Toisinaan suljettua käsiteltyä oli perusteltu hieman vanhahtavastikin mainitsemalla, että käsiteltävänä oli siveellisyysrikos. Vaikka salassa pidettävien tietojen laatu tulee tällaisesta sanamuodosta ilmi, perustelu antaa kuvan, että käsittely olisi pidetty suljettuna kategorisesti rikosnimikkeen perusteella.

Silloin, kun perusteluissa oli mainittu tarkka lainkohta, suljettu käsittely perustui yleisimmin 15.1 § 2-kohtaan (arkaluonteisten yksityiselämään ym. liittyvien tietojen esittäminen). Usein edellä mainitun kohdan lisäksi viitattiin lisäksi myös 15.1 § 3-kohtaan (salassa pidettävän asiakirjan tai tiedon esittäminen), joka vaikuttaakin käytännössä olevan pitkälti päällekkäinen 2-kohdan kanssa. Harvemmin 15.1 §:n 3-kohtaa sovellettiin yksinään. Ainoaksi perusteeksi se esitettiin vain tapauksissa, joissa salassapito koski ainoastaan yksittäistä asiakirjaa tai pientä asiakirjajoukkoa. Muutamassa tapauksessa suljettua käsiteltyä perusteltiin arkaluonteisia tietoja koskevan 2-kohdan ohella myös alle 18-vuotiaan syytetyn ja alle 15-vuotiaan kuultavan suojelutarpeella (15.1 §:n 5- ja 6- kohdat).

¹⁴⁵ YTJulkL 15 § ei sisällä varsinaista liike- ja ammattisalaisuuksia koskevaa kohtaa, vaan suljettu käsittely tehtiin sen perusteella, että käsittelyssä esitettiin salassa pidettäviä asiakirjoja (15.1 § 3-kohta). Suljetun käsittelyn varsinainen syy eli liike- ja ammattisalaisuudet oli siis pääteltävissä asiakirjoja koskevasta salassapitomääräyksestä. Turvapaikan hakijoiden suojelua varten on 15 §:ssä nimenomainen säännös 4-kohdassa.

Valtion ulkoista turvallisuutta ja kansainvälisiä suhteita koskevaa YT-JulkL 15.1 § 1-kohtaa ei sovellettu aineistoon kuuluvissa asioissa kertaakaan. Sama koskee 15.1 §:n 7-kohtaa alakohtineen (mm. tilanteet, joissa velvoitetaan ilmaisemaan seikka, jonka ilmaisemisesta saisi lain mukaan pääsääntöisesti kieltäytyä).

Kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyistä käräjäoikeusaineiston rikosasioista 198 (88 %) koski seksuaalirikoksia. Näistä 175 pidettiin kokonaan suljettuna ja 23 osittain suljettuna. Kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyistä seksuaalirikosasioista 117 koski alle 18-vuotiaisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ja 81 yli 18-vuotiaisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Lähes kaikissa seksuaalirikosasioissa päätös suljetusta käsittelystä tehtiin asianomistajan suojelemiseksi joko asianomistajan tai syyttäjän aloitteesta.

Miltei jokainen aineistoon kuuluvista seksuaalirikosasioista käsiteltiin kokonaan tai osittain suljetuin ovin.¹⁴⁶ Voidaankin olettaa, että myös aineistoon kuulumattomista, Sakari-järjestelmään *salaisiksi merkityistä* seksuaalirikosasioista lähes kaikki on käsitelty suljettuna.¹⁴⁷ Voidaan myös arvioida, että *kaikista tarkasteluajankohtana käsitellyistä seksuaalirikosasioista (345 kpl) hieman yli 70 % on käsitelty kokonaan tai osittain suljetuin ovin*. Osuus voi olla suurempikin sen vuoksi, etteivät Sakari-järjestelmän salassapitomerkinnot ilmeisestikään ole täysin kattavia.

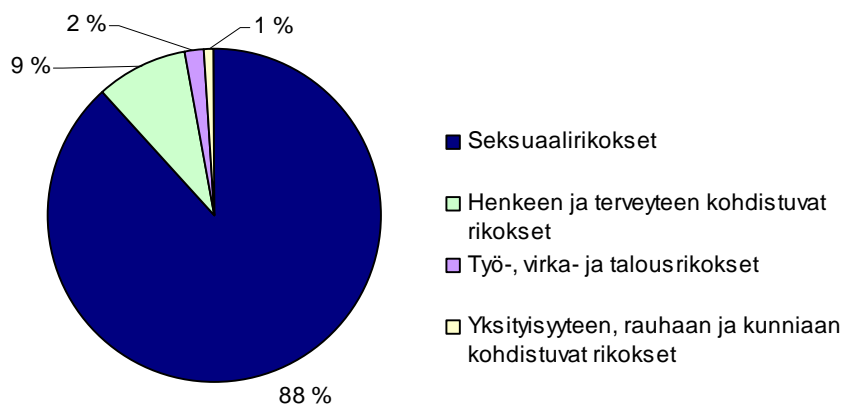
Seksuaalirikosten jälkeen suurimman ryhmän kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyistä asioista muodostivat *henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset* 20 (9 % suljetuin ovin käsitellyistä käräjäoikeusaineiston rikosasioista), joista puolet koski erilaisia pahoinpitelyrikoksia ja toinen puoli henkirikoksia. Suljettu käsittely nähtiin näissä tapauksissa tarpeelliseksi esimerkiksi uhrin psyykkisten vammojen vuoksi tai siksi, että esimerkiksi lapsiin tai seksuaaliterveyteen kohdistettu väkivalta nähtiin arkaluonteisina asioina. Kysymys saattoi olla myös asianomistajan tai vastaajan terveydentilan, esimerkiksi mielentilatutkimuksen käsittelystä. Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosasioiden yhteydessä käsittely pidettiin usein suljettuna vastaajan aloitteesta ja hänen suojakseen.

Seksuaalirikosten sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten lisäksi suljetuin ovin käsiteltiin työturvallisuus- ja virkarikoksia (3 asiaa),

¹⁴⁶ Kaikkien seksuaalirikosasioiden käsittelyn julkisuudesta ei asiakirja-aineiston perusteella saatu tietoa. Yhdessä tapauksessa oli kysymys seksuaalirikosasiasta, joka oli jätetty sillensä ennen pääkäsittelyä.

¹⁴⁷ Tutkimusaineistoon kuuluu lukumäärällisesti 87 % kaikista Sakari-järjestelmään tarkasteluajankohtana salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista.

törkeää avustuspetosta (1 asia), salakatselua (1 asia) ja kunnianloukkausta (1 asia).¹⁴⁸

Kuvio 12 Asiaryhmä kokonaan tai osittain suljetuiksi määräytyssä aineistoon kuuluvissa rikosasioissa

Lainsäädäntövaiheessa korostettu tavoite jakaa yksittäisiä suullisia käsitteilyjä julkisiin ja salaisiin osiin ei aineiston perusteella ole toteutunut kovin laajasti. Aineistosta saa kuvan, että käsittelyn paloittelu suljettuun ja yleisölle avoimeen osaan on käytännössä hankalaa. Tämä saattaa johtua siitä, ettei esimerkiksi kuultavien kertomusten luonnetta voida tarkkaan ennakoida siten, että paloittelu etukäteen olisi mahdollista. Etenkin tiedotusvälineitä kiinnostavissa asioissa saattaa olla haastavaa jatkuvasti seurata, milloin esimerkiksi todistelussa ollaan päätyvässä arkaluonteisen teeman alueelle.

Silloin, kun vain tietyissä syytekohtissa on kysymys arkaluonteisista asioista, jaottelu julkiseen ja suljettuun osaan lienee käytännöllisintä tehdä syytekohtittain. Aineistoon kuuluvissa asioissa näin oli toisinaan toimittukin. Joissain yksittäisissä jutuissa käsittely oli tällaisissakin tapauksissa kokonaan suljettu, mikä saattoi johtua siitä, että syytekohtien tapahtumat liittyivät kiinteästi toisiinsa. Ottaen huomioon suullisen oikeudenkäynnin kolmivaiheisuuden on lisäksi huomattava, että syytekohtittainenkin salassapito saattaa olla hankalaa. Kun sekä alkupuheenvuoroihin, todisteluun että loppulausuntoon liittyy salassa pidettävää lausuttavaa, erottelu julkisiin

¹⁴⁸ Hallituksen esityksen mukaan suljettu käsittely arkaluonteisten tietojen perusteella tulee harvemmin kysymykseen kunnianloukkausrikosten (RL 24:9 § ja 24:10 §) käsittelyn yhteydessä, koska julkinen käsittely harvemmin enää pahentaa mahdollista yksityisyyden loukkausta. HE 13/2006 vp, 52–53. Yhdessä aineistoon kuuluvassa kunnianloukkaussasiassa suljettuun menettelyyn päädyttiin, kun kunnianloukkauksen ja samassa yhteydessä käsitellyn virkavelvollisuuden rikkomisen käsittely edellytti asianomistajan ja tämän lapsen yksityis- ja perhe-elämään liittyvien asioiden läpikäyntiä. Tässä tapauksessa suljetun käsittelyn perusteena ei siten ilmeisesti ollut kunnianloukkaustunnusmerkistöön kuuluva valheellinen tai halventava tieto, vaan tekoon liittyvät arkaluonteiset taustatekijät.

ja salaisiin osiin edellyttää puheenjohtajalta tarkkuutta suullisen käsittelyn kaikissa vaiheissa.

Etenkin seksuaalirikosasioiden käsittely kokonaisuudessaan suljettuna vaikutti olevan melko säännönmukaista ja jopa itsestään selvää. Niissä asioissa, joissa käsittely oli kokonaan suljettu, oli hyvin harvinaista, että käsittelyn pitämistä suljettuna kokonaisuudessaan olisi erikseen perusteltu. Vain 12 aineistoon kuuluvassa rikosasiassa perusteltiin asian käsittelyä kokonaisuudessaan suljetuin ovin esimerkiksi mainitsemalla, etteivät salassa pidettävät ja mahdolliset julkiset asiat ole järkevästi erotettavissa toisistaan.

Oikeuskansleri on vuonna 2004 käsittelemässään kanteluasiassa pohtinut suljetun ja julkisen käsittelyn välistä suhdetta sekä salassa pidettävien asioiden käsittelyä suullisessa istunnossa. Oikeustoimittajat ry oli kantelussaan katsonut käräjäoikeuden menettelleen virheellisesti määrätessään laitonta uhkausta koskevassa asiassa koko asian käsiteltäväksi yleisön läsnä olematta ja koko oikeudenkäyntiaineiston salassa pidettäväksi. Oikeustoimittajat ry:n mielestä säännös olisi oikeuttanut ainoastaan oikeudenkäynnissä esille tulevien yksittäisten tietojen salassapitoon.

Puheenjohtajana toiminut käräjätuomari oli perustellut selvityksessään menettelyään sillä, että suullisessa käsittelyssä selvittäviin asioihin kuului muun muassa se, miten uhkaus saatettiin asianomistajan tietoon. Käräjätuomarin mielestä oli näin ollen ennalta arvattavaa, ettei asiaa voida istunnossa käsitellä suullisesti niin, ettei asianomistajan asuinpaikka tule istunnossa mahdollisesti olevan yleisön tietoon.

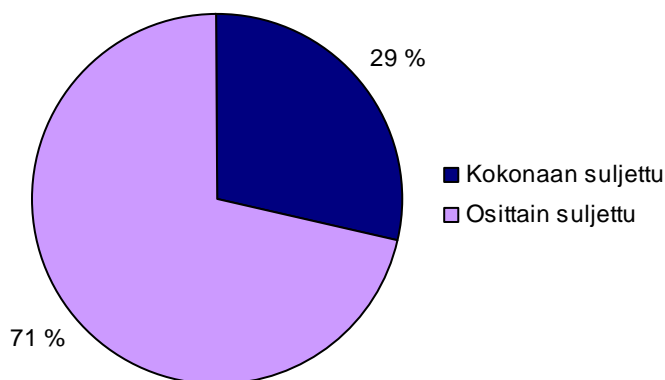
Oikeuskansleri totesi olevan joissain tilanteissa olevan vaikeaa ennakoida oikeudenkäynnin kulkua niin hyvin, etteivät salassa pidettävät tiedot tulisi yllättäen jossain vaiheessa esille. Oikeuskanslerin mielestä käräjäoikeus oli esittänyt asianmukaiset perusteet sille, että koko käsittely käräjäoikeudessa oli määrätty toimitettavaksi yleisön läsnä olematta, vaikka tällaista menettelyä onkin sinänsä pidettävä hyvin poikkeuksellisenä.¹⁴⁹

2.2 Suljetut käsittelyt riita-asioissa

Riita- ja hakemusasioissa suljettujen suullisten käsittelyjen määrä oli hyvin vähäinen. Rikosasioihin verrattuna suurimpana eroavaisuutena onkin arkaluonteisten tietojen harvalukuisuus. Riita- ja hakemusasioiden yhteydessä käsiteltävien asioiden laadun lisäksi suljettujen käsittelyjen vähäinen määrä johtunee lisäksi siitä luonnollisesta syystä, ettei etenkin hakemusasioissa yleensä pidetä lainkaan suullista käsittelyä. Yli puolessa (52 %) aineistoon

¹⁴⁹ OKA 27.9.2004 1056/1/03.

kuuluvista riita- ja hakemusasioista (42 asiaa) suullista käsittelyä ei pidetty lainkaan tai käsittelyn julkisuudesta ei ollut tietoa. Vain yhdessä hakemusasiassa oli asiakirjojen perusteella pidetty julkinen suullinen käsittely.¹⁵⁰ Suljettujen käsittelyjen kannalta kuvaavampaa onkin tarkastella aineistoon kuuluvia riita-asioita (29 asiaa), joista 20 asiaa käsiteltiin suullisessa käsittelyssä. Näistä suurimmassa osassa (12 asiaa) pidettiin julkinen suullinen käsittely. Yhden suullisesti käsitellyn riita-asian osalta ei ollut tietoa, oliko käsittely ollut julkinen vai ei. Viidessä suullisesti käsitellyssä riita-asiassa istunto oli osittain suljettu ja kahdessa kokonaan suljettu.

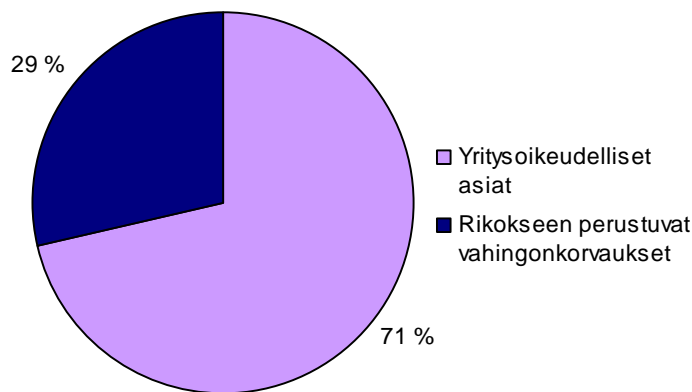

Kuvio 13 Käsittelyn suljettuna pitämisen laajuus käräjäoikeusaineiston suljetuiksi määrättyissä riita-asioissa

Niissä seitsemässä riita-asiassa, joissa käsittely oli pidetty kokonaan tai osittain suljettuna, viidessä oli kysymys erilaisista yritys- ja immateriaalioikeudellisista riidoista ja niihin liittyvistä liike-, ammatti- tai pankkisalaisuuksista. Näissä tapauksissa oli viitattu 15.1 §:n 3-kohtaan (salassa pidettävien asiakirjojen tai muualla laissa salassa pidettävän tiedon esittäminen). Neljä yritysoikeudellista asiaa käsiteltiin osittain suljettuna ja yksi kokonaan suljettuna. Jälkimmäisessä oli kysymys kahden pankin välisestä riidasta, jonka keskeisin asiasisältö koski asiakkaan pankkisalaisuuden piiriin kuuluvien varojen käsittelyä.

Päätös suljetusta käsittelystä tehtiin myös kahdessa rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevassa riita-asiassa. Syynä suljettuun käsittelyyn olivat molemmissa tapauksissa arkaluonteiset tiedot. Toinen mainituista asioista pidettiin kokonaan suljettuna ja toinen osittain suljettuna.

¹⁵⁰ Suullisesti käsiteltyjä hakemusasioita kuului aineistoon yhteensä kaksi, mutta toisen hakemusasian osalta ei ollut asiakirjojen perusteella selvää, oliko käsittely pidetty suljettuna vai julkisena.

Kuvio 14 Asiaryhmä kokonaan tai osittain suljetuiksi määräytyissä riita-asioissa

Ottaen huomioon kärjäoikeuksissa käsiteltävien riita- ja hakemusasioiden suuri määrä on selvää, että käsittelyn pitäminen suljettuna on hyvin poikkeuksellista. Vielä harvemmin suullisia käsittelyjä pidetään kokonaan suljettuina. Koska riita- ja hakemusasiat sisältävät yleensä vain yksittäisiä salassa pidettäviä, tyypillisesti liike- ja ammattisalaisuuksiksi luokiteltavia tietoja, käsittelyn jakaminen suljettuun ja julkiseen osaan vaikuttaakin olevan selvästi helpompaa kuin rikosasioissa. Riita-asioissa, jotka koskevat esimerkiksi seksuaalirikokseen perustuvaa vahingonkorvausta, erottelu lienee rikosasioden tavoin haasteellisempaa.

Koska riita-asioissa salassa pidettäviä asioita kertyy puolen vuoden aikana vähän, on empiirisen aineiston perusteella hankala arvioida salassapidon perusteita kovin yleistäen. Hieman yllättävältä vaikuttaa, ettei aineistoon ole valikoitunut esimerkiksi yhtään perheoikeudellista asiaa. Paikannsa pitäneen kuitenkin se, että liike- ja ammattisalaisuudet ovat keskeisin peruste käsittelyn julkisuuden rajoittamiselle riita- ja hakemusasioissa.

2.3 Taltioiminen ja yleisön läsnäolon rajoittaminen

Taltioimislupiin lainsäädäntövaiheessa kiinnitettyyn runsaaseen huomioon nähden oli yllättävää, ettei suullisen käsittelyn valokuvaamista, nauhoittamista tai muuta taltiointia koskeviin kysymyksiin löytynyt kannanottoja aineistoon kuuluvista käsittelypöytäkirjoista. Taltioiminen oli uutisjuttujen ja niihin liittyvän kuva-aineiston perusteella kuitenkin sallittu ainakin ennen käsittelyä ja ratkaisua julistettaessa. Taltiointilupaa pidetäänkin pikemminkin prosessinjohtollisena kysymyksenä kuin sellaisena lainkäyttöasiana, joka tulisi kirjata erikseen pöytäkirjaan.

Tutkimusaineistosta ei ilmennyt asioita, joissa tuomioistuin olisi kieltänyt alle 15-vuotiaan läsnäolon suullisessa käsittelyssä tai rajoittanut yleisön

läsnäoloa tungoksen välttämiseksi.¹⁵¹ Sen sijaan aineistoon sisältyi kaksi asiaa, joissa istuntosalissa paikalla olleiden henkilöiden läsnäoloa oli rajoitettu todistajansuojelullisilla perusteilla. Toisessa oli kysymys muun muassa ryöstöstä ja toisessa törkeästä pahoinpitelystä. YTJulkL:ssa säädetty edellytykset yleisön rajoittamiseksi todistajansuojelullisella perusteella ovat suhteellisen tiukat, sillä käsillä on oltava henkeen ja terveyteen kohdistuva uhka. Kummastakaan edellä mainitusta tapauksesta ei kuitenkaan käynyt ilmi, millaista uhkaa poistettujen henkilöiden läsnäolo olisi mahdollisesti aiheuttanut. Kummassakaan rajoituspäätöksessä ei myöskään ollut viittausta mihinkään säännökseen. Mainituissa asioissa oli rajoitettu yleisön läsnäolon lisäksi myös vastaajien läsnäoloa. Asiakirjojen perusteella vaikuttikin siltä, että vastaajan ja tämän lähipiirin poistaminen istuntosalista oli rajoituspäätöksen ensisijainen tavoite. Vastaajan osalta kysymys ei voinut olla YTJulkL:n soveltamisesta, koska kyseisessä laissa ei säännellä vastaajien läsnäoloa istunnossa. Vastaajien poistaminen istuntosalista kuulemisen ajaksi perustuikin ilmeisesti OK 17:34 §:n säännökseen, jonka mukaan tuomioistuimien voi esimerkiksi kuultavan suojaamiseksi järjestää kuulemisen siten, että asianosainen tai muu henkilö ei ole paikalla.

Oikeudenkäymiskaaren 17:34 §:ää muutettiin lailla oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 360/2003. Säännöksen muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä ehdotettiin, että istuntosalista voitaisiin mainitulla perusteella poistaa ainoastaan asianosaiset, esimerkiksi vastaaja. Lakivaliokunnan käsittelyssä läsnäolon rajoittamismahdollisuus laajennettiin koskemaan myös muuta istuntosalissa läsnä olevia henkilöitä. Tällaisia henkilöitä voivat valiokunnan mietinnön mukaan olla esimerkiksi yleisön joukossa olevat, asianomistajan kanssa samaan ryhmään tai järjestöön kuuluvat henkilöt.¹⁵² Lisäys tehtiin tilanteessa, jossa yleisön rajoittaminen todistajansuojelullisilla perusteilla ei ollut vielä oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lain perusteella mahdollista. Nykyisin OK 17:34 § ja YTJulkL ovat yleisön läsnäolon rajoittamisen osalta osittain päällekkäisiä. Yleensä todistajan tai muun kuultavan turvallisuutta vaarantanevat vakavimmin asianosaiset ja näiden lähipiiri, jolloin sovellettavaksi sopinee paremmin oikeudenkäymiskaari. YTJulkL:a valmisteltaessa asetettiin kyseenalaiseksi, onko YTJulkL:n mukainen yleisön läsnäolon rajoittaminen todistajansuojelullisilla perusteilla tarpeellista.¹⁵³

¹⁵¹ Ainakin tungoksen kontrolloiminen yleisöä vähentämällä saattaa taltiointikysymyksen lisäksi kuitenkin olla seikka, jota ei välttämättä merkitä pöytäkirjaan.

¹⁵² HE 190/2002, 26–29.

¹⁵³ Keskusrikospoliisin ja Oikeustoimittajat ry:n lausunnot Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

3 Suullisen käsittelyn julkisuus hovioikeuksissa

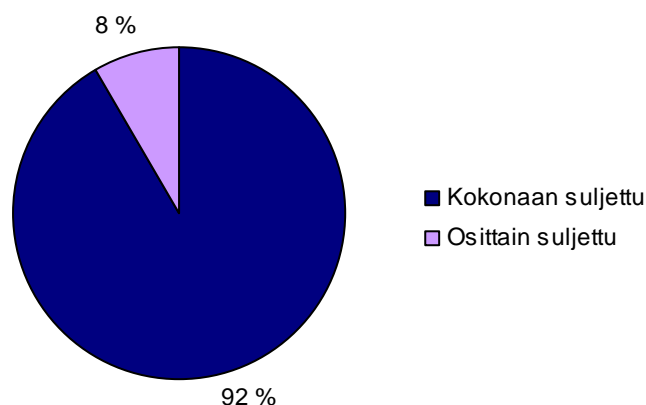
3.1 Suljetut käsittelyt rikosasioissa

Mikään käräjäoikeuden suullisen käsittelyn julkisuutta koskeva ratkaisu ei ole voimassa enää hovioikeuden suullisessa käsittelyssä, vaan hovioikeuden on aina itse päätettävä hovioikeudessa pidettävän suullisen käsittelyn julkisuudesta. Hovioikeuksissa pidettävien suullisten käsittelyjen julkisuutta on siten mahdollista arvioida täysin itsenäisesti ja erillään käräjäoikeuksien vastaavista ratkaisuista. Asiakirjajulkisuuteen verrattuna arviointia selkeyttää myös se, että käsittelyn pitäminen suljettuna vaatii aina nimenomaisen tuomioistuimen päätöksen. Näin ollen asiakirjoista tulisi ilmetä, mikäli käsittely on pidetty suljettuna.

Arvioitaessa suullisen käsittelyn julkisuutta eri oikeusasteissa on kuitenkin otettava huomioon se olennainen lähtökohtainen ero käräjä- ja hovioikeuskäsittelyjen välillä, että hovioikeuksissa suullisia käsittelyjä pidetään rikosasioissa huomattavasti harvemmin kuin käräjäoikeuksissa. Rikosasioista alle puolet käsitellään hovioikeuksissa suullisessa pääkäsittelyssä. Yleisön mahdollisuudet seurata käsittelyjä hovioikeudessa riippuvatkin paitsi käsittelyn julkisuutta koskevasta ratkaisusta, myös siitä, pidetäänkö asiassa ylipäättään suullista hovioikeuskäsittelyä vai ratkaistaanko asia esittelymenettelyssä. Esittelymenettelyssä yleisön mahdollisuudet seurata oikeudenkäyntiä ja hovioikeuden ratkaisujen perusteita toteutuvat lähinnä asiakirja- ja ratkaisujulkisuuden avulla. Suullisen käsittelyn puuttumisesta huolimatta yleisön tiedonsaantioikeus tuomioon vaikuttavista seikoista ei kuitenkaan vaarannu, koska hovioikeuskin perustaa ratkaisunsa ainoastaan kirjalliseen aineistoon. Tästä näkökulmasta kirjallisen aineiston perusteella ratkaistavat asiat ovat yleisön kannalta avoimempia kuin asiat, joissa järjestetään suljettu suullinen käsittely.

Hovioikeusaineistoon kuuluvista 118 rikosasiasta 92 (78 %) käsiteltiin suullisessa istunnossa. Näistä 78 määrättiin kokonaan suljetuiksi ja seitsemän osittain suljetuiksi.¹⁵⁴ Osittain suljettuja käsittelyjä pidettiin Helsingin, Kouvolan ja Turun hovioikeuksissa (ks. liitetaulukko 9). Aineistoon kuuluvat rikosasiat, joissa käsittely määrättiin kokonaan tai osittain suljetuiksi, muodostavat hovioikeuksissa vastaavana aikana käsitellyistä rikosasioista noin 2,5 %. Suljettujen käsittelyjen osuus *suullisessa pääkäsittelyssä käsitellyistä* rikosasioista on vajaa 6 %.

¹⁵⁴ Hovioikeusaineistoon sisältyi lisäksi kuusi rikosasiaa, joissa järjestettiin julkiset suulliset pääkäsittelyt. Yhden asian suullisen käsittelyn julkisuudesta ei käytettävissä olleiden asiakirjojen perusteella ollut varmaa tietoa.

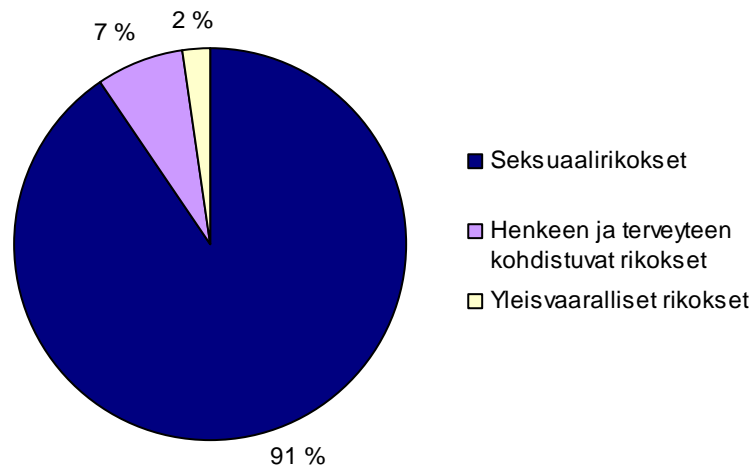

Kuvio 15 Käsittelyn suljettuna pitämisen laajuus hovioikeusaineiston suljetuiksi määrättyissä rikosasioissa

Kaikissa kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyissä rikosasioissa suljetun käsittelyn perusteena olivat arkaluonteiset tiedot. Yleensä näissä käsittelyä koskevissa päätöksissä viitattiin YTJulkL 15.1 §:n 2-kohtaan (arkaluonteisten tietojen käsittely) ja 3-kohtaan (salassa pidettävien asiakirjojen tai muualla laissa salassa pidettävän tiedon esittäminen) tai yleisemmin YTJulkL 15 §:ään. Muutamissa asioissa viitattiin perustelujen osalta käräjäoikeuden vastaavaan ratkaisuun. Silloin, kun käsittelyt pidettiin kokonaan suljettuina, päätöksissä ei erikseen perusteltu sitä, miksi osittainen yleisön poissulkeminen ei riittänyt. Käräjäoikeuskäytännön tavoin käsittelyt olivat kokonaan suljettuja ilmeisesti siksi, että arkaluonteisten asioiden erottaminen julkisista asioista asian käsittelyssä on hankalaa.

Kokonaan tai osittain suljetuin ovin käsitellyistä rikosasioista 77 (91 %) koski seksuaalirikoksia. Näistä kolme käsiteltiin vain osittain suljettuna. Seitsemästä aineistoon kuuluvasta suullisesti käsitellystä seksuaalirikosasiasta ei ilmennyt, että käsittely olisi pidetty suljettuna.

Kolmessa aineistoon kuuluvassa suljetusti käsitellyssä asiassa oli kysymys henkirikoksesta. Yksi henkirikosasia käsiteltiin kokonaan suljettuna. Kahdessa henkirikosta koskevassa asiassa käsittely oli suljettu lähinnä siltä osin kuin käsiteltiin raakoja ja julmia tekoja ja niihin liittyviä asiakirjoja. Kolme suljettuna käsiteltyä asiaa koski pahoinpitelyrikosta. Yksi pahoinpitelyasia pidettiin suljettuna lähinnä psyykkisten vammojen käsittelyn osalta, ja kaksi törkeää pahoinpitelyä koskevaa asiaa sisälsivät seksuaalista väkivaltaa. Suljettuina pidettiin myös kaksi tuhotyötä koskevaa asiaa siltä osin kuin oli kysymys vastaajan psyykkistä terveydentilaa koskevista tiedoista.

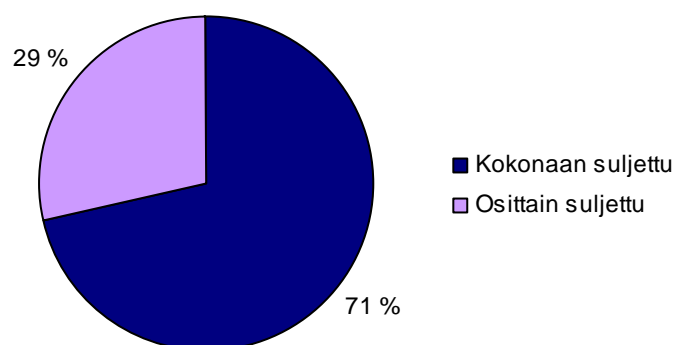

Kuvio 16 Asiaryhmä hovioikeusaineiston suljetuiksi määrätyissä rikosasioissa

Käytettävissä olleesta hovioikeusaineistosta ei ilmennyt, että suullisen käsittelyn tallentamiseen olisi otettu asioita käsiteltäessä kantaa. Myöskään sellaisia tapauksia ei ilmennyt, joissa yleisön läsnäoloa olisi rajoitettu Yt-JulkL 20 §:n perusteella.

3.2 Suljetut käsittelyt riita-asioissa

Hovioikeusaineiston 20 siviiliasiaa puolet käsiteltiin kirjallisessa esittelymenettelyssä ja puolet suullisessa käsittelyssä. Suullisesti käsitellyistä siviiliasioista kokonaan suljettuina pidettiin puolet eli viisi asiaa ja osittain suljettuna kaksi asiaa. Julkisia käsittelyjä oli kolme.

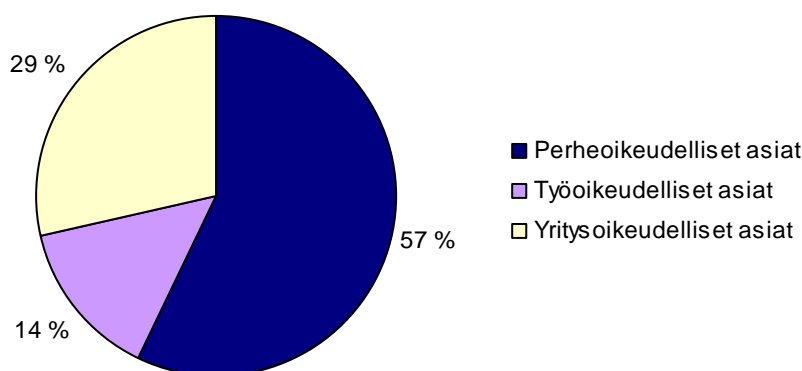

Kuvio 17 Käsittelyn suljettuna pitämisen laajuus hovioikeusaineiston suljetuiksi määrätyissä siviiliasioissa

Selvää on, että aineistoon kuuluvat suullisesti mutta suljettujen ovien takana käsitellyt siviiliasiat (7 asiaa) muodostavat kaikista hovioikeuksissa käsitel-

lyistä siviili-asioista hyvin pienen osan. Kaikista *suullisesti käsitellyistä siviiliasioista* (497 asiaa) mainitut asiat muodostavat vajaat 1,5 prosenttia.

Neljässä asiassa suljetuksi määrääminen johtui siitä, että käsittelyssä tuli esille arkaluonteisia tietoja. Kaikki tapaukset koskivat lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta, ja niissä käsittelyt pidettiin kokonaan suljettuina. Kolmessa asiassa kysymys oli liike- ja ammattisalaisuuksista. Näistä kaksi koski yritysoikeudellisia sopimuksia ja yksi työsuhteen irtisanomisesta johtuvaa korvausta. Kaikissa mainituissa asioissa ratkaisu tehtiin YTJulkL 15.1 § 2-kohdan tai 3-kohdan taikka molempien kohtien nojalla.

Kuvio 18 Asiaryhmä hovioikeusaineiston suljetuiksi määrätyissä riita- asioissa

Hovioikeusaineistossa merkittävä ero kärjäoikeusaineistoon verrattuna oli se, että yli puolet suljettuina käsitellyistä asioista oli perheoikeudellisia asioita, kun kärjäoikeudessa vastaavia asioita ei ollut lainkaan. Kärjäoikeusaineistoon verrattuna uusi asiaryhmä aiheutti ilmeisesti myös sen, että kokonaan suljettuina käsiteltyjen siviiliasioiden osuus oli hovioikeuksissa huomattavasti suurempi kuin kärjäoikeuksissa. Suljettujen käsittelyjen määrä oli kuitenkin hovioikeuksissakin hyvin pieni, ja perheoikeudellisia asioitakin oli vain neljä.

4 Johtopäätöksiä

Kärjäoikeusaineiston perusteella voidaan päätellä, että kaikista kärjäoikeuksissa käsitellyistä rikosasioista vajaa prosentti käsitellään suljettujen ovien takana. Hovioikeuksissa vastaava osuus on noin 2,5 %. Koska suuri osa rikosasioista käsitellään hovioikeuksissa esittelymenettelyssä, suljettujen käsittelyjen osuus suullisessa istunnossa käsitellyistä rikosasioista on huomattavasti suurempi, arviolta vajaa 6 %.

Lähes kaikissa suljetuin ovin käsitellyissä rikosasioissa suljetun käsittelyn perusteena olivat sekä käräjä- että hovioikeuksissa erilaiset arkaluonteiset tiedot. Selvästi useimmin kysymys oli seksuaalirikoksista, joiden käsittely suljettujen ovien takana vaikuttaisi aineiston perusteella olevan hyvin yleistä. Voidaan arvioida, että seksuaalirikosasioista ainakin 70 % määrätään käräjäoikeuksissa suljetuiksi. Hovioikeuksissa suljetusti käsiteltyjen seksuaalirikosasioiden määrä on tutkimusaineiston perusteella suhteellisesti vielä enemmän, todennäköisesti reilusti yli 80 %.

Aineistosta oli selvästi nähtävissä, ettei käsittelyjen pitämistä osittain suljettuna pidetty perusteltuna tai käytännöllisenä vaihtoehtona. Tulos vaikuttaa yllättävältä ajatellen käsittelyn julkisuuden tärkeyttä oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttajana. Kuten jo asiakirjajulkisuutta koskevasta jaksosta kävi ilmi, julkisten ja salaisten tietojen erottelu vaikuttaisi seksuaalirikosasioissa olevan haasteellista. Ongelma korostuu suullisissa käsittelyissä, joissa kuultavien sanomisia ei voida tarkkaan ennakoida. Realistista lienee todeta, että käsittelyn pitäminen kokonaan suljettuna on oikeudenkäynnin kulun kannalta vaivattomampaa, kun välttyään jatkuvilta yleisön siirtymisiltä. Tuomarit saattavat myös kokea, että jatkuva tarve kiinnittää huomiota käsittelyssä esiintyvän tiedon luonteeseen vie energiaa itse pääasian pohdinnalta.

Eduskunnan oikeusasiamies on käsittelyn suljettuna pitämisen laajuutta koskevassa päätöksessään EOAK 3876/2007 13.5.2009 korostanut, ettei suullista käsittelyä tulisi pitää kokonaisuudessaan suljetuin ovin silloin, kun jutussa käsitellään suhteellisen laajasti seikkoja, joihin ei liity välttämätöntä salassapitoperustetta. Oikeusasiamiehen käsityksen mukaan kokonaan suljettua käsittelyä ei voida tällaisissa tilanteissa perustella pelkästään osittaisen yleisöjulkisuuden toteuttamisesta mahdollisesti aiheutuvilla käytännöllisillä hankaluuksilla, vaan käsittelyn pitäminen kokonaan suljettuna tulisi olla viimesijainen vaihtoehto.

Seksuaalirikosasioiden suuri suhteellinen osuus aineistosta ja arkaluonteisuus suljettujen käsittelyn perusteena vaikuttivat ilmeisesti siihen, ettei suullisia käsittelyjä juuri jaettu julkisiin ja salaisiin osiin. Käräjä- ja hovioikeusaineistoon kuuluvissa asioissa oli kuitenkin harvoin erikseen perusteltu, miksi suljettu käsittely oli pidettävä kaikilta osin suljettuna. Kuten eduskunnan oikeusasiamies on edellä mainitussa päätöksessään korostanut, YTJulkL 28 § 4 momentin mukainen julkisuusratkaisun perusteluvollisuus korostuu nimenomaan suullista käsittelyä koskevissa ratkaisuissa. Tällaisiin ratkaisuihin saavat nimittäin hakea muutosta vain asiaan osalliset, eikä esimerkiksi tiedotusvälineiden edustajilla ole muutoksenhakumahdollisuutta. Tällöin tuomioistuimen käsittelyjulkisuutta koskevan ratkaisun perustelut ovat ainoa mahdollisuus tuoda esille käsittelyn julkisuuden ra-

joittamisen perusteet. Oikeusasiamies on pitänyt mainitussa ratkaisussaan ongelmallisena sitä, että julkisuusratkaisussa selostetaan ainoastaan asianosaisen vaatimus, mutta ei tuoda esille salassapitovaatimukselle vastakkaisia näkökohtia ja tuomioistuimen omaa asiaan liittyvää punnintaa. Oikeusasiamiehen edellä mainitun ratkaisun valossa voidaan todeta, että aineistoon kuuluvien käsittelyjulkisuutta koskevien ratkaisujen perustelut olivat ohuita ja puutteellisia.

Tuomioistuimen perustelujen laajuuteen vaikuttaa luonnollisesti se, onko paikalla yleisöä. Mikäli yleisöä ei ole paikalla, ei suljetun ja avoimen käsittelyn välisiä etuja ja haittoja tarvinne pohtia niin yksityiskohtaisesti kuin edellä mainitussa oikeusasiamiehen arvioimassa, laajaa kiinnostusta herättäneessä oikeudenkäynnissä. Selventävää olisi kuitenkin aineistoon kuuluvissa asioissakin ollut, jos käsittelyjulkisuutta koskevista päätöksistä olisi käynyt ilmi, että osittaisen suljetun käsittelyn mahdollisuutta oli harkittu. Valaisevia olivat esimerkiksi päätökset, joissa lausuttiin, ettei arkaluonteisten tietojen käsittelyä ole mahdollista erottaa muusta oikeudenkäynnistä.

Ulkopuolisen kannalta perustelut suljetun käsittelyn pitämiseksi olivat muutenkin aineiston perusteella toisinaan hieman vaikeaselkoisia. Vaikka arkaluonteisten asioiden esiintymisen ymmärsi usein jo käsiteltävän asian nimikkeestä, päätöksissä ei useinkaan käynyt ilmi, miksi suljettu käsittely oli juuri kyseisessä tapauksessa tarpeellinen. Usein suljettua käsittelyä koskevan päätöksen perusteluissa mainittiin kysymyksen olevan siveellisyysrikoksesta, vaikka siveellisyysrikos juttutyypinä ei enää kuulu suljetun käsittelyn perusteisiin. Vanhan terminologian käyttäminen oli ongelmallista siinä mielessä, ettei päätöksistä välttämättä käynyt lainkaan ilmi, että suljetun käsittelyn perusteena olivat arkaluonteiset tiedot eikä rikostyyppi.

Niin käräjä- kuin hovioikeuksissakin oli puolestaan hyvin harvinaista, että *siviiliasioita* olisi pidetty suljettuna. Suljetusti käsiteltyjen siviiliasioden kokonaismäärä oli sekä käräjä- että hovioikeuksissa yllättävänkin pieni. Toisaalta esimerkiksi arkaluonteisten asioiden esiintyminen ja ylipäättään suullisten käsittelyjen pitäminen on siviiliasioissa huomattavasti harvinaisempaa kuin rikosasioissa. Ilmeisesti suljettujen käsittelyjen määrän vähäisyyteen vaikutti sekin, että siviiliasioita käydään seuraamassa paikan päällä vain hyvin harvoin.

Yleisin syy siviiliasian käsittelyyn suljetuin ovin oli liike- ja ammatillisuuksien esiintyminen. Mainitunlaiset tiedot vaikuttivat olevan selkeästi erotettavissa oikeudenkäynnistä omaksi suljetusti käsiteltäväksi osakseen. Kokonaan suljettuja siviiliasioden suullisia käsittelyjä pidettiin lähinnä hovioikeuksissa, joissa arkaluonteisia tietoja esiintyi esimerkiksi perheoikeudellisissa asioissa. Tutkimuksen perusteella jäi jonkin verran

epäselväksi, käsittelevätkö käräjäoikeudet perheoikeudellisia asioita lainkaan suljettujen ovien takana vai ovatko suljetut käsittelyt näissäkin asioissa vain satunnaisia.

Mediajulkisuuden kannalta merkillepantavaa oli, ettei huomattavaakaan julkisuutta saaneiden oikeudenkäyntien asiakirjoista löytynyt kannanottoja oikeudenkäynnin taltioimiseen. Koska taltioimisluvan harkitsemisessa on otettava huomioon oikeusturvaan, todistelun luotettavuuteen ja yksityisyyden suojaan liittyviä periaatteellisia kysymyksiä, olisi toivottavaa, että mahdollisesta taltioimispyynnöstä ja sen johdosta tehtävästä päätöksestä jäisi asiakirjoihin jonkinlainen maininta.

VI RATKAISUJULKISUUS

1 Ratkaisujulkisuus lainsäädännössä

Tuomioistuimen ratkaisu on sekä asianosaisten että yleisön kannalta tärkein oikeudenkäyntiä koskeva tieto, jolla on tuomioistuimiin kohdistuvan kontrollin kannalta olennainen merkitys. Ratkaisujulkisuuden merkittävyydestä huolimatta sitä koskevat säännökset koettiin kuitenkin ennen YTJulkL:n säätämistä osittain tulkinnanvaraisiksi, ja säännöksiä sovellettiin oikeuskäytännössä epäyhtenäisesti. Muiden asiakirjojen tavoin myös ratkaisun sisältävien asiakirjojen osalta oli epäselvää esimerkiksi se, oliko niihin sovellettava suoraan lainsäädännössä olevia asiakirjasalaisuutta koskevia säännöksiä vai tuliko salassapidosta erikseen määrätä. Yksiselitteistä ei ollut myöskään se, milloin ja missä laajuudessa asianosaisten nimet oli mahdollista jättää julkaisematta tuomioistuimen ratkaisussa.¹⁵⁵

Oikeudenkäynnin julkisuuslakia uudistettaessa ratkaisujen julkisuutta koskevia säännöksiä muokattiin. Nykyisessä laissa selvänä lähtökohtana on, että ratkaisun sisältävä asiakirja on julkinen, jollei sitä erikseen määrätä salassa pidettäväksi (YTJulkL 22 §). Mikäli ratkaisun tekemisessä on turvauttu äänestykseen, myös äänestyksen sisältö on julkinen. Ratkaisujulkisuus koskee paitsi pääasiasratkaisuja, myös muita tuomioistuimen lainkäyttöratkaisuja, kuten välituomioita, osatuomioita ja prosessuaalisia ratkaisuja.¹⁵⁶

YTJulkL 22 §:n mukaiseen ratkaisujulkisuuteen kuuluu, että yleisöllä on oikeus olla läsnä ratkaisua julistettaessa. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan on pääsääntöisesti katsottu edellyttävän yleisön oikeutta olla läsnä päätöstä julistettaessa. EIT on tosin tulkinnut tuomion julistamisen vaatimusta joustavasti tarkastellen kunkin oikeudenkäyntimenettelyn erityispiirteitä ja kansallisia lakeja. EIT on esimerkiksi katsonut, ettei tuomion julkisuus välttämättä edellytä tuomion ääneen lukemista, kun henkilöt olivat muutoin voineet kaikilta osin tutustua tuomioistuimen päätöksiin esimerkiksi tuomioistuimen kirjaamossa tai virallisessa julkaisussa.¹⁵⁷

Laissa on aikaisempaa selkeämmin ilmaistu ratkaisun salassapidon edellytykset. Tuomioistuimen ratkaisun tai sen osien salassapito edellyttää aina tuomioistuimen erillistä harkintaa. Määräys on mahdollinen silloin, kun ratkaisu sisältää suoraan kyseisen lain nojalla tai tuomioistuimen salassapito määräyksen perusteella salassa pidettäviä tietoja taikka tietoja, joiden vuoksi

¹⁵⁵ HE 13/2006 vp, 14, 20.

¹⁵⁶ HE 13/2006 vp, 63–64.

¹⁵⁷ Esim. Ernst and others v. Belgia 15.07.2003.

käsittely on pidetty suljettuna (YTJulkL 24.1 §). Aikaisemmasta laista poiketen ratkaisua ei voida enää salata pelkästään sillä perusteella, että suullinen käsittely on toimitettu suljettuna (vrt. OikJulkL 8.1 § ja 9.2 §), vaan merkityksellistä on kyseiseen ratkaisuun sisältyvien tietojen luonne.¹⁵⁸

Ratkaisun lopputuloksen salaamiselle on asetettu vielä tiukemmat salaamisen edellytykset kuin muille ratkaisun osille. Lopputuloksesta ilmenee, mihin asiassa on päädytty ja ketä ratkaisu koskee. Ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat YTJulkL 24.2 §:n mukaan aina julkisia, eikä niistä voida antaa salassapitomääräystä lukuun ottamatta asianosaisen henkilöllisyyttä (ks. oikeudenkäynnin perustietoja koskeva jakso III).

Ratkaisu voidaan määrätä pidettäväksi salassa vain siltä osin kuin se sisältää salassa pidettäviä tietoja. YTJulkL:n 26.1 §:ssä on salassapito- ja julkisuusintressien punnitsemiseksi säädetty, että salassa pidettävän tiedon saa ottaa julkiseen ratkaisuun siinä laajuudessa kuin se ratkaisun perustelemiseksi on tarpeellista. Jos ratkaisusta on tarpeen salata vain tiettyjä yksityiskohtia, nämä seikat on usein mahdollista jättää pois julkisesta ratkaisusta vaarantamatta ratkaisun perustelujen laatua.¹⁵⁹ Toisinaan julkisenkin tiedon paljastumisesta saattaa seurata myös salassa pidettävän tiedon paljastuminen, minkä vuoksi salaaminen on välttämätöntä myös julkisten tietojen osalta. Usein ratkaisu voidaan kuitenkin muotoilla siten, ettei erilliselle salassapitomääräykselle ole lainkaan tarvetta.

EIT:n Suomea koskevassa tapauksessa *Z. v. Finland* 25.2.1997 oli kysymys muun muassa siitä, loukkasiko todistajana toimineen HIV-tartunnan saaneen henkilön nimen ja terveydentilan julkistaminen hovioikeuden tuomiossa yksityisyyden suojaa. Tapauksessa Z oli toiminut todistajana oikeudenkäynnissä, jossa hänen puolisoaan X oli syytetty tapon yrityksestä sillä perusteella, että hän oli saattanut useita henkilöitä tahallaan alttiiksi HIV-tartunnalle. Myös Z oli ollut HIV-positiivinen. Hovioikeus oli maininnut julkisessa tuomiossaan muun muassa X:n ja Z:n etu- ja sukunimet sekä sen, että Z oli todettu HIV-positiiviseksi.

EIT totesi, että henkilön terveydentilaa koskevien tietojen suojaamisella ja salassapidolla oli keskeinen asema yksityisyyden suojaa koskevassa EIS 8 artiklassa ja EIS:n jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmissä. Puuttuminen luottamuksellisen tiedon suojaan oli oikeutettua EIS 8 artiklan kannalta vain, jos sitä voitiin perustella yleisen edun mukaisilla erittäin tärkeillä seikoilla. Sellaisia seikkoja saattoivat sinänsä olla oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät intressit, jos ne vain olivat painavampia kuin terveydellisten tietojen suojaan liit-

¹⁵⁸ HE 13/2006 vp, 65–66.

¹⁵⁹ Tähän liittyen oikeuskansleri on ratkaisussaan pitänyt ongelmallisena esimerkiksi tuomion salaamista kokonaisuudessaan ainoastaan puhelin- tai osoitetietojen salaamiseksi OKA 27.09.2004 1056/1/03.

tyvät intressit. Viranomaisilla tuli olla harkintamarginaalia, kun kysymys oli oikeudenkäynnin julkisuuteen ja toisaalta luottamuksellisen tiedon suojaan liittyvien intressien keskinäisestä tasapainosta. Marginaalin väljyys riippui asianomaisten intressien luonteesta ja vakavuudesta sekä puuttumisen asteesta.

EIT totesi, että Suomen oikeuden mukaan hovioikeus oli voinut harkintansa mukaan jättää mainitsematta Z:n nimen ja julkistaa tuomiosta vain tuomiolauselman, lainkohdat ja perustelujen lyhennelmän määrämällä perustelut täydellisessä muodossaan pidettäväksi salassa määräjän. Hovioikeuden tietoon oli saatettu Z:n toivomus siitä, että oikeudenkäyntiaineiston salassapidon määräaikaa jatkettaiisiin. Siten oli ilmeistä, että Z olisi vastustanut nimensä ja terveydentilansa julkistamista. Näissä oloissa EIT katsoi yksimielisesti, ettei hovioikeuden toimenpiteelle ollut ollut mitään pakottavaa syytä ja EIS 8 artiklaa oli rikottu.¹⁶⁰

Pääasiaratkaisun julkisuutta koskeva päätös on aina tehtävä viimeistään ratkaisun antamisen yhteydessä (YTJulkL 28.1 §). Mikäli käräjäoikeuden ratkaisujulkisuutta koskevasta päätöksestä valitetaan, on hovioikeudella luonnollisesti mahdollisuus ottaa kantaa myös käräjäoikeuden ratkaisun julkisuuteen.

Oikeudenkäynnin ja ratkaisujen julkisuuden kannalta suuri merkitys on myös sillä, miten avoimesti ja seikkaperäisesti tuomioistuimien ratkaisut perustellaan. (PL 21:2, OK 24:4, ROL 11:4). Riittävään tuomioiden perustelemiseen velvoittaa jo Euroopan ihmisoikeussopimus, ja siihen onkin otettu kantaa lukuisissa EIT:n ratkaisuissa.

EIT:n käytännön mukaan EIS 6 artiklan 1-kohta ei edellytä, että tuomiossa olisi oltava yksityiskohtaiset vastaukset kaikkiin mahdollisiin väitteisiin. Perusteluvelvollisuuden laajuutta on EIT:n toistaman kannan mukaan arvioitava muun muassa asian laadun, kunkin sopimusvaltion lainsäädännön ja muiden yksittäistapauksellisten olosuhteiden valossa. Muutoksenhakutuomioistuimissa perusteluvelvollisuuden laajuus riippuu muun muassa siitä, päätyykö muutoksenhakutuomioistuin samanlaiseen vai toisenlaiseen kantaan kuin alempi tuomioistuin, sekä siitä, miten kattavasti päätös on alemman asteisessa tuomioistuimessa perusteltu. Tavallista esimerkiksi on, että ylemmät tuomioistuimet viittaavat alempien tuomioistuinten ratkaisuihin ja perusteluihin.¹⁶¹

¹⁶⁰ Ks. myös esim. CC. v. Espanja 6.10.2009.

¹⁶¹ Esim. Almos Albert v. Romania 16.02.2010, Antonio Jose Laranjeira Marques da Silva v. Portugali 19.01.2010, Ilias Kyriakides v. Kypros 16.10.2008, Meltex Ltd ja Mesrop Movsesyan v. Armenia 17.06.2008, Marian Boldea v. Romania 15.02.2007 ja Vasiliy Aleksandrovich Krasulya v. Venäjä 22.02.2007.

2 Ratkaisujulkisuus käräjäoikeuksissa

2.1 Ratkaisujulkisuus rikosasioissa

2.1.1 *Ratkaisujen salassapito*

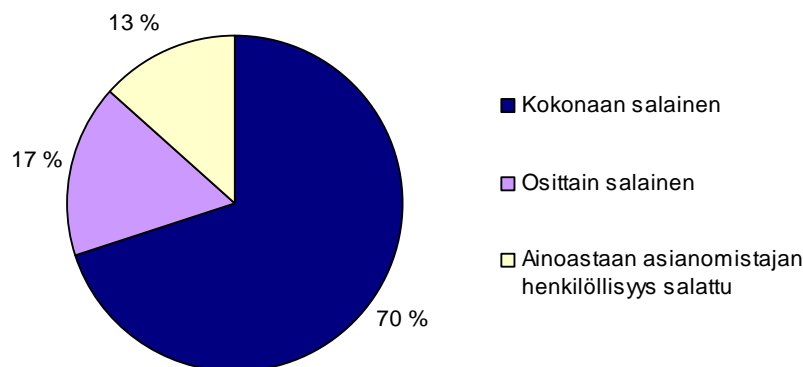
Käräjäoikeusaineistoon kuuluvien 261 varsinaisen rikosasian ratkaisusta suurin osa (168 ratkaisua) pidettiin salassa *kokonaan* lukuun ottamatta sovellettuja lainkohtia ja ratkaisun lopputulosta, joita ei voida salata. Tällaiset ratkaisut muodostivat kaikista käräjäoikeuksissa ratkaistujen varsinaisten rikosasioiden määrästä noin 0,6 %. *Osittain* salattiin 40 käräjäoikeusaineistoon kuuluvan rikosasian ratkaisua eli noin 0,1 % käräjäoikeuksissa ratkaistujen varsinaisten rikosasioiden määrästä.¹⁶² Lähes puolet osittain salatuista ratkaisusta oli salattu syytekohtittain siten, että seksuaalirikosta tai muuta arkaluonteista syytekohtaa koskeva osa oli salattu kokonaan ja muut syytekohtat oli pidetty julkisina. Muissa kuin edellä mainituissa, syytekohtittain julkisin ja salaisiin osiin jaotelluissa ratkaisuissa salassa pidettävät tiedot oli selvemmin jaoteltu asian laadun perusteella. Tällaisista ratkaisuista saatettiin salata esimerkiksi yksityiskohtaiset tiedot tekotapahtumasta ja uhrille aiheutuneista psyykkisistä vammoista, mutta jättää yleisempi teonkuvaus ja seuraamusarviointi julkiseksi. Tavallista osittain salaisissa ratkaisuissa oli, että salassa pidettävät osat oli kirjoitettu esimerkiksi kursiivilla tai muuten selvästi erotettu muusta tuomiosta.

Osittain salattuihin ratkaisuihin ei ole laskettu ratkaisuja, joissa salassapito koski *ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyttä*. Tällaisia salassapitoratkaisuja oli yhteensä 32 eli noin 0,1 % kaikista käräjäoikeuksissa ratkaisuista rikosasioista.¹⁶³ Erityisesti Espoon käräjäoikeudessa vaikutti olevan tavallista, että arkaluonteisia tietoja sisältävistä ratkaisuista salattiin ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys ratkaisun jäädessä muutoin julkiseksi. Näin turvattiin asianomistajan yksityisyyden suoja, mutta samalla varmistettiin varsin laaja ratkaisujulkisuus, kun salassapidolla ei puututtu ratkaisujulkisuuden varsinaiseen ydinalueeseen. Asianomistajan nimi on julkisuuden funktioiden toteutumisen kannalta yleensä toissijainen seikka, eikä se juurikaan heikennä yleisön oikeutta saada tietoa tuomioistuimen ratkaisun perusteista.

¹⁶² Tutkimuksen käräjäoikeusaineiston rikosasioista ratkaisut salattiin kokonaan tai osittain noin 80 %:ssa tapauksia.

¹⁶³ Lukuun on laskettu paitsi asiat, joissa asianomistajan nimi on salattu ratkaisusta 24.2 §:n 1-kohdan nojalla, myös asiat, joissa asianomistajan henkilöllisyyden salaamista on perusteltu ainoastaan diaaritietoja koskevan 6.1 §:n perusteella. Tilastoinnissa on siis oletettu, että diaaritiedon salaamisella on haluttu salata asianomistajan henkilöllisyys myös ratkaisusta. Yleensä henkilöllisyyttä salattaessa nimittäin lienee ollut tarkoitus, ettei henkilöllisyyttä saa kysyttäessä selville diaarista eikä ratkaisusta.

Käräjäoikeusaineisto sisälsi myös 21 rikosasiaa, joissa ratkaisu oli annettu *kokonaan julkisina*.¹⁶⁴ Näissä asioissa mitään ratkaisun osaa ei ollut salattu, vaan myös asianomistajan henkilöllisyys oli julkinen. Rikosasioissa ratkaisuista ei siten välttämättä salata mitään, vaikka asiat muuten sisältäisivätkin nimenomaisen salassapitoratkaisun nojalla salassa pidettäviä tietoja.

Kuvio 19 Ratkaisun salassapidon laajuus käräjäoikeusaineiston ratkaisusalaisissa rikosasioissa

Tutkimusaineiston perusteella kokonaan ja osittain salatut ratkaisut muodostavat kaikista käräjäoikeuksissa käsiteltävistä rikosasioista vain pienen murto-osan, yhteensä alle yhden prosentin. Oletettavaa on, ettei luku todellisuudessa ole juurikaan suurempi, koska ratkaisusalaiset asiat ovat ilmeisesti hyvin kattavasti valikoituneet aineistoon. Tämä johtuu siitä, että ratkaisun salassapidon kynnys on selvästi korkeammalla kuin esimerkiksi asiakirjojen salassapidon kynnys, ja ratkaisusalaiset asiat merkittäneen diaarijärjestelmään yleensä salainen-merkinnällä. Asiaa käsitelleet tuomaritkin muistanevat melko hyvin ratkaisusalaiset asiat puolen vuoden ajalta, sillä salassapidosta on aina tehtävä erillinen päätös.

Yhtä asiaa lukuun ottamatta kaikissa ratkaisusalaisissa rikosasioissa oli kysymys arkaluonteisista asioista. Ratkaisu oli salattu kokonaan 162 seksuaalirikosasiassa, neljässä pahoinpitelyasiassa, yhdessä tappoa koskevassa asiassa ja yhdessä kunnianloukkausasiassa. Yhden pahoinpitelyasian ratkaisun osalta jäi epäselväksi, miksi ratkaisu oli tarpeen salata kokonaan, vaikka arkaluonteisia tietoja sisältyi vain yhteen syytekohtaan. Tappoa koskevassa asiassa salassapidon perusteena olivat asian arkaluonteisuuden lisäksi teon poikkeuksellinen raakuus ja sen kohdistuminen perheenjäseneen. Kunnianloukkausasiassa käsiteltiin seikkaperäisesti perhe- ja yksityiselämään liittyviä asioita.

¹⁶⁴ Julkiseksi laskettiin myös yksi seksuaalirikosasia, jonka salassapidosta ei asiakirjojen perusteella ollut varmaa tietoa.

Taulukko 11 Asiaryhmä kärkeäjoikeusaineistoon kuuluvissa ratkaisusalaisissa rikosasioissa

Asiaryhmä	Ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys salattu	Muutoin osittain salainen	Kokonaan salainen
Seksuaalirikokset	30	28	162
Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	2	11	5
Liikenne-, omaisuus- ja huumausainerikokset	0	0	0
Työ-, virka- ja talousrikokset	0	0	0
Yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset	0	1	1
Yhteensä	32	40	168

Suurella osalla aineistoon kuuluvia salassapitoratkaisuja viitattiin yleisesti YTJulkL 24 §:ään. Usein salassapidon perusteeksi soveltuikin useampi kuin yksi YTJulkL 24 §:ssä mainittu salassapitoperuste, sillä ratkaisu sisälsi usein sekä suoraan lain tai määräyksen nojalla salassa pidettäviä tietoja että tietoja, joiden vuoksi käsittely oli pidetty suljettuna.

Pelkästään edellä mainittuun hieman teknisesti muotoiltuun pykälään viittaaminen ei antanut kuvaa siitä, mikä ratkaisun salassapidon tosiasiallinen syy oli. Perusteluina viitattiinkin usein oikeudenkäyntiasiakirjojen tai käsittelyn salaamista koskeviin tosiasiaoperusteluihin. Mikäli salattavana oli ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys, salassapitoa perusteltiin 24.2 §:n 1-kohdalla, mutta toisinaan myös perustietojen julkisuutta koskevalla 6.1 §:llä.

Yleensä ratkaisun salassapitoa pyydettiin samassa yhteydessä kuin muidenkin asiakirjojen salassapitoa. Tavanomaista olikin salata ”oikeudenkäyntiasiakirjat tuomiolauselmaa ja sovellettuja lainkohtia lukuun ottamatta” tarkoittaen, että sekä asiakirjat että ratkaisut ovat kaikilta mahdollisilta osiltaan salaisia.

Ratkaisun salassapitoaika määrättiin rikosasioissa yleensä samanpituiseksi kuin muiden asiakirjojen salassapitoaika. Kolmessa asiassa ratkaisu salattiin lyhyemmäksi aikaa (40 vuodeksi) kuin muut asiakirjat (60 vuodeksi). Yhdessä asiassa ratkaisu salattiin jopa pidemmäksi aikaa (60 vuotta) kuin muut asiakirjat (30 vuotta). Ratkaisun korostettu asema julkisuuden toteuttajana ei siten juuri tullut esille salassapitoajoissa.

2.1.2 Seksuaalirikosasioiden ratkaisut

Käytännössä käsiteltävänä olevien syytekohtien rikosnimikkeet vaikuttavat yleensä myös salassapidon tarpeeseen, minkä vuoksi on havainnollista tarkastella ratkaisujen salassapidon määrää tarkemmin seksuaalirikosasioissa,

joissa salassapitotarpeen olemassaolo ei ole yhtä satunnaista kuin muun tyyppisissä rikoksissa.

Aineistoon kuuluvista 223 seksuaalirikosasiasta oli salattu *kokonaan* 162 ratkaisua. *Kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä seksuaalirikosasioista aineistoon kuuluvat kokonaan ratkaisusalaiset asiat muodostavat noin 47 %. Osittain salattiin 28 seksuaalirikosasian ratkaisua, ja ne muodostivat noin 8 % kaikista käräjäoikeuksissa ratkaistuista seksuaalirikosasioista.* Käräjäoikeusaineiston seksuaalirikosasiat, joissa salassapito kohdistui ratkaisuun tai johonkin sen osaan, muodostivat siten yhteensä noin 55 % kaikista käräjäoikeuksissa ratkaistuista seksuaalirikosasioista (ks. liitetaulukko 10). Lisäksi aineistossa oli 30 seksuaalirikosasiaa, joiden ratkaisusta oli salattu *ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys. Tällaiset asiat käsittivät 9 % käräjäoikeuksissa ratkaistuista seksuaalirikosasioista.* Mikäli ne luetaan mukaan ratkaisusalaisiin asioihin, on ratkaisusalaisten seksuaalirikosasioiden osuus kaikista käräjäoikeuksien käsittelemistä asioista yhteensä 64 %.

Koska aineistoon kuuluvat asiat eivät välttämättä sisällä kaikkia käräjäoikeuksissa käsiteltyjä ratkaisusalaisia seksuaalirikosasioita, ratkaisujen salassapito saattaa todellisuudessa olla jonkin verran yleisempää kuin edellä mainitut luvut antavat ymmärtää. Kovin suuresta erosta tuskin kuitenkaan on kysymys, sillä tutkimukseen käytetty seksuaalirikosaineisto kattaa 87 % kaikista rikosasioiden asianhallintajärjestelmään salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista.¹⁶⁵

Ratkaisun salaaminen ei vaikuttanut seksuaalirikosasioissakaan olevan sellainen itsestään selvyys, että salassapitoon turvaututtaisiin automaattisesti rikostyyppin perusteella. Silloin, kun salassapitoon turvaututtiin, määrättiin kuitenkin varsin usein koko ratkaisu salassa pidettäväksi. Asiakirjoista ei yleensä käynyt ilmi, että osittaista ratkaisujulkisuutta olisi erityisesti pohdittukaan. Ainoastaan neljässä kokonaan salatussa seksuaalirikosasian ratkaisussa oli perusteltu ratkaisun salaamista kokonaisuudessaan osittaisen salassapidon sijasta. Seksuaalirikosasioiden arkaluonteisuus olikin yleensä jokseenkin kokonaisvaltaista, ja se ilmeni luonnollisesti etenkin tunnusmerkistön mukaisuuden arvioinnissa. Silloin, kun oli kysymys lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, käsiteltiin yleensä myös teon taustoja sekä aikuisen ja lapsen välisiä suhteita. Usein arkaluonteista tietoa olivat teon lisäksi myös asianomistajalle aiheutuneet seuraukset, kuten vammat sukuelinten alueella tai pitkäaikaiset psyykkiset oireet ja sairaudet. Siksi myös vahingonkorvausvaatimuksen tueksi esitetty asiakirjanäyttö oli usein

¹⁶⁵ Puuttuvistakin asioista osa on jätetty aineistosta pois sen vuoksi, että salassapito on kohdistunut ainoastaan lain nojalla salassa pidettäviin asiakirjoihin eikä esimerkiksi ratkaisuun.

arkaluonteista. Lisäksi vastaajan syyntakeisuuden arviointi edellytti toisinaan arkaluonteisten asioiden käsittelyä.

Mikäli salassapitoa arvioidaan pelkästään seksuaalirikoksia koskevien syytekohtien eikä diaarinumeroittain käsiteltyjen asioiden perusteella, kokonaan salattuja seksuaalirikosasioiden ratkaisuja oli aineistossa yhteensä 176 eli 14 ratkaisua enemmän kuin arvioitaessa käsiteltyjä asioita kokonaisuuksina. Tämä johtuu siitä, että 14 asiassa seksuaalirikosta koskeva syytekohta salattiin kokonaan muiden syytekohtien ollessa julkisia. Osittainen salaisuus siis johtui todennäköisesti siitä sattumanvaraisesta seikasta, että seksuaalirikosasia oli käsitelty yhdessä muiden, ei-arkaluonteisten syytekohtien kanssa. Mikäli kyseisissä asioissa olisi ratkaistu yksistään seksuaalirikosasia tai -asioita, ratkaisu olisi todennäköisesti salattu kokonaan.

Toisinaan seksuaalirikosasioiden yhteydessä käsitellyt muutkin syytekohtat salattiin, vaikka näissä syytekohtissa ei käsiteltykään seksuaalirikosta. Tällöin oli tarkkojen perustelujen puuttuessa pääteltävä asian yksityiskohdista, mihin salassapito muiden syytekohtien osalta perustui. Osassa oli kysymys teoista, jotka oli tehty jollain tavoin seksuaalirikokseen liittyen ja samana päivänä, eivätkä teot siksi ilmeisesti olleet toisistaan järkevästi erotettavissa. Esimerkiksi neljässä asiassa ratkaisusta oli seksuaalirikoksen ohella salattu myös syytekohta, joka koski alkoholin välittämistä asianomistajalle samana päivänä kuin seksuaalirikos oli tapahtunut. Toisaalta seksuaalirikosasian sisältävästä ratkaisusta oli saatettu salata myös pahoinpitely, jolla ei ollut minkäänlaista yhteyttä seksuaalirikokseen, mutta joka oli esimerkiksi tapahtunut perheenjäsenten välillä. Joissain ratkaisuissa jäi hieman kyseenalaiseksi, johtuiko seksuaalirikoksen yhteydessä käsitellyn pahoinpitelyasian arkaluonteisuus perheen sisäisten ristiriitojen käsittelystä, uhrin alaikäisyydestä vai jostain muusta seikasta. Aineistoon kuului myös muutama asia, joissa seksuaalirikoksia koskevien syytekohtien yhteydessä oli salattu jopa omaisuusrikoksia koskevia syytekohtia.

Ratkaisujen salassapito seksuaalirikosasioissa vaihteli käräjäoikeuksittain huomattavasti. Espoon käräjäoikeudessa ratkaisu ei ollut yhdessäkään seksuaalirikosasiassa kokonaan salainen, vaan ratkaisusta salattiin yleensä vain asianomistajan henkilöllisyys. Kaikki seksuaalirikosasioiden ratkaisut oli salattu kokonaan Keski-Pohjanmaan, Kainuun, Päijät-Hämeen ja Tuusulan käräjäoikeuksissa. Kyseisissä käräjäoikeuksissa oli kuitenkin ratkaistu seksuaalirikosasioita niin vähän, ettei ratkaisujen salaamiskäytäntöä voida tältä osin arvioida kovin yleistävästi (ks. liitetaulukko 10). On myös huomattava, että pienissä tuomiopiireissä salaamisen tarve saattaa ajankoh-
taistua useammin kuin suuremmissa tuomiopiireissä, koska henkilöt ovat helpommin tunnistettavissa ratkaisuista.

Tutkimusaineiston perusteella seksuaalirikosasioiden ratkaisuja salattiin tarkasteluajankohtana lähes yhtä usein (190 asiaa) kuin muita seksuaalirikosasioihin liittyviä asiakirjoja (192 asiaa).¹⁶⁶ Asiakirjojen salassapito on kuitenkin todennäköisesti jonkin verran yleisempää kuin aineistosta käy ilmi, sillä asiakirjojen salassapidosta ei välttämättä mainita mitään silloin, kun asiakirjat ovat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä (ks. asiakirjajulkisuutta koskeva jakso IV).

2.2 Ratkaisujulkisuus riita- ja hakemusasioissa

Aineistoon kuuluvista 42 riita- ja hakemusasista ratkaisu salattiin kokonaan ainoastaan yhdessä riita- ja yhdessä hakemusasiasa. Osittain salassa pidettäviä riita- ja hakemusasioiden ratkaisuja oli yhteensä 12, joista yhdeksän koski riita-asioita ja kolme hakemusasioita.

Kokonaan salattujen ratkaisujen perusteena olivat arkaluonteiset tiedot. Kaikki osittain salatut ratkaisut yhtä lukuun ottamatta oli salattu liike- ja ammattisalaisuuksien taikka varallisuustietojen vuoksi. Kokonaan ja osittain salattujen ratkaisujen erilaiset perusteet kuvaavat hyvin sitä, että liike- ja ammattisalaisuudet voidaan yleensä salata suppeammalla julkisuuden rajoittamisella kuin arkaluonteiset tiedot.

Kuten rikosasioissa, myös riita- ja hakemusasioissa ratkaisun salassapidon perusteeksi viitattiin yleensä vain yleisesti YTJulkL 24 §:n ja viitattiin asiakirjojen salassapitoa koskeviin perusteluihin, joista salassapidon syy ilmeni. Ratkaisujen salassapitoajat noudattivat kaikissa ratkaisusalaisissa riita- ja hakemusasioissa (muiden) oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoaikaa.

Taulukko 12 Ratkaisun salassapidon peruste käräjäoikeusaineistoon kuuluvissa riita- ja hakemusasioissa

Ratkaisun julkisuus	Salassapidon peruste	N
Kokonaan salainen	Arkaluonteiset tiedot	2
Osittain salainen	Liike-/ammattisalaisuus	11
	Arkaluonteiset tiedot	1
Julkinen / Ei tietoa		28
Yhteensä		42

Ratkaisusalaisten siviiliasioden harvalukuisuuden vuoksi on hankalaa arvioida, kuinka usein niitä salataan tutkimusaineistoon kuuluneiden ratkai-

¹⁶⁶ Mikäli vertailuun otetaan mukaan kaikki aineistoon kuuluvat rikosasiat, ero asiakirjasalaisten ja ratkaisusalaisten juttujen välillä on hieman suurempi. Asiakirjasalaisia rikosasioita oli aineistossa 223 ja ratkaisusalaisia asioita 208.

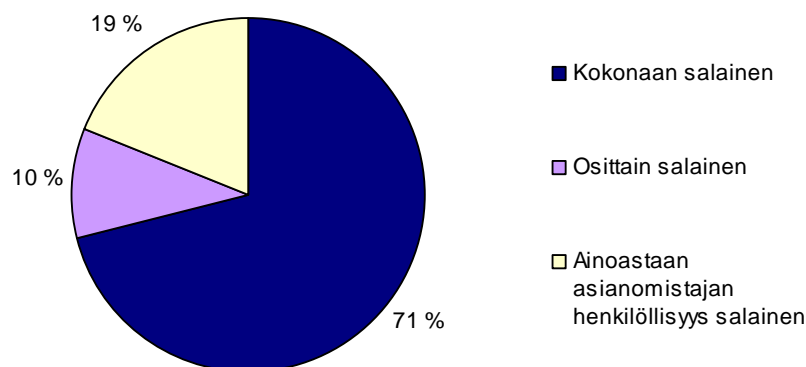
sujen lisäksi. Joka tapauksessa on selvää, että kysymys on häviävän pienestä määrästä verrattuna kaikkiin riita- ja hakemusasioihin, joita ratkaistiin käräjäoikeuksissa tarkasteluajankohtana lähes 180 000.

3 Ratkaisujulkisuus hovioikeuksien käytännössä

3.1 Ratkaisujulkisuus rikosasioissa

3.1.1 *Ratkaisujen salassapito*

Hovioikeusaineistoon kuuluvista 118 rikosasian ratkaisuista 79 pidettiin kokonaan salaisena lukuun ottamatta sovellettuja lainkohtia ja ratkaisun lopputulosta. Tällaiset asiat muodostivat vastaavana aikana hovioikeuksissa käsitellyistä varsinaisista rikosasioista noin 2,2 %. Aineistoon kuuluvat 11 osittain salattua asiaa muodostivat hovioikeuksissa käsitellyistä varsinaisista rikosasioista noin 0,3 %. Yhteensä aineiston ratkaisusalaiset asiat muodostivat hovioikeuksissa käsitellyistä varsinaisista rikosasioista siis 2,5 %. Edellä mainittujen ratkaisusalaisten asioiden lisäksi 21:stä hovioikeusaineistoon kuuluvasta ratkaisusta oli salattu asianomistajan henkilöllisyys. Mikäli nämä ratkaisut lisätään ratkaisusalaisten asioiden määrään, osuus kasvaa 0,6 %:lla. *Kokonaan, osittain ja ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden osalta ratkaisusalaiset rikosasiat muodostavat siten hovioikeuksien tarkasteluajankohtana käsittelemistä asioista yhteensä kolmisen prosenttia. Mikäli lukuun lasketaan mukaan myös ratkaisut, joissa ainoastaan henkilöllisyys on pidetty salassa, vastaava osuus on hieman suurempi.*

Kuvio 20 Ratkaisun salassapidon laajuus hovioikeusaineiston ratkaisusalaisissa rikosasioissa

Käräjäoikeusaineiston tavoin myös hovioikeusaineistosta oli havaittavissa, että ratkaisun salassapitoon oli tarvetta lähinnä seksuaalirikosasioissa, joita oli ratkaisusalaisten asioiden joukossa yhteensä 83. Neljässä ratkaisusalaisessa asiassa oli kysymys henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta (murhan yritys ja törkeä pahoinpitely). Lisäksi ratkaisu salattiin kokonaan tai osittain kahdessa tuhotyötä ja yhtä törkeää kavallusta koskevassa asiassa. Törkeää kavallusta koskevassa asiassa ratkaisu oli salattu kokonaisuudessaan arkaluonteisten tietojen vuoksi, mikä vaikutti rikosnimikkeeseen nähden hieman yllättävältä. Niistä asioista, joissa salassapito koski ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyttä, 19 koski seksuaalirikoksia, yksi virkarikosta ja yksi pahoinpitelyrikosta.¹⁶⁷ Asianomistajan henkilöllisyyden salassapito perusteltiin yleensä 24.2 §:llä, tosin parissa asiassa henkilöllisyys salattiin kirjaimellisesti ottaen vain diaaritietona 6.1 §:n nojalla.

Kaikissa ratkaisusalaisissa asioissa salassapidon syyksi ilmenivät arkaluonteiset tiedot, tosin toisinaan vain epäsuorasti. Käräjäoikeusaineiston tavoin ratkaisujen salassapidon tosiasiallinen syy ilmeni usein muista samaan asiaan liittyvistä julkisuusratkaisuista ja asian laadusta. Ratkaisut salattiin nojautuen vaihtelevasti YTJulkL 24 §:n eri perusteisiin. Useimmin salassapitoa perusteltiin sillä, että asiassa tuli esille lain 9 §:n nojalla salassa pidettävää tietoa. Parissakymmenessä asiassa 24 §:ään viitattiin yleisemmin erittelemättä sen tarkemmin kohtaa, johon salassapito perustui. Yleensä hovioikeuden ratkaisua koskevista salassapitoratkaisuista ilmeni, että myös käräjäoikeus oli kyseisissä asioissa määrännyt oman ratkaisunsa salaiseksi. Muutamissa asioissa hovioikeus viittasikin käräjäoikeuden laatiin ratkaisun salassapitoa koskeviin perusteluihin.

Käräjäoikeusaineistosta poiketen ratkaisujen osittainen salassapito ei hovioikeuksissa yleensä ollut syytekohtaista siten, että samalla diaarinumerolla käsitellystä asiasta jokin syytekohta olisi ollut salainen ja toinen syytekohta julkinen. Hovioikeuksissa käsitelläänkin usein vain yhtä syytekohtaa tai vielä huomattavasti suppeampaa asiaa, kuten näyttö- tai seuraamus-kysymystä, jolloin syytekohtittain salaaminen ei edes tule kysymykseen.

Lähes aina ratkaisuille määrättiin sama salassapitoaika kuin (muille) oikeudenkäyntiasiakirjoille. Ainoastaan yhdessä rikosasiassa ratkaisun salassapitoaika oli lyhyempi (40 vuotta) kuin muiden asiakirjojen.

¹⁶⁷ Kuten käräjäoikeusaineiston arvioinnissa, lukuun on laskettu sekä asiat, joissa asianomistajan nimi on salattu ratkaisusta 24.2 §:n 1-kohdan nojalla, että asiat, joissa asianomistajan henkilöllisyyden salaamista on perusteltu ainoastaan diaaritietoja koskevan 6.1 §:n perusteella.

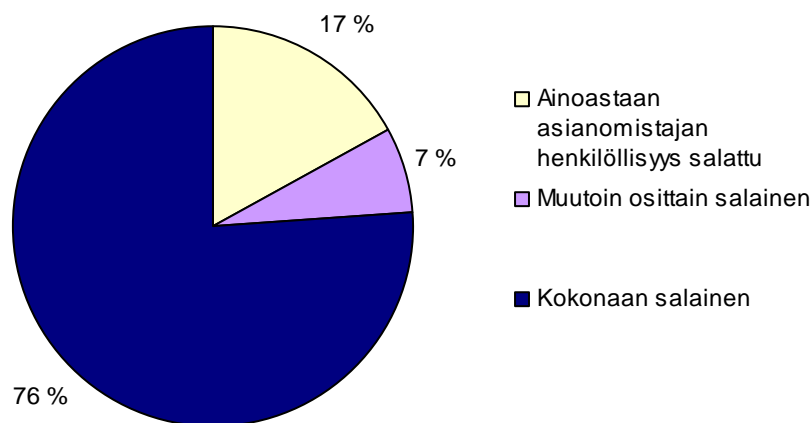
3.1.2 Seksuaalirikosasioiden ratkaisut

Hovioikeusaineistoon kuuluvasta 105 seksuaalirikosasiasta oli salattu kokonaan 76 asian ratkaisut. Harvimminkin ratkaisu salattiin kokonaan Helsingin hovioikeudessa ja yleisimmin Rovaniemen hovioikeudessa. Kaikkiaan 17 seksuaalirikosasian ratkaisut oli salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden osalta. Etenkin Helsingin hovioikeudessa oli tavallista, että ratkaisusta salattiin ainoastaan henkilöllisyys. Lisäksi aineistoon sisältyi seitsemän osittain salaista seksuaalirikosasian ratkaisua, joista oli salattu (myös) muita tietoja kuin asianomistajan henkilöllisyys (ks. liitetaulukko 11).

Edellä mainittujen lukujen perusteella voidaan päätellä, että seksuaalirikosasioiden ratkaisut salataan hovioikeuksissa kokonaan noin 55 %:ssa hovioikeuksissa käsiteltäviä seksuaalirikosasioita. Tämän lisäksi ratkaisuja salataan osittain noin 5 %:ssa käsiteltäviä seksuaalirikosasioita. Kokonaan tai osittain ratkaisusalaisten asioiden osuus kaikista hovioikeuksien käsittelemistä seksuaalirikosasioista on siten noin 60 %. Mikäli lukuun lasketaan vielä ratkaisut, jotka ovat ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden osalta salassa pidettäviä, ratkaisusalaisten asioiden määrä nousee vielä 12 %:lla. Kokonaan julkisiksi jäävien seksuaalirikosasioiden määrä on tutkimusaineiston perusteella siten yli 25 %.

Ratkaisujen salassapidon laajuus vaihteli merkittävästi hovioikeuksittain. Erot saattavat osittain johtua siitä, että olosuhteet julkisten ja yksityisten intressien välisen suhteen arvioimisessa ovat eri alueilla erilaiset. Asukasluvultaan pienillä paikkakunnilla saatetaan jo käräjäoikeusvaiheessa turvautua ratkaisujen laajempaan salassapitoon kuin suurilla paikkakunnilla sen vuoksi, ettei pelkästään asianomistajan henkilöllisyyden salassa pitäminen välttämättä estä yleisöä tunnistamasta suojattavaa asianomistajaa. Muutoksenhakuvaiheessa on olemassa vaara, että ratkaisun laaja julkisuus hovioikeudessa paljastaa myös käräjäoikeuden salaiseksi määräämään ratkaisuun sisältyvää tietoa.

Käräjäoikeuksiin verrattuna seksuaalirikosasioiden ratkaisujen salassapito hovioikeuksissa vaikuttaisi olevan laajuudeltaan ja yleisyydeltään hyvin samantapaista kuin käräjäoikeuksissa. Käräjäoikeusaineiston tapaan hovioikeusaineistosta kävi vahvasti ilmi, että seksuaalirikosasioiden ratkaisut määrätään varsin yleisesti kokonaan salaisiksi. Mistään hovioikeuden kokonaan salatusta ratkaisusta ei käynyt ilmi, että ratkaisun salassapidon laajuutta olisi erikseen pohdittu. Syy lienee sama kuin käräjäoikeuksissa; seksuaalirikosasioista on vaikea erotella asioita, joilla olisi tarpeellisen osittaisen salassapidon jälkeen enää tietoarvoa yleisöä ajatellen.

Kuvio 21 Ratkaisun salassapidon laajuus hovioikeusaineiston ratkaisusalaisissa seksuaalirikosasioissa

3.2 Ratkaisujulkisuus riita- ja hakemusasioissa

Hovioikeusaineistoon kuuluvista 20 siviiliasista ratkaisun salassapitoon turvauduttiin seitsemässä asiassa. Neljässä asiassa ratkaisu salattiin kokonaan ja kolmessa asiassa vain joltain osin. Ratkaisusalaiset asiat olivat hyvin erityyppisiä.

Kokonaan salattiin kaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisua, yksi rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskeva asia ja yksi yritysoikeudellista sopimusta koskeva asia. Kaikkien mainittujen asioiden ratkaisut oli salattu kokonaisuudessaan myös käräjäoikeudessa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta sekä rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevissa asioissa käsiteltiin asioihin läheisesti liittyviä seksuaalirikoksia. Näissä asioissa ratkaisun salassapidon perusteena olivat odotetusti arkaluonteiset tiedot. Yritysoikeudellista sopimusta koskevan siviiliasian ratkaisu salattiin liike- ja ammattisalaisuuksien vuoksi. Kyseisessä asiassa yleisön tarpeita varten oli kuitenkin laadittu julkinen seloste, josta ratkaisun pääkohdat ilmenivät.

Osittain salatut kolme siviiliasian ratkaisua koskivat yritysoikeudellista sopimusta, työsuhdeasiaa sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Kahden ensin mainitun asian ratkaisut olivat tarpeellisin osin salaisia liike- ja ammattisalaisuuksien vuoksi. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan riita-asian ratkaisu oli salattu arkaluonteisten tietojen vuoksi.

Edellä mainittujen asioiden lisäksi kahdesta siviiliasian ratkaisusta oli päätetty salata asianosaisen henkilöllisyys, mutta tuomiot olivat muuten julkisia. Asiat liittyivät käräjäoikeudessa käsiteltyihin seksuaalirikosasioi-

hin, ja henkilöllisyys oli salattu ratkaisusta rikosasian asianomistajan henkilöllisyyttä koskevan YTJulkL 24.2 § 1-kohdan perusteella. Rikosasioiden analysoinnissa noudatettua systematiikkaa seuraten asioita ei kuitenkaan laskettu osittain salaisiksi vaan julkisiksi ratkaisuuksi.

Kuten rikosasioissa, myös riita- ja hakemusasioissa ratkaisun salassapidon perusteeksi viitattiin yleensä vain yleisesti YTJulkL 24 §:n ja saman asian asiakirjojen salassapitoa koskeviin perusteluihin, joista salassapidon syy ilmeni. Myös salassapitoaikojen osalta noudatettiin asiakirjoja koskevia päätöksiä.

Kokonaisuutena arvioiden voidaan ratkaisujen kuten muidenkin asiakirjojen salassapidosta todeta, että riita- ja hakemusasioissa salassapito kohdistui rikosasioita selkeämmin vain tiettyihin ratkaisujen osiin sen sijaan, että olisi turvauduttu laajempaan salassapitoon. Yleensä ratkaisun perusteet ilmenivät hyvin, vaikka esimerkiksi liike- ja ammattisalaisuudet oli salattu.

Taulukko 13 Ratkaisun salassapidon peruste hovioikeusaineistoon kuuluvissa siviiliasioissa

Ratkaisun julkisuus	Salassapidon peruste	N
Kokonaan salainen	Arkaluonteiset tiedot	3
	Liike-/ammattisalaisuus	1
Osittain salainen	Arkaluonteiset tiedot	1
	Liike-/ammattisalaisuus	2
Julkinen / Ei tietoa		13
Yhteensä		20

4 Johtopäätöksiä

Ratkaisujulkisuus on laissa selkeämmin säännelty kuin muiden oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus. Koska ratkaisun salassapito edellyttää tuomioistuimen määräystä, epäselvyyttä ei jää siitä, onko ratkaisu salassa pidettävä vai ei. Siksi myös ratkaisusalaisten asioiden määrällinen arviointi oli melko yksiselitteistä.

Käräjäoikeuksista saadun aineiston perusteella voidaan arvioida, että ratkaisu salataan kokonaan tai joltain osin suurin piirtein 1 %:ssa käräjäoikeuksissa käsiteltäviä rikosasioita riippumatta siitä, lasketaanko mukaan ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyden osalta salassa pidettävät ratkaisut. Vastaavasti kokonaan tai joltain osin ratkaisusalaisten asioiden osuuden voidaan hovioikeuksissa arvioida olevan kolmisen prosenttia kaikista käsitellyistä rikosasioista.

Tutkimukseen käytetty aineisto osoittaa, että ratkaisuja salataan tuomioistuimissa käsiteltävien rikosasioiden kokonaismäärään nähden varsin vähän.

Merkille pantavaa tosin on, että hovioikeuksissa rikosasioiden ratkaisuja salataan suhteellisesti useita prosentteja enemmän kuin kärjäoikeuksissa. Aineiston perusteella keskeisin selittävä tekijä mainittuun eroon on se, että hovioikeuksissa käsitellään suhteellisesti enemmän seksuaalirikoksia kuin kärjäoikeuksissa.

Koko ratkaisun salassapito oli rikosasioissa varsin yleistä ilmeisesti siksi, että seksuaaliseen tekoon ja henkilökohtaiseen yksityiselämään liittyvät seikat ovat yleensä seksuaalirikasioissa tuomioiden perustelujen keskiössä. Siksi jäljelle jäävillä ei-arkaluonteisilla tiedoilla ei nähdä olevan sellaista informaatioarvoa, joka parantaisi yleisön oikeutta arvioida tuomion perusteita.

Etenkin koko ratkaisun salassapitoa perusteltiin aineistoon kuuluvissa asioissa pääosin melko yleisluonteisesti. Salassapidon varsinainen syy kävi usein ilmi asian luonteesta tai muista julkisuusratkaisuista. Vaikutti kuitenkin siltä, että salassapitoratkaisuihin oli olemassa perusteltu syy, vaikkei se kovin yksilöidysti tullutkaan esille. Esimerkiksi seksuaalirikasioissa ratkaisut keskittyivät lähinnä seksuaalisen teon ja siitä aiheutuneiden fyysisten ja psyykkisten vammojen selostamiseen ja arviointiin. Lisäksi ratkaisuissa selostettiin usein lapsen suhdetta vanhempaansa ja kuvailtiin murrosikään liittyviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Ottaen huomion ratkaisun merkitys oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttajana olisi ollut ulkopuolisen kannalta selventävää, mikäli perusteet olisivat käyneet selvästi ilmi julkisista asiakirjoista.

Joissain tuomioistuimissa vaikutti olevan melko vakiintuneena käytäntönä, että ratkaisuista salattiin vain asianomistajan henkilöllisyys. Menettely vaikutti varsin käytännölliseltä sellaisissa seksuaalirikasioissa, joissa rikoksen uhri ei ollut yksilöitävissä tekoon liittyvistä muista olosuhteista tai syytetyn ja uhrin välisistä sukulaissuhteista. Tällaisissa ratkaisuissa ulkopuolinen kykeni täysin seuraamaan tuomioistuimen päätöksen perusteita siten, että ulkopuolinen tuomioistuinten ratkaisuihin kohdistuva kontrolli oli aidosti mahdollista.

Siviiliasioissa ratkaisujen salassapito oli sekä kärjäoikeuksissa että hovioikeuksissa hyvin marginaalista. Koko ratkaisun salassapitoon turvauduttiin ratkaisusalaisissa siviiliasioissa yleensä silloin, kun salassapidon perusteena olivat arkaluonteiset tiedot. Muissa kuin arkaluonteisia tietoja sisältävissä siviiliasioissa oli tyypillisempää salata vain ratkaisun osa. Tällöin salassa pidettävä tieto koski usein liike- ja ammattisalaisuuksia. Yleensä pääasian ratkaisun perusteet ilmenivätkin tuomiosta hyvin, vaikka esimerkiksi liike- ja ammattisalaisuudet oli salattu.

VII JULKINEN SELOSTE

1 Selosteen laatimisvelvollisuus lainsäädännössä

Julkisuusperiaatteen toteutumiseksi tuomioistuinten ja muiden viranomais-
ten on noudatettava palveluperiaatetta, johon sisältyy muun muassa tuo-
mioistuimissa asioivien asiallinen kohtelu ja riittävä viestintä. Julkisuuden
tavoitteiden toteuttamiseksi tuomioistuinten on perusteltua pyrkiä oikeu-
denkäynnin julkisuuteen tiedottamalla toiminnastaan. Tuomioistuimia kos-
kevat myös yleisen julkisuuslain säännökset tiedottamisvelvollisuudesta.

Oikeudenkäynnin julkisuuslainsäädäntöä uudistettaessa salassa pidettä-
vien ratkaisujen julkisuutta lisättiin aikaisemmasta asettamalla tuomiois-
tuimille nimenomainen velvoite laatia tietyissä tilanteissa niin sanottu jul-
kinen seloste. Tarkoituksena oli lisätä ratkaisun julkisuutta ja lieventää jul-
kisten ja salassa pidettävien ratkaisujen välistä kuilua. YTJulkL:n 25 §:n
mukaan julkinen seloste on laadittava salassa pidettäväksi määrätystä rat-
kaisusta, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt
huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Julkinen seloste sisältää pääpiir-
teittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista.

Selosteen laatimisvelvollisuuden syntymiseksi ratkaisevaa ei ole esi-
merkiksi se, kuinka moni tiedotusväline on osoittanut kiinnostusta asiaa
kohtaan. Paikallinenkin huomattava kiinnostus saattaa synnyttää selosteen
laatimisvelvollisuuden, samoin se, että asia muutoin on merkittävä. Koska
yleisön ja tiedotusvälineiden kiinnostus kohdistuu erityisesti rikosasioihin,
julkisen selosteen laatimisvelvollisuus koskee useimmin rikosasioita.
Vaikka laissa säädetyt edellytykset julkisen selosteen laatimisvelvollisuu-
delle eivät täyty, tuomioistuin voi siitä huolimatta antaa julkisen selosteen
ja ylittää siten oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen vähimmäistason. Se-
losteen laatimisvelvollisuutta koskevaa säännöstä tulisi tulkita julkisuus-
myönteisesti.¹⁶⁸

Lainsäädäntövaiheessa oli esillä myös vaihtoehto, jonka mukaan julki-
sen selosteen laatimisvelvollisuus tulisi laajentaa koskemaan kaikkia salai-
sia rikosasioita, koska ne sisältävät usein huomattavan julkisen intressin.
Huomiota kiinnitettiin esimerkiksi siihen, ettei juttuja käsitellessä voida
aina etukäteen arvioida, onko asia merkittävä tai kiinnostava, jolloin selos-
teen laatimisvelvollisuus jäisi tulkinnanvaraiseksi. Toisaalta etenkin useat
oikeuslaitoksen edustajat suhtautuivat epäröiden siihen, että seloste olisi

¹⁶⁸ EOAK 3947/2008 17.9.2010.

laadittava kaikissa lakiesityksessä mainituissa tilanteissa. Tällaisen kannan esittäjät esittivät huolensa siitä, että julkinen seloste saattaisi joissain tilanteissa heikentää yksityisyyden suojaa huolimatta siitä, ettei asianomistajien nimiä mainita. Etenkin pienillä paikkakunnilla asianomistajan henkilöllisyyden pelättiin olevan yleisön pääteltävissä oikeudenkäynnin diaaritietojen ja selosteessa esitettyjen muiden tietojen perusteella.¹⁶⁹ YTJulkL:n 25 §:n lisättiinkin lakivaliokunnan ehdotuksesta säännös, jonka mukaan erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu. Tarkoituksena oli erityisen arkaluonteisissa rikosasioissa sallia julkisen selosteen antaminen myöhemmin kuin varsinainen ratkaisu, jolloin julkista selostetta ei voitaisi yhtä helposti yhdistää mihinkään tietyn jutun diaaritietoihin. Säännös on tarpeellinen esimerkiksi perheväkivalta-asioissa, joissa asianomistajan henkilöllisyys paljastuu sen vuoksi, että vastaajan nimi on diaaritietona ja ratkaisun lopputulostietona julkinen.¹⁷⁰

2 Selosteen ilmenemismuodot tutkimuksessa

Tutkimuksen yksi tärkeistä tavoitteista oli selvittää, miten laajasti ja millaisissa tilanteissa tuomioistuimissa laaditaan julkisia selosteita. Tutkimusaineistossa esiintyi hyvin erilaisia julkisia selosteita. Usein selosteet oli kirjoitettu omin sanoin varsinaista tuomiota suurpiirteisemmin siten, että tapauksen pääpiirteet tulivat ilmi. Toisaalta esiintyi myös selosteita, joissa tuomion alkuperäisestä tekstistä oli poistettu ainoastaan salassa pidettäviksi tarkoitettut osat ja jätetty tuomion julkiset osat sellaisenaan samaan sanamuotoon kuin varsinaisessa tuomiossa. Tällaisia asiakirjoja ei aina ollut otsikoitu tai välttämättä miellettykään julkisiksi selosteiksi, vaan pikemminkin osittain salatuiksi ratkaisuuksi, joista salassa pidettävät tiedot on poistettu.

Tavatonta ei ollut sekään, että julkinen seloste oli varsinaisen tuomion kanssa täysin identtinen lukuun ottamatta asianomistajan nimeä, joka oli jätetty julkisessa selosteessa mainitsematta esimerkiksi korvaamalla se kirjaimella. Tällaiset asiakirjat oli yleensä otsikoitu julkisiksi selosteiksi tai *tuomion julkisiksi versioiksi*. Asianomistajan henkilöllisyystietoja lukuun ottamatta tällainen tuomion kappale ei poikennut varsinaisesta asianosaisille annettavasta tuomiosta.

¹⁶⁹ OMLS 2002:19, 45–46. Ks. myös KKO:n sekä Helsingin, Itä-Suomen, Rovaniemen ja Vaasan hovioikeuksien lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

¹⁷⁰ LaVM 24/2006, 7, ks. myös EOAK 3947/2008 17.9.2010.

Julkisia versioita esiintyi kahdenlaisissa tapauksissa. Yleisemmin julkinen versio tehtiin silloin, kun tuomiota *ei ollut määrätty salaiseksi muutoin kuin asianomistajan nimen osalta* (YTJulkL 24.2 § 1-kohta). Toisaalta samanlainen asiakirja oli saatettu tehdä myös silloin, kun ratkaisu oli ensin määrätty *kokonaan salaiseksi* (YTJulkL 24.1 §). Tällaisissakin tilanteissa julkinen versio vastasi asianomistajan nimeä lukuun ottamatta täysin varsinaista tuomiota. Tosiasiallisesti samaan tulokseen siis päästiin riippumatta siitä, oliko tuomio kokonaan vai ainoastaan asianomistajan nimen osalta salainen.¹⁷¹

Yleisön kannalta julkiset versiot ovat luonnollisesti informatiivisempia kuin selosteet, joissa asioita on saatettu selvittää vapaamuotoisesti hyvin suppeastikin. Pelkästään asianomistajan nimen salaaminen vaikuttaa usein olevan myös vaivattomampaa kuin sanamuodoltaan suppeampien selosteiden kirjoittaminen. Tällainen menettely ei kuitenkaan sovellu tilanteisiin, joissa asianomistajan henkilöllisyys ilmenee muiden asiaan tai tuomioon liittyvien tietojen vuoksi. Tällöin tuomion julkinen kappale on laadittava yleisempään muotoon ja tarvittaessa annettava niin, että tasapaino julkisuuden ja suojattavien etujen välillä säilyy.

Yllä mainituista huomioista ilmenee, että käräjäoikeuksissa noudatetaan julkisten selosteiden ja niitä vastaavien asiakirjojen laatimisessa erilaisia käytäntöjä. Onkin pitkälti systemaattinen kysymys, mihin julkisen selosteen, julkisen version, osittain salaisen ratkaisun ja julkisen ratkaisun väliset rajat määritellään. Tässä tutkimuksessa julkinen seloste on ymmärretty mahdollisimman laajaksi siten, että tutkimuksessa kyetään mahdollisimman hyvin huomioimaan erilaiset, mutta samaan tarkoitukseen tähtäävät käytännöt. Silloin, kun tuomio on määrätty joltain osin tai kokonaan salaiseksi, *kaikki kokonaan tai osittain salaisista tuomioista erilliset, tuomiota selostavat asiakirjat on siis luettu julkisiksi selosteiksi*. Merkitystä ei ole annettu sille, miten asiakirja on otsikoitu.

Julkisiksi selosteiksi *ei ole kuitenkaan katsottu tuomiosta erillisiä tuomiota selostavia asiakirjoja, jos itse tuomio on ollut julkinen*, sillä lain mukaan julkinen seloste tehdään vain kokonaan tai joltain osin salaisesta ratkaisusta. Koska ratkaisut, joista on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys, on tässä tutkimuksessa katsottu julkisiksi, *ei julkisiksi selosteiksi ole myöskään laskettu mainituista ratkaisuista tehtyjä julkisia versioita*.

¹⁷¹ Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa salassa pidettävistä ratkaisuksista on tapana tehdä julkinen versio silloinkin, kun varsinaiselle julkiselle selosteelle ei välttämättä ole tarvetta, mutta tuomiosta halutaan myös julkinen kappale. Varsinainen lakiin perustuva julkinen seloste puolestaan tehdään silloin, kun ratkaisu on kokonaan tai osittain salainen ja kysymys on yhteiskunnallisesti merkittävästä tai yleisön mielenkiintoa herättävästä asiasta.

Julkiseksi versioksi kutsuttavaa tuomion kappaletta on pidetty julkisena selosteena vain silloin, kun ratkaisusta on ollut tarve salata jotain muutakin kuin asianomistajan henkilöllisyys.¹⁷²

Julkiseksi selosteiksi ei ole liioin katsottu tuomioita, joista osa on tarkoitettu salassa pidettäväksi, mutta joista ei ole laadittu valmista yleisölle annettavaa versiota. Tällaiset asiakirjat on katsottu osittain salaisiksi tuomioiksi, joista ei ole laadittu julkista selostetta. *Jotta asiakirja voisi olla julkinen seloste, on edellytetty, että se on sellaisenaan valmis yleisölle levitettäväksi ilman, että siitä tarvitsee enää salata tietoja.*

3 Selosteet käräjäoikeuksissa

3.1 Selosteen käyttö rikosasioissa

Usein rikosasioissa, joissa ratkaisut olivat joko kokonaan tai osittain salaisia, oli laadittu jonkinlainen erillinen julkinen seloste yleisön tarpeisiin. Tällaisia rikosasioita oli käräjäoikeusaineistossa yhteensä 67 eli noin 32 % sellaisista aineiston rikosasioista, joissa ratkaisu oli kokonaan tai osittain salainen. Selosteita laadittiin suhteellisesti suurin piirtein yhtä paljon riippumatta siitä, oliko ratkaisu salattu kokonaan vai osittain. Selosteiden suhteellinen määrä ei vaihdellut myöskään sen perusteella, oliko kysymyksessä seksuaalirikosasia vai jokin muu varsinainen rikosasia. *Ne aineistoon kuuluvat rikosasiat, joissa seloste oli tehty, muodostivat kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä rikosasioista noin 0,2 %, eikä selosteiden suhteellinen osuus todellisuudessaakaan liene merkittävästi tätä suurempi.*

Taulukko 14 Julkisen selosteen käyttö käräjäoikeusaineistoon kuuluvissa rikosasioissa

Ratkaisun julkisuus	Julkinen seloste	Ei julkista selostetta	Yhteensä
Kokonaan salainen	55	113	168
Osittain salainen	12	28	40
Julkinen	0	53	53
Yhteensä	67	194	261

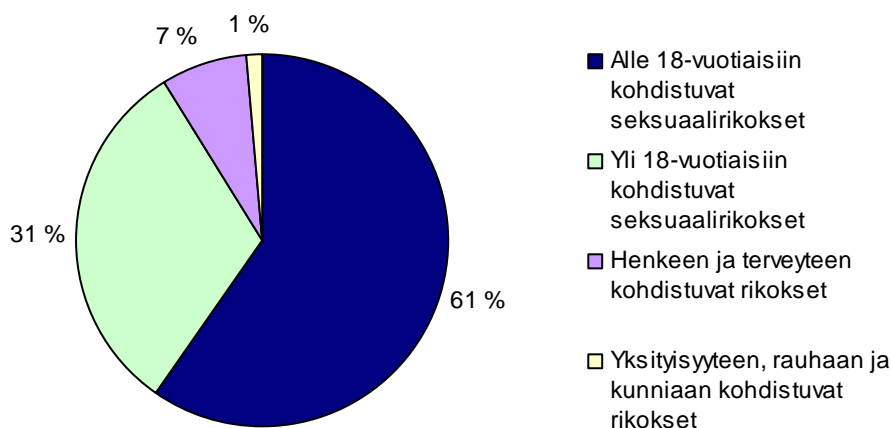
Käräjäoikeuksittain tarkasteltuna julkisten selosteiden määrä oli vaihteleva. Selosteiden tarpeeseen vaikuttaa luonnollisesti se, millaisia asioita käräjäoikeuksissa käsitellään ja kuinka julkisina tuomiot pidetään. Mikäli tuomiot

¹⁷² Tässä tutkimuksessa on pidetty systemaattisesti selkeimpänä käsitellä asianomistajan henkilöllisyyden salaamista vain yhdessä jaksossa, minkä vuoksi sitä ei ole käsitelty asiakirja- tai ratkaisujulkisuuden osana. Koska julkisia selosteita tehdään ainoastaan salaisista ratkaisuksista, julkisina pidettävistä tuomioista tehtyjä julkisia versioita on tämän tutkimuksen systematiikan valossa vaikea tulkita julkisiksi selosteiksi.

pidetään pääosin julkisina, tarvetta julkiselle selosteelle ei yleensä ole. Selosteet eivät ole välttämättömiä myöskään sellaisissa asioissa, jotka eivät ole yleisön kannalta merkittäviä tai kiinnostusta herättäviä. Käräjäoikeuksittainen vertailu edellyttääkin, että selosteiden määrä suhteutetaan käsiteltyjen asioiden laatuun ja ratkaisujen julkisuuteen.

Julkisten selosteiden laatimisessa erottui esimerkiksi Etelä-Savon käräjäoikeus, jossa julkinen seloste oli tehty kaikista aineistoon kuuluvista ratkaisusalaisista asioista. Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa selostetta ei käytössä olleiden tietojen mukaan ollut tehty yhdestäkään aineistoon kuuluvasta asiasta, vaikka kokonaan salaisia ratkaisuja oli aineistossa peräti 20 (ks. liitetaulukko 12).

Kuutta asiaa lukuun ottamatta kaikki julkiset selosteet koskivat asioita, joissa rikosnimikkeenä oli jonkinlainen seksuaalirikos. Näistä 40 oli tehty lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyn yhteydessä ja 21 aikuisiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyn yhteydessä. Muista asioista julkisia selosteita oli tehty satunnaisemmin. Viidessä asiassa käsiteltiin henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta. Näistä kolmessa oli kysymys pahoinpitelystä, yhdessä joukkotuhonnasta ja yhdessä murhan yrityksestä. Lisäksi julkinen seloste tehtiin yhdessä salakatselua koskevassa asiassa.

Kuvio 22 Julkisen selosteen käyttö asiaryhmittäin

Suurin osa (28 selostetta, 42 % selosteista) tehtiin asioissa, jossa vastaajalle tai vastaajille määrätty rangaistus oli ehdollinen vankeus ja tämän lisäksi mahdollisesti yhdyskuntapalvelu tai sakko. Reilu neljännes (18 selostetta, 27 %) tehtiin tilanteissa, joissa rangaistukseksi annettiin ehdotonta vankeutta.

Seloste oli tehty myös seitsemässä (12 %) sakkoon tai yhdyskuntapalveluun johtaneessa rikosasiassa. Siten selosteen laatimisen kannalta ratkaisevaa ei kaikissa tilanteissa näytä olleen rikoksen moitittavuus ja rangais-

tuksen ankaruus, vaan pikemminkin rikoksen laatu. Seksuaalirikosasioilla katsottiin olevan yhteiskunnallista merkittävyyttä tai ainakin jonkinlaista tiedotusarvoa myös niissä tilanteissa, joissa rangaistukseksi määrättiin ainoastaan sakko.

Vajaa viidennes (12 selostetta, 18 %) selosteista oli laadittu tilanteissa, joissa syyte oli hylätty. Kaikki nämä asiat koskivat seksuaalirikoksia. Seksuaalirikossyytteen hylkäämisellä onkin yleisön kannalta usein vähintään yhtä suuri informaatioarvo kuin rangaistukseen tuomitsemisella, koska kysymys on usein hyvinkin vakavista syytteistä. Selosteen avulla yleisö voi arvioida niitä perusteita, joihin tukeutumalla tuomioistuin on päätnyt syytteen hylkäämiseen. Kahden asian kohdalla vastaajan saamasta rangaistuksesta ei saatu tutkimusaineiston asiakirjojen perusteella tietoa.

Useimmiten selosteet sisälsivät ainakin pääpiirteittäisen selostuksen asian tosiseikoista ja taustoista. Seksuaalirikoksissa mainittiin yleensä vastaajan ja asianomistajan iät sekä pääpiirteittäinen tapahtumainkulku. Jonkin verran esiintyi kuitenkin myös hyvin suppeita selostuksia. Selosteissa korostui tuomioistuimen näkemys tosiseikoista, eikä osapuolten mahdollisesti poikkeavia näkemyksiä yleensä ryhdytty erittelemään. Esimerkiksi näytön arvioinnista saatettiin vain todeta, mitä tuomioistuin oli ”katsonut näytetyksi”. Noin puolet selosteista sisälsi kuitenkin tällaista mainintaa tarkemman, ainakin pääpiirteittäisen arvion näytön luotettavuudesta ja riittäväyydestä, ja monessa selosteessa oli hyvinkin laaja arvio todisteista.

Suurin osa selosteista sisälsi jonkinlaisen maininnan siitä, miten asiassa ilmenneet tosiseikat vaikuttivat teon syyksiluettavuuteen ja rangaistuksen arviointiin. Tällainen oikeudellinen arviointi ja seuraamusharkinta oli yleensä kuitenkin selvitetty melko suppeasti esimerkiksi mainitsemalla rangaistuksen olevan oikeuskäytännön mukainen tai oikeassa suhteessa tekoon. Monesti selosteissa oli kerrottu seuraamuksesta ainoastaan tiedot, jotka ilmenivät jo julkisesta tuomiolauselmastakin.

Noin puolet selosteista sisälsi maininnan siitä, miksi varsinainen ratkaisu oli määrätty salassa pidettäväksi. Yhtä yleistä kuitenkin oli, ettei ratkaisun salassapidon perusteista mainittu selosteessa mitään. Koska lähes kaikissa selosteissa oli kysymys seksuaalirikoksesta, rikosnimikkeestä oli kuitenkin pääteltävissä, että ratkaisu oli todennäköisesti salassa pidettävä arkaluonteisten tietojen vuoksi.

Kahdessa rikosasiassa, joissa ratkaisu oli osittain salainen, seloste oli laadittu poistamalla siitä kokonaan ne syytekohdat, joita koskeva tuomion osa oli määrätty salassa pidettäväksi. Tällaisissa asiakirjoissa ei siis valaistu niitä asioita, jotka ratkaisusta oli salattu, vaan ratkaisusta oli vain tehty versio, josta ilmeni tuomion julkiset tiedot. Voidaan pitää tulkinnanvaraisena, onko tällaisissa asioissa lainkaan kysymys julkisista selosteista, sillä

erillisiä julkisia selosteita tuskin olisi laadittu, mikäli salassa pidettävät syytekohdat olisi käsitelty erikseen.

Muutamassa Helsingin, Itä-Uudenmaan ja Oulun kärjäoikeudessa ratkaistussa asiassa oli menetelty siten, että koko ratkaisu oli määrätty salaiseksi, mutta selosteesta puuttui tuomioon verrattuna ainoastaan asianomistajan henkilöllisyystiedot tai joitain yksittäisiä henkilöllisyyteen viittaavia tietoja. Tällaiset asiat olisi voinut laskea myös ratkaisujulkisiksi asioiksi, sillä lopputulos oli julkisuuden kannalta käytännössä sama kuin niissä asioissa, joissa tuomiota koskeva salassapitomääräys koski ainoastaan asianomistajan henkilöllisyyttä. Koska tällaisissa asioissa oli kuitenkin annettu ratkaisusta salassapitomääräys, ne laskettiin systematiikan vuoksi ratkaisusalaisiksi asioiksi, joista oli tehty laajat julkiset selosteet.

Tutkimuksen kärjäoikeusaineistoon kuului 53 rikosasiaa, joiden ratkaisut laskettiin tutkimuksessa julkisiksi. Tässä ryhmässä yhteensä 16 asiassa oli kuitenkin tehty tuomiosta julkinen versio, josta asianomistajan nimi oli poistettu. Koska nämä asiat laskettiin ratkaisujulkisiksi, ei julkista versiota laskettu lain mukaiseksi selosteeksi. Sinänsä ne kuitenkin ajoivat samaa tavoitetta kuin julkiset selosteet, sillä asianomistajan henkilöllisyyden sisältäviä tuomioita ei olisi voinut jakaa yleisölle.

3.2 Selosteen käyttö riita- ja hakemusasioissa

Aineistoon kuuluvissa riita- ja hakemusasioissa julkisia selosteita ei tehty lainkaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä aineistossa oli ainoastaan kaksi kokonaan salattua ratkaisua, eikä niihinkään liittynyt laaja-alaisesti merkittäviä tai yleistä mielenkiintoa herättäviä asioita. Myöskään osittain salaisista tuomioista ei ollut tehty yleisöä varten erillisiä julkisia selosteita. Yleisön riita-asioihin kohdistama mielenkiinto on yleensä hyvin marginaalista, eikä julkiselle selosteelle juurikaan liene riita-asiassa käyttöä lukuun ottamatta hyvin poikkeuksellisia tilanteita. Yleisöllä on luonnollisesti oikeus pyydettäessä saada tieto riita-asioidenkin tuomioista siltä osin kuin ne ovat julkisia.

4 Selosteet hovioikeuksissa

4.1 Selosteen käyttö rikosasioissa

Aineistoon kuuluvista hovioikeuden käsittelemistä rikosasioista (118 asiaa) oli tehty julkinen seloste yhteensä seitsemässä tapauksessa. *Kaikista kokonaan tai osittain ratkaisusalaisista asioista (90 asiaa) seloste tehtiin siis*

alle kymmenessä prosentissa. Selosteet jakaantuivat melko tasaisesti hovioikeuksien kesken (ks. liitetaulukko 13).

Taulukko 15 Julkisen selosteen käyttö hovioikeusaineistoon kuuluvissa rikosasioissa

Ratkaisun julkisuus	Julkinen seloste	Ei julkista selostetta	Yhteensä
Julkinen	0	28	28
Osittain salainen	4	7	11
Kokonaan salainen	3	76	79
Yhteensä	7	111	118

Julkiseksi selosteeksi ei laskettu sellaisia salaisista tuomioista erillisiä asiakirjoja, jotka sisälsivät ainoastaan tietoja, jotka ilmenivät myös julkisesta tuomiolauselmasta. Joskus tällaisissa tuomioista erillisissä asiakirjoissa saatettiin mainita myös ratkaisun julkisuutta koskeva päätös. Vaikka ratkaisut olivat tältä osin julkisempia kuin kokonaan salaiset ratkaisut, ne eivät sisältäneet tietoa asian ratkaisun perusteista. Asiakirjoja ei ollut edes tarkoitettu julkisiksi selosteiksi, vaan asiakirjoiksi, jotka sisälsivät asiaan liittyvät julkiset tiedot. Mainitunlaisia asiakirjoja laadittiin Helsingin ja Kouvolan hovioikeuksissa ja niitä oli tutkimusaineistoon kuuluvissa rikosasioissa yhteensä 18.

Julkisten selosteiden vähyys hovioikeuksissa verrattuna kärjäoikeuksiin selittynee pitkälti sillä, että asiat on jo kerran käsitelty kärjäoikeuksissa. Hovioikeudessa julkisen selosteen tarvetta ei välttämättä ole, jos seloste on laadittu samasta asiasta jo kärjäoikeudessa tai kärjäoikeuden tuomio on ollut olennaisilta osiltaan julkinen. Asioissa, joissa hovioikeuden kanta ja perustelut kärjäoikeuden ratkaisun verrattuna eivät muutu, itse tuomioikin on usein hyvin suppea.

Kaikissa aineistoon kuuluvissa tapauksissa, joissa seloste oli tehty, asia koski yksin tai muiden asioiden ohella sitä, oliko vastaaja syyllistynyt rikokseen tai miltä osin teko voitiin lukea hänen syykseen. Neljässä asiassa oli kyse lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sen törkeästä tekemästä, kahdessa raiskauksesta ja yhdessä murhan yrityksestä. Siten lähes kaikki selosteet koskivat seksuaalirikosasioita. Kaikki mainitut asiat oli myös käsitelty hovioikeudessa suullisessa käsittelyssä, jossa oli otettu vastaan todistelua. Yleensä kärjäoikeuden tuomiota oli muutettu joltain osin, tosin muutos koski parissa tapauksessa ainoastaan rangaistusta tai vahingonkorvausta. Julkisia selosteita ei tehty asioista, jotka koskivat kokonaisuudessaan pelkästään rangaistuksen mittaamista.

Kaikissa selosteissa oli kuvattu, mitä asianosaiset olivat hovioikeudessa vaatineet sekä esitetty hovioikeuden ratkaisun pääpiirteittäiset perusteet. Yleensä myös ratkaisun salassapidon peruste oli mainittu. Kahdessa tapauk-

sessä julkinen seloste oli kirjoitettu ratkaisusta kokonaan erillisenä siten, että asiakirjasta ilmenivät ratkaisun pääpiirteet vapaamuotoisesti selostettuna. Yleisempää kuitenkin oli, että seloste seurasi salassa pidettäviä tietoja lukuun ottamatta varsinaisen ratkaisun sanamuotoa.

Käräjäoikeuskäytännön tapaan myös hovioikeuksissa laadittiin usein niin sanottu julkinen versio silloin, kun asianomistajan henkilöllisyys oli määrätty salassa pidettäväksi, vaikka ratkaisu ei muilta osin ollut salainen. Tällä tavoin meneteltiin 16 aineistoon kuuluvassa asiassa.

4.2 Selosteen käyttö siviiliasioissa

Toisin kuin käräjäoikeuksissa, hovioikeuksissa oli tehty julkisiksi selosteiksi tulkittuja asiakirjoja myös siviiliasioista. Tällaisia asioita oli yhteensä neljä, joista yhden ratkaisu oli salattu kokonaan ja kolmen osittain. Selosteista kolme oli tehty Helsingin hovioikeudessa ja yksi Kouvolan hovioikeudessa.

Kolme julkisen selosteen sisältänyttä asiaa koski yritys- ja työoikeudellisia riitoja. Näistä kahdessa asiassa oli päädytty sovintoon, joka oli määrätty salaiseksi. Julkiseksi selosteeksi katsottiin näissä tapauksissa julkiset asiakirjat, joista ilmeni, että hovioikeus oli vahvistanut asiassa sovinnon. Yksi julkisen selosteen sisältänyt asia koski lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Viimeksi mainitun asian alkuperäisessä ratkaisussa pohdittiin arkaluonteisia asioita, kuten lapsen mahdollisesti kohdistuneita seksuaalisia tekoja ja niiden seurauksia. Ratkaisusta tehdystä julkisesta selosteesta oli poistettu tuomion arkaluonteisimmat, lähinnä näytön arvioinnin yhteydessä esiin tulleet seikat.

Yhden seksuaalirikosta koskevan vahingonkorvausasian ratkaisusta oli tehty julkinen versio, josta oli peitetty asianosaisen henkilöllisyys. Rikosasioiden analysoinnissa käytettyä systematiikkaa seuraten tällaista asiakirjaa ei kuitenkaan luettu julkiseksi selosteeksi.

5 Johtopäätöksiä

Lain mukaan julkinen seloste laaditaan salassa pidettäväksi määrätyistä ratkaisusta, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Lain mukaan julkinen seloste sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Julkisen selosteen määritelmä on siten laissa melko väljä ja sitä voidaan käyttää tilanteesta riippuen eri tavoin. Tutkimusaineistosta ilmenikin, että tuomio-

istuuimissa laadittiin tarkasteluajankohtana useantyyppisiä asiakirjoja, joiden tarkoitus oli lisätä ratkaisun julkisuutta.

Usein ratkaisuja selostettiin käräjä- ja hovioikeuksien julkisissa selosteissa vapaamuotoisesti kerraten asian ja ratkaisun pääkohdat. Tällaisten selosteiden laajuus vaihteli hyvin suppeista varsin perusteellisiin selostuksiin. Toisaalta aineistossa esiintyi julkisia selosteita, jotka oli laadittu poistamalla salassa pidettäviä osia ja jättämällä ratkaisu muilta osin sanamuodoltaan varsinaista ratkaisua vastaavaksi. Yksittäisissä tapauksissa tuomiota selostavasta julkisesta asiakirjasta oli poistettu kokonaan jokin syytekohta. Lain sanamuodon perusteella ei ole aivan selvää, täyttivätkö tällaiset asiakirjat julkisen selosteen vaatimukset. Toisaalta tällaisia asiakirjoja ei välttämättä ollut tarkoitettukaan julkisiksi selosteiksi.

Käräjäoikeudet laativat salassa pidettävistä ratkaisuksista toisinaan hyvin laajoja julkisia versioita, joista puuttui alkuperäiseen tuomioon verrattuna ainoastaan asianomistajan nimi. Tällaiset asiakirjat täyttivät teknisesti julkisen selosteen vaatimukset ja olivat yleisölle muita julkisia selosteita informatiivisempia. Lisäksi julkiset versiot vaikuttivat olevan nopeammin ja vaivattomammin laadittavissa kuin sanamuodoltaan vapaamuotoiset julkiset selosteet. Niin käräjä- kuin hovioikeuksissakin laadittiin toisaalta julkisia versioita usein myös silloin, kun vain asianomistajan henkilöllisyys oli määrätty salassa pidettäväksi. Periaatteessa tällaisetkin asiakirjat voidaan tulkita julkisiksi selosteiksi. Tällöin ratkaisua voidaan nimittäin pitää osittain salassa pidettävänä ratkaisuna, josta julkinen seloste voidaan tehdä. Tutkimuksen johdonmukaisuuden vuoksi julkisia versioita ei kuitenkaan tutkimuksessa laskettu julkisiksi selosteiksi, koska myöskään ratkaisuja ei pidetty salassa pidettävänä silloin, kun ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys oli salattu. Kun ratkaisujen ja julkisten selosteiden kriteerit pidettiin yhdenmukaisina, kyettiin vertaamaan julkisten selosteiden osuutta salaisista ratkaisuksista.

Käräjäoikeusaineistoon kuuluvissa rikosasioissa noin joka kolmannesta kokonaan tai osittain salatusta ratkaisusta tehtiin julkinen seloste. Hovioikeuksissa julkisten selosteiden käyttö oli huomattavasti harvinaisempaa kuin käräjäoikeuksissa. Julkinen seloste tehtiin vain seitsemässä asiassa eli alle kymmenessä prosentissa kokonaan tai osittain salatuista ratkaisuksista. Julkiselle selosteelle ei lienekään kovin usein tarvetta silloin, kun seloste on tehty jo käräjäoikeudessa eikä tuomio muutu hovioikeudessa.

Sekä käräjä- että hovioikeuksissa julkiset selosteet koskivat muutamia asioita lukuun ottamatta seksuaalirikoksia. Useimmiten käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien selosteet sisälsivät pääpiirteittäisen selostuksen ratkaisun lopputulokseen vaikuttaneista seikoista. Aina ne eivät kuitenkaan antaneet edellytyksiä arvioida sitä, miten lopputulokseen tosiasiallisesti oli päädytty ja

miten näyttöä oli arvioitu. Selosteiden suppeus saattoi tosin johtua siitä, että laajempi tuomion selostus olisi saattanut paljastaa esimerkiksi asianomistajan henkilöllisyyden.

Huolimatta siitä, että selosteet olivat toisinaan suppeita, aineisto antoi kuvan, että säännös selosteen laatimisvelvollisuudesta on pääosin tavoittanut tuomarit. Selosteiden laatimiskäytäntöä arvioitaessa on luonnollisesti huomioitava, etteivät kaikki ratkaisusalaiset rikosasiat herätä yleisön mielenkiintoa tai ole yhteiskunnallisesti merkittäviä eivätkä siten edellytä myöskään selosteen laatimista. Säännös on kirjoitettu niin yleisluonteisesti, että aineistoon kuuluvien asiakirjojen perusteella oli toisinaan vaikea arvioida, missä asioissa selosteen laatimisvelvollisuuden edellytykset täyttyivät. Ottaen huomioon, että seloste tehtiin käräjäoikeuksissa noin kolmanneksessa ratkaisusalaisia asioita, vaikuttaisi kuitenkin siltä, että julkisen selosteen laatimisvelvollisuutta koskevaa lainkohtaa tulkitaan melko julkisuusmyönteisesti. Toki julkisuusmyönteisintä olisi periaatteessa tehdä seloste kaikista asioista, joissa ratkaisu on salassa pidettävä.

Voidaankin pohtia, tuottaisiko julkisen selosteen laatimisvelvollisuus tuomioistuimille merkittävää lisävaivaa, mikäli seloste olisi laadittava kaikissa ratkaisusalaisissa rikosasioissa. Vuosittain selosteiden laatimisvelvollisuus koskisi tutkimusaineiston perusteella reilua neljäsataa rikosasiaa käräjäoikeuksissa. Hovioikeuksissa selosteen laatimisvelvollisuus rikosasioissa ei olisi yhtä tarpeellinen kuin käräjäoikeuksissa, koska selostetta ei yleensä ole tarvetta laatia samasta asiasta kahteen kertaan. Siviiliasioissakin julkisen selosteen tarve vaikuttaisi olevan sekä käräjä- että hovioikeuksissa harvinaista siviiliasioihin kohdistuvan vähäisen kiinnostuksen vuoksi. Nykyistä laajempaa selosteiden laatimisvelvollisuutta puoltaisi ennen kaikkea se, että ratkaisut ovat tuomioistuinten toiminnan valvonnan kannalta olennaisin julkisuuden osa.

VIII JULKISUUDEN OSA-ALUEIDEN KESKINÄISET SUHTEET

1 Oikeudenkäyntikohtainen julkisuus käräjäoikeuksissa

1.1 Rikosasiat

Oikeudenkäynnin julkisuuslainsäädännön uudistuksen yhtenä tavoitteena oli lisätä julkisuutta siten, että diaari-, asiakirja-, käsittely- ja ratkaisujulkisuudesta päätettäisiin aina erikseen eikä yhden osa-alueen salassapito johtaisi automaattisesti toisen osa-alueen salassapitoon. Yksi tutkimuksen tarkoituksista oli selvittää, miten laajasti oikeudenkäyntejä salataan juttukohdittaisesti, toisin sanoen kuinka herkästi julkisuuden yhden osa-alueen salassapito johtaa myös muiden osa-alueiden salassapitoon.

*Käräjäoikeusaineiston rikosasioissa oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen kohdistui kaikkiin neljään osa-alueeseen 142:ssa käräjäoikeusaineiston rikosasiassa eli 55 %:ssa käräjäoikeusaineiston rikosasioista. Kolme asiaa lukuun ottamatta nämä asiat koskivat seksuaalirikoksia.*¹⁷³ Kaikissa tällaisissa asioissa ei tosin ollut välttämättä määrätty esimerkiksi koko ratkaisua salassa pidettäväksi, vaan salassapitopäätös saattoi koskea julkisuuden eri elementtien osia. Tavallista esimerkiksi oli, että salassa pidettiin asianomistajan henkilöllisyys, asiakirjat sekä osa ratkaisusta, ja lisäksi käsittely pidettiin suljettuna.

Aineistoon sisältyi yhteensä 65 rikosasiaa (25 % aineistoon kuuluvista rikosasioista), joissa julkisuutta oli rajoitettu niin laajasti kuin se lain mukaan on mahdollista. Tällaisissa asioissa diaaritiedot, asiakirjat ja ratkaisu olivat kokonaan salaisia, käsittely oli kokonaan suljettu eikä asiasta ollut tehty myöskään julkista selostetta. Kaikki tällaiset asiat koskivat seksuaalirikoksia. Yleisölle ei näistä asioista välittynyt mitään tietoa vastaajan henkilöllisyyttä ja ratkaisun lopputulosta lukuun ottamatta.

Koska aineistoon kuuluu ainoastaan Sakari-järjestelmään salaisiksi merkittyjä asioita, mainitut prosenttiosuudet kertovat ainoastaan *salaisiksi merkittyjen* rikosasioiden salassapidon laajuudesta. Luku kuvaa siis lähinnä sitä, kuinka laajasti oikeudenkäyntien julkisuutta rajoitetaan silloin, kun oikeudenkäynnissä ylipäättään on jotain salattavaa. Luku ei kerro sitä, kuinka usein tai laajasti käräjäoikeuksissa käsitellyissä rikosasioissa yleensä rajoitetaan julkisuutta.

¹⁷³ Näissä kolmessa asiassa kysymys oli henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista.

Jonkinlaisen kuvan salassapidon juttukohtaisesta laajuudesta voi saada tarkastelemalla seksuaalirikoksia. Kaikkiin käräjäoikeusaineistoon kuului seksuaalirikosasioihin (223 asiaa) suhteutettuna neljän julkisuuden osa-alueen salassapitoon turvauduttiin 62 %:ssa aineiston seksuaalirikospauksia (139 asiassa). Määrä muodostaa *kaikista käräjäoikeuksissa käsitellyistä seksuaalirikosasioihin* (345 asiaa) noin 40 %. Seksuaalirikosasiat, joissa julkisuutta rajoitettiin niin paljon kuin se lain mukaan on mahdollista (65 asiaa), muodostivat aineiston seksuaalirikosasioista vajaan 30 %. Kun määrän suhteuttaa *kaikkiin käräjäoikeuksissa käsiteltyihin seksuaalirikosasioihin, on kaikilta osin salaisten asioiden osuus noin viidennes*. Aineiston puutteellisuuden vuoksi kaikilta mahdollisilta osin salaisia asioita on kuitenkin jonkin verran enemmän.

Yleisimmin käräjäoikeusaineistoon kuuluvissa asioissa rajoitettiin suullisen käsittelyn ja asiakirjojen julkisuutta. Ratkaisun ja diaaritietojen (asianomistajan henkilöllisyyden) salassapidolle oli hieman korkeampi kynnys. Ratkaisujulkisuutta rajoitettiin kuitenkin varsin usein salaamalla ratkaisu kokonaisuudessaan. Toisaalta ratkaisujulkisuutta lisäsivät ratkaisuista toisinaan tehdyt julkiset selosteet.

Oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueet ovat niin riippuvaisia toisistaan, ettei salassapitoratkaisujen lukumäärällinen vertaileminen eri osa-alueiden kesken ole kovin mielekästä. On esimerkiksi mahdollista, että ensisijaisesti on haluttu salata asianomistajan henkilöllisyystiedot tai asiakirjat, mutta tämä on edellyttänyt tosiasiasa suljetun käsittelyn pitämistä ja ratkaisun salaamista tai muotoilemista siten, etteivät salassa pidettävät asiat ilmene. Toisaalta on mahdollista, että kunkin osa-alueen salassapidolle on ajateltu olevan itsenäinen syy. Tosin tällöinkin varsinaiset tosiasiaaperusteet, kuten arkaluonteiset tiedot, lienevät yleensä olleet samoja eri osa-alueita koskevissa päätöksissä.

Käräjäoikeusaineiston perusteella vaikuttaisi olevan melko harvinaista, että asianosaisten salassapitopyyntöjä hylättäisiin. Aineistossa ei ollut yhtään rikosasiaa, jossa asianosaisten salassapitovaatimukset olisi kokonaisuudessaan hylätty. Kaikkiaan 15 rikosasiassa asianosaisen salassapitovaatimukset oli hylätty joltain osin. Osassa näitä asioita hylkääminen koski tiettyä julkisuuden osa-aluetta kokonaisuudessaan, esimerkiksi ratkaisujulkisuutta. Tavallisempaa oli kuitenkin hylätä salassapitopyyntö osittain siten, että tietty osa jostakin julkisuuden osa-alueesta jäi julkiseksi. Esimerkiksi kun ratkaisua oli pyydetty salaiseksi, saatettiin salassapito hyväksyä vain siltä osin kuin ratkaisu sisälsi arkaluonteisia tietoja tai tiedon asianomistajan henkilöllisyydestä.

Muutamista pöytäkirjoista kävi ilmi, että asianosaiset olivat selventävän keskustelun jälkeen suostuneet rajoitetumpaan salassapitoon kuin mitä he

alun perin olivat pyytäneet, jolloin varsinaista hylkäämispäätöstä ei ollut tarvinnut tehdä. Esimerkiksi kun asianomistaja oli pyytänyt koko ratkaisun salassapitoa, tuomioistuimien oli saattanut selvittää, että asianomistajan yksityisyydensuoja voidaan varmistaa pelkästään asianomistajan nimen poistamisella.

Vastaajien salassapitopyyntöjä hylättiin aineistossa yhtä usein kuin asianomistajien salassapitovaatimuksia. Koska vastaajat pyysivät salassapitoa melko harvoin, heidän pyyntöjään hylättiin suhteellisesti selvästi enemmän kuin asianomistajien pyyntöjä.¹⁷⁴ Hylkäämiset johtuivat hyvin tilannekohtaisista asioista ja koskivat eri julkisuuden osa-alueita. Mitään tyypillistä tilannetta, jossa hylkääminen olisi erityisen tavallista, ei tullut ilmi.

1.2 Riita- ja hakemusasiat

Siviiliasioissa oikeudenkäynnin perustietojen salaaminen ei ole mahdollista, joten lain mukaan salassapitoratkaisu on mahdollista tehdä vain asiakirja-, käsittely- ja ratkaisujulkisuuden osalta.

Oikeudenkäyntikohtainen salassapito oli muutenkin riita- ja hakemusasioissa huomattavasti suppeampaa kuin rikosasioissa. Ainoastaan kuudessa käräjäoikeusaineistoon kuuluvassa riita- ja hakemusasiassa (42 asiaa) julkisuutta oli rajoitettu sekä asiakirjojen, käsittelyn että ratkaisun osalta.¹⁷⁵ Selvä syy tähän lienee se, ettei salassapidon tarve siviiliasioissa ole yhtä laajaa kuin esimerkiksi rikosasioissa. Julkisuusratkaisujen määrään vaikutti todennäköisesti myös se, että lähes puolet aineistoon kuuluvista siviiliasioista käsiteltiin kirjallisessa menettelyssä. Mahdollisuus määrätä suullinen käsittely YTJulkL:n nojalla suljetuksi ei siten näissä asioissa edes ajankohtaistunut.

Tyypillisintä oli rajoittaa salassapitopäätös ainoastaan asiakirjoihin ja tällöinkin vain osaan niistä. Näin meneteltiin 26:ssa eli reilusti yli puolessa aineiston riita- ja hakemusasioita. Yhteensä 12 tapauksessa salassapito koski asiakirjojen lisäksi ratkaisua. Useimmiten ratkaisut pidettiin kuitenkin julkisina siitä huolimatta, että asiakirjoja oli määrätty salaisiksi.

Niissä aineistoon kuuluvissa seitsemässä riita- ja hakemusasiassa, joissa oli rajoitettu suullisen käsittelyn julkisuutta, myös asiakirjat ja ratkaisu oli-

¹⁷⁴ Tarkkoja lukuja aloitteen tekijästä julkisuusasiassa on vaikea arvioida, koska usein pöytäkirjasta puuttui maininta siitä, kuka salassapitoa oli pyytänyt. Saatavissa olleiden asiakirjojen perusteella vastaajien rooli salassapidon pyytäjänä oli kuitenkin marginaalinen asianomistajiin verrattuna.

¹⁷⁵ Näistä yhdessä siviiliasiossa oli lisäksi rajoitettu diaaritiedon julkisuutta salaamalla asianosaisen henkilöllisyys rikosasioita koskevan YTJulkL 6.1 §:n perusteella.

vat joltain osin salassa pidettäviä. Näissäkin asioissa ratkaisujen perusteet ilmenivät kuitenkin melko hyvin asiakirjojen ja ratkaisujen julkisista osista.

Kuten rikosasioissa, myös riita-asioissa salassapitopyyntöihin yleensä suostuttiin. Yhdessä asiassa salassapitovaatimukset oli hylätty kokonaisuudessaan. Tässä tilanteessa oli kysymys lähestymiskieltoasiasta, jossa vastaaja pyysi käsittelyä suljetuksi ja asiakirjoja salaisiksi vedoten liikesalaisuuteen ja yksityiselämän suojaan. Käräjäoikeus totesi, ettei asiassa ollut tullut ilmi yksityiselämää tai liiketoimintaa koskevia asioita, jotka voisivat olla salassapidon perusteena. Kolmessa asiassa salassapitovaatimus oli hylätty ainoastaan tietyiltä osin. Esimerkiksi asiakirjojen salassapitovaatimus saatettiin hylätä osittain siten, että koko asiakirja-aineisto ei ollut salaista. Aivan selvää ei ollut, oliko kyse edes varsinaisesta hylkäämisestä vai lopputuloksesta, johon oli päädytty keskustelun jälkeen.

2 Oikeudenkäyntikohtainen julkisuus hovioikeuksissa

2.1 Rikosasiat

Hovioikeuksissa juttukohtaista oikeudenkäynnin julkisuutta voi arvioida ottamalla huomioon sekä käräjäoikeuden että hovioikeuden ratkaisut. Diaari- ja asiakirjasalaisiksi katsottiin asiat, joissa joko käräjäoikeus, hovioikeus tai molemmat olivat tehneet asiaa koskevan salassapitopäätöksen tai lausuneet asiakirjojen olevan lain nojalla salassa pidettäviä. Jotta asia olisi laskeutu hovioikeuskäsittelyn osalta suljetuksi tai ratkaisusalaiseksi, edellytettiin tästä hovioikeuden omaa päätöstä.

Salassapitopäätös oli tehty kaikkien neljän osa-alueen osalta yhteensä 58 rikosasiassa eli vajaassa puolessa hovioikeusaineiston rikosasioista. Käytännössä yhtä salaisia olivat asiat, jotka käsiteltiin esittelymenettelyssä ja salassapito muilta osin oli edellä kuvatun kaltaista. Tällaisia asioita oli yhteensä 14 kappaletta. Siten kaikkia julkisuuden osa-alueita oli tosiasiallisesti rajoitettu 72 rikosasiassa eli yli 60 %:ssa kaikista hovioikeusaineiston rikosasioista.

Noin kolmanneksessa (38 asiassa) hovioikeusaineiston rikasioita julkisuutta oli rajoitettu niin laajasti kuin se YTJulkL:n mukaan on mahdollista. Näissä asioissa ratkaisu ja asiakirjat salattiin kokonaisuudessaan, käsittely päätettiin pitää kokonaan suljettuna ja asianomistajan henkilöllisyys salattiin, eikä yleisölle tehty myöskään julkista selostetta. Näiden lisäksi aineistoon kuului 13 asiaa, joissa salassapito oli muilta osin edellä kuvatun

kaltaista, mutta suullista käsittelyä ei pidetty lainkaan. Edellä mainituista 51 asiasta yleisöllä ei ollut saatavilla juuri muuta tietoa kuin vastaajan henkilöllisyydestä, rikosnimike ja asian lopputulos.

Seksuaalirikosasioiden määriä ja salaamisen laajuutta tarkastellessa voidaan todeta, että *kaikkien neljän julkisuuden osa-alueen rajoittamiseen turvauduttiin vajaassa 55 %:ssa kaikista hovioikeuksissa tarkasteluajan kohtana käsitellyistä seksuaalirikosasioista (133 asiaa). Laajimpaan mahdolliseen salassapitoon turvauduttiin vajaassa 40 %:ssa tarkasteluajan kohtana käsitellyistä seksuaalirikosasioista.*¹⁷⁶ On kuitenkin huomioitava, että hovioikeudessa asiaa käsiteltiin jo toiseen kertaan, ja asiat olivat saataneet olla käräjäoikeudessa julkisempia esimerkiksi siten, että niistä oli laadittu seloste.

Hovioikeusaineistosta ei ilmennyt yhtään rikosasiaa, jossa salassapitovaatimus olisi hylätty. Sen sijaan muutamassa tapauksessa hovioikeus oli muuttanut käräjäoikeuden julkisuuspäätöstä. Kahdessa asiassa muutettiin asiakirjojen salassapitoaikaa. Yhdessä asiassa tuomioistuin muutti käräjäoikeuden päätöstä asianomistajan huoltajan henkilöllisyyden salaamisesta. Hovioikeus totesi, ettei huoltajan henkilöllisyyttä voitu salata YTJulkL 6.1 §:n nojalla, koska lainkohta koski ainoastaan asianomistajaa itseään.

2.2 Siviiliasiat

Käräjäoikeusaineiston tavoin myös hovioikeusaineisto antoi viitteitä siitä, ettei salassapito ole siviiliasioissa yhtä laajaa kuin rikosasioissa, vaan salassapitointressit toteutetaan yleensä asiakirjojen salaamisella. *Hovioikeusaineiston 20 siviiliasiaa vajaassa puolessa oli salattu ainoastaan asiakirjat.* Muissa asioissa oli rajoitettu vaihtelevasti myös käsittely- ja ratkaisujulkisuutta. Julkiset suulliset käsittelyt olivat aineistossa tosin harvinaisia jo sen vuoksi, että suuri osa asioista käsiteltiin esittelymenettelyssä.

Neljässä siviiliasiaa oli rajoitettu sekä asiakirjojen, ratkaisun että käsittelyn julkisuutta. Näistä kolme koski lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta ja yksi yritysoikeudellista sopimusta. Mainituista asioista kahdessa oli kuitenkin tehty julkinen seloste.

Hovioikeusaineiston perusteella erilaisiin salassapitopyyntöihin pääsääntöisesti suostuttiin. Yhdessä rikosperusteista vahingonkorvausta koskevassa asiassa asianomistajan henkilöllisyyden salaamisen ei katsottu olevan mahdollista, koska kysymyksessä oli siviiliasia. Neljässä asianajajien kurinpitomenettelyä koskevassa asiassa salassapitopyyntöjä ei täysin hy-

¹⁷⁶ Suhdelukuihin on laskettu mukaan asiat, joissa asia on käsitelty esittelymenettelyssä eikä suljetusta käsittelystä ole siten tehty YTJulkL:n mukaista päätöstä.

väksytty, mutta tämä johtui lähinnä teknisistä seikoista. Mainituissa asioissa Suomen Asianajajaliitto oli pyytännyt tiettyjen hovioikeudelle toimitettujen asiakirjojen ja hovioikeuden ratkaisun salassapitoa. Hovioikeus kuitenkin määräsi ainoastaan hovioikeuteen jäävien asiakirjojen salassapidosta, eikä antanut salassapitomääräystä siltä osin kuin asiakirjat oli tuomion lainvoiman saatua palautettava Asianajajaliittoon. Hovioikeuden ratkaisun salassapitoon ei puolestaan ollut tarvetta, koska ratkaisu oli laadittu sellaiseen muotoon, ettei salassa pidettäviä tietoja tullut ilmi.

3 Johtopäätöksiä

Tutkimusaineistoon kuuluvissa *rikosasioissa* julkisuuden rajoittaminen oli monesti varsin laajaa. Usein tällaisissa asioissa salassapito oli niin laajaa kuin se vain YTJulkL:n mukaan on mahdollista. Näissä asioissa asianomistajan henkilöllisyys sekä asiakirjat ja ratkaisu salattiin kokonaisuudessaan, käsittely pidettiin suljettuna eikä julkisuutta lisätty myöskään julkisen selosteen avulla.

Erityisesti seksuaalirikosasioissa, joissa salassapitoon päädyttiin erilaisen arkaluonteisten tietojen vuoksi, julkisuuden rajoittaminen oli hyvin kokonaisvaltaista. Aineiston perusteella vaikuttaa karkeasti arvioituna siltä, että noin joka toisessa seksuaalirikosasiassa rajoitetaan julkisuutta kaikilla neljällä julkisuuden osa-alueella. Tällöin salassapito on usein niin laajaa kuin se lain mukaan voi olla. Kokonaisvaltainen salassapito vaikuttaa olevan hovioikeuksissa yleisempää kuin käräjäoikeuksissa, mutta salassapidon lähtökohdatkin ovat hovioikeuksissa erilaiset. Hovioikeuksissa ratkaisuja ei välttämättä ole tarvetta selostaa yleisölle yksityiskohtaisesti, mikäli käräjäoikeuden ratkaisu on ollut julkinen tai siitä on tehty julkinen seloste. Samasta syystä myöskään julkisen selosteen tarve ei hovioikeuksissa ole yhtä suuri kuin käräjäoikeuksissa.

Silloin, kun oikeudenkäynnin salassapito on hyvin kokonaisvaltaista, yleisön mahdollisuudet valvoa ja arvioida tuomioistuimen toimintaa ovat erityisen rajoitetut. Tuomioistuinta ei tällaisissa asioissa ole mahdollista arvioida millään muulla tavoin kuin oikeudenkäynnin perustietojen ja ratkaisun lopputuloksen perusteella. Julkisen selosteen laatiminen näissä tapauksissa olisikin yleisön kannalta erityisen hyödyllistä. Julkisen selosteen laatimisvelvollisuus koskee kuitenkin vain yhteiskunnallisesti merkittäviä ja huomattavaa kiinnostusta herättäviä asioita, eikä sen laatimista voida nykyisen lainsäädännön valossa edellyttää muissa tilanteissa.

Tutkimusaineistoon kuuluvissa *siviiliasioissa* oikeudenkäyntikohtainen salassapito oli huomattavasti suppeampaa kuin rikosasioissa, vaikka kaikkiin salassapitopyyntöihin yleensä siviiliasioissakin suostuttiin. Tyypillistä oli rajoittaa salassapitopäätös ainoastaan asiakirjoihin ja tällöinkin vain osaan niistä. Ainoastaan muutamissa siviiliasioissa julkisuutta oli rajoitettu sekä asiakirjojen, käsittelyn että ratkaisun osalta. Asianosaisten henkilöllisyyden salassapito ei siviiliasioissa ole edes mahdollista.

YTJulkL:ssa on pyritty pitämään eri oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueiden salassapidon arviointi erillään toisistaan siten, ettei yhden osa-alueen salassapito johda automaattisesti toisen osa-alueen salassapitoon. Tutkimusaineiston perusteella oli vaikea arvioida sitä, miten eri osa-alueita koskevien julkisuusratkaisujen erillisyys on toteutunut. Julkisuusratkaisuita ei nimittäin yleensä ilmennyt sitä, olivatko julkisuuspäätökset toisistaan riippuvaisia vai oliko salassapitoon päädytty kunkin julkisuuselementin osalta erikseen. Vaikutelmaksi kuitenkin jäi, että julkisuusratkaisut olivat ainakin joltain osin riippuvaisia toisistaan jo sen vuoksi, että salassapitoedellytykset eri julkisuuden osa-alueilla olivat samankaltaisia. Salassapidon tarvetta arvioitiin yleensä kokonaisuutena siten, että koko oikeudenkäynnin julkisuudesta päätettiin kerralla. Poikkeuksena olivat tuomioita koskevat julkisuusratkaisut, jotka tehtiin usein vasta tuomion antamisen yhteydessä.

Seksuaalirikosasioissa tuomioistuinten turvautuminen laaja-alaiseen salassapitoon lienee usein perusteltua, koska muilla kuin arkaluonteisilla tiedoilla ei juurikaan ole informatiivista arvoa silloin, kun asia sisältää paljon mainitunlaisten tietojen käsittelyä. Tutkimusaineiston perusteella ei kyetty kovin tarkasti arvioimaan, oliko kokonaisvaltainen salassapito mahdollisesti joissain asioissa suhteetonta vai ei, koska salassapidon laajuutta ei tällaisissa asioissa ollut yleensä erikseen perusteltu.

Eduskunnan oikeusasiamies on päätöksessään 3947/2008 17.9.2010 ottanut kantaa julkisuuden eri osa-alueiden rajoittamiseen seksuaalirikosasiassa. Asia koski seksuaalirikosta, jossa julkisuutta oli rajoitettu niin pitkälle kuin se lain mukaan oli mahdollista. Oikeusasiamies totesi, ettei esillä ollutta asiaa voitu pitää asiaryhmässään mitenkään epätyypillisenä tai ainakaan vakavimmasta päästä olevana. Oikeusasiamies ei pitänyt kokonaisvaltaista salassapitoa kyseisessä asiassa välttämättömänä. Oikeusasiamies tähdensi, ettei salassapidon tarpeen tule edes lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikosasioissa automaattisesti johtaa oikeudenkäynnin julkisuuden täydelliseen poissulkemiseen, vaan päinvastoin siihen, että oikeudenkäyntiaineiston tiettyjä osia koskevan salassapitoa pyrittäisiin mahdollisuuksien mukaan kompensoimaan muiden julkisuuden osa-alueiden julkisuudella. Edellä mainittu eduskunnan oikeusasiamiehen päätös huomioon ottaen

näyttää vahvasti siltä, että julkisuuden kokonaisvaltaiseen rajoittamiseen turvauduttiin tutkimusaineistoon kuuluvissa asioissa melko herkästi.

IV KOKONAISTARKASTELUA

1 Oikeudenkäynnin julkisuuslain soveltaminen

Riippumattomien tuomioistuinten keskeinen asema perusoikeuksien toteuttajina ja voimakkaan julkisen vallan käyttäjinä edellyttävät, että niiden toimintaa pidetään yhteiskunnassa hyväksyttävänä ja luotettavana. Hyväksyntä ja luottamus puolestaan edellyttävät, että tuomioistuinten toimintaa voidaan valvoa ja asettaa tarvittaessa kritiikin kohteeksi. Ulkopuolinen kontrolli on omiaan parantamaan tuomioiden ja niiden perustelujen laatua, ehkäisemään mielivallan käyttöä ja varmistamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Toisaalta julkisuus saattaa toisinaan rajoittaa kohtuuttomasti yksityisyyttä ja vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen. Siksi eri suuntaan vaikuttavia perusoikeuksia on oikeudenkäynnin julkisuutta arvioitaessa punnittava vastakkain siten, että perusoikeudet kokonaisuudessaan toteutuvat niin pitkälle kuin se on mahdollista.

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella on vaikea arvioida tarkasti sitä, ovatko oikeudenkäynnit julkisempia vai salaisempia kuin ennen lakimuutosta. Vertailua ei voida tehdä, koska vastaavaa tutkimusta ei ole tehty aikaisemman lain aikana ratkaistuista asioista. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena olikin kerätä tietoja oikeudenkäynnin julkisuudesta nimenomaan nykyisen lainsäädännön valossa siten, että tietoja voitaisiin käyttää oikeuskäytännön ja lainsäädännön arviointiin myös vastaisuudessa.

Nykyinen käytäntö vaikuttaa siltä, että nimenomaiset julkisuusratkaisut ovat suhteellisen harvinaisia verrattuna ratkaistavien asioiden kokonaismäärään. Käräjäoikeuksissa nimenomainen julkisuusratkaisu tehdään noin joka sadannessa varsinaisessa rikosasiassa. Riita- ja hakemusasioissa salassapitoon turvaudutaan vielä huomattavasti harvemmin. Hovioikeuksissa julkisuuden rajoittaminen on muutamia prosenttiyksikköjä yleisempää kuin käräjäoikeuksissa ilmeisesti siksi, että hovioikeuksissa käsitellään suhteellisesti huomattavasti enemmän esimerkiksi seksuaalirikoksia.

Tutkimuksesta ilmenee, että oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamiseen päädytään *rikosasioissa* yleensä oikeudenkäynnissä esiin tulevien arkaluonteisten tietojen vuoksi. Pääsääntöisesti arkaluonteisia tietoja esiintyy seksuaalirikosasioiden yhteydessä. Näissä asioissa vastakkain ovat siis oikeudenkäynnin julkisuus ja yksityisyyden suoja. *Siviiliasioissa* julkisuuden rajoittamisen syyt ovat vaihtelevampia kuin rikosasioissa. Tyypillisimmin siviiliasioissa suojataan liike- ja ammattisalaisuuksia, joilla on puolestaan yhteys perustuslaissa turvattuun elinkeinovapauteen.

Tuomioistuinkäytännössä oikeudenkäynnin julkisuutta rajoitetaan usein varsin kokonaisvaltaisesti silloin, kun rajoittamisen perusteena ovat arkaluonteiset tiedot. Tutkimusaineistosta saa kuvan, että seksuaalirikosasioiden salassapito ei aina perustu *kaikilta osin* asioiden arkaluonteisuuteen, vaan osittain myös käytännön syihin.

Sen sijaan liike- ja ammattisalaisuudet nähdään tyypillisesti vain joidenkin oikeudenkäynnin osien salassapitoperusteiksi. Eroavaisuudet arkaluonteisten tietojen ja toisaalta liike- ja ammattisalaisuuksien salassapidossa ilmentävät paitsi yksityisyyden suojan korostunutta asemaa, myös sitä, että arkaluonteiset tiedot ovat esimerkiksi seksuaalirikosasioissa esillä läpi oikeudenkäynnin. Siten niitä saattaa olla vaikea erottaa julkisista tiedoista. Tällöin on käytännössä varmempaa salata oikeudenkäynnit laajasti kuin kantaa riski siitä, että salassa pidettävää tietoa saattaa epähuomiossa välittyä yleisölle esimerkiksi suullisessa käsittelyssä. Käytännössä on myös helpompaa salata tietoja kokonaisvaltaisesti kuin paloittelemalla oikeudenkäynnissä esiintyneitä tietoja julkisiin ja salaisiin osiin. Toivottavaa olisi kuitenkin, että salaisten ja julkisten asioiden erottelusta aiheutuva työmäärä olisi kohtuullinen suhteessa siitä saatavaan hyötyyn. Kuten eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännöstä ilmenee, käytännön hankaluudet eivät kuitenkaan saisi olla esteenä YTJulkL:ssa edellytetyn oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumiselle. Julkisten ja salaisten osien erottelu saattaa toki viedä tuomioistuimilta kohtuuttomasti aikaa eikä yksityiskohtainen erottelu ”sanasta sanaan” liene tarkoituksenmukaista. Tutkimuksen valossa julkisuusasioita olisi kuitenkin aiheellista harkita jonkin verran nykyistä hienojakoisemmin.

Yksi näkökulma julkisuuskannanottojen arviointiin voidaan saada tarkastelemalla julkisuuskannanottojen määrää ja laajuutta niissä asioissa, joissa on otettu kantaa vähintään yhteen julkisuuden osa-alueeseen. Näin voidaan saada kuva esimerkiksi siitä, turvaudutaanko tuomioistuimissa herkimmin perustietojen, asiakirjojen, käsittelyn vai ratkaisun julkisuuden rajoittamiseen.

Alla olevaan on koottu yhteen tutkimuksessa esitetyt luvut julkisuuden rajoittamisesta kullakin julkisuuden osa-alueella. Taulukon tarkoitus on valaista julkisuuden osa-alueiden yleisyyttä toisiinsa nähden, eikä sillä ole tarkoitus tehdä määrällisiä arviointeja julkisuuskannanottojen todellisesta kokonaismäärästä. Taulukkoa tarkasteltaessa on myös huomattava, että lukuihin on sisällytetty ainoastaan *julkisuuskannanotot, joista on saatu käytettävissä olevan aineiston perusteella varmuus*. Siten esimerkiksi asiakirjasalaisiin asioihin on luettu ainoastaan sellaiset asiat, joista asiakirjojen salassapito on ilmennyt tuomioistuimen nimenomaisesta lausumasta. Todennäköisesti asiakirjasalaisia asioita on niin käräjä- kun hovioikeuksissa-

kin huomattavasti enemmän, sillä lain nojalla salassa pidettävistä asiakirjoista ei välttämättä lausuta erikseen. Onkin oletettavaa, että salassapito kohdistuu niin käräjä- kuin hovioikeuksissakin useimmiten oikeudenkäyntiasiakirjoihin.

Taulukon perusteella vaikuttaa siltä, että käsittelyn suljettuna pitäminen on käräjäoikeuksissa yleisempää kuin asianomistajan henkilöllisyyden tai ratkaisun salaaminen. Tässä mielessä lainsäätäjän tarkoitus perustietojen ja ratkaisun korkeasta salassapitokynnyksestä verrattuna muiden julkisuuden osa-alueiden salassapitoon on toteutunut.

Hovioikeuksissa vaikuttaisi siltä, että asianomistajan henkilöllisyyden salassapitoon turvauduttaisiin kaikkein yleisimmin ja käsittelyn suljettuna pitämiseen kaikkein harvimminkin. Hovioikeuksien osalta pelkästään taulukon lukujen tarkastelu on kuitenkin harhaanjohtavaa ensinnäkin sen vuoksi, että asiat käsitellään hovioikeuksissa usein kirjallisesti, eikä suljetuille käsittelyille siten ole tarvetta. Samoin asiakirjojen salassapito on huomattavasti yleisempää kuin taulukko antaa ymmärtää, sillä taulukko sisältää ainoastaan asiakirjasalaiset asiat, joissa asiakirjat on salattu hovioikeuden omalla lausumalla. Nämä seikat huomioon ottaen tulos on hyvin samansuuntainen kuin käräjäoikeuksissa, tosin asianomistajan henkilöllisyyden salassapito rikosasioissa hieman korostuu hovioikeuksissa käräjäoikeuksiin verrattuna.

Taulukko 16 Salassapitokannanottojen lukumäärät aineistoon kuuluvissa asioissa (suluisa %-osuus kaikista asiatyypin asioista)

Asiatyyppi	Asianomistajan henkilöllisyys salattu	Asiakirjat kokonaan tai osittain salattu	Käsittely kokonaan tai osittain suljettu	Ratkaisu kokonaan tai osittain salattu	Asioiden koko- naismää- rä aineis- tossa
Käräjäoikeuksien rikosasiat	187 (72 %)	223 ¹ (85 %)	224 (86 %)	208 ² (80 %)	261
Hovioikeuksien rikosasiat	103 (87 %)	93 ³ (79 %)	85 (72 %)	90 ⁴ (76 %)	118
Käräjäoikeuksien siviiliasiat	1 (2 %)	38 (90 %)	7 (16 %)	14 (33 %)	42
Hovioikeuksien siviiliasiat	2 (10 %)	17 (85 %) ⁵	7 (35 %)	7 (35 %)	20

1) Ei sisällä asioita, joissa asiakirjoista on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys.

2) Ei sisällä asioita, joissa ratkaisusta on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys.

3) Sisältää ainoastaan asiat, joiden asiakirjajulkisuudesta hovioikeus itse on lausunut.

Ei sisällä asioita, joissa asiakirjoista on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys.

4) Ei sisällä asioita, joissa ratkaisusta on salattu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys.

5) Sisältää ainoastaan asiat, joiden asiakirjajulkisuudesta hovioikeus itse on lausunut.

Salassapidon haittoja voidaan olennaisesti lieventää laatimalla ratkaisusta julkisia selosteita. Käräjäoikeuksissa noin joka kolmannelle kokonaan tai osittain salatusta ratkaisusta tehdäänkin julkinen seloste. Ottaen huomioon,

että seloste on laadittava ainoastaan yhteiskunnallisesti merkittävissä tai huomattavaa kiinnostusta herättäneissä asioissa, selosteen laatimisvelvollisuus on otettu käräjäoikeuksissa hyvin vastaan. Selosteiden laatu ja niiden laatimiskäytäntö on aineiston valossa kuitenkin vaihteleva. Osa aineistoon kuuluvista selosteista oli hyvin seikkaperäisiä, kun taas muutamista selosteista ilmeni lähinnä tuomiolauselmasta ilmenevät seikat. Informatiivisia olivat sellaiset julkiset selosteet tai versiot, joista oli varsinaiseen ratkaisuun verrattuna poistettu ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys. Hovioikeuksissa julkisten selosteiden käyttö on harvinaista ilmeisesti siksi, että asiaa oli jo kerran käsitellyt käräjäoikeus. Sekä käräjä- että hovioikeuksissa julkisia selosteita tehdään yleensä seksuaalirikosasioissa, jotka ovatkin laajimmin salassa pidettäviä. Muilta osin aineistosta ei ollut havaittavissa kovin vakiintunutta tulkintalinjaa sen suhteen, milloin julkisen selosteen laatimisvelvollisuuden katsotaan konkretisoituvan. Selosteiden laatimisen kynnyksen ylittymiseen vaikuttanee se, pyytääkö ulkopuolinen taho selostetta.

Tutkimusaineiston perusteella oli mahdollista tarkastella tuomioistuinten tekemien julkisuusratkaisujen perusteluja. Yleensä julkisuusratkaisuja perusteltiin selostamalla muutamalla sanalla lainkohta, johon salassapito perustui. Vaikka pääosin vaikutti siltä, että salassapitoon oli perusteltu syy, tosiasia-perustelut olivat useimmiten melko suppeat. Perusteluista ei yleensä käynyt ilmi esimerkiksi sitä, miksi salassapidon kohteena olevat tiedot katsottiin arkaluonteisiksi. Seksuaalirikosasioissa salassapitoa pidettiin ilmeisesti niin itsestään selvyytenä, ettei kovin yksilöityjä perusteluja pidetty tarpeellisina. Rajansa perustelujen laajuudelle asettavatkin luonnollisesti asian käsittelyyn käytettävissä oleva aika ja se, onko julkisuudesta mahdollisten erimielisyyksien vuoksi tarvetta lausua perusteellisesti. Koska julkisuusratkaisut kuitenkin ovat osa tuomioistuinten lainkäyttötoimintaa ja niillä saattaa olla sekä asianosaisten että yleisön kannalta usein tärkeäkin merkitys, perusteluista toivoisi käyvän ilmi esimerkiksi salassapidon tosiasiallinen syy juuri kyseisessä asiassa.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ottanut usean kerran kantaa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien päätösten perusteluihin. Päätöksessään 3876/4/07 apulaisoikeusasiamies totesi, että oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat päätökset edellyttävät jo luonteensa puolesta sitä, että päätöksentekijä joutuu ottamaan huomioon useita eri perusoikeuksia ja punnitsemaan niiden painoarvoa. Apulaisoikeusasiamies ei pitänyt riittävänä käräjätuomarin perusteluja oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan päätöksen perustelujen niukkuudelle. Syyksi ei riittänyt se, että julkisuuspäätöksen perusteluiden hiominen olisi vienyt runsaasti aikaa ja energiaa. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan punnitun julkisuusratkaisun perusteleminen edellyttää paitsi eri suuntaan vaikuttavien argumenttien yksilöintiä, myös näi-

den argumenttien lähempää tarkastelua siinä suhteessa, missä määrin, min-kälaisia ja kuinka todennäköisesti julkisuus tai salassapito palvelisi tai haittaisi erilaisia intressejä. Näihin vaatimuksiin nähden tutkimusaineistoon sisältyvät ratkaisut olivat selvästikin puutteellisia.

Kootusti voidaan todeta, että oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista koskevat ratkaisut eri tuomioistuimissa ovat sisällöltään hyvin samantyyppisiä, mutta niiden esiintyvyys ja niissä esitetyt perustelut lainkohtineen ovat tuomioistuimittain ja mahdollisesti tuomareittainkin hyvin vaihtelevia.

2 Huomioita lainsäädännön näkökulmasta

Yksi oikeudenkäynnin julkisuuslainsäädännön uudistamisen tärkeimmistä tavoitteista oli julkisuuden lisääminen siten, ettei muiden perusoikeuksien toteutuminen kohtuuttomasti vaarantuisi. Oikeudenkäyntien julkisuus pyrittiin saamaan tapauksittain harkittavaksi siten, että perusoikeudet kyettäisiin kussakin ratkaisutilanteessa ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon.

Lainsäädännön joustavuus on kirjattu yhdeksi säädöspoliittiseksi periaatteeksi myös niin sanottuun Paremmän sääntelyn toimintaohjelmaan.¹⁷⁷ Toimintaohjelman mukaan sääntelyn lähtökohdaksi tulee asettaa sellaisten sääntelymallien noudattaminen, jotka antavat riittävästi joustavuutta lainsäädännön soveltamiseen eri tilanteisiin ja lainsäädännön toteuttamiseksi tarvittaviin viranomaisten toimintoihin.

Aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että YTJulkL:n säännökset ovat käytännössä joustavia ja sallivat tuomioistuimissa hyvin erilaisten tilanteiden huomioon ottamisen. Joustavaa lainkäyttöä edistää esimerkiksi se, että perustietojen, asiakirjojen, käsittelyn ja ratkaisun julkisuus harkitaan lain systematiikan mukaan erikseen, jolloin yhtä julkisuuden osa-aluetta koskeva salassapitoratkaisu ei automaattisesti johda toisen osa-alueen salassapitoon. Mahdollisuus harkintavallan käyttöön ilmenee laissa myös siten, että laki mahdollistaa kunkin julkisuuden osa-alueen osittaisen salassapidon. Julkisuuden osa-alueiden erillisyys ja osittaisen salassapidon mahdollisuus antavat edellytykset arvioida oikeudenkäynnin julkisuuden etuja ja haittoja eritellysti. Tämä puolestaan mahdollistaa sen, että kunkin oikeudenkäynnin

¹⁷⁷ Hanke Paremmän sääntelyn toimintaohjelman laatimiseksi alkoi vuonna 2005 valtioneuvoston kanslian päätöksellä. Paremmän sääntelyn toimintaohjelman projektiryhmä antoi mietintönsä valtioneuvoston kanslialle 30.8.2006 (Paremmän sääntelyn toimintaohjelma. Osa 1. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2006). Toimintaohjelma sisältää 11 keskeistä lainsäädäntöperiaatetta. Ohjelman mukaisia lainsäädäntöperiaatteita on kuvattu erityisesti sivuilla 160–165. Vuonna 2007 aloittanut pääministeri Vanhasen II hallitus sitoutui ohjelmassaan toteuttamaan Paremmän sääntelyn toimintaohjelman.

osan ja oikeudenkäynnissä ilmenevän tiedon salassapidolle on aina olemassa jokin tosiasiallinen eikä vain lainsäädännön rakenteesta johtuva peruste. Suomea sitovat ihmisoikeussopimukset, perustuslaki ja YTJulkL nimenomaan velvoittavatkin siihen, että oikeudenkäynnit salataan vain tarpeellisilta osin. Toivottavaa olisi, että tällainen suhteellisuusperiaate tavoittaisi tuomioistuimet nykyistä paremmin.

YTJulkL:n joustavuus ilmenee edellä mainitun lisäksi myös siten, että julkisuuden kannalta samanlaisiin tai samankaltaisiin lopputuloksiin voidaan päästä usealla eri tavalla. Yhden julkisuuden osa-alueen salassapitoa voidaan usein jossain määrin kompensoida toisen osa-alueen julkisuudella. Esimerkiksi asianomistajan henkilöllisyyden salassapitoa voidaan kompensoida sillä, että ratkaisussa ja asiakirjoissa kaikki muut tiedot ovat julkisia. Samoin asiakirjojen salassapidon tai suljetun käsittelyn haitat jäävät usein vähäisiksi, mikäli ratkaisut jätetään julkisiksi ja niissä punnitaan näyttöä seikkaperäisesti. Ratkaisujen salassapitoa voidaan puolestaan kompensoida julkisen selosteen laatimisella.

Paremmän sääntelyn toimintaohjelmassa lausuttuihin periaatteisiin kuuluu myös, että sääntely pyritään pitämään sisällöltään ja rakenteeltaan mahdollisimman selkeänä, yksinkertaisena ja ymmärrettävänä.¹⁷⁸ Toisaalta lainsäädännön tulisi olla mahdollisimman yksiselitteistä oikeudenkäytön ennakoitavuuden ja yhtenäisyyden kannalta. Oikeudenkäynnin julkisuuden sääntelyssä tarkkarajaisuutta puoltaa sen asema perusoikeutena sekä se, että julkisuus saattaa asettua vastakkain muiden perusoikeuksien, etenkin yksityisyyden suojan kanssa. Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen kannan mukaan yleisen perusoikeuksien rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltäviä.¹⁷⁹

Oikeudenkäynnin julkisuussääntelyn selkeyden kannalta keskeisimmät täsmentämistarpeet näyttävät liittyvän oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitosääntönsänsä liittyy useita epäselvyyksiä huolimatta siitä, että asiakirjojen salassapitoa koskevaa sääntelyä pyrittiin lainsäädännössä selkeyttämään. Tutkimuksesta ilmeni ensinnäkin, että asiakirjojen salassapitoa perustellaan etenkin arkaluonteisissa asioissa melko epäyhtenäisesti. Tärkeimmät syyt perustelujen vaihtelevuuteen näyttivät olevan a) epäselvyys siitä, milloin arkaluonteisen tiedon voidaan katsoa olevan suoraan lain nojalla salassa pidettävää, b) erilaiset näkemykset siitä, milloin suoraan lain nojalla salassa pidettävä asiakirja on julkinen YTJulkL 9.3 §:n perusteella, c) pyrkimys varmistaa salassapito määräämällä suoraan lain nojallakin salassa pidettäviä asia-

¹⁷⁸ Paremmän sääntelyn toimintaohjelma, 161.

¹⁷⁹ PeVM25/1994 vp., 5.

kirjoja salaisiksi, d) epäselvyys YTJulkL 10 §:n mukaisen määräyksen edellytyksistä etenkin silloin, kun määräys johtuu suoraan lain nojalla salassa pidettävän tiedon ”automaattisesta” julkisuudesta YTJulkL 9.3 §:n perusteella (olennaisesti syytteeseen liittyvät tiedot).

Asiakirjojen salassapitoon liittyvät ongelmat liittyivät siis pitkälti YTJulkL:n asiakirjojen salassapitosäännösten systematiikkaan. Sovellettavien lainkohtien valitseminen kussakin tilanteessa vaikuttaa edelleen haastavalta ja monitulkintaiselta. Tiivistetysti ilmaistuna epäselvyys kohdistuu lähinnä siihen, milloin asiakirjojen salassapito tietojen arkaluonteisuuden perusteella edellyttää YTJulkL 10 §:n mukaisen ns. vahinkoedellytyksen täyttymistä.

Tutkimuksesta saadun kuvan perusteella oikeudenkäynnin julkisuuslain valmisteluvaiheessa esitetty kritiikki lain oikeudenkäyntiasiakirjoja koskevien salassapitosäännösten epäselvyydestä vaikuttaakin osuneen ainakin osittain oikeaan.¹⁸⁰ Näyttää siltä, ettei lakiuudistuksen tavoitteena ollut irtautuminen julkisuuslain säännöksistä ole kaikilta osin onnistunut. Tilannetta voidaan pitää ongelmallisena ottaen huomioon, että asiakirjojen salassapidossa on kysymys perusoikeuksien rajoittamisesta. Vaatimus perusoikeuksien rajoittamiseen oikeuttavan lainkohdan täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta ei välttämättä nykyisillä säännöksillä täysin toteudu. Mahdollinen epäselvyys asiakirjojen salassapidon edellytyksistä saattaa johtaa erilaisiin tulkintoihin eri tuomioistuinten ja tuomareiden välillä.

Salassapitosäännösten soveltamista tuomioistuimissa todennäköisesti helpottaisi se, että kaikki asiakirjasalaisuutta koskevat säännökset löytyisivät keskitetysti yhdestä laista eikä salassapidosta päätettäessä tarvitsisi soveltaa eri lakeihin sisältyviä, osittain ristiriitaisia ja päällekkäisiä säännöksiä. Toinen vaihtoehto olisi, etteivät mitkään asiakirjat olisi suoraan lain nojalla salassa pidettäviä, vaan niistä olisi aina päätettävä erikseen. Kuten jo lain valmisteluvaiheessa todettiin, tällaisen vaihtoehdon etuna olisi selkeys, mutta riskinä etenkin yksityiselämän suojan heikkeneminen.¹⁸¹

YTJulkL:a säädettäessä esitettiin toisaalta huolta myös siitä, että suoraan lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen lista on liian suppea. Eri-tyisesti liike- ja ammattisalaisuuksia sisältävät asiakirjat ehdotettiin lisättäväksi lain nojalla salassa pidettävien asiakirjojen listaan niihin liittyvien huomattavien intressien vuoksi.¹⁸² Luultavasti tällainen lainsäädäntöratkaisu ei kuitenkaan olisi merkinnyt suurta käytännön eroa nykyiseen asiakirjajulkisuuteen, koska yrityksiä ja muita yhteisöjä koskevissa asioissa asian-

¹⁸⁰ Ks. esim. Vaasan hovioikeuden ja Oulun käräjäoikeuden lausunnot Oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

¹⁸¹ HE 13/2006 vp, 33–34.

¹⁸² Esim. Elinkeinoelämän keskusliiton ja Suomen Asianajajaliiton lausunnot oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2005:7.

osaiset ja niiden edustajat ymmärtävät yleensä asemansa puolesta pyytää salassapitoa. Myös oikeudenkäynnin prosessinjohtolla päästäneen yleensä samanlaiseen tulokseen kuin mainitulla lainsäädäntötekniikalla olisi päästy. Liike- ja ammattisalaisuuksien salassapito suoraan lain nojalla saattaisi johtaa samanlaisiin ongelmiin kuin arkaluonteisten seikkojen salassapito. Ongelmallisia olisivat etenkin tilanteet, joissa tuomioistuimessakaan ei olisi varmuutta siitä, mitkä tiedot kuuluvat osapuolen liike- ja ammattisalaisuuksien piiriin. Tällaisissa tapauksissa saattaisi jäädä epäselväksi, ovatko asiakirjat suoraan lain nojalla salassa pidettäviä vai edellyttääkö salassapito erillistä määräystä.¹⁸³

Asiakirjojen salassapitoon liittyvien epäselvyyksien lisäksi lainsäädäntö jättää jonkin verran tulkinnanvaraiseksi sen, ovatko käräjäoikeuden oikeudenkäyntiasiakirjoja ja oikeudenkäynnin perustietoja koskevat julkisuusratkaisut oikeusvoimaisia myös hovioikeudessa. Täysin selvää ei ole sekään voidaanko asianosaisen henkilöllisyys salata rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevassa asiassa silloin, kun vahingonkorvausta käsitellään käräjä- tai hovioikeudessa erikseen siviiliasiana. Johdonmukaisinta olisi, että rikoksen uhrin salassapitomahdollisuus ei riippuisi siitä, käsitelläänkö vahingonkorvausasia rikoskäsittelyn yhteydessä vai erillisenä siviiliasiana.

Kokonaisuutena arvioiden YTJulkL:ssa on pääosin saavutettu tasapaino lainsäädännön joustavuuden ja tarkkarajaisuuden välillä. Joltain osin epäselvät säännökset eivät kuitenkaan edistä kummankaan edellä mainitun tavoitteen saavuttamista, vaan saattavat aiheuttaa epäselvyyksiä ja vaihtelevuutta oikeuskäytännössä.

¹⁸³ Liike- ja ammattisalaisuutta ei ole tarkemmin määritelty julkisuuslaissa, eikä sen käsite ole myöskään lainvalmisteluasiakirjojen perusteella kovin tarkkarajainen. Julkisuuslakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan muun muassa, että liikesalaisuudella tarkoitetaan yleensä taloudellisuonteisia, lähinnä kaupankäynnin alaan kuuluvia yrityksen salaisuuksia. Liikesalaisuuteen sisältyy esityksen mukaan esimerkiksi tekninen salaisuus ja yrityskokemukseen perustuvan tiedon salaisuus. Ammattisalaisuudella tarkoitetaan puolestaan enemmän taidollisia salaisuuksia, joita voi olla esimerkiksi lääkäreillä ja asianajajilla. On myös huomattava, että salassapidon piiriin kuuluu julkisuuslain mukaan edellä mainittujen liike- ja ammattisalaisuuksien lisäksi myös muut vastaavat yksityisen elinkeinotoimintaa koskevat seikat, jos tiedon antaminen niistä aiheuttaisi elinkeinonharjoittajalle konkreettista taloudellista vahinkoa. Mikäli kysymys on kuitenkin kuluttajien terveyden tai ympäristön terveellisyyden suojaamiseksi tai toiminnasta haittaa kärsivien oikeuksien valvomiseksi merkityksellisistä tiedoista taikka elinkeinonharjoittajan velvollisuuksia ja niiden hoitamista koskevista tiedoista, salassapitovelvollisuus näissä tapauksissa väistyy. HE 30/1998, 95. Oikeudenkäynnissä edellä selostettujen tietojen jaottelu suoraan lain nojalla salassa pidettäviin, mahdollisen määräyksen nojalla salassa pidettäviin ja julkisiin tietoihin tekisi liike- ja ammattisalaisuuksien salassapidon oikeudenkäynneissä entistä mutkikkaammaksi.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ervasti, Kaijus 2004. Oikeudenkäyntien televisiointi. *Lakimies* 4/2004, 699–705.
- Fredman, Markku. 2005. Oikeusjournalismi asianajajan näkökulmasta. Teoksessa Rahkonen, Timo (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja 2005*. Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry ja Nordicom.
- Frände, Dan. 2009. *Finsk straffprocessrätt*. Edita Publishing. Helsinki 2009. Julkaistu Edilexissä 12.5.2010. www.edilex.fi/lakikirjasto/6986.pdf.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Oikeudenkäynnin julkisuus. Julkisuustyöryhmän raportti 19.10.2007/19.12.2007.
- Kainulainen, Heini. 1998. Rikosprosessuaalinen vangitseminen tuomioistuinkäytännössä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 34. Helsinki.
- Journalistin ohjeet. Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistyksen 16.12.2010 hyväksymät journalistin ohjeet. Saatavilla osoitteesta <http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohteet/>.
- Mäenpää, Olli. 2007. Oikeudenkäynnin julkisuus hallintotuomioistuimissa. Edita Oy, Helsinki 2007.
- Männistö, Jarkko. 2005. Rikosprosessi ja oikeudenkäynnin julkisuuden monet kasvot. Teoksessa *Rikos, rangaistus ja prosessi*. Juhlajulkaisu Eero Backmanin 1945-14/5-2005. Toim. Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2005. Julkaistu Edilexissä 28.7.2006 <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/3427.pdf>.
- Niemi, Johanna & de Godzinsky, Virve-Maria. 2009. Telepakkokeinojen oikeus-suojajärjestelmä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243. Helsinki.
- Nurmi, Pekka. 2010. Sääntelytarkkuus lainvalmistelun haasteena. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.): *Sääntelytarkkuuden ongelmia*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 251. Helsinki.
- Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2010. Rovaniemien hovioikeuspiirin laatuhankeen työryhmäraportteja XI. Ws Bookwell Oy 2010.
- Tala, Jyrki. 2010. Sääntelytarkkuus lainlaadinnan ongelmana. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.): *Sääntelytarkkuuden ongelmia*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 251. Helsinki.
- Tapanila, Antti. 2009. Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Edita Publishing Oy. Helsinki 2009.
- Virolainen, Jyrki & Martikainen Petri. 2003 *Pro & Contra*. Tuomion perusteleminen keskeisiä kysymyksiä. Talentum Oy.
- Virolainen, Jyrki & Pölönen, Pasi. 2003. *Rikosprosessioikeus 1*. Rikosprosessin perusteet. WSOY Lakitieto. Jyväskylä.

Virallisaineisto

HE 102/2009	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeushallinnon valtakunnallisesta tietojärjestelmästä ja siihen liittyviksi laeiksi
HE 13/2006 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 190/2002 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskäärin eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta
HE 309/1993 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
LaVM 24/2006 vp	Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HaVM 31/1998 vp	Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi
LaVL 14/1998 vp	Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi
PeVM 25/1994 vp	Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 9.2.1995
OMTR 2005:6	Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2005:6
OMTR 2005:7	Oikeudenkäynnin julkisuus hallintotuomioistuimissa. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2005:7
KM 2002:1	Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2002:1
OMLS 2002:19	Komiteamietinnöstä 2002:1 annetut lausunnot, Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:19
Paremmen sääntelyn toimintaohjelma. Osa 1. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2006, 160–165	
Oikeusministeriön työryhmämietinnöistä 2005:6 ja 2005:7 annetut lausunnot	
Oikeusministeriön lakivaliokunnalle toimittama muistio 9.10.1998	

Tuomioistuinkäytäntö

KKO 2004:15
 KKO 2001:96
 KKO 2001:64
 KKO 2001:53
 KKO 1999:123
 KKO 1987:83

Almos Albert v. Romania 16.02.2010
 Antonio Jose Laranjeira Marques da Silva v. Portugali 19.01.2010
 Igor Igorevich Shagin v. Ukraina 10.12.2009
 C.C. v. Espanja 6.10.2009
 Eerikäinen, Paloaro ja Yhtyneet Kuvalehdet Oy v. Suomi 10.2.2009
 Krunislav Olujic v. Kroatia 05.02.2009
 Yelena Mikhaylovna Obukhova v. Venäjä 8.1.2009
 Ilias Kyriakides v. Kypros 16.10.2008
 Meltex Ltd ja Mesrop Movsesyan v. Armenia 17.06.2008
 Arsham Galstyan v. Armenia 15.10.2007
 Zagorodnikov v. Venäjä 7.6.2007
 Vasilij Aleksandrovich Krasulya v. Venäjä 22.02.2007
 Marian Boldea v. Romania 15.02.2007
 Sergey Mikhaylovich Shabanov, Sergey Alimovich Tren v. Venäjä 14.12.2006
 Hans Hurter v. Sveitsi 15.12.2005
 M. v. Finland 25.08.2005
 Franz Osinger v. Itävalta 24.03.2005
 Luciano Dondarini v. San Marino 06.07.2004
 Robert Faugel v. Itävalta 20.11.2003
 Ernst and others v. Belgia 15.07.2003
 Peter Hoppe v. Saksa 05.12.2002
 Z. v. Finland 25.2.1997

Laillisuusvalvojen päätökset

EOAK 305/2009 17.11.2010
 EOAK 3947/2008 17.9.2010
 EOAK 3876/2007 13.5.2009
 EOAK 489/2004 28.2.2005
 EOAH 2028/1999 27.6.2001

OKV 1531/1/2008 15.11.2010
 OKV 1318/1/2007 18.11.2009
 OKV 11/1/2007 2.9.2009
 OKV 1004/1/04 8.3.2006
 OKV 1056/1/03 27.9.2004
 OKV 386/1/02 16.9.2003

LYHENNELUETTELO

AOK	Apulaisoikeuskansleri
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus, Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SopS 19/1990
JulkL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
KKO	Korkein oikeus
OK	Oikeudenkäymiskaari
OikJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta (945/1984, voimassa 1.10.2007 asti)
OKa	Oikeuskansleri
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
KP-sopimus	Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, SopS 8/1976
YTJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007)

LIITTEET

Liitetaulukko 1 Salaisten rikosasioiden määrät Sakari-järjestelmässä ja tutkimusaineistossa

Käräjäoikeus	Salaiset rikosasiat Sakari-järjestelmässä	Salaiset rikosasiat tutkimusaineistossa	Aineistoon sisältyvien rikosasioiden osuus salaisiksi merkityistä rikosasioista (%)
Ahvenanmaan	0	1	100*
Espoon	13	14	108
Etelä-Karjalan	8	10	125
Etelä-Pohjanmaan	11	17	155
Etelä-Savon	10	11	110
Helsingin	26	12	46
Hyvinkään	3	4	133
Itä-Uudenmaan	4	5	125
Kainuun	5	4	80
Kanta-Hämeen	7	6	86
Kemi-Tornion	11	7	64
Keski-Pohjanmaan	8	5	63
Keski-Suomen	8	9	113
Kymenlaakson	8	8	100
Lapin	4	4	100
Länsi-Uudenmaan	12	11	92
Oulun	17	19	112
Pirkanmaan	25	21	84
Pohjanmaan	11	7	64
Pohjois-Karjalan	6	8	133
Pohjois-Savon	16	15	94
Päijät-Hämeen	10	5	50
Satakunnan	22	18	82
Tuusulan	1	1	100
Vantaan	13	13	100
Varsinais-Suomen	21	21	100
Ylivieska-Raahen	6	5	83
Yhteensä	286	261	91

* Prosenttilukua ei voida laskea, koska Sakari-järjestelmässä salaisten rikosasioiden määrä on 0.

Liitetaulukko 2 Aineisto juttutyypeittäin käräjäoikeuskohtaisesti

Käräjäoikeus	Varsinaiset rikosasiat	Riita-asia	Hakemusasia	Yhteensä (Suluissa osuus koko aineistosta)
Ahvenanmaan	1	0	1	2 (0,7 %)
Espoon	14	0	0	14 (4,6 %)
Etelä-Karjalan	10	0	0	10 (3,3 %)
Etelä-Pohjanmaan	17	1	0	18 (5,9 %)
Etelä-Savon	11	0	0	11 (3,6 %)
Helsingin	12	20	3	35 (11,6 %)
Hyvinkään	4	0	0	4 (1,3 %)
Itä-Uudenmaan	5	1	0	6 (2,0 %)
Kainuun	4	0	0	4 (1,3 %)
Kanta-Hämeen	6	0	0	6 (2,0 %)
Kemi-Tornion	7	0	0	7 (2,3 %)
Keski-Pohjanmaan	5	0	0	5 (1,7 %)
Keski-Suomen	9	0	0	9 (3,0 %)
Kymenlaakson	8	1	0	9 (3,0 %)
Lapin	4	0	0	4 (1,3 %)
Länsi-Uudenmaan	11	0	0	11 (3,6 %)
Oulun	19	0	0	19 (6,3 %)
Pirkanmaan	21	2	1	24 (7,9 %)
Pohjanmaan	7	0	0	7 (2,3 %)
Pohjois-Karjalan	8	1	1	10 (3,3 %)
Pohjois-Savon	15	1	1	17 (5,6 %)
Päijät-Hämeen	5	1	4	10 (3,3 %)
Satakunnan	18	0	1	19 (6,3 %)
Tuusulan	1	0	1	2 (0,7 %)
Vantaan	13	0	0	13 (4,3 %)
Varsinais-Suomen	21	0	0	21 (6,9 %)
Ylivieska-Raahen	5	1	0	6 (2,0 %)
Yhteensä	261	29	13	303 (100 %)

Liitetaulukko 3 Kaikki käräjäoikeuksissa ratkaistut asiat ajalla 1.11.2009–30.4.2010

Käräjäoikeus	Varsinaiset rikosasiat	Riita-asiat	Hakemusasiat	Yhteensä
Ahvenanmaan	216	512	96	824
Espoon	996	6 295	1 072	8 363
Etelä-Karjalan	757	3 702	524	4 983
Etelä-Pohjanmaan	892	4 148	711	5 751
Etelä-Savon	799	4 342	621	5 762
Helsingin	4 086	20 594	2 793	27 473
Hyvinkään	581	4 775	535	5 891
Itä-Uudenmaan	387	2 345	377	3 109
Kainuun	454	1 619	337	2 410
Kanta-Hämeen	882	5 153	606	6 641
Kemi-Tornion	484	1 854	344	2 682
Keski-Pohjanmaan	251	1 436	262	1 949
Keski-Suomen	1 434	7 417	966	9 817
Kymenlaakson	1 101	4 575	787	6 463
Lapin	572	3 254	616	4 442
Länsi-Uudenmaan	987	5 056	678	6 721
Oulun	1 480	9 136	1 339	11 955
Pirkanmaan	2 681	14 780	2 019	19 480
Pohjanmaan	700	3 582	610	4 892
Pohjois-Karjalan	826	4 200	668	5 694
Pohjois-Savon	1 307	7 588	1 003	9 898
Päijät-Hämeen	1 378	6 953	799	9 130
Satakunnan	1 234	6 224	798	8 256
Tuusulan	613	3 822	450	4 885
Vantaan	1 292	8 174	997	10 463
Varsinais-Suomen	2 625	12 585	1 700	16 910
Ylivieska-Raahen	547	2 747	369	3 663
Yhteensä	29 562	156 868	22 077	208 507

Liitetaulukko 4 Seksuaalirikosasioiden määrät tutkimusaineistossa ja Sakari-diaarijärjestelmässä

Käräjäoikeus	Kaikki seksuaalirikos-asiat	Salaisiksi merkityt seksuaalirikos-asiat ¹	Salaiseksi merkittyjen seksuaalirikosasioiden osuus kaikista seksuaalirikosasioista (%)	Seksuaalirikos-asiat tutkimus-aineistossa	Aineiston osuus kaikista seksuaalirikosasioista (%)	Aineiston osuus salaisiksi merkityistä seksuaalirikosasioista (%)
Ahvenanmaan	2	0	0	1	50	100 (2)
Espoon	14	13	93	13	93	100
Etelä-Karjalan	11	5	45	4	36	80
Etelä-Pohjanmaan	13	10	77	13	100	130
Etelä-Savon	12	8	67	9	75	113
Helsingin	42	23	55	12	29	52
Hyvinkään	7	3	43	3	43	100
Itä-Uudenmaan	7	3	43	4	57	133
Kainuun	5	4	80	4	80	100
Kanta-Hämeen	9	7	78	5	56	71
Kemi-Tornion	10	10	100	6	60	60
Keski-Pohjanmaan	7	7	100	4	57	57
Keski-Suomen	11	7	64	9	82	129
Kymenlaakson	12	8	67	7	58	88
Lapin	2	2	100	2	100	100
Länsi-Uudenmaan	11	10	91	10	91	100
Oulun	19	17	89	19	100	112
Pirkanmaan	33	21	64	18	55	86
Pohjanmaan	14	10	71	7	50	70
Pohjois-Karjalan	5	5	100	5	100	100
Pohjois-Savon	18	15	83	11	61	73
Päijät-Hämeen	9	8	89	4	44	50
Satakunnan	21	19	90	16	76	84
Tuusulan	2	1	50	1	50	100
Vantaan	17	12	71	11	65	92
Varsinais-Suomen	23	21	91	20	87	95
Ylivieska-Raahen	9	6	67	5	56	83
Yhteensä	345	255	74	223	65	87

Liitetaulukko 5 Seksuaalirikosasioiden määrät tutkimusaineistossa ja hovioikeuksien diaarijärjestelmässä*

Hovioikeus	Kaikki seksuaalirikosasiat	Diaarijärjestelmän mukaan salaiset seksuaalirikosasiat	Aineistoon kuuluvat seksuaalirikosasiat	Aineiston osuus kaikista seksuaalirikosasioista %	Aineiston osuus diaarijärjestelmään salaisiksi merkityistä rikosasioista
Helsingin	37	28	26	70	93
Itä-Suomen	16	14	13	81	93
Kouvolan	14	12	12	86	100
Rovaniemen	19	19	19	100	100
Turun	29	27	20	69	74
Vaasan	18	15	15	83	100
Yhteensä	139	115	105	76	91

* Aineiston ja asianhallintajärjestelmän välisten juttumäärien vertailemiseksi taulukkoon ei ole luettu mukaa n aineiston kahta seksuaalirikosasiaa koskevaa asiakirjapyyntöä, joita ei asianhallintajärjestelmässä ole merkitty rikosasioiksi.

Liitetaulukko 6 Diaaritietojen julkisuus käräjäoikeuksissa ratkaistuissa seksuaalirikosasioissa

Käräjäoikeus	Diaarisalaiset seksuaalirikosasiat	Diaarisalaisten seksuaalirikosasioiden osuus kaikista seksuaalirikosasioista (%)
Ahvenanmaan	0	0
Espoon	13	93
Etelä-Karjalan	3	27
Etelä-Pohjanmaan	11	85
Etelä-Savon	9	75
Helsingin	12	29
Hyvinkään	3	43
Itä-Uudenmaan	2	29
Kainuun	4	80
Kanta-Hämeen	3	33
Kemi-Tornion	6	60
Keski-Pohjanmaan	4	57
Keski-Suomen	6	55
Kymenlaakson	7	58
Lapin	2	100
Länsi-Uudenmaan	8	73
Oulun	18	95
Pirkanmaan	8	24
Pohjanmaan	3	21
Pohjois-Karjalan	5	100
Pohjois-Savon	10	56
Päijät-Hämeen	3	33
Satakunnan	11	52
Tuusulan	1	50
Vantaan	11	65
Varsinais-Suomen	14	61
Ylivieska-Raahen	4	44
Yhteensä	181	52

Liitetaulukko 7 Asiakirjojen salaamisajat käräjäoikeuksissa

Salassapidon peruste	0–24 vuotta	25 vuotta	26–40 vuotta	41–59 vuotta	60 vuotta	Ei salaamis- aikaa/ Ei tietoa	Yhteensä
Arkaluonteiset tiedot	3	4	34	3	167	9	220
Liike-/ammattisalaisuus, varallisuustiedot	28	6	0	0	0	3	37
Yhteystiedot	0	0	0	0	2	1	3
Rikosten selvittäminen/ ehkäisy, yleinen järjes- tys ja turvallisuus	0	1	0	0	0	0	1
Yhteensä	31	11	34	3	169	13	261

Liitetaulukko 8 Asiakirjojen salaamisajat hovioikeuksissa

Salassapidon peruste	0–24 vuotta	25 vuotta	26–40 vuotta	41–59 vuotta	60 vuotta	Ei tietoa	Yhteensä
Arkaluonteiset tiedot		1	3	15	0	75	97
Liike-/ammattisalaisuus, varalli- suustiedot		5	2	0	0	2	9
Asianajajan /Asianajajaliiton salas- sapitovelvollisuus		0	0	0	0	4	4
Yhteensä		6	5	15	0	75	110

Liitetaulukko 9 Suullisen käsittelyn julkisuus hovioikeuksittain rikosasioissa

Hovioikeus	Kokonaan suljettu	Osittain suljettu
Helsingin	17	1
Itä-Suomen	12	0
Kouvolan	5	3
Rovaniemen	17	0
Turun	11	3
Vaasan	16	0
Yhteensä	78	7

Liitetaulukko 10 Ratkaisun julkisuus seksuaalirikosasioissa käräjäoikeuksittain

Käräjäoikeus	Kaikki ratkaistut seksuaalirikosasiat	Ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys salattu	Muutoin osittain salainen	Kokonaan salainen	Ratkaisusalaiset seksuaalirikosasiat kaikista ratkaistuista seksuaalirikosasioista %*
Ahvenanmaan	2	0	1	0	50
Espoon	14	11	2	0	14
Etelä-Karjalan	11	0	0	3	27
Etelä-Pohjanmaan	13	1	2	10	92
Etelä-Savon	12	1	0	8	67
Helsingin	42	4	1	7	19
Hyvinkään	7	2	0	1	14
Itä-Uudenmaan	7	1	0	3	43
Kainuun	5	0	0	4	80
Kanta-Hämeen	9	2	0	3	33
Kemi-Tornion	10	0	2	4	60
Keski-Pohjanmaan	7	0	0	4	57
Keski-Suomen	11	0	2	6	73
Kymenlaakson	12	0	1	6	58
Lapin	2	1	0	1	50
Länsi-Uudenmaan	11	3	1	6	64
Oulun	19	1	0	18	95
Pirkanmaan	33	0	5	13	55
Pohjanmaan	14	0	1	5	43
Pohjois-Karjalan	5	0	1	4	100
Pohjois-Savon	18	0	2	9	61
Päijät-Hämeen	9	0	0	4	44
Satakunnan	21	1	5	10	71
Tuusulan	2	0	0	1	50
Vantaan	17	1	1	9	59
Varsinais-Suomen	23	1	0	19	83
Ylivieska-Raahen	9	0	1	4	56
Yhteensä	345	30	28	162	55

*Ei sisällä asioita, joissa ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys salattu.

Liitetaulukko 11 Ratkaisun julkisuus hovioikeusaineiston seksuaalirikosasioissa hovioikeuksittain

Hovioikeus	Kaikki ratkaistut seksuaalirikosasiat	Ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys salattu	Muutoin osittain salainen	Kokonaan salainen	Ratkaisusalaiset seksuaalirikosasiat kaikista ratkaistuista seksuaalirikosasioista %*
Helsingin	37	12	1	10	30
Itä-Suomen	16	2	1	8	56
Kouvolan	14	0	2	10	86
Rovaniemen	19	1	0	18	95
Turun	29	2	2	16	62
Vaasan	18	0	1	14	83
Yhteensä	139	17	7	76	60

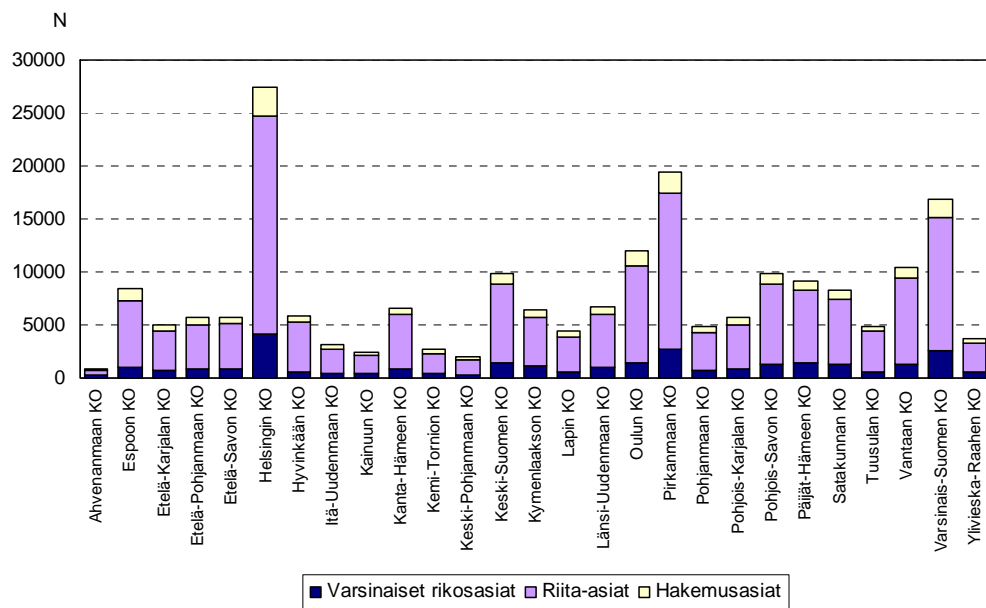
*Ei sisällä asioita, joissa ainoastaan asianomistajan henkilöllisyys salattu.

Liitetaulukko 12 Julkisen selosteen käyttö käräjäoikeuksittain

Käräjäoikeus	Kokonaan/ Osittain salaiset ratkaisut (N)	Julkiset selosteet (N)	Selosteiden osuus koko- naan/osittain salatuista ratkaisuista (%)
Etelä-Savon	9	9	100
Tuusulan	1	1	100
Itä-Uudenmaan	4	3	75
Keski-Suomen	8	6	75
Oulun	18	10	56
Espoon	2	1	50
Etelä-Pohjanmaan	12	6	50
Helsingin	8	4	50
Hyvinkään	2	1	50
Kymenlaakson	8	4	50
Pohjois-Savon	12	6	50
Päijät-Hämeen	5	2	40
Kanta-Hämeen	3	1	33
Pohjois-Karjalan	6	2	33
Pohjanmaan	6	2	33
Etelä-Karjalan	4	1	25
Vantaan	10	2	20
Ylivieska-Raahen	5	1	20
Pirkanmaan	21	3	14
Länsi-Uudenmaan	8	1	13
Satakunnan	17	1	6
Ahvenanmaan	1	0	0
Keski-Pohjanmaan	5	0	0
Kemi-Tornion	7	0	0
Kainuun	4	0	0
Lapin	2	0	0
Varsinais-Suomen	20	0	0
Yhteensä	208	67	32

Liitetaulukko 13 Julkisen selosteen käyttö hovioikeuksittain

Hovioikeus	Kokonaan/Osittain salaiset ratkaisut (N)	Julkiset selosteet (N)	Selosteiden osuus koko- naan/osittain salatuista ratkaisuista (%)
Helsingin	11	1	9
Itä-Suomen	9	1	11
Kouvolan	12	2	17
Rovaniemen	18	2	11
Turun	18	0	0
Vaasan	15	1	7
Yhteensä	83	7	8

Liitekuvio 1 Kaikki käräjäoikeuksissa ratkaistut asiat ajalla 1.112009–30.4.2010

THE PUBLICITY OF TRIALS IN GENERAL COURTS

The Finnish parliament enacted a new law concerning trial publicity in general courts in 2007 (370/2007). The aim of the reform was to increase the transparency and publicity of proceedings and court documents. One specific goal of the reform was to break down from the assumption, established in court practice, that secrecy of one element in the trial would automatically lead to secrecy of even some other element of the procedure.

The purpose of this research has been to study the implementation and effects of this law reform. The basic material of this study has been information on those cases, in which the courts had taken an explicit position on rules regarding the principle of trial publicity. Information was gathered from a period of six months (1.11.2009–30.4.2010) from all the 27 District Courts and six Courts of Appeal in Finland. The research data consisted of 303 cases from District Courts and 138 cases from Appeal Courts. The majority of cases (86 %) concerned criminal matters whereas the rest were civil cases.

According to the study, the publicity of trials is most often restricted in order to protect the privacy of the victim of crime. This applies in particular to sexual offences. They present the overwhelming majority of cases, in which the courts restricted the trial publicity and which, from the viewpoint of the victim, included humiliating aspects. It seems that District Courts handled over 70 percent of sexual offences via closed hearings, and in Appeal Courts this share is even higher.

Altogether, the restriction of trial publicity seems to be in most cases justifiable. It is remarkable, however, that the courts do not actually give very specific reasons for restricting the publicity. In addition, the courts seem to apply the principle of publicity by separating the various elements of publicity from each other (for example publicity of documents and publicity of hearings). After that, the courts assess and take position on single elements of publicity. As mentioned above, separation of aforementioned elements has been one fundamental goal of the law reform.

The evidence also shows that the new legislation is rather flexible, allowing the courts to take into account a wide range of situations. The

flexibility makes it also possible for the courts to compensate for the secrecy of one element with the publicity of some other element. However, the new rules, regarding the publicity of trial documents in particular, seem somewhat ambiguous. That is problematic, given the significance of trial publicity as one basic fundamental right.